

PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola
„A kormányzás területi, történeti és társadalmi dimenziói”
Politikatudományi Doktori Program

A családi szocializációs tényezők hatása a politikai aktivitásra

Phd disszertáció

Témavezetők:

Prof. Dr. Szabó Ildikó

egyetemi tanár

Dr. Fényes Hajnalka

egyetemi docens

Készítette:

Bognár Adrienn

2014

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	1
1.1. A téma ismertetése, jelentősége, a témaválasztás indoklása	1
1.2. Kutatói kérdések és hipotézisek.....	5
1.3. Kutatások, módszerek	5
1.4. Módszertani nehézségek	9
1.5. A dolgozat szerkezete	11
2. A szocializáció és a politikai szocializáció folyamata.....	13
2.1. A szocializációs folyamat	13
2.2. A politikai szocializáció kutatási területeinek változása	17
2.3. A politikai szocializáció kutatása Magyarországon.....	19
2.4. A politikai szocializáció jellegzetességei hazánkban	20
2.4.1. Politikai szocializáció az államszocializmusban	20
2.4.2. Politikai szocializáció a rendszerváltás után.....	23
2.5. A politikai szocializáció főbb ágensei	28
2.5.1. A család intézménye	29
2.5.2. Az iskola intézménye.....	31
2.5.3. Kortárs csoport.....	34
2.5.4. Szervezetek	35
2.5.5. Média	38
3. A fiatal generációk társadalmi-gazdasági jellemzői	41
4. A fiatalok politikai aktivitását befolyásoló egyéb tényezők.....	48
4.1. A fiatalok állampolgári attitűdjei	48
4.2. A fiatalok demokráciaképe, demokrácia-értelmezése	50
4.3. Érdeklődés a politika iránt	52
4.4. Érdekvényesítő képesség	54
4.5. Politikai kommunikáció.....	55

4.6.	A politikával kapcsolatos ismeretek	57
4.7.	A politikáról, a politikusokról alkotott vélemény	60
4.8.	Bizalom	62
4.9.	A politikai aktivitást befolyásoló tényezők okai.....	63
5.	Közösségi és politikai aktivitás.....	67
5.1.	Közösségi részvétel, szervezeti tagság	68
5.1.1.	Formális szervezeti tagság	69
5.1.2.	Informális közösségek	71
5.2.	Közvetlen politikai aktivitás	72
5.2.1.	Választásokon való részvétel	72
5.2.2.	Potenciális kampánytevékenység	73
5.2.3.	Tiltakozásokon való részvétel.....	74
5.3.	Új típusú részvételi formák.....	76
5.3.1.	A virtuális részvétel	79
5.4.	A passzivitást felrázó események	83
5.5.	A Kuruc.info, a Critical Mass és a Tusványos nemzedékek	84
6.	A 2010-es pécsi kvalitatív (interjú) kutatás.....	86
6.1.	A kutatás bemutatása	86
6.2.	Demokráciakép, a hazai demokráciáról alkotott vélemények	87
6.3.	Érdekérvényesítés	88
6.4.	Politikai ismeretek és a politikáról, politikusokról alkotott vélemények.....	90
6.5.	Az interjú vizsgálat eredményeinek összegzése.....	92
7.	Ifjúsági politikai szervezetek körében készült kutatás.....	94
7.1.	Előzmények	94
7.2.	A kutatás bemutatása	94
7.3.	A szervezetbe való belépés és szervezeti programok	96
7.4.	Közéleti minták és motivációk	98

7.5.	A szervezetek tagságának szociológiai sajátosságai.....	99
7.6.	Tagfelvételi eljárások.....	100
7.7.	Az ifjúsági politikai szervezetek körében készült kutatás eredményeinek összegzése	105
8.	A „Családi politikai szocializáció” kutatás.....	108
8.1.	A komplex „Családi politikai szocializáció” kutatás koncepciója	108
8.2.	Elemzésem hipotézisei, kutatási kérdései	109
8.3.	A „reflektív dimenzióba” tartozó változók bemutatása.....	115
8.3.1.	Önbecsülés	115
8.3.2.	Döntési szabadság.....	121
8.3.3.	Bizalom.....	124
8.3.4.	A „reflektív dimenzióba” tartozó változók hatásainak összegzése	130
8.4.	Az „ismeret dimenzióba” tartozó változók bemutatása.....	133
8.4.1.	Aktuálpolitikával kapcsolatos ismeretek	133
8.4.2.	A politikai rendszerrel kapcsolatos ismeretek	135
8.4.3.	Főbb összefüggések	139
8.4.4.	Az „ismeret” dimenzióhoz tartozó változók hatásainak összegzése	143
8.5.	A „nyilvánosság dimenzióba” tartozó változók bemutatása.....	144
8.5.1.	A szülőkkel szembeni véleménynyilvánítási forma	144
8.5.2.	Vitakultúra, konfliktuskezelés	149
8.5.3.	Politikával kapcsolatos kommunikáció	152
8.5.4.	Sorsesemények.....	156
8.5.5.	A „nyilvánosság dimenziójába” tartozó változók hatásainak összegzése	158
8.6.	Az „értékdimenzióba” tartozó változók bemutatása.....	161
8.6.1.	Előítéletesség	161
8.6.2.	Demokratikus értékrend.....	164
8.6.3.	A kormánnyal szembeni elvárások.....	169

8.6.4.	Az országos politikával szembeni elvárások	173
8.6.5.	Az „értékdimenzióba” tartozó változók hatásainak összegzése	176
8.7.	Az elemzésbe bevont további változó: nevelési stílus.....	179
8.7.1.	Főbb összefüggések	183
8.8.	Az „aktivitási dimenzióba” tartozó változók bemutatása	185
8.8.1.	A szülők társadalmi, politikai aktivitása.....	185
8.8.2.	A középiskolások politikai aktivitása	187
8.8.3.	Az „aktivitás” dimenzióhoz tartozó változók hatásainak összegzése...201	
8.9.	A „Családi politikai szocializáció” kutatás eredményeinek összegzése.....	205
8.9.1.	Reflektív dimenzió.....	206
8.9.2.	„Ismeret dimenzió”	208
8.9.3.	„Nyilvánosság dimenzió”	209
8.9.4.	„Érték dimenzió”	212
8.9.5.	„Aktivitási dimenzió”	214
9.	A dolgozat összegzése, hipotézisek ellenőrzése, következtetések	216
9.1.	Jövőbeli kutatási irányvonalak.....	224
10.	Felhasznált irodalom.....	226
11.	Mellékletek	238
1.	számú melléklet: Az „Iskola és társadalom” kutatás kérdőíve	238
2.	számú melléklet: a 2010-es pécsi interjú kutatás interjú-szemponstjai	250
3.	számú melléklet: Interjú-szemponstjai a politikai ifjúsági szervezetek vezetői számára	258
4.	számú melléklet: A dél-dunántúli ifjúsági politikai szervezetek tagjainak körében készült online kutatás kérdőíve	261
5.	számú melléklet: A „Családi politikai szocializáció” kutatás kérdőíve	277
6.	számú melléklet: a Dél-Dunántúli ifjúsági politikai szervezetek bemutatása	290

7. számú melléklet: Az egyes ifjúsági politikai szervezethez tartozó kérdezettek arra vonatkozó válaszai, hogy milyen szervezeti tevékenységekben/programokon vesznek részt.....294
8. számú melléklet: Közéleti minták és motivációk (a tagok politikai nézeteinek alakulására ható személyek, tapasztalatok, társadalmi jelenségek, események) - az egyes ifjúsági politikai szervezethez tartozó kérdezettek szó szerinti válaszai.....297

1. Bevezetés

1.1. A téma ismertetése, jelentősége, a témaválasztás indoklása

Dolgozatomban azt vizsgálom, hogy a családi szocializációs tényezőkkel mennyire lehet a politikai aktivitást magyarázni, illetve, hogy milyen családi és egyéb szocializációs tényezők hatnak arra, hogy a fiatalok politikailag aktívak legyenek.

Egyre több országban érhető tetten a politikától való elfordulás trendje. Ez nem csupán Magyarországra vagy a posztszocialista országokra jellemző, hanem a nyugati demokráciákban is megfigyelhető jelenség. A politikától való távolmaradás a választási részvételi arányok csökkenésében, a párttagok és támogatók létszámának apadásában is tükröződik. A politikától való nagyarányú elfordulás a demokrácia gyengüléséhez vezethet.

Különösen súlyos teher lehet ez egy olyan országban, ahol a demokrácia hagyományai (még) nem erősek. Az ilyen országokban nagyobb a veszélye annak, hogy a múltban gyökerező korábbi antidemokratikus ideológiák újra jelentősebb szerephez juthatnak. Egy modern demokrácia fennmaradásának alapvető feltétele, hogy állampolgárai aktívan részt vegyenek a közügyekben. Ha csupán a választásoktól való távolmaradás veszélyeit nézzük, a nagyon alacsony választási részvétel megkérdőjelezheti a választások legitimitását, illetve, ha bizonyos választói csoportok csak nagyon alacsony arányban képviseltetik magukat, akkor az a befolyás egyenlőtlenségéhez vezet (Angelusz – Tardos 2005: 323–325).

A demokratikus rendszerek politikai szocializációs folyamatában különös hangsúlyt kellene fektetni arra, hogy állampolgárai aktívak legyenek, megfelelő ismeretekkel rendelkezzenek jogaikról és kötelességeikről, valamint, hogy értékészletükben jelentős szerepet kapjanak a demokratikus értékek. Ezzel szemben hazánkban az állampolgári szocializáció szerepe elsikkad jelentőségéhez képest. A különböző szocializációs ágensek hatása változó, esetleges, a magyarországi politikai szocializációs modell fragmentált.

A demokratikus intézményrendszer kialakítása, illetve fenntartása nem elegendő ahhoz, hogy az állampolgárok „demokraták” legyenek. Szükséges még az állampolgárok közügyekben való részvétele is, amit a demokratikus politikai kultúra

nemzedékeken átívelő továbbörökítésével lehet elősegíteni (Almond – Verba: 1997). A közügyekben való részvételi hajlandóságot jelentősen befolyásolja a politikai és a közügyek iránti érdeklődés, a szubjektív állampolgári kompetencia, a politikai intézményekbe, szereplőkbe vetett bizalom, az állampolgárok társadalmi beágyazottsága (integráltsága) is. Mindezek a tényezők azonban hazánkban nem igazán erőteljesek. Éppen ezért tartom fontosnak azt is vizsgálni, hogy a „jövő nemzedékét” jelentő fiatalok mennyire érdeklődnek a politika iránt, milyen ismeretekkel rendelkeznek róla, milyen a demokráciaképük, milyen az érdekérvényesítő képességük, mennyire bíznak a politikai, társadalmi intézményekben, miként vélekednek a politika világáról.

A demokratikus értékek átadása, illetve átvétele csak akkor lehetséges, ha a társadalom tagjainak többsége a demokráciát megfelelő (vagy a létező legjobb) rendszernek, a demokratikus értékeket pozitív értékeknek tartja. Magyarországon azonban a fiatal nemzedékre is jellemző a demokráciaszkepszis. A fiatalok nagy részére és a felsőoktatásban tanulók jelentős hányadára – azaz a következő nemzedék társadalmi, politikai, gazdasági elitjének többségére – is igaz, hogy nem bíznak a demokráciában és intézményeiben; nem elégedettek hazai megvalósulásával, nem értik értékeit, ebből fakadóan nem is tudnak azonosulni vele (Kovács 2014: 45–47). Nem lepődhetünk meg azon, hogy a fiatalok tudatában és értékvilágában nincs konzisztens demokráciakép, hiszen a rendszerváltást követően a politikai elitcsoportok sem tudtak egységes demokráciaképet „felmutatni”.¹ A demokráciaszkepszis mögött megbúvó okok között említhetjük azt is, hogy felszínre kerülnek a demokratikus berendezkedés „teljesítményére” vonatkozó elképzelések is, azaz a rendszerváltás óta eltelt időszak „eredményei” is. A fiatalok jelentős része vagy személyes tapasztalatain vagy környezetén keresztül szembesül a polarizált társadalom problémáival: a munkanélküliséggel, az elszegényedéssel, a létbiztonság hiányával, a migráció kérdésével, a jogbiztonság bástyáján található hézagokkal, a választási kampány ígéreteinek betarthatatlanságával stb. – olyan problémákkal, amelyekre a rendszerváltás óta megalakult kormányok egyike sem tudott hosszú távú megoldási stratégiát felkínálni (Szabó A. – Laki 2014: 23–37).

---

¹ Nem csupán a demokráciakép nem egységes, de a múlt értelmezése sem. A 2014-ben felállított megszállási emlékmű kapcsán fellobbanó egyet nem értés is ezt példázza.

Magyarországra is jellemző, hogy a felnőtt társadalom és a fiatal nemzedék tagjai is kevésbé bíznak a politika világában, a politikusokban. A fiatalokra hangsúlyozottan igaz az, hogy minél több információval rendelkeznek a politika világáról, annál kevésbé bíznak benne, és politikai részvételi arányuk csökken. Az országgyűlési választásokon való részvétel ugyan nem esett vissza kiugróan, de még néhány százalékpontos visszaesés is több százezer választópolgár távolmaradását tükrözi.

A politikai aktivitásra ható tényezők kapcsán Kmetty Zoltán és Tóth Gergely (2011: 78) három dimenziót különböztet meg: a globális trendeket, a lokális klímát és az egyéni motívumokat. Ezek mellett véleményem szerint nem szabad megfeledkezni az egyes szituatív tényezők hatásáról sem.

A választási adatok és a kutatási eredmények alapján megállapítható, hogy a demográfiai (nem, életkor, településtípus, régió) és erőforrás-dimenziók (anyagi helyzet, iskolai végzettség, a szülők iskolai végzettsége) jelentős mértékben befolyásolják a politikai aktivitást. Habár a választásokon való részvétel esetében a nemek közötti éles szakadékról nem beszélhetünk, a politikai aktivitást tágabban értelmezve mégsem kiegyensúlyozott a két nem szerepe. Ennek szocializációs szempontból azért van nagy jelentősége, mert bár a férfiak egyre nagyobb szerepet vállalnak a gyerekek nevelésében, továbbra is jelentősebb a nők szerepe, és a nevelési, oktatási intézményekben is túlsúlyban vannak a nők. A fiatal generáció tagjai alulreprezentáltak ugyan a választásokon való részvétel tekintetében, de egyéb állampolgári aktivitási formákban (például demonstráción való részvétel) jelentős szerepet vállalnak (Angelusz – Tardos 2005: 344–355).

Ha a fiatalokat, mint generációt vizsgáljuk, azt láthatjuk, hogy a 20-35 évesek korosztálya nem írható körül egységes nemzedékként. Az egységes generációvá szerveződés „kellékeinek összessége” (mint az adott korosztály által átélt jelentős társadalmi politikai élmény, a szülőkkel szembeni lázadás, valamint a közös ellenségkép) esetükben hiányzik vagy hiányos (Szalai 2011: 212–213; Csőzik 2012: 59). A jelen évtized fiatal korosztályának lázadását Szabó Andrea (2014: 8) „racionális lázadásként” írja le, hiszen szüleikkel szemben sem lázadnak, értékrendjüket elfogadják, jellemző rájuk a mintakövetés, inkább „azzal lázadnak, hogy nem lázadnak”. Politikai-társadalmi passzivitásukat csupán az őket közvetlenül érintő ügy érdekében, ideiglenesen „adják fel” (Csőzik 2012: 60; Szabó A. 2014a: 8). Társadalmi szinten sem

lépnek fel egységesen, sőt, ez a korosztály szinte „láthatatlan” a politikai mezőben: nem alkotói, hanem „elszenvedői” a politikai folyamatoknak (Csőzik 2012: 59–61). Kevés és kivételes alkalmakkor szerveződnek egységbe, például a felsőoktatási reformok ellen való tiltakozásban, de ez az összefogás és aktivitás is hamar elhamvadt. A generációs szerveződés kapcsán Kern Tamás és Szabó Andrea három réteget különböztet meg: egyrészt a Kuruc.info, másrészt a Critical mass rétegeket, amelyek ugyan a politikai generáció mannheimi definícióját nem teljesen fedik le, de e két réteg generációs szerveződése tetten érhető (Szabó A. – Kern 2011: 43). Harmadikként említhetjük meg az ún. Tusványos² nemzedéket. A „késő kádári nemzedék”³ második generációjának, azaz a rendszerváltó elitet követő nemzedéknek a tagjai elfogadják elődeik értékeit, konformisták, a „késő kádári nemzedék” világgépét szinte kritika nélkül fogadják, és aszerint szervezik életüket (Szabó A. 2014a: 8; Kmetty 2014: 181–196).

A hazai radikális pártok megjelenése, a Jobbik parlamentbe jutása és erősödése felhívja a figyelmet arra, hogy jelentősebb támogatást kaptak az antidemokratikus elvekre és ideológiákra épülő mozgalmak is. Felvetődik a kérdés, hogy miért és hogyan tudnak ezek a mozgalmak ilyen erős bázisra találni a fiatalokban, valamint, hogy a többi szocializációs ágens miért nem tudja kompenzálni ezeknek a mozgalmaknak a hívó erejét.

Ez utóbbi kérdés azért különösen fontos, mert felveti szinte a teljes társadalom felelősségét: a demokratikus pártokét, a civil szervezetekét, az iskolákét, a felsőoktatási intézményekét, a médiáét, a szülőket. A Jobbik és a különböző antidemokratikus mozgalmak erősödésének kedvez a szocializációs folyamatok fragmentáltsága. Róna Dániel és Reich Jenő (2014: 155–181) a Jobbik erősödésének legfőbb okát a fiatalokat (is) érintő identitáskrízisben látja. Ennek jellemzője az azonosulási pontok keresése, a közösséghez való tartozás vágya, különösen azok körében, akiknek társadalmi beágyazottsága kisebb. Az identitáskrízis kedvez azon radikális mozgalmak erősödésének, amelyek számukra megfelelő és „megfogható” identitást tudnak biztosítani (és ennek minden kellékét fel tudják sorakoztatni: ellenségkép, világgértelmezés, szimbólumok, közösségi események stb.).

Jelen munkában a „fiatalok” fogalmán a 15-29 évesek korosztályát értem. Természetesen az e korosztályhoz tartozókat nem tekinthetjük homogén csoportnak. Az

---

² A kifejezés a Tusnádfürdői Bálványos Szabadegyetem elnevezéséből keletkezett.

³ A kifejezés Róna-Tas Ákostól származik, aki a rendszerváltó demokratákat, az akkori FIDESZ köré szerveződőket nevezte így.

általam felhasznált empirikus kutatások közül kettő ennek a korosztálynak az alsó és középső határát érinti inkább („Iskola és társadalom” és „Családi politikai szocializáció”), míg a másik két kutatás célcsoportját a 18-29 évesek alkotják.

1.2. Kutatói kérdések és hipotézisek

Dolgozatomban a következő kutatói kérdésekre keresem a választ: (a) a fiatalok politikai aktivitását mennyire magyarázzák a családi politikai szocializáció különböző tényezői; (b) melyek ezek a tényezők és (c) milyen mértékű a hatásuk, valamint, hogy (d) miként jellemezhetőek a politikailag aktív fiatalok.

Főhipotéziseim közé tartozik, hogy csupán családi szocializációs tényezőkkel nem magyarázható a politikai aktivitás, de azok jelentősen befolyásolják a részvételt, illetve a részvételi szándékot. Feltételeztem továbbá, hogy a családi szocializációs tényezők jelentősen befolyásolják (a) a fiatalok állampolgári, politikai értékrendjét, (b) a vitakultúrájukat, a véleménynyilvánítási módjukat, (c) a politikai ismereteiket és (d) az olyan, általam reflektív dimenzióba sorolt tényezőket, mint az önbecsülés, a döntési autonómia és a bizalom. A felsorolt dimenziók pedig jelentős hatással vannak a politikai aktivitásra. Részletes hipotézisrendszeremet a 4. számú ábra tartalmazza. Előzetes feltételezéseim közé tartozott az is, hogy a színesebb politikai kommunikációs tér jelentősen hat a középiskolások participációjára, valamint, hogy a társadalmi nem erős differenciáló tényező. Feltételeztem továbbá, hogy leginkább a szülők politikai aktivitása befolyásolja a gyermekeik politikai szerepvállalását.

1.3. Kutatások, módszerek

Kutatási eredményeimet főként négy olyan empirikus kutatás adatai alapján mutatom be, amelyekben vagy részt vettem, vagy önállóan végeztem. A négy vizsgálatból kettő kvantitatív, egy kvalitatív, míg a politikai ifjúsági szervezetekkel kapcsolatos kutatás kvantitatív és kvalitatív módszerek ötvözésével készült. Ezek a vizsgálatok nem csupán módszertanukban, de célcsoportjuk életkorában, kitűzött céljaikban, illetve a vizsgálatok elkészítésének idejében is eltérnek egymástól. A módszerek sokszínűsége segít az egyes megállapításokat több oldalról közelítve megfogalmazni, más-más nézőpontból is jobban megvilágítani.

Alapvetően négy kutatásra támaszkodom. (a) Az „Iskola és társadalom” című kutatás eredményei elsősorban a szekunder információforrások adatainak alátámasztására, tovább árnyalására szolgálnak. (b) A pécsi interjúk kutatás elkészítésének célja az volt, hogy a politikai aktivitást befolyásoló tényezőkkel kapcsolatos szakirodalmi eredményeket kvalitatív módszerrel is körül tudjam járni, azaz a hivatkozott eredmények okaira kerestem a választ. (c) A politikai szervezetek tagjainak körében végzett kutatás célkitűzései között szerepelt, hogy a szervezetek politikai szocializációs mechanizmusairól közelebbi képet kapjak, illetve vizsgáljam, hogy azok a családi szocializációs hatásokat erősítik-e avagy gyengítik. Ez utóbbi kutatás csak részleges eredményekre vezetett, amelynek okait a Módszertani nehézségek című alfejezetben részletesen tárgyalom. (d) A „Családi politikai szocializáció” című kutatás adatbázisán vizsgáltam a politikai aktivitást befolyásoló tényezők hatásait. Az alábbiakban ezeknek a vizsgálatoknak a főbb paramétereit mutatom be.

1. „Iskola és társadalom” kutatás

A 2008-ban végzett kutatás vezetője Csákó Mihály volt⁴. A baranyai adatfelvételt a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Szociológia Tanszéke képviselőjében én koordináltam. Az adatfelvétel öt megyében (Hajdú-Bihar megye, Baranya megye, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, Csongrád megye, Fejér megye) és a fővárosban történt 9. és 11. évfolyamos középiskolások körében. Az iskolatípusra és évfolyamra reprezentatív minta elemszáma 5962 fő. A kutatásban az alábbi intézmények vettek részt: ELTE TáTK Szociológia Tanszék és OITK, Pécsi Tudományegyetem BTK Szociológia Tanszék, Szegedi Tudományegyetem JGyTK Alkalmazott Társadalomtudományi Tanszék, ECHO Survey Szociológiai Kutatóintézet, Debreceni Egyetem BTK Szociológia Tanszék, Debreceni Egyetem Egészségügyi Főiskolai Kar. A vizsgálat vezető kutatói Csákó Mihály (ELTE TáTK), Domokos Tamás (ECHO Survey), Kiss Mária Rita (SZTE JGyTK), Murányi István (DE BTK), Sik Domonkos (ELTE TáTK), Szabó Ildikó (DE BTK), Bognár Adrienn (PTE BTK) voltak.

---

⁴ A hivatkozott kutatás hasonló céllal, kérdőívvel és mintavételi móddal 2005-ben is elkészült.

A kutatás céljai között szerepelt a középiskolások demokráciaképének felmérése, az iskolai demokrácia vizsgálata, valamint a fiatalok politikához való viszonyának elemzése. A kutatás elméleti kerete a politikai szocializáció ismert fogalmi szerkezetére támaszkodik, a politikai szocializációt a szocializációs folyamat részeként kezeltük. Ennek főbb ágensei közül (család, kortársak, iskola, média) az iskola került a vizsgálat fókuszába. A kutatáshoz használt kérdőív az 1. számú mellékletben található.

2. Pécsi interjú kutatás – saját kutatás

A tanulmány másik empirikus bázisa egy 2010-ben, Pécsen végzett interjú kutatás, amelynek keretein belül 18-29 éves fiatalokat és szüleiket kérdeztük meg politikával, politikai szervezetekkel, demokráciával, érdekérvényesítéssel kapcsolatos attitűdjeikről. Dolgozatomban csak a 91 fiattal készült interjú kutatás egyes eredményeit mutatom be. A célcsoport tagjait önkényesen választottuk, csupán az életkor és a pécsi állandó vagy ideiglenes lakhely volt a kritériuma a mintába való bekerülésnek. A vizsgálat kevert típusú interjúk segítségével készült (az interjú szempontsora a 2. számú mellékletben található). Az adatfelvételben szociológia és társadalmi tanulmányok szakos hallgatók is részt vettek.

3. Politikai ifjúsági szervezetek vezetőivel készült interjú kutatás és a szervezeti tagok körében készült kérdőíves kutatás – saját kutatás

A dél-dunántúli ifjúsági politikai szervezetek körében készült kutatásom adatfelvétele 2010 és 2011 között történt. A kutatás során először baranyai szervezetek vezetőivel készítettem interjút félig strukturált interjú-szempontsor alkalmazásával (az interjúvázlat a 3. számú mellékletben található). A vezetőikkel való kapcsolatfelvételben, az interjúk elkészítésében és legegésében szociológia MA szakos hallgatók is részt vettek.⁵ 2010-ben hat interjú készült különböző Baranya megyei helyszíneken a Fidelitas, a Fidesz Ifjúsági Tagozat, a Societas, a Jobbik Ifjúsági Tagozat és az Ifjúsági Kereszténydemokrata Szövetség egy vagy több vezetőjével.

---

⁵ Az interjú kutatás valamely szakaszában az alábbi (volt) hallgatók vettek részt: Árki Diána, Bagi Judit, Inhof Kornél, Kiss Zsuzsanna, König Evelin Anett, Makai Alexandra, Mizsák Lolita, Németh Ildikó, Ruzsák László Miklós, Csáklyás Alíz, Csimma Boglárka, Falvay Gergely, Forczek Ádám, Hederics Nikoletta, Jandó Nikolett, Kramarics Zoltán, Németh Andrea Violetta, Pálffy Dániel, Sári Dorottya, Szeszán Boglárka, Szily Boglárka, Tóth Dániel, Végh Anikó, Végh Melinda.

2011-ben a már lekérdezett szervezetek vezetőinek egy része nem állt a szervezet élén, így volt olyan eset, hogy ugyanazt a szervezetet kétszer kerestük meg. 2011-ben 9 interjú készült a Jobbik Ifjúsági Tagozat, a Fidelitas, a Societas, a Jólét és Szabadság (JESZ), a Demokrata Közösség U21 Ifjúsági Tagozata, a Hatvannégy Magyar Vármegye Ifjúsági Mozgalom, valamint a Fidesz IT valamely Baranya megyei szervezetének vezetői körében. Van olyan szervezet, amely több településen is működik, és vezetőik közül többen is vállalták az interjút. A kutatás második fázisában a szervezetek tagjai körében végeztem kérdőíves kutatást, de a célcsoportot a magasabb elemszám elérése reményében tágítottam, így nem csupán baranyai, hanem dél-dunántúli szervezetek tagjait is próbáltam elérni. Az online kérdőívet (a kérdőív a 4. számú mellékletben található) a Surveymonkey nevű program felületén tölthették ki a válaszadók. Mivel a tagok elérhetősége nem publikus, a vezetőket kértem arra, hogy a felkérő e-mailt továbbítsák a tagoknak. A kitöltési hajlandóság rendkívül alacsony volt, a vezetők többszöri e-mailes és telefonos felkérését követően is csupán 61 szervezeti tag töltötte ki a kérdőívet, így az adatok kvantitatív módon nem elemezhetőek.

4. A „Családi politikai szocializáció” kutatás

Dolgozatomban a „Családi politikai szocializáció” kutatás (OTKA K78579) eredményeit is felhasználom. A kutatás vezetője Csákó Mihály volt. Az empirikus vizsgálatban regionális vezetőként és kutatóként dolgoztam, a politikai aktivitásra vonatkozó kérdésblokk kidolgozásában, a kutatást megelőző és követő műhelyvitákon részt vettem, a dél-dunántúli régióra vonatkozó elemzést én készítettem. A vizsgálat kutatói és regionális vezetői voltak: Bohn Katalin, Csákó Mihály, Domokos Tamás, Marián Béla, Murányi István, Nárai Márta, Papp Z. Attila, Sik Domonkos, Szabó Ildikó, Bognár Adrienn.

Az előkészítő szakaszban elvégzett mélyinterjúk kutatást követően a vizsgálat adatfelvétele 2010. november és 2011. február között zajlott önkitöltős kérdőíves módszerrel. A komplex kutatás során nem csupán a 12. évfolyamos középiskolásokat, de a szüleiket is megkerestük kérdőívünkkel. Az alacsony szülői válaszadói hajlandóság miatt jelen elemzésben csupán a diákok válaszait tartalmazó adatbázist használtam fel.

A kérdőívet 4108 középiskolás töltötte ki. A mintavételi keretet a 12. évfolyamos osztályok alkották, amelyek közül egylépcsős, csoportos, rétegzett (a

rétegeken belül szisztematikus) mintavételi móddal választottunk. A rétegzés iskolatípus (szakiskola, szakközépiskola, gimnázium) és a nagyrégiók (középső, keleti, nyugati régió) szerint történt. Az adott osztályokba járó összes tanulót igyekeztünk elérni. A diákok az önkitöltős kérdőívet tanóra (többnyire osztályfőnöki óra) keretében töltötték ki. A kutatásban való részvétel elől elzárkózó intézmények miatt a végső adatbázist régióra és osztálytípusra súlyozni kellett. A minta súlyozott elemszáma: 4191 (Csákó et al. 2012: 1–2; Sik 2011: 23–32).

Az alapkutatás jelentős hiányt pótol. Magyarországon a rendszerváltást követően nem készült olyan politikai szocializációs alapkutatás, amely túlmutatott volna egy-egy részterület vagy egy-egy szűk célcsoport vizsgálatán. A szocializációs vizsgálatoknak különösen „mostoha sorsú” területe a családi politikai szocializációs mechanizmusok vizsgálata.⁶ A kutatás kérdőíve az 5. számú mellékletben található.

1.4. Módszertani nehézségek

Mind a négy empirikus kutatás megvalósítása során számos módszertani nehézséget kellett orvosolni vagy éppen elfogadni. Ezek bemutatása azért fontos, mert az egyes vizsgálatok eredményeinek értelmezésekor figyelembe kell venni azokat a tényezőket, amelyek befolyásolhatják a levont következtetések értelmezését.

A fiatalok politikai aktivitásának vizsgálata során az egyik legjelentősebb módszertani nehézség az, hogy a célcsoport alacsony arányával kapcsolatban beszélhetünk valódi aktivitásról (az aktivitási szándék magasabb arányukra jellemző). Éppen ezért, ha nem célzottan aktív csoportot vizsgálunk (például egy politikai megmozduláson, tüntetésen résztvevőket, vagy valamely szervezet tagjait), akkor csak nagymintás kutatásokkal lehet elérni, hogy a mintában legyen annyi aktívnek tekinthető fiatal, hogy róluk statisztikai módszerekkel valamilyen megállapítást tehessünk.

A másik jelentős nehézség, hogy a fiatalok politikai szocializációjában sok ágens játszik szerepet, ezért ezek együttes hatását egyszerre nagyon nehéz vizsgálni. Ezeknek a hatásoknak inkább csak a lecsapódásit, eredményeit tudjuk elemezni, a hatásmechanizmusokat, a viszonylagos erősségüket nem, vagy csak nehezen. Sok esetben ezek a hatások nem a direkt szocializáció útján hatnak, a szocializáció alanya

---

⁶ Szabó Ildikó ezzel kapcsolatos kiemelkedő jelentőségű, „Az ember államosítása: politikai szocializáció Magyarországon” című könyve a rendszerváltást megelőző időszak folyamatait dolgozza fel.

tudatos szinten nem is tudja felmérni ezeket, így a válaszadók kérdőíves megkérdezésével sem kaphatunk teljes képet arról, hogy milyen tényezők mennyire befolyásolják őket.

Sajnos nincs mód (anyagi erőforrás) olyan longitudinális vizsgálat elvégzésére, amelynek segítségével a fiatalok politikai szocializációjának több tényezőjét és ágensét hosszabb távon követni, vizsgálni, elemezni és összehasonlítani lehet. A „Családi politikai szocializáció” kutatás egyedülállóan komplexen tudta megközelíteni a témakört, hiszen nagy elemszámú, országos mintán készült, valamint a tanulókról és szüleikről is szerezhettünk információkat. Azonban ez a vizsgálat is csak „pillanatfelvétel”, és csupán az ugyanarra az évfolyamra járók körében készült; a szülők válaszadási hajlandósága pedig olyan alacsony volt, hogy bár több mint 4000 diák adott választ, mégis mindössze kevesebb mint 300 szülő osztotta meg velünk véleményét. A tanulókat az iskolákban kerestük fel. Ez jelentősen megnövelte a válaszadók számát, azonban ebben az esetben is számos iskola utasította el felkérésünket a kutatásban való részvételre. Ugyanezzel a nehézséggel kellett szembenéznünk az „Iskola és társadalom” kutatás során is. A visszautasítás indoka a legtöbb esetben az volt, hogy a kérdőívek tartalmaznak politikai témájú kérdéseket is, de sok iskola a tanulók túlterheltségére hivatkozva nem kívánt részt venni a kutatásban. A 2010-es interjúkutatás során a legnagyobb nehézséget szintén az okozta, hogy ha a célcsoport tagjai válaszoltak is kérdéseinkre, szüleiket nagyon alacsony arányban tudtuk bevonni a vizsgálatba. Így a kutatás azon célja, hogy szülők és gyermekük politikai attitűdjeinek hasonlóságát, illetve különbözőségeit vizsgálni lehessen, nem valósult meg.

Az ifjúsági politikai szervezetek vezetőivel, illetve tagjaival készült kutatás során ugyancsak nagyon sok nehézséggel kellett szembenéznem. A dél-dunántúli politikai ifjúsági szervezetek egy jó részének szervezettségét jól jellemzi, hogy már elérésük is jelentős nehézségekbe ütközött. Több szervezettel kapcsolatban elmondható, hogy a honlapjukon nem találhatóak meg a helyi vezetők nevei, illetve elérhetőségei, vagy olyan adatok vannak fent, amelyek régen elévültek.⁷ A politikai ifjúsági

---

⁷ Előfordult, hogy ha sikerült is elérni a honlapon található személyt, kiderült, hogy már régóta nem is tagja a szervezetnek, így nem tudott segíteni az új vezető megtalálásában sem. Sok esetben csak e-mail címek voltak fent a honlapokon, amelyekről nem érkezett válasz. Az országos vezetők elérése könnyebb volt, de nem szívesen adták ki a helyi vezetők elérhetőségét, sőt sok esetben nem tudtak segíteni abban, hogy megtudjuk: van-e dél-dunántúli szervezetük, és ha van, ki az illetékes ez ügyben. (A nehézkes elérés alól kivételt képeztek a Fidelitas és a Fidesz IT szervezetei). A Hatvannégy Magyar Vármegye Ifjúsági Mozgalom elérése volt a legnehezebb, viszont az elérést követően nyitott volt a vezető az

szervezetek tagjai nagyon kevésbé voltak motiváltak a kérdőív kitöltésében (bár mivel a vezetők küldték ki a tagoknak a linket és a felkérést, nem lehettem biztos abban, hogy a vezetők a többszöri felkérést valóban továbbították-e⁸).

Számos helyi szervezet nyíltan elutasította a kutatásban való közreműködést, és több vezető nem szívesen osztott meg bizonyos – a szervezet munkájával kapcsolatos – információkat, így több esetben csak részleges válaszokat adtak. Akadt példa arra is, hogy az egyik szervezet városi vezetője a Baranya megyei vezetővel együtt jelent meg az interjún, és a válaszadásnál többször a hierarchiában felette állónak adta át a szót, ha kényesnek ítélte meg a kérdést.

A dél-dunántúli régióban és országosan is sokkal nagyobb számban és taglétszámmal vannak jelen a jobboldali és szélsőjobboldali ifjúsági politikai szervezetek, mint a baloldaliak. (A Jobbik Ifjúsági Tagozatának például csak Baranya megyében 2011-ben hét szervezete volt: Pécssett, Szederkényben, Magyarbólyban, Komlón, Szentlászlón, Mohácson, Pécsudvardon.) A dél-dunántúli ifjúsági politikai szervezetek neve, taglétszáma, szervezettségének foka időben folyamatosan változik. Új szervezetek keletkeznek, régiek szűnnek meg vagy időszakosan szünetelnek.

1.5. A dolgozat szerkezete

Dolgozatomban a *Bevezetést* követő öt fő fejezet a szakirodalomra és korábbi kutatási eredményekre támaszkodik. Szakirodalmi adatokra támaszkodva áttekintem, hogy mi jellemző a hazai szocializációs, azon belül a politikai szocializációs folyamatokra, valamint, hogy mely ágenseknek milyen szerepük van ebben. Bemutatom az államszocialista rendszer politikai szocializációs jellemzőit, illetve ezek rendszerváltás utáni maradványait, hatásait is. Elemzem továbbá a politikai szocializáció egyes „eredményeit”, így például az állampolgári attitűdöket, a politikával kapcsolatos ismereteket, demokráciaképet stb., illetve ezek hatását a politikai aktivitásra. A fiatal korosztály főbb társadalmi, gazdasági, demográfiai jellemzőit is ismertetem. A politikai participáció formáinak bemutatása során hangsúlyt fektetek annak ismertetésére, hogy a

---

együttműködésre. Az interjú elkészítésében, illetve az online kérdőív linkjének a tagokhoz továbbításában a Jobbik IT vezetői voltak a legsegítőkésebbek.

⁸ Volt olyan szervezeti vezető is, aki felajánlotta, hogy a kitöltést kötelezővé teszi a tagok számára. Jeleztem neki, hogy a kutatás önkéntes és anonim, nem kötelezhetek senkit a kitöltésre, de válaszában azt fogalmazta meg, hogy ő viszont kötelezheti a tagokat. Természetesen nem éltem ezzel a lehetőséggel.

részvétel módjai folyamatosan változnak, így a hagyományos mellett fontos az új típusú részvételi módokat is figyelembe venni.

A 2. fejezetben a politikai szocializációs folyamat bemutatására fókuszálok, szintetizálva a fogalmat körülíró definíciókat, értelmezési kereteket. Külön alfejezetben tárgyalom a magyarországi jellegzetességeket a rendszerváltás előtti és utáni időszakban. Egy alfejezetet tovább bontva veszem számba a szocializáció legfontosabb színtereit: a család és az iskola intézményét, a kortárs csoportot, a szervezeteket és a médiát. Ezt követően a politikai szocializáció kutatási területeinek hazai és nemzetközi változását mutatom be. A politikai szocializációs folyamatokat nem értelmezhetjük a társadalmi-gazdasági kontextus figyelembe vétele nélkül, ezért a 3. fejezetet ennek bemutatására szenteltem. A 4. fejezet célkitűzése, hogy szakirodalmi és több hazai empirikus (többek között a Bevezetőben bemutatott „Iskola és társadalom”) kutatás adatai alapján bemutassa a politikai szocializáció hatását is magukon hordozó, a politikai aktivitást befolyásoló tényezőket. Ezek közé soroltam az állampolgári attitűdöket, a demokráciaképet és demokrácia-értelmezéseket, a politikai ismereteket és érdeklődést, az érdekérvényesítő képességet, a politikai kommunikációt, a társadalmi és politikai intézményekbe vetett bizalmat, valamint a politikáról, politikusokról alkotott véleményt. Az 5. fejezetben a közösségi és politikai aktivitás módozatait tárgyalom. A 6., 7. és 8. fejezetben a saját kutatásaim főbb eredményeit ismertetem. Elsőként a Pécsen készült interjúkutatás, majd a politikai szervezetek körében készült vizsgálatok főbb következtetéseit foglalom össze, míg a 8. fejezetben a „Családi politikai szocializáció” kutatást veszem górcső alá. Bemutatom a kutatási kérdéseimet és hipotéziseimet, majd a felhasznált változó csoportokat és az egyes tényezők egymásra, valamint a politikai aktivitásra gyakorolt hatását.

2. A szocializáció és a politikai szocializáció folyamata

2.1. A szocializációs folyamat

A szocializációs folyamatban ennek tárgyai szerint többféle dimenzió különböztethető meg, például politikai, állampolgári, vallási szocializáció stb. A politikai szocializáció nem hasítható le teljesen az alapszocializációról. Ebben a politikai és nem politikai tartalmak, attitűdök, értékek egyaránt megtalálhatóak, nem válnak élesen szét egymástól (Szabó I. 2009: 22).

A szocializáció olyan folyamat, „mely során maga az alany megkonstruálja szociális kompetenciáit egy interakciós folyamatban, és ennek során a társadalmi csoportok tevékenységének eredményeképpen folytonos változó kulturális környezettel szembesül. Továbbá a szocializáció folyamatában az intencionális nyelvi kommunikáció mellett szerepet kap az utánzás, a modellkövetés is”. Végül pedig nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a nem-társadalmi világ hatásai is nyomot hagynak a szocializációs folyamatokon (Csákó – Murányi – Sik – Szabó I. 2010: 3).

Ennek a folyamatnak az értelmezésében különböző szemléletmódokat különíthetünk el. Az első a „rekonstruktivizmus”, a másodikhoz tartoznak a kritikai irányzatok, a harmadik pedig a „konstruktivizmus”. Az első szemléletmódban az egyének csupán reprodukálják és újjáteremtik az őket megelőző nemzedék gondolkodási és magatartásmintáit (Somlai 1997: 13–14). Ez az egyoldalú megközelítés felveti azt a kérdést, hogyan lehetnének változások a társadalomban (például a nemi szerepekben), ha az egyes generációk kizárólag újratermelnék felmenőik értékeit, viselkedésmintáit.

A második szemléletmódhoz tartozó irányzatok azt hangsúlyozzák, hogy értékrendszerünk, magatartási mintázataink társadalmilag meghatározottak, de a beilleszkedés keretei változnak, nem adottak, hanem történelmileg alakulnak ki, fejlődnek és átrendeződnek. A konstruktivizmus szemléletmódja a szocializációs folyamatban az egyéneket nem passzív alanyként írja körül, hanem olyan cselekvőkként, akik dönteni képesek arról, hogy a beilleszkedés kereteiből mit fogadnak el, és azokat meg is tudják változtatni (Somlai 1997: 13–14).

A szocializáció folyamata során az egyének a szociális tanulás (utánzás, modellkövetés, azonosulás, internalizáció), valamint a szerep-követés segítségével a különböző szocializációs intézmények (család, iskola, munkahely, kortárs csoportok, média stb.) közvetítésével sajátítják el az adott csoport, illetve a társadalom által elvárt normákat, magatartásmintákat.

A szocializációs mechanizmusokat nem értékelhetjük a társadalmi, politikai rendszerektől függetlenül, a történelmi eseményeket és következményeiket figyelmen kívül hagyva. A magyar társadalomban nem, vagy csak részben mentek végbe azok a folyamatok, amelyek a liberális demokratikus szocializációs metódusoknak kedveznek. Ezzel szemben inkább a bürokratikus és tradicionális szocializáció a jellemző. Az oktatásban és a családok nagy részénél is a paternalista szemléletmód, a tekintélytisztelet a meghatározó. Sem az iskolán belüli, sem pedig a családi szocializáció nem kedvez a demokratikus attitűdök áthagyományozódásának, kialakulásának, illetve megerősödésének, az alulról építkező folyamatok beindításának, a kockázatvállalási hajlam erősödésének. Anthony Giddens (2000: 61–77) párhuzamot von az állami demokrácia és a kapcsolati demokrácia között. Véleménye szerint a kapcsolatok (párkapcsolatok, barátságok, szülő-gyermek kapcsolat) akkor működnek jól, ha az állami demokráciához hasonlóan azokban is a kölcsönös tisztelet uralkodik az egyenlő jogok és kötelezettségek mellett. Ennek alapja a kommunikáció, a másik fél érveinek megértése és figyelembe vétele. A szülő-gyermek kapcsolatra is igazak ezek. Bár a szülőnek tekintélye van, ez nem jelentheti azt, hogy a kapcsolat alapja az autokrácia. Annak ellenére, hogy Giddens az európai demokratikus országokat jól elválasztva kezeli a nem demokratikus országoktól, véleményem szerint ez utóbbiak sajátosságai kiterjeszthetők a „fiatal demokráciákra” is. Magyarországon is a családok jelentős részére a tekintélyelvű szocializáció a jellemző, és a gyermekek látens szocializációja során az autoriter és paternalista szemléletmód hagyományozódik át. Ez a szemléletmód sok esetben később kiterjed a társadalmi nézőpontra is.

A hazai és a nemzetközi szakirodalomban nagyon sokféleképpen kísérelték meg körülírni a politikai szocializációt, a különböző szerzők más-más tényezőkre helyezték a hangsúlyt a definíciók megkonstruálásában. Eltérő véleményeket olvashatunk azzal kapcsolatban, hogy mely szocializációs ágensek gyakorolják a legnagyobb befolyást az adott életszakaszokban, sőt, abban is, hogy beszélhetünk-e elkülönítve, a többi szocializációs folyamatról „lecsupaszítva” politikai szocializációról.

A politikai szocializáció definícióinak sokszínűsége ellenére abban egyetértés van a kutatók, illetve a szerzők között, hogy a politikai szocializáció egy élethosszig tartó interaktív folyamat. Ebben alakul ki a politikailag releváns ismeretek, viselkedésmoделlek, viselkedésformák, emóciók és attitűdök együttese, azaz az egyének politikai kultúrája. A különböző életszakaszokban eltérő intenzitással működik ez a folyamat. A politikai szocializációs hatásokat különböző ágensek közvetítik. Ezeknek az ágenseknek a hatása eltérő (nem csupán egymáshoz képest, hanem az egyén különböző életszakaszaiban is eltérő módon és intenzitással hatnak). Legfőbb funkciója a társadalmi rendbe való integrálás (Szabó M. 2002: 249; Csákó – Murányi – Sik – Szabó I. 2010: 3).

Munkám értelmezési kereteként Szabó Ildikó definícióját használom, aki Annick Percheron szocializációs értelmezését fogadja el, amely a fejlődés-lélektani, a szociológiai és a rendszerszempon tú nézőpontokat egyesíti, valamint a politikai szocializációt nem választja le élesen a más irányú szocializációs mechanizmusoktól (Szabó I. 2000: 27).

Szabó Ildikó (2000: 28–29) definíciója szerint tehát a politikai szocializáció az „egyén és a társadalom közötti interakciónak az a folyamata, amelyben az egyén társadalmi-politikai arculata kialakul. Ennek során a társadalmi – politikai rendszer szervezeten és intézményesen ad át az új generációnak kész világgépeket, világmentelmezéseket (és ezek részeként ismereteket, értékeket, normákat, magatartási mintákat), hogy továbbörökítse bennük magát, és ilyen módon biztosítsa az állampolgárok lojalitását. Ugyanakkor a közvetített tartalmak, minták, illetve tapasztalataik, társadalmi praxisuk alapján a felnövekvő nemzedékek is kialakítják az érdekeiknek legjobban megfelelő világmentelmezéseket, a politikához való viszonyukat. Ennek kitüntetett, ’alapozó’ időszaka a gyermek- és ifjúkor. A szocializációban nemcsak a társadalmi környezet hat az egyénre, hanem az egyén is hat a társadalomra: egyszerre alanya és tárgya a szocializációs folyamatoknak.”

A gyermek-, kamasz- vagy ifjúkor azért különösen fontos a politikai szocializáció szempontjából (is), mert ebben az életszakaszban alakul ki az a fogalmi keret és tartalmi kontextus, ami a későbbiek során is alapul szolgál minden impulzusnak, azaz minden későbbi szocializációs hatás a korábban kialakult szűrőn keresztül juthat csak el az egyénhez (Percheron 1999: 14–17).

A politikai szocializációs folyamatokat elkülöníthetjük aszerint, hogy elsődlegesek vagy másodlagosak, valamint, hogy direkt vagy indirekt módon zajlanak. Az elsődleges szocializáció során alakul ki a „politikai alapszemélyiség”, míg a másodlagos szocializáció a politikai kompetencia kialakulásának metódusa (Szabó M. 2002: 251). Megkülönböztetjük azokat a közegeket is, amelyekben a szocializáció zajlik (pl. iskola, család, kortárs csoport stb.).

A direkt (vagy más néven manifeszt) politikai szocializáció kifejezett célja a politikai gondolkodás és cselekvés befolyásolása, például az oktatással, a politikai ifjúsági szervezetek munkájával, a politikai pártok hirdetéseivel. Az indirekt (látens) politikai szocializációs folyamatok nem célzottan az egyének befolyásolására irányulnak, hatásuk azonban számottevő. Erre például szolgálhat az iskolában látott demokratikus vagy nem demokratikus működési mechanizmus, vagy a „rejtett tanterv” (Szabó M. 2002: 251).

Szabó Ildikó (2009: 23) az alábbiakban foglalja össze a politikai szocializáció modelljének lényegét: „A politikai szocializáció modelljét az egyént körülvevő társadalmi és kulturális hatások rendszere alkotja. Az adott modell a 'rendszer' (az emberi együttműködés közvetett formái és az 'életvilág' (az emberi együttműködés közvetlen formái) között közvetít. Hatása a 'rendszer' és az 'életvilág' közötti viszonyokban érvényesül. A politikai rendszer a modell egészén keresztül éri el az egyéneket”.

A különböző modellek lényegét az határozza meg, hogy miként működnek a szocializációs intézmények, hogy milyen identitásformáló hatások érik a szocializációs folyamat alanyait, valamint, hogy a szocializációs folyamatban milyen tartalmak, milyen cselekvési és gondolkodási módozatok, attitűdök és értékek adódnak át. A szocializációs modellt alkotóelemei jellemzik: a formális (vallási szervezetek, egyházak, iskola) és nem formális tényezők. Ez utóbbiak külön bonthatóak face-to-face nem intézményes kapcsolatokra (kortárs kapcsolatok, családi kapcsolatok stb.), kulturális tényezőkre (cselekvés-, magatartás- és gondolkodásminták, világkép-konstrukciók stb.), diszkurzív tényezőkre (különböző tematizációk), valamint az egyének élményeire, tapasztalataira. A nem formális tényezők főként a politikai identitás alakulását, míg a formális tényezők az állampolgári magatartás kialakulását befolyásolják, határozzák meg. A fenti tényezők együttesen határozzák meg a politikai szocializáció folyamatát, sok esetben egymást erősítve, de sokszor egymás ellenében

hatva. Minden politikai rendszerváltás egyúttal a politikai szocializációs modell változását is eredményezi. Azt, hogy milyenek ítélnénk meg egy politikai szocializációs modellt, két oldalról is vizsgálhatjuk: egyrészt az egyén, másrészt pedig a társadalom oldaláról. Az előző szempontjából egy modell akkor lehet „sikeres”, ha az egyén tud érvényesülni, képes az önmegvalósításra, érdekérvényesítésre, és társadalmi közérzete megfelelő. A társadalom szempontjából a siker abban áll, ha folyamatos megújulási képességgel jellemezhető (Szabó I. 2009: 24–30), vagy ha a társadalom tagjainak többsége elfogadja és cselekedeteiben visszatükrözi az adott közösség norma- és értékrendszerét. Ellenkező esetben a társadalom anómiás állapota következik be.

2.2. A politikai szocializáció kutatási területeinek változása

A politikai szocializáció kutatása a második világháború után vált egyre elterjedtebbé. E terület kutatására az interdiszciplinaritás jellemző. A pszichológiai, a szociálpszichológiai, a társadalomtörténeti, a szociológiai és a politikatudományi nézőpontok mindegyike hozzájárult e tudományterület kutatásaihoz (Szabó I. 1994: 214).

Szabó Miklós (2002: 246) Herbert Hymann⁹ műve nyomán a politikai szocializáció jelentése és kutatása alapján három időszakot különít el. Az első időszak az 1950-es évek végétől a 70-es évek végéig tartott, a második a '80-as években kezdődött, míg a harmadik szakasz kezdete a '90-es évekre volt tehető.

Az első korszakban történt a politikai szocializációs kutatások megalapozása. A politológia „oldaláról” a rendszerelméletek kapták a legnagyobb hangsúlyt, míg a pszichológia területéről leginkább a gyermek- és kamaszkori személyiségfejlődés folyamatának vizsgálata jelentette a súlypontot (Szabó M. 2002: 246). E korszak elején és közepén két kutatási terület került a középpontba: egyrészt azoknak a gondolkodási és magatartásmintáknak a vizsgálata, amelyek befolyásolják, illetve meghatározzák a politikai véleményt és viselkedést, másrészt az egyéni viselkedés és a politikai rendszer kapcsolatának kutatása. Az első szakaszba tartozó elméletek közül kiemelkedő jelentőségű Greenstein, Dawson és Prewitt, Hess és Torney, valamint Easton és Dennis

---

⁹ Herbert Hymann „Political Socialization. A Study in the Psychology of Political Behaviour” című műve 1959-ben jelent meg.

elmélete. Míg Easton és Dennis rendszerközpontú, addig Greenstein egyénpontú megközelítésből vizsgálódott (Csákó 2004: 536).

Greenstein elméletében abból indul ki, hogy a kora gyermekkori élmények és a kora gyermekkori tanulás bír a legnagyobb jelentőséggel a személyiség kialakulására. Greenstein nem választja élesen ketté az alapvető szocializációt és a politikai szocializációt, és elutasítja azt az elméletet, hogy ezek egymást követik. Véleménye szerint a család játssza a legjelentősebb szerepet a politikai szocializációban, és elmélete szerint a család által átörökített, a kora gyermekkorban internalizált érzelmi irányultságok később gyökeresen nem változtathatóak meg, tudatosan és tudat alatt is hatnak a későbbi attitűdökre, magatartásformákra. Dawson és Prewitt a politikai szocializációs folyamat leírását a kulturális aspektussal bővítik, és elméletükből számúzik a tudat alatti hatások szerepét, de a családi hatás jelentőségének hangsúlyozását nem vetik el, annak leírására a „szocializációsűrő” hatásaként elnevezett fogalmat vezetik be. Ennek lényege, hogy a családi szocializáció során áthagyományozott irányultságok, beállítódások a többi ágens hatását is befolyásolják azáltal, hogy ezeken az orientációkon „szűrnek át” a többi hatást. Hess és Torney elméletükben a szocializációs folyamatból a tanulási, alkalmazkodási folyamatokat emelik ki. Négy tanulási modellt írtak le: az akkumulációs, az interperszonális átviteli, az identifikációs és a kognitív fejlődési modellt. Easton és Dennis a szocializáció folyamatát elsősorban a rendszerfunkció szempontjából értelmezik. Álláspontjuk szerint a politikai rendszer fenntartását két tényező biztosíthatja: az értékek allokációja, azaz a politikai rendszer döntései, illetve az, hogy ezeket a döntéseket minél többen kövessék. Elméletük szerint a politikai szocializáció egyik kiemelkedő feladata, hogy maximalizálja a rendszer támogatását, a rendszerhez való ragaszkodást (Szabó M. 2002: 246–247; Gyulavári 1987: 99–118).

A második tudománytörténeti szakaszban a politikai szocializáció vizsgálatának kontextusa jelentősen bővül: a gyerekkori szocializációról a hangsúly áttolódik későbbi életszakaszokra is, ebben a korszakban a politikai szocializációt már élethosszig tartó folyamatként értelmezik. Az idődimenzió túl abban is bővülnek e korszak elméletei, hogy nem csupán a politika világára, hanem a társadalomban elfoglalt helyre vonatkozóan is értelmezhetővé válik a politikai szocializáció. A tanulás és mintakövetés egyoldalúsága és egyirányúsága helyett jelentős szerepet tulajdonítanak a szocializációs

folyamaton belül a társadalmi interakcióknak, valamint az egyének társadalomra, politikára való „visszahatásának” is (Szabó M. 2002: 247–248).

A 90-es évektől napjainkig tartó harmadik korszak legfőbb kutatási területei az alábbiak: a demokratikus politikai nevelés eszközei és lehetőségei; a politikai szocializációban megjelenő környezetvédelmi kérdések; a többség–kisebbség közötti konfliktusok problémái, valamint az etnikai, a vallási és az egyéb kisebbségekkel kapcsolatos kérdéskörök; a nemzeti identitás kérdéskörei, a különböző nemzetek közötti konfliktusok, előítéletek, sztereotípiák kérdéskörei; konfliktustanulás, konfliktuskezelés (Kéri 1998: 195).

2.3. A politikai szocializáció kutatása Magyarországon

Ahogy Közép-Európa más országaiban, úgy Magyarországon is a 70-es évektől végeztek politikai szocializációs kutatásokat, de hazánkban a politikai szocializációval kapcsolatos vizsgálatok a rendszerváltásig összefonódtak az ifjúságkutatással. A felnőttek, idősebbek politikai szocializációja háttérbe szorult, annak ellenére, hogy a szocializáció (bármely aspektusára is gondolunk) egész életünket áthatja. A rendszerváltást követően azonban világossá vált, hogy nem követhetők a korábbi hagyományok, hiszen az ország állampolgárainak rövid idő leforgása alatt egy más, demokratikus struktúrájú rendszerbe kellett integrálódniuk. Nem csupán jelenük és jövőjük, de múltjuk is átértékelődött, a korábban az ország rendszerével és az egyének helyzetével kapcsolatos fogalmakat új fogalmak, nézőpontok váltották. A rendszerváltást követően egyértelművé vált, hogy a politikai szocializáció kutatásához új elméleti és módszertani paradigmák, eszközök szükségesek (Kéri 1999: 324–331; Stumpf 1994: 198; Csákó 2004: 542–543). A rendszerváltást követően fontos kutatási területté vált annak vizsgálata, hogy a korábbi politikai szocializáció hagyományai miként befolyásolják a rendszerváltás utáni folyamatokat, hogyan alakult át a szocializációs ágensek szerepe stb. (Csákó 2004: 542).

A politikai szocializáció kapcsán készült vizsgálatok többek között azt térképezik fel, hogy a fiataloknál milyen módon alakulnak ki a politika fogalmával kapcsolatos első konceptualizációk, mely életkori szakaszokban jelennek meg a hatalommal, politikával kapcsolatos ismeretek, attitűdök, mi a véleményük a fiataloknak más nemzetekről. A fentiekén kívül az identitást, a konfliktuskezelést, a

politikával és pártpolitikával, valamint az érdekérvényesítéssel kapcsolatos véleményeket, az aktivitást (választáson való részvétel, tüntetésen, demonstráción való részvételi hajlandóságot stb.), a pártpreferenciákat is gyakorta vizsgálják (Kéri 1999: 324–331).

2.4. A politikai szocializáció jellegzetességei hazánkban

A politikai szocializáció folyamatának megértése és kutatása nem választható el az adott politikai rendszertől, amelynek keretein belül zajlik. Éppen ezért fontos kitérni a rendszerváltás előtti évtizedek és az azt követő politikai szocializáció jellegzetességeire. Az előbbi azért kikerülhetetlen, mert a korábbi rendszerben szocializálódók sok sajátosságot örökítettek tovább (dolgozatomban az államszocializmus időszakát megelőző időszakok jellegzetességeire csak röviden térek ki). Több mint két évtizeddel a rendszerváltás után még mindig jelen vannak és meg-megújulva visszatérnek az államszocializmus időszakából vagy az azt megelőző korszakokból áthagyományozódott értékek, attitűdök, beidegződések, emóciók, mivel ezek mély berögzöttségük miatt sokkal nehezebben változtathatók, mint az intézményrendszerek, amik az új értékek és normák alapján szerveződnek.

2.4.1. Politikai szocializáció az államszocializmusban

Szabó Ildikó kategorizációja szerint a hazai politikai szocializáció – szemben a nyugati országok evolutív modelljével – revolutív modellt követett. Az evolutív modellben a társadalmi fejlődés, illetve a történelmi kontinuitás egymásra épül, míg hazánkban az egymást követő és egymásnak gyakorta ellentmondó korszakok intézményei, ideológiái, értékei összeecsúsztak. A 20. századi magyar történelemben a kontinuitást nyolc fordulat, nyolc „rendszerváltás” törte meg. Habár a különböző rendszerek változtak, a társadalmi tudatban az egyes rendszerek bizonyos elemei megmaradtak. A gyakori változásokon túl a szocializációs folyamatok stabilizálódását az is nagymértékben nehezítette, hogy ezeket a társadalmi-politikai változásokat több esetben külső okok eredményezték, illetve azokat sokszor felülről irányították. Ezek eredménye a bizalomhiány, a kirekesztettség-érzés, az aszimmetrikus viszonyok elfogadása, az

egzisztenciális biztonság előtérbe kerülése (szemben a kockázatvállaló magatartással). A reszocializáció – az értékek gyors változása egyes értékek továbbélésével – identitásproblémákhoz is vezetett. 1948 után két folyamat határozta meg a politikai szocializációt. Az egyik a magánélet lehető legnagyobb átpolitikálása, a mindennapi élet alárendelése a politikának, a direkt szocializációs folyamatok kiterjesztése, valamint – éppen ezek ellen – a hátrító és védekező mechanizmusok kiépítése. A direkt, mindent átszövő szocializációs folyamatok diszfunkcionálisak voltak az egyén és a rendszer szempontjából is, amit az '56-os események is bizonyítanak. 1956 után a gazdasági és magánszféra szerepe és autonómiája is növekedett, valamint nagyobb teret kapott a nem hivatalos szocializáció is. Szintén jelentős változást jelentett a tömegkultúra depolitizálódása, az ifjúsági kultúra önállóságának növekedése, valamint a társadalmi reflexiók polarizálódása¹⁰ (Szabó I. 2000: 31–56).

Papp Zsolt megfogalmazása szerint az államszocialista rendszer a következő „üzeneteket” továbbította a politikai szocializáció során: „Légy lapulóvá, légy alkalmazkodóvá, légy kettős tudatúvá, légy álszentté. Maradj apolitikus, maradj kisember.”¹¹ Az államszocializmus időszakában nem csupán az állami, politikai intézményeket igyekeztek politikai kontroll alatt tartani, hanem szinte minden területet, például az oktatást, a kultúrát, a jogot, a gazdaságot, valamint a magánszférát is. A hatalmi rendszert nem az emberek érdekeihez igazításával próbálták elfogadtatni, legitimmé tenni, hanem az emberek meggyőzésével, véleményük megváltoztatásával. Ennek egyik jelentős eszköze volt a direkt politikai szocializáció, amellyel a társadalom egészét próbálták meg átszöni, annak minden tagját valamilyen eszközzel igyekeztek elérni. Ennek eszközéül szolgált az iskolák, az ifjúsági szervezetek (a kisdobos- és az úttörőmozgalmak, a KISZ), a munkaközösségek, a katonaság és a tömegkommunikáció kontroll alatt tartása és irányítása. Mivel ezek az ágensek megkerülhetetlenek voltak, szinte mindenkihez eljutottak a pártállami rendszer különböző korszakaira jellemző magatartási minták és elvárások ezeken a csatornákon keresztül. Ennek a politikai szocializációnak az alapja a félelemkeltés és a hazugság volt. A hazugságon alapuló szocializáció eredménye a kettősség lett, azaz különvált az állami akaratot hirdető, direkt, intézményesített politikai szocializáció és a magánszféra alulról jövő, az

---

¹⁰ A változást jól jelzi a Kádár-rendszer politikai alapelve is, mely szerint „aki nincs ellenünk, az velünk van”, szemben a Rákosi rendszerhez köthető jelmonddal: „aki nincs velünk, az ellenünk van”.

¹¹ Az idézet Papp Zsolt előszavából származik, melyet Szabó Ildikó *A pártállam gyermekei* c. könyve elé írt. Az idézet a 15. oldalon található.

előbbivel szembenálló, nem nyílt politikai szocializációja. A formális szocializáció mellett „működő” informális szocializáció sok esetben nem csupán egy kicsit másként, hanem sokszor a hivatalos álláspont szöges ellentétéként fogalmazódott meg. Ez utóbbi legfontosabb ágensei a család és a kortárs csoport voltak (Szabó M. 2002: 258).

E kettősség megélését, feldolgozását tovább nehezítette az is, hogy sok esetben az egyes ágensek, hivatalos intézmények kommunikációja sem volt konzisztens. Példaként említhető, hogy az iskolai politikai szocializáció során időnként a tanárok is éreztették, érzékeltették, hogy nem kell mindent szó szerint értelmezni (Kéri 1998: 199).

Részben ez a kettősség is eredményezte a lakosság depolitizálódását. A rendszerrel való nyílt szembeszállás helyett (hiszen az ilyen törekvéseket erőszakkal megakadályozták) az attól való elfordulás jelenthetett megoldást. Kéri László álláspontja szerint a formális és informális szocializáció kettőssége azt eredményezte, hogy a fiatal generációhoz tartozók az ellentétes értékek, vélemények, az ellentétes „valóságok” között nem tudtak konszenzust létrehozni. Az ellentmondások feloldásának lehetősége nélkül pedig az egyetlen – bár nem túl hatékony – feloldási stratégiának a struccpolitika kínálkozott, azaz a politikai kérdésekkel szembeni érdektelenség, azok jelentőségének lekicsinylése (Kéri 1998: 200).

A rendszer látszólagos elfogadása (a kötelező állami ünnepeken való megjelenés, a párttagság) mellett és a nyílt érdekérvényesítés helyett (amelyre nem volt mód) a társadalom tagjai személyes kapcsolataikon keresztül, informális utakon, kiskapukat keresve próbáltak boldogulni (Szabó M. 2002: 258). A rendszerváltást megelőző időszakban a politikai aktivitás a rendszerhez való lojalitás keretein belül volt elképzelhető, és a legáltalánosabb politikai részvételi forma a politikai ünnepeken való megjelenés volt (Kéri 1998: 198).

Mivel a rendszer szinte kizárta a politikai ellentmondást, az egyéni vagy csoportos érdekérvényesítést, a politikai szocializáció intézményei nem állampolgárokká, hanem „alattvalókká” igyekeztek szocializálni a felnövekvő generációk tagjait (Szabó I. – Falus 2000: 384).

Szintén jellemző volt a kisebbségi csoportidentitások háttérbe szorulása. Ide értendő a kulturális, vallási, etnikai, nemzeti és egyéb kisebbségek kollektív identitásának elnyomása. Az a kevés kisebbségi szervezet, amely egyáltalán

működhetett, nem rendelkezett érdekérvényesítő lehetőségekkel vagy bármilyen befolyásolási eszközzel (Szabó I. – Falus 2000: 385).

2.4.2. Politikai szocializáció a rendszerváltás után

A politikai és társadalmi intézményrendszer átalakulása rövid idő alatt zajlott le. A demokráciára való „átállás”, a demokratikus attitűdök elsajátítása azonban nem történhetett meg ilyen rövid idő alatt. A politikai szocializáció teljes kerete, feltételrendszere megváltozott.

Ferge Zsuzsa (2010: 39–147) a rendszerstruktúra átalakulását három intézmény változásán keresztül vizsgálta: az állam intézményrendszerén, a nem államilag irányított gazdaság rendszerén és a civil társadalom kezdeményezéseinek intézményein keresztül. Ez utóbbi kapcsán elmondható, hogy habár a rendszerváltás előtt nagyon kevés lehetőség adódott az alulról építkező kezdeményezések kibontakozására, már évtizedekkel a rendszerváltás előtt is volt példa társadalmi mozgalmak kialakulására, egyéni vagy csoportos kezdeményezések megindulására. 1990 után a civil szektor robbanásszerűen fejlődött 1997-ig. Az ezt követő időszakban azonban csupán a foglalkoztatottak száma emelkedett. Változatlanul kevés szervezet működött, bevételeik nem nőttek. Ferge Zsuzsa becslése szerint a civil szférában a felnőtt társadalom jóval kevesebb mint tizede vesz részt aktívan, és közéleti, közpolitikai súlyuk nagyon csekély. A civil szektor erőtlenségének egyik oka, hogy az a nyilvánosságon keresztül tud(na) nyomást gyakorolni, de a nyilvánosság ereje és értéke devalválódik.

A rendszerváltás veszteségeinek¹² a szűkülő munkaerőpiacról kikerülőket, a rendszerváltáskor nyugdíjba vonulókat, az alkalmazotti státuszba visszatérő vagy munkanélkülivé váló kényszervállalkozókat tekinthetjük, míg a 2000-es években is dolgozó vállalkozókat és az újonnan kialakuló magasabb pozíciókat elfoglalókat tekinthetjük nyerteseknek. A rendszerváltás előtt felhalmozott politikai tőke egyes kutatók szerint (Kolosi Tamás, Tóth István György) nem játszott szerepet, míg mások szerint (Szelényi Iván, Szalai Erzsébet) jelentős tényező volt abban, hogy kik válhattak a rendszerváltás nyerteséivé vagy veszteséivé. Kolosi Tamás és Tóth István György (2008: 15–46) hangsúlyozza, hogy a nyertesek/vesztesek dichotómiájában figyelembe

---

¹² A hivatkozott tanulmány a foglalkozási/munkaerő-piaci státuszban, valamint az anyagi helyzet indexben történő relatív változásokat vette alapul a nyertesek/vesztesek „definiálásakor”.

kell venni a generációs metszetet, hiszen az, hogy az egyének milyen életszakaszban voltak a rendszerváltás idején, jelentősen meghatározta boldogulási esélyeiket. Négy nemzedéket különböztettek meg: (1) az „elveszett nemzedéket”, akik a rendszerváltás idején 55 évesek vagy annál idősebbek voltak; (2) a „státusváltó nemzedéket”, akik 1936 és 1950 között születtek; (3) a „rendszerváltó nemzedéket”, akik a rendszerváltáskor 26-40 évesek voltak, valamint (4) a „fiatal nemzedéket”, akik 1965 után születtek. A különböző generációk nyertessé válásának esélyeit más-más tényezők befolyásolták. Az „elveszett generáció” tagjainak boldogulását leginkább az határozta meg, hogy mi volt lakóhelyük településtípusa, míg a „rendszerváltó nemzedék” tagjainak esélyeit a munkahelyi alkalmazkodás és a magasabb iskolai végzettség növelte. A legfiatalabb nemzedék az iskolázottság növelésével, továbbtanulással és a munkaerőpiacon elfoglalt jobb státussal növelte a nyertesek közé való bekerülésének esélyét. (Esetükben jelentős szerepet játszott az is, hogy szüleik milyen kulturális tőkét halmoztak fel.)

Ferge Zsuzsa (2010: 165–168) a Tárki által 1992 és 2007 között végzett Magyar Háztartás Panel vizsgálatok¹³ eredményéből készített becslések alapján arra következtet¹⁴, hogy a magyar társadalom 45-50%-a a vesztesek (romló helyzetűek) közé sorolható, míg nyertesnek (javuló anyagi, társadalmi helyzetűek) 20-25%-ukat tekinthetjük. A fennmaradó részhez tartozók anyagi és társadalmi helyzete érdemben nem változott.

Gazsó Ferenc (1995: 90–109) kutatásai alapján azt a következtetést vont le, hogy néhány évvel a rendszerváltás után a fiatalok rendszerváltásba vetett bizalma erősen megcsappant, többségük e korszak vesztesei közé tartozik. Habár 1992-ben a fiatalok még nagy reményeket fűztek a rendszerváltáshoz, és gazdasági növekedést, saját sorsuk javulását várták tőle, 1994-ben már többségük (79,1%) szerint romlott a gazdasági helyzet, és még többen (91,2%) érezték úgy, hogy életszínvonaluk negatív irányban változott. 1995-ben a demokratikus rendszer működéséről már meglehetősen negatívan vélekedtek a kutatásban részt vevők. Nem a demokráciát mint rendszert, hanem ennek magyarországi működését ítélték el. A demokrácia intézményrendszerébe vetett bizalmuk nagyon csekély volt, különösen a politikai pártok tevékenységében és hatékonyságában kételkedtek.

---

¹³ A fentebb hivatkozott Kolosi Tamás és Tóth István György által készített elemzés is ezekre a kutatási eredményekre támaszkodott.

¹⁴ Ezeket az eredményeket a szerző „bizonytalan becslésként” definiálja (Ferge 2010: 167).

Hasonló eredményre vezetett egy 1994 és 1996 között zajlott empirikus kutatás is.¹⁵ A magyar válaszadók többnyire elégedetlenek voltak a demokrácia hazai működésével, aminek okát főként a demokratikus hagyományok hiányában, a rossz gazdasági helyzetben, valamint a politikusok tapasztalatlanságában, felkészületlenségében látták. A kutatás megállapította továbbá, hogy a magyar válaszadók demokráciaképére leginkább az egalitárius jelleg jellemző, valamint, hogy a letűnt rendszerrel szemben kevésbé erős negatív érzésekkel viseltetnek, mint a többi posztszocialista országban (Erős – Murányi – Plichtová – Varga 1997: 5–26).

A rendszerváltást megelőző időszak politikai szocializációjának maradványai továbbélnek, mint például a kockázatvállalási hajlandóság alacsony volumene, a jogtudat hiánya vagy alacsony szintje, a saját sors, illetve a politika világának befolyásolásába vetett hit, a politikai intézményekbe vetett bizalom alacsony szintje, a paternalista szemléletmód. Máig tetten érhető az országban élők gondolkodásmódjában az átmenet éveiben jellemző „Janus-arc” szindróma. Azaz a térség népei egyszerre akartak szocializmust kommunizmus nélkül és piacgazdaságot kapitalizmus nélkül. A demokrácia és a piacgazdaság kockázatainak vállalása nélkül szerettek volna demokráciát és piacgazdaságot. A szocializmus politikai formájának és intézményeinek elutasításával szerették volna az általuk megteremtett biztonságot is megkapni (Lázár 1993: 39–51). Ennek a gondolkodásmódnak a nyomai a mai magyar társadalomban máig tovább élnek. Miközben a piacgazdaság előnyeit mindenki szeretné élvezni, hátrányait nem szívesen vállalják, sőt, sokan felháborodnak miatta, ami lehetőséget biztosít a demagóg ígéretésekkel történő politikai győzelmeknek. A szabadság alapvető elvárása mellett továbbra is a paternalista szemléletmód jellemző, egyéni sikereinket magunknak vindikáljuk, de kudarcainkért a kormányt, más hazai és nemzetközi intézményeket teszünk felelőssé, az államtól várjuk a segítséget, a munkahelyeket, a megfelelő megélhetést (Csepeli 1997: 77; Kéri 1998: 196–210). Csepeli György és Kéri László több mint egy évtizeddel ezelőtt leírt gondolatai mára még súlyosabbakká váltak, ha a hazai demokrácia állapotát akarjuk jellemezni.

A különböző rendszerek más-más viselkedési/előrejutási stratégiát „jutalmaznak”. A pártállami időszakban főként a lojalitás, míg a versenyen alapuló gazdasági rendszerben, a demokratikus társadalmi rendszerben a kreativitás, a fejlődési

---

¹⁵ A kutatást öt közép-és kelet-európai országban végezték: Magyarországon kívül Szlovákiában, a Cseh Köztársaságban, Lengyelországban, valamint Bulgáriában.

képesség, az önállóság jelentik azokat a képességeket, amelyekkel előre lehet jutni. Hazai demokratizálódási folyamataink felemásságát jól jellemzi, hogy a nem versenyszférában dolgozók megítélésében több esetben inkább a nem demokratikus rendszerekre jellemző lojalitás számít az egyik fő erénynek.

A rendszerváltással megszűnt a politikai szocializáció kettőssége abban az értelemben, ami az államszocializmus időszakára volt jellemző. Sokak számára azonban a rendszerváltás csalódást okozott, a hozzá fűzött reményeket nem váltotta be, így a rendszerváltással kapcsolatosan ambivalens érzések alakultak ki. A kettős szocializáció megszűnt ugyan, de másfajta ellentmondások keletkeztek. Ilyen ellentmondás van például a globalizmus és az idegenellenesség között, a vállalkozói attitűdök erősödése és a paternalista szemléletmód hagyományai között, továbbá a demokráciáról tanultak és az azzal kapcsolatos személyes tapasztalatok között (Szabó M. 2002: 262; Kéri 1998: 207–211).

Lázár Guy (1993: 39–51) négy – 1990 január és 1992 január között készült – közvélemény-kutatás eredményeire alapozva azt állapította meg, hogy az emberek többsége csalódott a rendszerváltásban, főként azért, mert túl radikálisnak érezték, a kapitalizmus kialakításával járó kockázatokat és negatívumokat nem szerették volna vállalni. A kutatások eredménye szerint a rendszerváltást két kisebbségi réteg támogatta: a magasabban iskolázott, magasabb státuszú liberálisabb beállítottságú csoportok, valamint az alacsonyabb státuszú, alacsonyabban kvalifikált konzervatívabb csoportok. Röviddel a rendszerváltást követően a társadalom tagjainak többsége úgy vélte, hogy az infláció és a munkanélküliség ilyen drasztikus emelkedését a kormánynak meg kellett volna akadályoznia. Jelentős többségük a régi rendszerhez képest a rendszerváltást követő hazai életet és saját életét is rosszabbnak ítélte meg.

A politika fogalma, értelmezése és tartalma is megváltozott. A szocializáció színterei teljesen átalakultak, a felülről jövő, központosított, direkt hatás megszűnt, és szocializációs „vákuum” keletkezett. Az ifjúsági szervezetek gyakorlatilag „utánpótlás” nélkül szűntek meg (ezt dolgozatom későbbi részében még külön tárgyalom), és az iskola szerepe is jelentősen megváltozott. Az iskolák sokáig tehetetlenek voltak az új helyzetben, igyekeztek teljesen kivonódni ebből a feladatból. Nem csupán azt nem tudták, hogy milyen értékeket és hogyan közvetítsenek a diákok felé, de még a tananyag is „tisztázatlan” volt. (Még 1996-ban sem volt érettségi tétel a második világháború utáni magyar történelem.)

A szocializációs ágensek szerepén kívül sorrendiségük is megváltozott. Ahogy csökkent a politikai mozgalmak, oktatási intézmények súlya a szocializációban, úgy nőtt a média szerepe, valamint újra megjelentek a vallási szervezetek, közösségek is. A rendszerváltást követő reszocializáció egyik sajátossága, hogy a múlt értékelése, értelmezése is megváltozott. Nem csupán a hivatalos történelemszemlélet változott meg, hanem a társadalom egészének újra kellett definiálnia saját múltját. További sajátosság még, hogy egyre inkább tetten érhető volt a társadalomban a belső polarizáció. A fiatalabb korosztályokon belül is élesebb határvonalak keletkeztek, egyes generációkon belül is egyre erőteljesebb konfliktusok jöttek létre (Kéri 1998: 208).

A rendszerváltást követő néhány év empirikus kutatásainak tapasztalatai szerint a 14-30 év közötti fiatalok számára a politika jelentéstartalma rendkívül nagy változáson ment keresztül néhány évvel a rendszerváltás után.¹⁶ Sokkal inkább a belpolitikai kérdésekkel, történésekkel azonosították ezt a fogalmat, míg a rendszerváltást megelőző időkben nagyobb részt a külpolitikához közel eső fogalmakat társítottak a politika szóhoz. Pozitívabbá vált a politika megítélése is, bár annak presztízse továbbra is meglehetősen alacsony volt körükben. A politikai intézményekbe vetett bizalmuk csak csekély mértékben nőtt, még mindig a bizalmatlanság volt jellemző. Érdekérvényesítő képességük kapcsán szintén nem volt mérhető jelentős változás (Stumpf 1995: 110–120). Szabó Ildikó és Örkény Antal (1998: 21–42) hasonló következtetéseket vont le az 1996-os kutatásuk eredményei alapján, melyben utolsó éves gimnáziumi, szakközépiskolai és szakmunkás tanulókat kérdeztek meg. Adataik szerint a politika világát a fiatalok elutasították, azzal szemben kiábrándultak és gyanakvóak voltak. Az ebbe a korcsoportba tartozók ismeretei és a politikával kapcsolatos attitűdjeik közötti különbség leginkább az iskolatípussal, illetve az iskolatípusban manifesztálódott kulturális környezettel volt magyarázható.¹⁷

A rendszerváltás utáni politikai szocializáció modelljét Szabó Ildikó (2009: 292–307) fogalomhasználatával *fragmentált modellnek* nevezhetjük. „A nemzeti és az állampolgári identitás mintáiban, a múlt kérdéseiben, az előző korszakok megítélésében és a nemzet fogalmának értelmezésében nem alakult ki konszenzus. Nem formálódott ki konszenzuson alapuló, az állampolgári identitással kapcsolatos kérdéseket szakpolitikai síkra és társadalmi gyakorlatra lefordító ifjúságpolitikai stratégia. A modell nem tud

---

¹⁶ A hivatkozott kutatás adatfelvétele 1992-ben és 1994-ben történt.

¹⁷ A kutatás egyes eredményeit a dolgozatom későbbi fejezeteiben még nagyobb terjedelemben tárgyalom.

választ adni a kollektív identitásokkal kapcsolatos kihívásokra. Ugyanakkor megnő benne a nem formális tényezők, így a nemzeti tematika identitásformáló szerepe.” (Szabó I. 2009: 307). Erre a modellre jellemző, hogy a különböző szocializációs ágensek között gyenge és esetleges kapcsolat van. Az állampolgári kultúra, a demokratikus állampolgári szocializáció háttérbe szorul a nemzeti szocializáció előnyére. Ez utóbbi azonban szorosán összefonódott a pártpolitikai identitással.

2.5. A politikai szocializáció főbb ágensei

A szocializációs ágensek azok a közvetítők, amelyeknek jelentős szerepük van az egyének politikai személyiségének kialakításában, formálódásában (Szabó M. 2002: 251). A politikai szocializációs folyamatok színtereinek felosztását egyes elméletek kettős (kora vagy elsődleges és késői vagy másodlagos szocializáció), míg mások hármas vagy négyes felosztásban tárgyalják, sőt, hetes felosztással is találkozhatunk (Nagy 2010: 15–19).

Az elsődleges szocializációs közegek a családot tekinthetjük, míg a másodlagos szocializáció már a társadalom egyes intézményeiben zajlik: a bölcsődében, óvodában, iskolákban. Az oktatási intézmények kereteit elhagyva a munkahelyeken folytatódik ez a folyamat. Ebbe a kategóriába sorolhatjuk az ifjúsági szervezeteket és a tömegkommunikációs eszközöket is. Nagy (2008: 58) ez utóbbiakat harmadlagos, a szabadidő mentén szerveződő szocializációhoz sorolja a kortárs csoportokkal, kisközösségi csoportokkal együtt. A szocializációs ágensek tárgyalásánál Szabó Ildikó kettős felosztását használom.

A különböző politikai szocializációs elméletekben más-más szerepet tulajdonítanak egyes ágenseknek, de ezek szerepe korszakonként is rendkívül nagy változásokon mehet keresztül. Hazánkban a rendszerváltással megváltoztak a politikai szocializáció paradigmái, így a különböző közvetítő közegek szerepe is jelentősen átalakult.

A politikai szocializáció közegeit feloszthatjuk aszerint is, hogy direkt vagy indirekt szocializációs mechanizmusként működnek. Azonban a legtöbb ágens esetén ezek nem választhatóak élesen külön, hiszen ezek egyaránt működtethetnek direkt és indirekt eszközöket. Például a családban a tekintélyhez való viszonyulást közvetett módon tanulják meg a gyerekek, de a család közvetlen és tudatos ismeretátadásra is

törekedhet. Az iskolákban ugyanígy egyszerre működik a tanterv szerinti tudásátadás direkt szocializációként, de az iskola demokratikus vagy antidemokratikus működése, a tanárok viselkedése és véleménye, attitűdje, a „rejtett tanterv” indirekt módon is befolyásolja a tanulókat.

2.5.1. A család intézménye

A politikai szocializációs elméletek kiindulópontja, hogy a család az elsődleges szocializáció színtere. Rendkívül fontos tényező a család társadalomhoz való kapcsolódása, társadalmi helyzete, a szülők iskolai végzettsége, munkájuk státusza, a lakóhely településtípusa és régiója. A másik jelentős hatás-együttest a szülők által képviselt értékrend, az ő attitűdjeik, valamint a társadalmi reprezentációk összessége hordozza (Muxel 1999: 106–109).

„A családi szocializáció közvetíti a társadalomtörténeti kontextusban formálódott, családtörténetbe ágyazott, a politikai rendszer- és modellváltásokon átívelő, kontinuum, de korlátozott érvényű magatartási mintákat” (Csákó – Murányi – Sik – Szabó I. 2010: 7). A családi politikai szocializációban főként a rejtett hatások dominálnak, szemben a közvetlen politikai hatásokkal. A családon belül olyan – nem direkt módon a politika világát érintő – magatartásminták hagyományozódnak át, amelyek arra reflektálnak, hogy a családban milyen probléma- és konfliktusmegoldó, valamint érdekérvényesítő stratégiák élnek, milyen nevelési minták érhetők tetten stb. (Csákó – Murányi – Sik – Szabó I. 2010: 7). Fontos kérdés az is, hogy a család milyen módon viszonyul a hatalomhoz, valamint, hogy a családon belül mennyire hierarchizált viszonyrendszerek működnek. A fent hivatkozott szerzők (2010: 8) álláspontja szerint a családi politikai szocializáció főként a társadalmi-politikai rendszerhez való viszonyt befolyásolja, formálja, míg a konkrét politikai tárgyakkal kapcsolatos vélekedést és érdeklődést, a politikai aktivitást és politikai orientációt már nem olyan erősen alakítja. Ezekre a többi szocializációs ágens (iskola, baráti kör, szervezeti tagság, kultúra stb.) van nagy hatással. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy a politikai tárgyokról alkotott véleményeket, a politikai aktivitást stb. a családi politikai szocializáció egyáltalán nem befolyásolja. Erre utalnak azon – például a Muxel (1999: 106–109) által ismertetett – empirikus adatok is, melyek szerint a szülők magasabb iskolai végzettsége a gyermek politika iránti magasabb fokú érdeklődését vetíti elő. Annick Percheron (1999: 125–

136) empirikus adatokkal igazolta azt, hogy a szülők ideológiai, illetve pártszimpátiájukat is részben átörökítik gyermekeiknek. A konkrét politikai álláspontok (pártpreferencia, bal-jobb dimenzióban történő önbesorolás stb.) annál erősebben hagyományozódnak át, minél nagyobb a szülők politikai érdeklődése, minél erősebbek az ideológiai preferenciáik, minél jobban ismerik a gyermekek szülei véleményét, illetve minél homogénebb a két szülő nézete, választása.

A család politikai szocializációban betöltött jelentős szerepét magyarázza az is, hogy a gyermekek először itt élik át azt, hogy egy létező renchez kell alkalmazkodniuk, illetve bizonyos esetekben ők is hatással vannak a családi folyamatokra. Itt tapasztalja meg először a gyerek azt az élményt, hogy egy közösség tagja, amelyben az egyének igazodnak egymáshoz, de a tekintélyhez, hatalomhoz való viszonyulást is itt tanulják meg először, valamint a nemzeti, vallási osztálytudatuk is ebben a közegben alakul ki. A család közvetíti elsődlegesen a szerepmintákat, a követendő értékeket, itt tanulja meg a gyermek elsőként, hogy milyen viselkedés von maga után büntetést vagy jutalmazást (Szabó M. 2002: 251–253).

A pártállami időszakban az állam által működtetett direkt politikai szocializációs rendszerben közvetített értékekkel, normákkal, viszonyulásokkal szemben főként a család intézménye tudott más értékrendet átadni, azaz a kettős szocializáció másik, nem hivatalos pólusát képviselni. Ebben az időszakban a családok olyan szocializációs stratégiát alkalmaztak, melynek következménye a politikai konfliktusok elkerülése, illetve a politika világtól való távolmaradás. Sok esetben azonban a családi szocializáció is ellentmondásossá vált: a direkt és látens szocializációs hatások is inkonzisztenssé válhattak (Szabó I. 2000: 60–61). Mivel a hivatalos politikai diskurzusokkal ellentmondó tartalmak átadása kockázatot jelenthetett, a szülők egy jelentős része igyekezett minél jobban kivonódní a politikai szocializációból, és inkább „túlélési stratégiákat” átadni gyermekeiknek, azaz azt megtanítani, hogy a hatalommal (akár látszólag) együttműködve hogyan tudják egyéb, akár kerülőutakon elérni céljaikat.

A rendszerváltást követően a szocializáció kettőssége a fentebb tárgyalt értelemben megszűnt, ebből következően a család hivatalos szocializációval szembeni ellenpólus-funkciója is eltűnt, de a 90-es évek vizsgálatainak eredménye szerint ennek az ágensnek a szocializációs szerepe is gyengült (Csákó 2004: 543). Ez a csökkenő hatás azért is különösen érdekes, mert ezzel párhuzamosan az iskolákban folyó politikai

szocializációs hatások is jelentősen erőtlenebbé váltak, főként a direkt hatások tekintetében.

2.5.2. Az iskola intézménye

Az iskola is jelentős szerepet tölt be a fiatalok politikai szocializációs folyamatában, manifeszt és látens hatásokkal egyaránt befolyásolja a tanulókat. Egyrészt szerepe van a politikai ismeretek átadásában, másrészt szerepmintákat és tapasztalatokat is közvetít. Az iskolában leképeződik a politikai rendszer, a társadalom viszonyrendszere. Itt megtanulhatják a fiatalok a hatalomhoz, a tekintélyhez, a hierarchiához való viszonyulást, valamint az érdekérvényesítés egyes módjait is. Az iskolarendszer szerepe azért sem hanyagolható el, mert a politikai gondolkodást, cselekvést jelentősen befolyásolja a kulturális tőke, a műveltség és a politikai ismeretek (Szabó M. 2002: 253–254). Szabó Ildikó és Örkény Antal kutatásának (1998: 43–85) eredményei egyértelműen bizonyítják, hogy az iskolarendszer jelentősen befolyásolja a fiatalok politika iránti bizalmát, politikai érzelmeit és politikai ismereteit is.

A rendszerváltás előtt az iskola egyik legfőbb feladata az volt, hogy az állam által kívánatosnak tartott politikai identitással ruházza fel a tanulókat, és ez az identitás a rendszerhez való lojalitáson alapuljon. Az iskola konfliktuskerülésre és tekintélytiszteltésre szocializálta a diákokat. Az iskolarendszerbe betagozódtak az ifjúsági szervezetek is, mint a KISZ, a kisdobos- és úttörőmozgalmak (Szabó I. 2000: 66–76).

Szabó Ildikó és Falus Katalin (2000: 393) összefoglalta azokat a tényezőket, amelyek a „rejtett tanterv” részeként azt szolgálták, hogy a hatalom embereszményéhez igazodva, ideológiailag elkötelezett, a hatalmat elfogadó, annak alárendelődő tanulókat „faragjanak”. Ezek az alábbiak voltak: a diákok a jelenükről tanultak a legkevesebbet; a poroszos szemléletű frontális oktatásban csupán passzív alanyai voltak a tanításnak; érdekérvényesítési lehetőségeket, eszközöket nem kaptak a kezükbe, így ez a képességük az iskolákban nem fejlődhetett; csupán nagyon kevés gyakorlati ismeretet szereztek meg, főképp elméleti ismeretekkel lettek gazdagabbak az iskolákban; a közvetlen emberi viszonyokról semmilyen ismeretet nem kaptak, csak általános társadalmi folyamatokkal ismerkedtek meg.

Szabó Ildikó (2000: 71–73) hívta fel a figyelmet arra, hogy a rendszerváltás előtti iskolai politikai szocializáció direkt és indirekt hatásaiban inkonzisztens elemek is

voltak. Például jelentős disszonancia volt megfigyelhető az elvi és a gyakorlati politikai szocializációs hatások között.

A rendszerváltás után az iskola és a család szocializációs szerepe is megváltozott. Egyes kutatások eredménye szerint azonban a szülők és az iskolák eltérően gondolkoznak arról, hogy kinek kellene nagyobb feladatot vállalnia a fiatalok politikai szocializációjában. Ezt a feladatot az iskola szívesen hárítaná a családokra, míg a szülők az iskolára¹⁸ (Szabó I. – Falus 2000: 387–389).

A rendszerváltással az iskolarendszer politikai szocializációban betöltött szerepe jelentősen csökkent, főként a direkt szocializációs eszközök terén. Az iskolák depolitizálása nem csupán azt jelentette, hogy nem törekedtek a politikai világgép alakítására, az ideológiai szocializációra, hanem kifejezetten tilos volt direkt módon befolyásolni a diákok politikai világgépét. Megváltozott a közoktatás törvényi szabályozása is, decentralizálódott az oktatás. Az új tantervekkel együtt új tankönyvek is készültek. Maguk az iskolák is demokratikusabban kezdtek el működni, s ez a látens szocializáció során a diákok felé is átadódott (Szabó I. – Falus 2000: 392–394). Közvetlenül a rendszerváltás után az iskolák depolitizálódását követően a legfőbb problémát az jelentette, hogy a régi értékek és mechanizmusok megszűnésével nem vertek gyökeret más értékek, illetve gyakorlatok (Csákó 2007a: 2).

A demokratikus szocializáció azonban máig nem tud megvalósulni az iskolák többségében. A Kurt Lewin Alapítvány egy 2011-es vizsgálata szerint, melyben négy kelet-magyarországi középfokú oktatási intézmény diákjait kérdezték meg, csupán a diákok kevéssel több, mint fele gondolja úgy, hogy bármiről mondhat véleményt, ha azzal nem sérti mások emberi méltóságát, valamint többségük szerint a diákönkormányzatban a diákok tanári ellenőrzés mellett dolgoznak.¹⁹ A Csákó Mihály vezetésével 2004-ben végzett vizsgálat szintén rámutatott arra, hogy egyes intézményekben a diákönkormányzatok nem működnek demokratikusan, pusztán formálisan, érdemi jogok és határozatok nélkül tevékenykednek (Csípő – Daróczi – Kun – Lakatos – Vircsák 2004: 704–707). Egy 2005-ös vizsgálat hasonló eredményeket tárt fel: Csákó Mihály kutatásának eredménye szerint az iskolák jelentős többsége (85-90%-

---

¹⁸ Az OECD országokhoz képest Magyarországon jelentősen többen érzik úgy, hogy ezt a feladatot inkább az iskoláknak kellene ellátniuk (Szabó I. – Falus 2000: 387).

¹⁹ In: Aktív állampolgárság az iskolában és azon túl. A kutatási eredmények összefoglalása – munkaanyag.

a) tulajdonképpen törvényt sért azáltal, hogy a törvényben deklarált tanulói jogok nem érvényesülnek, vagy csupán látszólag érvényesülnek (Csákó 2007a: 24). A demokratikus állampolgári szocializáció deficitjét hangsúlyozza Szabó Ildikó is (2009: 292–307). Véleménye szerint a demokratikus politikai és állampolgári szocializációban az iskola egyre kevesebb szerepet vállal, és ebben a tevékenységében nincs egységes stratégia vagy konszenzuson alapuló hosszú távú iránykijelölés. Éppen emiatt a „kivonódás” miatt tud a többi szocializációs közeg (vallási csoportok, politikai pártok stb.) nagyobb szerepet betölteni.

Ligeti György (2003: 224) szerint a tananyag tartalmán kívül az iskolát, sőt az oktatási rendszer egészét: szereplőinek viselkedését, attitűdjeit, kommunikációját is át kell járnia a „demokrácia klímájának” ahhoz, hogy a demokratikus állampolgári szocializáció megvalósulhasson. A demokratikus szocializáció akkor működhet jól, ha a demokratikus attitűdök az iskolai élet minden szereplője számára belső értéké válnak, azaz internalizálódnak és érdekké válnak, a demokratikus viselkedésmódok pedig habitussá alakulnak.

A képzési, illetve oktatási rendszer állapotát is tükröző „rejtett tanterv” alig-alig teszi lehetővé, hogy a pedagógusok látens módon demokratikus értékeket közvetítsenek (gondolhatunk itt pl. a tanárok, tanítók érdekérvényesítő-képességére, önállóságára, döntési autonómiájára, szakszervezeteik erősségére) (Szabó A. – Laki 2014: 24).

Ahogy arról korábban írtam, az iskolák nem tudnak egységes demokráciaképet közvetíteni, hiszen ma Magyarországon nincs konszenzus a demokrácia-felfogásban. Nem csupán arról van szó, hogy nem tudnak egységes demokrácia-felfogást átadni, hanem a demokrácia „létfogosultságát” sem tudják közvetíteni: a közel két évtizedet az iskolapadban töltőknek csupán kevesebb mint fele gondolja, hogy a demokrácia a legjobb politikai rendszer (Szabó A. – Laki 2014: 23–24).

Mint a posztoszocialista országokra általában, Magyarországra is jellemző az, hogy a középfokú iskolarendszer konzerválja a társadalmi és politikai érdekérvényesítésben, tudásban meglévő előnyöket és hátrányokat, reprodukálja a politikai kultúra elsajátításához kapcsolódó különbségeket is. Az iskola – annak ellenére, hogy célja a társadalmi esélykiegyenlítés – társadalmi értelemben is szelektál (Szabó I. – Falus 2000: 392–394; Ferge 1980: 97–133; Ligeti 2003: 22–25). Annak ellenére, hogy elsőként és leginkább az alap-, illetve középfokú oktatási rendszerben jelenik meg a társadalmi státuszpozíció és a társadalmi esélyek reprodukciója, a

felsőfokú oktatási rendszerben is hasonló szelekciós mechanizmusok működnek (Szabó A. 2012: 27).

A felsőoktatási rendszer a rendszerváltás óta jelentős változáson ment át. Egyrészt emelkedett az egyetemre/főiskolára járók száma, másrészt a bologna-folyamat az oktatás szerkezetét is átalakította. A felsőoktatási konjunktúra hatására egyre több intézmény és szak létesült, a felsőoktatás „eltömegesedett”, de a társadalmi egyenlőtlenségek nem csökkentek (Szabó A. 2012: 28–30).

A fentiek figyelembe vételével úgy gondolom, hogy a magyar oktatási rendszer nem tudja demokratikus politikai kultúrára nevelni a tanulókat. A poroszos oktatási rendszer, a tekintélyelvű nevelés, a diák-tanár viszony „tolvaj-pandúr” jellege, a demokratikus iskolai intézmények (pl. a diákönkormányzat) pusztán formális szerepe, a tanulók egyéni versenyhelyzete (szemben például egyes projektek csoportban történő megoldásával), a rejtett tanterv, a pedagógusok helyzete, az oktatás centralizálása nem teszi lehetővé a demokratikus politikai kultúra iskolákban történő átadását.

2.5.3. Kortárs csoport

A kortárs csoportnak az egyének kamaszkorában, illetve kora felnőttkorában van a legerőteljesebb szerepe. Ebben az életkorban – az identitáskeresés és a személyiségformálódás, az önállóbbá válás időszakában – a legfontosabb a fiatalok számára, hogy találjanak olyan vonatkoztatási csoportot, ahol átélhetik az összetartozás érzését. A politikai szocializáció kutatásában a 1968-as diáklázadások tapasztalatainak hatására kapott nagyobb hangsúlyt a kortárs csoportokon belül zajló szocializációs folyamatok vizsgálata. Ezekre a csoportokra jellemző, hogy a direkt eszközökkel szemben sokkal inkább indirekt módon hatnak a politikai szocializációra. Annál erőteljesebb a kortárs csoportok politikai szocializációs hatása, minél fontosabb az egyén számára az adott közösséghez való tartozás, valamint a csoport, illetve az egyén számára a politika (Szabó M. 2002: 254). A formális politikai szocializációs ágensek szerepének visszaszorulásával (pl. az iskola) napjainkban egyre nagyobb szerep jut az informális ágenseknek (pl. kortárs csoportok).

A kortárs csoport körében megélt közösségi élet és a vonatkoztatási csoport különösen azoknak a fiataloknak fontos, akik családjukban vagy egyéb kötődéseik révén kevésbé szoros személyes kapcsolatokkal rendelkeznek, illetve, akik kevésbé

integrálódnak a társadalomba. A fiatalabb generációkra jellemző, hogy a formális szervezeti kötődés helyett inkább informális közösségekben töltik idejüket. Sajnálatos azonban, hogy sok fiatalra jellemző a társadalmi elszigetelődés és a virtuális térben való kapcsolattartás, azaz az informális, nem virtuális közösségektől is egyre nagyobb távolságtartás.

A kortárs csoport tagjai között megélt közösségi élmény egyrészt direkt, másrészt látens politikai szocializációs szereppel is bír. Előbbiek között említhetjük a politikai tartalmú beszélgetéseket, az esetleges politikai aktivitást, míg utóbbiakra példa lehet a másokkal való együttműködés, a versengés megélése, a konfliktusok megoldása stb.

A fentiekén kívül még egy nagyon fontos politikai szocializációs hatásra hívják fel a figyelmet az „Aktív fiatalok” kutatás eredményei. A 2011 és 2013-as adatok is azt támasztják alá, hogy a pártszimpátiában vagy a pártokhoz való kötődésben is jelentős szerepe lehet annak, ha valamelyik csoportosulás/párt vonatkoztatási csoportot tud kínálni a fiatalok számára. A vizsgálat eredményei szerint például a Jobbikhoz való tartozás okai között jelentős hangsúllyal szerepel a közösséghez való tartozás vágya és az a szubkultúra, mellyel tudnak azonosulni a fiatalok. (A szubkultúra a közös szimbólumvilág, múltértelmezés, szóhasználat, öltözködés stb. segítségével nagyon erősen ki tudja fejezni a valahova tartozást, ezzel is erős identitást tud kínálni a fiatalok számára.) A magány, a lekötetlen szabadidő nagysága és a társadalmi identitás gyengesége is magyarázza a Jobbikkal való szimpátiát (Róna – Reich 2014: 155–174).

Az Informális közösségek című alfejezetben e csoportok hatásáról a későbbiekben még bővebben lesz szó.

2.5.4. Szervezetek

A civil szervezetek, ifjúsági szervezetek szocializációs szerepét jelen alfejezeten kívül még a Formális szervezeti tagság című alfejezetben is tárgyalom. Ebben a részben a politikai ifjúsági szervezetek szerepét emelem ki.

A politikai ifjúsági szervezetek jelentős szerepet játszanak a pártok szempontjából tagjaik utánpótlásában, valamint az egyén szempontjából a politikai szocializációban (Kákai 1998: 92–93). Ezek a szervezetek az elsődleges, illetve a másodlagos szocializációs ágensek hatásait erősíthetik vagy ellensúlyozhatják alternatív értékek, attitűdminták közvetítésével (Szabó I. 2000: 77).

A rendszerváltást megelőző időszakban a fiataloknak jóval magasabb aránya volt tagja ifjúsági szervezetnek. Ezek azonban éppen a fiatalok „ellenőrzés alá vonásának” az eszközei voltak. A kisdobos és az úttörőszervezetben szinte automatikus volt a tagság, az iskolai KISZ-szervezetben való részvétel pedig a nyolcvanas évek végéig komolyan ajánlott volt, hiszen a továbbtanuláshoz a KISZ ajánlására is szükség volt. Az ifjúsági szervezetek a direkt politikai szocializáció eszközeként jelentek meg.

1959-ben a KISZ-en kívül minden egyéb ifjúsági rétegszervezetet megszüntettek²⁰. 1959-ben az MSZMP VII. kongresszusán Kádár János így nyilatkozott a KISZ-ről: „Egyrésztől tömegszervezet, más vonatkozásában pedig a párt saját ifjúsági szervezete.[...] A kommunistaellenes nézetekkel és áramlatokkal vívott harcban született és fejlődik.” A kongresszuson elhangzott az is, hogy feladata, hogy „segítsen a pártnak legyőzni az ellenséges nézetek maradványait, amelyek az ifjúság soraiban helyenként még rombolnak” (Gergely 2008: 50). A KISZ létrehozásának elsődleges célja tehát az volt, hogy az 1956-os eseményekben jelentős szerepet játszó, emiatt ideológiailag megbízhatatlannak bélyegzett ifjúságot kontroll alatt tartsa (Stumpf 1992: 24).

A rendszerváltás előtt az egymásra épülő ifjúsági szervezetek (kisdobosok, úttörő-szervezet, KISZ) közösségteremtő lehetőségeit korlátozta, hogy hierarchikusan épültek fel, betagolódtak az iskolába, a szervezet alapegységei egyben az iskola alapegységei is voltak. Vezetőik tanítók, tanárok voltak, és a fiatalok közül kikerülő tisztségviselők kiválasztásáról is az iskola gondoskodott. A kiválasztásnál szem előtt tartott értékek egybeestek az iskola értékrendjével, a jó magaviselet és a kiváló tanulmányi eredmény maga mögé utasított más szempontú értékeket, éppen ezért az ifjúsági szervezet nem jelentett alternatív értéket az iskolához képest. Ahogy Szabó Ildikó fogalmazott: „Az úttörőszervezet nem a gyerekek eszköze az iskola ellenőrzésére, hanem az iskola eszköze a gyerekek ellenőrzésére. Nem a gyerektársadalmat viszi be az iskolába, hanem az iskolát viszi ki a gyerektársadalomba” (Szabó I. 1991: 70).

A KISZ, az úttörő és a kisdobos mozgalom diszfunkcionális szocializációjának egyik tünete, hogy a szervezettség aránya az életkor növekedésével csökkent. A felsőfokú oktatási intézményekben tanulni vágyók körében ugyan magas volt a KISZ-

---

²⁰ Jóval korábban, ugyanúgy ahogy a szakszervezeteket összevonták egy nagy szervezetbe, az ifjúsági szervezeteket is ellehetetlenítették. 1949-ben felosztatják a NÉKOSZT, ezzel az ifjúság szerveződési lehetőségei megszűnnek, 1950. június 18-án megalakul a DISZ, az egyetlen lehetséges szerveződés.

tagok aránya, mivel a továbbtanulásnál számított ez az aspektus, de a második évfolyamtól már jelentősen csökkent az arányuk, és a dolgozó fiataloknak is csak kisebb hányadát tudta ez a szervezet tömöríteni.

A kisdobosok, illetve az úttörők „készen kapták” a követendő értékrendet, e szervezetek szocializációs céljait fogalmazta meg a kisdobosok hat, valamint az úttörők 12 pontja. Ezek egy része a gyerekek számára érthetetlen, sőt „feltétel nélküli formáikban betarthatatlan” volt (Szabó I. 1991: 72). Boros László és Kéri László az ifjúsági politikai szervezetek diszfunkcionális zavarait abban látják, hogy ezek a szervezetek a fiatalok társadalmi részvételét nem tudták megfelelő mértékben biztosítani (Boros – Kéri 1984: 182–186).

A rendszerváltást megelőző évtizedben már érzékelhető volt a KISZ jelentős legitimitációvesztése, valamint az alternatív mozgalmak térnyerése. A nyolcvanas években már jelentek meg alternatív mozgalmak (pl. a Dialógus nevű békemozgalom), szakkollégiumi és klubmozgalmak (Stumpf 1992: 24–26).

A rendszerváltással a korábban működő formális politikai szocializációs modell összeomlott, a korábbi ifjúsági szervezetek megszűntek. A szervezetek szétlázásával lehetőség adódott, hogy létrejöhessenek a demokratikus értékrenden alapuló, önkéntesen szerveződő közösségek, szervezetek, de a rendszerváltás után létrejövő szervezetek és önszerveződések nem tudják tömegesen integrálni a fiatal korosztályt.

Az ifjúsági politikai szervezetek száma a kilencvenes évek közepétől csökkenő tendenciát mutat. A szervezetek számának csökkenésénél nagyobb arányban csökkent a tagok létszáma is; 2003-ra 1995-höz viszonyítva felére esett vissza az ilyen szerveződések tagjainak száma. Ebben az időszakban az ifjúsági szervezeteken belüli arányuk 9%-ról 3%-ra esett vissza. Az Ifjúság 2012-es kutatás jóval kevesebb mint egy százalékos, a 2008-as kutatás megközelítőleg 1%-os ifjúsági politikai szervezeti részvételt regisztrált, hasonlóan a 2004-es és 2000-es adatokhoz. A parlamenti választásokat követő rövidebb időintervallumokban az ifjúsági szervezetek taglétszáma mindig emelkedik (Laki et al. é.n.: 158; Nagy – Székely 2008: 132–147; Bauer – Szabó A. 2005: 95; Laki – Szabó A. – Bauer 2001: 55; Szabó A. – Bauer 2009: 117; Oross 2013b: 308).

2.5.5. Média

A média több szempontból is élesen elkülöníthető a többi ágenstől. Naprakész információkat szolgáltat rendkívül gyorsan, személytelen, többnyire egyoldalú, azaz egyirányú (kivéve az internetet nyújtotta lehetőségeket). A média által közvetített üzenetek, értékek megerősíthetik, de akár módosíthatják is a többi szocializáló ágens hatását (Szabó I. 2000: 89).

A rendszerváltás előtti és utáni időszakot nem csupán a média politikai szocializációra gyakorolt hatásában bekövetkezett változások különítik el, hanem az is, hogy a média önmagában véve is nagyon jelentős változáson ment keresztül.

A rendszerváltást megelőző időben, ha médiáról beszélünk, a televízió és a rádió szerepét érdemes hangsúlyoznunk. Ezek hatására a politikát az életükből kizárni igyekvő családokhoz is beszűrődött a politika. Egy 1971-es kutatás eredményei szerint a 14, 18 és 22 évesek körében a rádió és a televízió volt a legfőbb politikai hírforrás, és főként azok tájékoztak ezekből a forrásokból, akiknek személyes kapcsolataikban kevésbé volt a politika beszédtema (Jakab 1979, idézi Szabó I. 2000: 82). Több, a '70-es és '80-as években készült vizsgálat is bizonyította, hogy az óvodásoktól kezdve a kora gyermekkorban lévő gyerekeken át az idősebb generáció tagjaiig bezárólag főként televízióból, illetve rádióból szereztek politikával kapcsolatos értesüléseiket. Ebben az időszakban a médiumok legfőbb szerepe az volt, hogy a hatalom politikai ideológiáját közvetítsék a társadalom tagjai felé. Minden korcsoport számára megvolt az a sajtótermék is, amely az ideológiai nevelést volt hivatott szolgálni. A médiumok feladata nem elsősorban a pontos tájékoztatás volt, hanem annak a látszatnak a fenntartása, hogy a rendszer jól működik, a vezetők rátermettek, a társadalom tagjai jól érzik magukat. A média csupán „a sorok között” közvetíthetett olyan információkat, amelyek nem teljesen egyeztek a központi ideológiával. A kettős szocializáció egyik tünete volt az is, hogy mint minden hivatalos intézményi forrás esetében, a média által közvetített információkat is csak fenntartással fogadták el az emberek (Szabó I. 2000: 82–89; 2009: 134–136).

A rendszerváltást követően a médiumok palettája jelentősen kibővült. A technológiai fejlesztések hatására sokkal gyorsabban, sokkal többféle forrásból éri el a média az embereket. Ennek a szocializációs ágensnek is hangsúlyosabb lett a szerepe a rendszerváltást követően (Gábor 1996: 13).

A média politikai szocializációs szerepét több síkon értelmezhetjük. Egyrészt információt közvetít, a tudásunkat bővíthetjük, bármilyen eseményről szinte azonnal vagy akár „élőben” tudomást szerezhethetünk. Másrészt a demokráciákban a médiumok nyilvánosságot biztosítanak szinte mindenféle véleménynek, azaz az egyének olyan ideológiákkal, véleményekkel is megismerkedhetnek, amelyekről személyes kapcsolataik révén nem szerezhethetnék tudomást. A média az emberek értékészletét, világképét is formálja. Ennek kapcsán azonban fontos megjegyezni, hogy a médiumok által közvetített eszméket, értékeket, információkat a többi szocializációs ágens által formált értékszűrőn szűrjük meg (többnyire az is tudatos döntés eredménye, hogy mely médiumokból tájékozódunk, illetve a minket elérő impulzusokat is a korábban „tanultak” alapján mérlegeljük). A különböző politikai csoportosulások, pártok felismerve a média jelentőségét, ennek segítségével próbálják meggyőzni, illetve mozgósítani az állampolgárokat. A legtöbb médium csak egyirányú kommunikációt tesz lehetővé, ez alól kivételt képez – a fiatalok körében oly sűrűn használt – internet.

Ferge Zsuzsa (2010: 39–147) arra hívja fel a figyelmet, hogy a média szerepének erősödése mellett értéke devalválódik annak következményeként, hogy Magyarországon a média a gazdasági és politikai érdekeknek kiszolgáltatottan működik. A civil szektor erőtlenségének egyik oka is az, hogy a nyilvánosságon keresztül történő nyomásgyakorlás a média fent leírt helyzete miatt csak kismértékben tud megvalósulni.

A különböző pártok, politikai szervezetek eltérő kommunikációs stratégiával és más-más médiumokban próbálják elérni a potenciális szavazókat. Empirikus kutatásokkal körvonalazni lehet a különböző pártokkal szimpatizálók média-használati profilját is. A fiatalok által legtöbbször (és a felnőtt lakossághoz képest magasabb arányban) használt médium az internet, amit például a Jobbik felismert, és offenzív kommunikációs stratégiáját alkalmazva ki is használ. A Róna – Sörös szerzőpáros szerint a Jobbik szavazótábora növekedésének egyik – nem elsődleges – oka éppen az, hogy ez a párt jól ki tudja kihasználni az internet nyújtotta lehetőségeket, és ennek segítségével a politikából korábban kiszorult rétegeket is meg tudja szólítani. Az interaktivitás, a könnyű hozzáférhetőség, a költségtakarékosság lehetőséget teremt arra, hogy ne csupán információkat közöljenek, de az érintettek eszmecserét is folytassanak. Az internetnek a mozgósításban is jelentős szerepe van. A felsőoktatási intézménybe járók mintáján megállapítható az is, hogy a Jobbik, az LMP és a DK szimpatizánsok

használják a legnagyobb arányban és legsűrűbben az internetet, illetve, hogy az MSZP-vel szimpatizálók néznek leginkább televíziós híradót (ezt az LMP szavazói az átlagosnál alacsonyabb arányban teszik). A Fidesszel szimpatizálók a mintaátlagnak megfelelő arányban használják a sajtótermékeket, a televíziót, illetve az internetet információszerzésre, de az internetes aktivitásuk alacsonyabb (Róna – Sörös 2012: 129–135; Keil 2012: 171–172; Reiner – Oross – Keil 2012: 198–199).

A médián belül kitüntetett szerepe van az internetnek mint szocializációs ágensnek, mivel nem csupán különböző értékeket, ideológiákat közvetít, hanem interaktív felületet is biztosít. Az internet politikai szocializációs szerepét az 5.3.1.-es Virtuális részvétel című alfejezetben részletesebben tárgyalom.

3. A fiatal generációk társadalmi-gazdasági jellemzői

A politikai szocializáció vizsgálatakor figyelembe kell vennünk a fiatal generációk társadalmi-gazdasági jellemzőit is, hiszen ezek jelentős befolyásoló erővel bírnak a szocializáció szempontjából is. Az, hogy a fiatalok mennyi ideig kötődnek erősen szüleikhez, vagy, hogy mennyi időt töltenek el az oktatási rendszerben, illetve milyen nehézségekkel szembesülnek az iskolából kilépve (elhelyezkedési lehetőségek, munkanélküliség), jelentősen befolyásolja szocializációjukat. Egyrészt azért, mert az egyes ágensek hosszabb/rövidebb ideig erősebb vagy gyengébb hatást gyakorolnak, másrészt pedig például a jövőbe vetett hitet, az optimista/pesszimista hozzáállást stb. jelentősen befolyásolják a társadalmi-gazdasági körülmények.

Az elmúlt évtizedekben történt társadalmi, gazdasági változások eredményeképpen több társadalmi trendváltozás történt, amelyek közvetlenül vagy közvetve jelentősen befolyásolják a fiatalok életét és szocializációját. Ezek között említhetjük meg a felsőoktatás expanzióját, amelyen belül érdemes kiemelni a nők nagyarányú részvételét a korábbi időszakokhoz képest. Ez utóbbi tényező maga után vonta a nők karrierlehetőségeinek növekedését, valamint a későbbre kitolódó gyermekvállalást is.

Jelentős változásként említhetjük meg a házasság mellett megjelenő ún. „posztmodern” életformákat: az élettársi kapcsolatot, mint egyre inkább elterjedő együttélési formát, valamint a szinglik és az egyedül gyermeket vállalók, a „mozaikcsaládok”, az egymástól távol élők („látogató együttélés”) kapcsolatának mind nagyobb számát (Somlai 2013: 146–160). Az elmúlt évtizedekben jelentősen csökkent a házasságkötések száma. Korábban a fiatal korban megkötött házasság és a korai gyermekvállalás volt a jellemző, azonban az idő előrehaladtával később és alacsonyabb arányban kötnek házasságot a fiatalok. 1990 és 2013 között több mint 50%-kal csökkent a házasságkötések száma.²¹ A házasságkötési kedv csökkenésével nő az először házasulók átlagos életkora is. Ez a tendencia több okra is visszavezethető: az oktatásban eltöltött idő meghosszabbodásával egyre később vállalnak állást a fiatalok, így kitolódik az önálló egzisztencia megszerzésének ideje, ami pedig sok fiatal számára

---

²¹Forrás: <http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/gyor/nep/nep20912.pdf> és <http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haViewer.jsp>; <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/nep/nep21405.pdf>

elengedhetetlen a családalapításhoz, valamint egyre többen választják az együttélés intézményét a házassággal szemben, és ha házasságot is kötnek később, jó ideig még az együttélés mellett döntenek. Az együtt- és „különélési” formák növekvő tárháza nagyobb választási lehetőséget enged meg, de nagyobb bizonytalanságot is szül. A társadalom is egyre toleránsabb a sokféle párkapcsolati formával (vagy éppen az egyedülállósággal). A KSH adatsora²² jól példázza a házasságkötések számának csökkenését és a későbbi életkorban történő házasságkötéseket. Míg 1990-ben 35671 olyan házasságot kötöttek, ahol a férj életkora 15 és 24 év közé esett, az idő előrehaladtával ennek száma olyannyira csökkent, hogy 2013-ban már csak 2294 házasságkötés volt. A 15-24 év közötti menyasszonyok 47518 esetben mentek férjhez 1990-ben, míg 2013-ban 5447 ilyen házasság kötött. A házasságban élők viszonylag alacsony aránya mellett azonban számba kell venni azt is, hogy egyre többen választják az élettársi kapcsolatot (minél fiatalabb nemzedékről beszélünk, arányuk annál jelentősebb) (Pongrácz – Spéder 2002: 11–19; Somlai 2013: 146–163; KSH adatbázis).²³

A megkötött házasságok számának trendszerű csökkenése miatt a válások számának alakulása nem mutathatja meg a párkapcsolatok stabilitásának változását. 2013-ra megállt a házasságkötések számának csökkenése (ebben az évben valamivel kevesebb mint 37000 házasságkötés történt), és nagyon csekély mértékben ugyan, de a 2010-es évhez (ami a mélypontot jelenti) képest kissé nőtt. A válási arányszám azonban támpontot adhat legalább a házasságok stabilitásának értelmezéséhez. E mutató szerint jelentős mértékben nőtt a házasságból kilépők aránya: míg 1990-ben éppen csak meghaladta a 30%-ot, addig 2002-ben már 40% fölé emelkedett, 2013-ban pedig 36986 házasságkötés volt és 20209 válás. Az alternatív párkapcsolatok tartósságát csak becsülni lehet, de feltételezhető, hogy az élettársi kapcsolatok még kevésbé stabilak, könnyebben felbomlanak, mint a házastársi kapcsolatok. 2009 óta lehetőség nyílt

---

²² KSH adatbázis. Az adatsort Kesztyüs Márk bocsátotta rendelkezésemre.

²³ Az e társadalmi folyamatot követő változást nem követte megfelelően a jogi szabályozás, bár kisebb változások már történtek, és folyamatosan történnek kísérletek a megfelelő jogi környezet megteremtésére. A törvényi szabályozás egyik kísérlete a 2007. évi CLXXXIV. törvény a bejegyzett élettársi kapcsolatról, melyet egy 2008-as AB határozat hatályon kívül helyezett, ezt követően fogadták el a 2009. évi XXIX. törvényt a bejegyzett élettársi kapcsolatról, az ezzel összefüggő, valamint az élettársi viszony igazolásának megkönnyítéséhez szükséges egyes törvények módosításáról, ez azonban csak az azonos nemű párok együttéléssel kapcsolatos jogait szabályozza. A jelenleg hatályban lévő 1959. évi IV. tv. (PTK) az öröklés kapcsán megemlíti a bejegyzett élettársi kapcsolatot. 2010. január 1-jétől ugyan nem csupán az azonos, hanem a különemű párok is kérhetik a közjegyzőknél élettársi kapcsolatuk nyilvántartásba vételét, azonban a bejegyzett élettársi kapcsolat jogi szempontból alig különbözik az élettársi kapcsolattól.

anyakönyvvezető előtt bejegyzett élettársi kapcsolatot létesíteni, de ezzel a lehetőséggel csak nagyon kevesen élnek (Termékenységi adattár, 1996²⁴).

Jelentős változások történtek az utóbbi évtizedekben a gyermekvállalási hajlandóság területén is. A korábbi kétgyermekes családmódellet és a házassági köteléken belül fiatalon vállalt anyaságot felváltotta az életkor későbbi szakaszában vállalt szülés, illetve jelentősen megnőtt a házasságon kívül gyermeket nevelők száma.

1. táblázat: Élveszületések száma (fő)

Év	Születések száma
1970	151819
1980	148673
1990	125679
2000	97597
2012	90269
2013	88689

Forrás: saját szerkesztés, az adatok forrása: www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/nep/nep21405.pdf

A korcsoport szerinti megoszlásból jól látható²⁵, hogy a szülő anyák kora jelentősen nő.

2. táblázat: Szülő nők száma korcsoportonként (fő)

Év	15-24 év közöttiek nők	25-29 év közötti nők	30-34 év közötti nők	35-39 év közötti nők
1990	64732	35013	17497	7044
2013	18501	22690	27636	16760

Forrás: saját szerkesztés, az adatok forrása: www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wnt001a.html; www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/nep/nep21405.pdf

A munkaerő-piaci változások hatására egyre inkább elterjedt a „life long learning”, azaz az élethosszig való tanulás, ami a fiatalok esetében azt jelenti, hogy a kívánt iskolai végzettség megszerzését követően is az oktatási rendszerben maradnak, vagy visszatérnek oda, sok esetben a hagyományostól eltérő képzési formát választva (távoktatás, levelező tagozat, e-learning stb.). Az elmúlt évtizedekben a közoktatás szerkezete is jelentős változásokon ment keresztül. Az általános iskolát követően a fiatalok szakközépiskolában, szakiskolában vagy gimnáziumban folytathatják tanulmányaikat. A korábitól eltérően a gimnáziumok is négy, hat vagy nyolc évfolyammal működhetnek. A férfiak és nők oktatásban való részvétele közötti különbség egyre inkább csökken, de a középfokú iskolákban továbbra is tetten érhető az

²⁴ http://www.ksh.hu/docs/hun/xtabla/nepmozg/tablnepl2_06.html

²⁵ Az adatokat Kesztyűs Márk bocsátotta rendelkezésemre a KSH adatbázisából.

a tendencia, hogy a lányok felülreprezentáltak a gimnáziumi képzésben, míg a fiúk túlsúlya jellemző a szakközépiskolákban.

A felsőoktatásban is jelentős változások mentek végbe. A 2000/2001-es tanévben megtörtént a felsőoktatási intézmények szervezeti integrációja, illetve a 2003/2004-es tanévtől minden intézményben áttértek a kreditrendszerű oktatásra (ez sok intézményben már jóval korábban is gyakorlat volt), 2006-tól bevezették a bologna – többciklusú képzési – rendszert.²⁶

1992-ben a felsőoktatásban tanuló nők aránya elérte a férfiakét, és azóta meg is haladta azt. Természetesen a különböző képzési területeken más-más arányban képviselteti magát a két nem. Jelentősen megnőtt a felsőfokú oktatási intézményekbe jelentkezők, illetve felvettek száma. 1990-hez képest közel háromszorosára nőtt a nappali tagozatos hallgatók száma. 2004-ig fokozatosan nőtt a felvételt nyertek létszáma, azóta visszaesés figyelhető meg (2004-ben 109851 hallgatót vettek fel felsőoktatási intézménybe, 2014-ben pedig 73974-et). Az oktatási rendszerben eltöltött idő meghosszabbodott. Sokak az élethosszig tartó tanulás miatt a munkaerő-piacra való belépés után is tanulnak, de sok esetben a munkával, illetve a tanulással töltött idő egymással váltakozik. Megfigyelhető az a tendencia is, hogy a fiatalok a munkaerő-piacra való kilépés előtt is több időt töltenek az oktatásban. Több szakot vesznek fel vagy több különböző képzésben vesznek részt, de az is gyakori, hogy nem sietnek elvégezni a választott szakot, hiszen a diplomás munkanélküliség elkerülésének, illetve halogatásának egyik stratégiája a képzési idő megnyújtása (Kacsuk 2004: 35–37; Felvi.hu adatbázis).

Szintén súlyos teher a fiatalok számára a pályakezdő munkanélküliség, mely annak a következménye, hogy az oktatási rendszer nem tudja követni a munkaerő-piac szerkezetváltozásait, valamint, hogy az oktatás expanziójának hatására sok diplomás lép ki a munkaerő-piacra. A fiatalok munkalehetőségeit nem csupán a munkaerő-piaci folyamatok befolyásolják, hanem a demográfiai helyzet, az oktatás- és családpolitika, valamint az ifjúságpolitika is. Ezek közül kiemelhető a korspecifikus népességszám, az oktatási rendszerben eltöltött idő hossza stb. (Kacsuk 2004: 53). Szakmai tapasztalat és

---

²⁶ „A bolognai folyamat: az Európai Felsőoktatási Térség létrehozását célzó európai reform-folyamat. A bolognai folyamat célja egy nemzetközi együttműködésen és a felsőoktatási intézmények közötti kapcsolatokon alapuló, mind az európai, mind a világ más részeiből származó hallgatók és a felsőoktatásban dolgozók számára vonzó Európai Felsőoktatási Térség (EFT) létrehozása.” Forrás: Oktatási és Kulturális Minisztérium honlapja. <http://www.okm.gov.hu/felsooktatasi/bolognai-folyamat/bolognai-folyamat>.

felhalmozott tartalékok híján nagyon nehéz, ám annál égetőbb kérdés az elhelyezkedés a fiatalok számára, amitől a szülőktől való leválás, az önálló egzisztencia megteremtése, és sok esetben a családalapítás is függhet. A rendszerváltást követően megszűnt hazánkban a teljes foglalkoztatottság, és a 90-es évek derekáig egyre növekedett a nyílt munkanélküliség, amit stagnálás követett. A 20-29 évesek korosztályában az általános tendenciához hasonló trendek figyelhetők meg. Meg kell azonban említeni azt is, hogy a 20-24 évesek és a 25-29 évesek korcsoportjai között jelentős különbségek figyelhetők meg mind a munkanélküliségi ráta, mind pedig a foglalkoztatási ráta tekintetében. A 20-24 évesek korosztályában 1998-tól 2001-ig a munkanélküliségi ráta enyhe csökkenése, a 2001 és a 2005 közötti időszakban pedig jelentős emelkedése volt megfigyelhető (9,7%-ról 17,5%-ra nőtt). 2005 és 2008 között jelentősebb változást nem mértek, azonban 2013-ban már 25% volt a munkanélküliségi ráta. Ezek az értékek jelentősen meghaladják az összes korosztályra együttesen jellemző arányokat, és a 25-29 éves korosztályra vonatkozó rátánál is magasabbak. Ez utóbbi azzal indokolható, hogy a 20-24 évesek között magas arányban található alacsony iskolai végzettségű fiatalokat, akiknek elhelyezkedési esélyük alacsonyabb, mint a magasabban kvalifikáltabbaké.²⁷

A 25-29 évesek munkanélküliségi rátája nem változott jelentősen 1998 és 2008 között (2007-ben például az 1998-as rátával megegyező értéket találhatunk). 2013-ban 12,5%-os ráta jellemzi ezt a korosztályt.²⁸

A rendszerváltást követően a hirtelen romlás után viszonylagos stabilitás jellemezte a foglalkoztatási helyzetet. 1999-től a 20-24 évesek foglalkoztatási rátája többnyire csökken, olyan nagy mértékben, hogy míg 1998-ban 53,8%-os, addig 2013-ban 34,9%-os ráta volt mérhető. A 25-29 éves korosztályra jellemző foglalkoztatási ráta nem csökkent ilyen drámai mértékben, viszonylagos stabilitást (67-70 % közötti értékekkel) mutat az 1998 és 2013 közötti időszakban.²⁹

Az európai modernizáció hatására alakult ki egy „új” életszakasz, az ifjúság életszakasza. Az ifjúsági korszak változását több modellel próbálták leírni: van, amelyik szerint az ifjúság, mint korszak mind a gyermekkor, mind pedig a felnőttkor felé kitolódik (Kacsuk 2004: 5). Vannak olyan modellek, melyek szerint a fiatalság a felnőttkor irányában tolódik ki, a fiatalok egyre később válnak felnőtté. Olyan elmélet is

---

²⁷ forrás: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/mpal9807_03_10a.html

²⁸ forrás: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/mpal9807_03_10a.html

²⁹ forrás: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/mpal9807_02_11a.html

létezik, mely szerint az ifjúsági életszakasz mint homogén korszak megszűnik. Az azonban közös ezekben a modellekben, hogy mindegyik az ifjúsági korszak megváltozását regisztrálja, és felhívja a figyelmet a fiatalok sajátos élethelyzetére.

Jürgen Zinnecker tipológiája szerint az „átmeneti ifjúsági korszakot” felváltotta az „iskolai ifjúsági korszak” (Zinnecker 1991, idézi Gábor 1993). A korszakváltás egyik legfőbb jellemzője, hogy az ifjúkor olyannyira meghosszabbodott, hogy már nem tekinthető átmeneti korszaknak, hanem relatíve önálló és hosszantartó életszakasszá válik. Ebben jelentős szerepe van a nemi szerepek, a párkapcsolatok és a családalapítási stratégiák megváltozásának, valamint a nemek közötti egyenlőtlenségek csökkenésének is.³⁰ Anthony Giddens (2000: 61–77) a globális forradalom (az elszabadult világ) egyik fontos tényezőjeként írja le a család jelentésének átalakulását. Véleménye szerint a hagyományos család fogalma kiüresedett, jelentése – ahogy a házasságé is – teljesen átalakult. A kapcsolatok alapja az érzelmi kommunikáció, az intimitás, míg a család korábbi funkciói háttérbe szorultak.

A fiatalok a kulturális tőke felértékelődése nyomán a korábbinál sokkal több időt töltenek az oktatási rendszerben, autonómiájuk megnőtt. Már nem csupán mintakövetők, akik igazodnak a felnőtt társadalomhoz, hanem mintaadók is, hiszen önálló politikai cselekvésmintákat alakítanak ki (Gábor 1993: 5–8; Somlai 2013: 124–130; Giddens 2000: 61–77). Ebben az életszakaszban a fiatalok mentesülnek az önálló egzisztencia kialakításának – a munkavállalás és a családalapítás – felelőssége alól.

A posztadoleszcencia elmélete szerint a gyermekkor és felnőttkor közé beékelődik egy új életszakasz: a posztadoleszcencia szakasza (Vaskovics 2000). Ezt a koncepciót először Keniston vezette be a tudományos diskurzusba. Elmélete szerint a posztadoleszcencia egy olyan életszakasz, amelyben a felnőtté válás bizonyos „kritériumait” (munkavállalás, szexuális érettség, szociális szempontból való felnőtté válás) nem egyszerre éri el a fiatalok; ezek a dimenziók egymástól időben távolabb kerülnek. Ebben az életszakaszban a fiatalok a felnőtté válás pszichológiai feltételeinek megfelelnek ugyan, de a társadalmi kritériumoknak nem vagy nem teljesen. Ez a jelenség a fejlett, posztindusztriális társadalmakban jellemző. Mint minden ideáltípus kapcsán, ez esetben is fontos hangsúlyozni, hogy kevesekről állíthatjuk, hogy minden

---

³⁰ A nemek közötti egyenlőtlenségek csökkenése nem jelenti az egyenlőség kialakulását. Ulrich Beck ezt úgy fogalmazza meg, hogy: „új a tudat, de régi a helyzet”, azaz inkább tudati és papíron rögzített egyenlőségről van szó, de a munkaerő-piaci, szociális, és a mindennapi viselkedésben sok esetben megmaradtak az egyenlőtlenségek (Beck 2003: 183).

szempontból „posztadoleszcensek”. Számba kell venni azt is, hogy az ifjúságot nem kezelhetjük homogén életkori csoportként, az egyenlőtlenségek és társadalmi törésvonalak körükben is jelen vannak (Keniston 1968: 260, idézi Vaskovics 2000; Somlai 2010: 181).

A szakirodalomban azzal kapcsolatban nincs egységes álláspont, hogy mikor tekinthetünk valakit szociológiai szempontból is „felnőttnek”. Vaskovics (2000) az alábbi dimenziókat határozta meg: a) jogi értelemben vett leválás, b) önálló háztartás vezetése, azaz a szülői háztól való leválás, c) pénzügyi függetlenség, d) „öntudatosulás” (selbstwahrnehmung), e) önálló döntések meghozása például a párválasztás területén. Bár a posztadoleszcensek sok esetben nem élnek szüleikkel egy háztartásban (miközben sokan a 30-as éveik után is szüleikkel élnek), pénzügyileg nem függetlenek, vegyes forrásból származik jövedelmük (szülői, nagyszülői támogatásból, alkalmi munkákból, ösztöndíjakkól stb.) A pénzügyi függőség a legtöbb esetben abból következik, hogy az oktatási rendszerben maradnak (vagy maradtak) hosszú ideig. Többnyire nem alapítanak családot, hanem – ha nem egyedül vannak – a hagyományostól eltérő párkapcsolati formában élnek. Tartós párkapcsolataik korábban kezdődnek, a nemi szerepek jelentősen átalakultak. J. M. Pais „yo-yo nemzedéknek” nevezte el azokat a fiatalokat, akik a bizonytalanság és az életpályájuk alakíthatósága miatt nem köteleződnek el hosszútávra (sem munkában, sem párkapcsolatban) (Somlai 2010: 175–190).

4. A fiatalok politikai aktivitását befolyásoló egyéb tényezők

Egy demokratikus társadalom nem létezhet aktív állampolgárok nélkül, a demokratikus cselekvés és gondolkodásmód pedig nem létezhet az ezek bázisát képező értékek és attitűdök nélkül. A dolgozat jelen fejezete a középiskolások és a fiatal felnőttek állampolgári attitűdjeit, demokráciaképét, a politikával kapcsolatos beállítódásait és ismereteit, valamint a társadalmi, politikai szereplőkbe vetett bizalmát mutatja be több empirikus kutatás eredményeire támaszkodva. Ezek a tényezők jelentős szerepet játszhatnak a fiatalok politikai aktivitásában.

Elsőként bemutatom tehát azokat a tényezőket, amelyek hatással vannak a politikai aktivitásra, majd azt elemzem, hogy milyen társadalmi, politikai folyamatok alakítják ezeket a tényezőket.

4.1. A fiatalok állampolgári attitűdjei

A demokratikus attitűdöknek kiemelten fontos mutatója, hogy miként vélekedünk az állampolgárságról, az állampolgári jogokról, kötelezettségekről, s összességében arról, hogy mitől lesz valaki „jó állampolgár” egy országban. A 2012-es nagymintás ifjúságkutatás adatai szerint a 15-29 évesek elsősorban kötelezettségekkel, és nem a lehetőségek kihasználásával azonosítják a jó állampolgárság jellemzőjét. A fiatalok szerint a jó állampolgár kritériuma elsősorban a törvények tisztelete, valamint az adó- és járulékfizetés. Ennél jóval kisebb fontosságot tulajdonítanak az önálló vélemény alkotásának és a választásokon való részvételnek. A tájékozottság és a közösségi részvétel még kevésbé fonódik össze a jó állampolgár fogalmával. Az önkéntes szervezet munkájában való részvételt, valamint az aktív politizálást tartják a fiatalok a legkevésbé fontosnak ebben az aspektusban. Ugyanez a fontossági sorrend volt megfigyelhető 2008-ban is (Oross 2013: 296; Szabó A. – Bauer 2009: 112). A pontos adatokat az alábbi táblázatban láthatóak.

1. ábra: Mennyire fontos ahhoz, hogy valaki jó állampolgár legyen, az, hogy... (0-100-ig terjedő skála átlagai, n=7040)

Forrás: Saját szerkesztés, az adatok forrása: Oross 2013: 296. o.

Érdeemes azonban említést tenni arról is, hogy éles szakadék választja el a fiatalok elképzeléseit és tényleges cselekedeteit. Habár a vizsgált célcsoport viszonylag fontosnak tartja a választásokon való részvételt, az önálló véleményalkotást, és sokan említették az aktív közösségi részvételt is, az utóbbi évek, évtizedek kutatásai a fiatalok – e szempont szerinti – passzivitásáról árulkodnak. Szintén különbség fedezhető fel aközött, hogy a 15–29 éves korosztály mennyire tartja fontosnak az országos ügyekben, illetve a közösséget érintő ügyekben való tájékozottságot, valamint, hogy valójában mennyire tájékozottak ezen a területen.

A 2008-as „Iskola és társadalom” kutatás más aspektusból vizsgálta az állampolgári attitűdöket. A középiskolásoktól azt kérdeztük, hogy a kérdőívben megfogalmazottak mennyire várhatóak el a magyar állampolgároktól. A vizsgált célcsoport szintén az ország törvényeinek betartását tartotta a legfontosabbnak, amit a magyar kultúra ismeretének és szeretetének elvárása követ. Körülbelül kétharmaduk gondolja, hogy elvárható a magyar állampolgároktól, hogy részt vegyenek a választásokon. Ekkora arányban tartják fontosnak azt is, hogy az állampolgárok meg legyenek győződve arról, hogy minden ember egyenlő. A középiskolás diákok csupán valamivel több, mint fele vélekedik úgy, hogy a rászorulóknak segítése és a demokrácia melletti elköteleződés is elvárható lenne. Mindössze 52,1%-uk szerint kell az állampolgároknak tiszteletben tartaniuk a kisebbségek jogait.

3. táblázat: Szerinted mennyire várható el egy magyar állampolgártól, hogy...? (% , n=5962)

Szerinted mennyire várható el egy magyar állampolgártól, hogy...?	Eléggé /többnyire	Feltétlenül	Egyáltalán nem	Kissé /néha
tartsa be az ország törvényeit	82,9		17,1	
ismerje és szeresse a magyar kultúrát	70,0		30,0	
vegyen részt a választásokon	67,6		32,4	
legyen meggyőződve arról, hogy minden ember egyenlő	66,0		34,0	
szeresse a piros-fehér-zöld zászlót	64,0		36,0	
segítse a rászorulókat	56,2		43,8	
legyen elkötelezett híve a demokraciának	53,0		47,3	
tartsa tiszteletben a kisebbségek jogait	52,1		47,9	
ha kell, tudjon áldozatot hozni az országért	42,7		57,3	
képes legyen meghalni Magyarorszáért	31,1		68,9	

Forrás: saját számítás a 2008-as „Iskola és társadalom” kutatás adatai alapján

Összegezve látható tehát, hogy az állampolgárság fogalmához leginkább kötelezettségeket társítanak a fiatalok, a politikai aktivitás és mások segítése, a kisebbségi jogok betartása csak csekély mértékben fonódik össze azzal.

4.2. A fiatalok demokraciaképe, demokracia-értelmezése

A 2008-as „Iskola és társadalom” kutatás vizsgálta azt is, hogy a középiskolások szerint mi tartozik bele a demokracia fogalmába. A válaszadók a megadott szempontokat osztályozták egy ötfokozatú skálán, ahol az egyes azt jelentette, hogy az adott aspektus semennyire, míg az ötös azt jelentette, hogy teljes mértékben beletartozik a demokracia fogalmába. Az eredmények szerint a kilenc- és tizenegyedikesek leginkább a magánélet tiszteletben tartását, a törvények betartását, a törvény előtti egyenlőséget, a társadalmi igazságosságot és a szólásszabadságot tartják a demokracia „kellékeinek”, míg legkevésbé a kisebbségi jogok érvényesülését és a többpártrendszert kapcsolják össze a demokracia fogalmával.

Ezek az eredmények nem jelentenek elmozdulást a 2005-ös – ugyanezeket a kérdéseket vizsgáló – adatfelvétel során kapott eredményekhez képest. A 2008-as kutatás is arra világít rá, hogy a fiatalok többsége főként személyes biztonságot vár el a demokraciától.

A fiatalok a demokraciát főként az egyén és a hatalom közötti kapcsolat mentén értelmezik, míg az állampolgári közösségek és a hatalom közötti kapcsolat háttérbe szorul demokraciaképükben (Csákó 2007b: 2).

4. táblázat: Szerinted az alábbiak milyen mértékben tartoznak bele a demokrácia fogalmába? (1-től 5-ig terjedő skála átlagpontszáma, n=5962)

Szerinted az alábbiak milyen mértékben tartoznak bele a demokrácia fogalmába?	Átlagpontszám
Magánélet tiszteletben tartása	4,1
Törvények betartása	4,1
Szólásszabadság	4,0
Társadalmi igazságosság	4,0
Törvény előtti egyenlőség	4,0
Politikai választás lehetősége	3,9
Egyesülési szabadság	3,8
Társadalmi különbségek csökkentése	3,6
Politikába való beleszólás	3,6
Rászorulókkal való szolidaritás	3,6
Többpártrendszer	3,4
Kisebbségi jogok érvényesülése	3,2

Forrás: saját számítás a 2008-as „Iskola és társadalom” kutatás adatai alapján

A fiatalok értékrendjében a demokratikus és antidemokratikus elemek megférnek egymás mellett. Habár a válaszadók 91%-a úgy nyilatkozott, hogy a demokratikus társadalmi rend legalább kicsit fontos számára (28%-uk számára nagyon fontos, 40%-uknak inkább fontos, 23%-uknak kicsit fontos), többségük elfogadja az erőszak- és a vezérelvet is. A középiskolások 71%-a teljesen vagy inkább egyetért azzal az állítással, miszerint „ennek az országnak nem annyira törvényekre van szüksége, mint inkább egy olyan vezetőre, akiben a nép megbízik”. Hasonlóan magas azok aránya (74%), akik teljesen vagy inkább elfogadják azt a véleményt, hogy „Magyarországnak szüksége van egy olyan pártra, amelyik nem csak beszél, hanem, ha kell, oda is üt”. Meglepő módon éppen a demokráciát saját életükben fontosnak tartó diákok között magasabb azok aránya, akik a fenti kijelentéssel egyetértettek. Feltételezhetjük, hogy ennek oka a fiatalok demokrácia-értelmezésében keresendő.

A fiatalok demokráciához való viszonyulásának ambivalenciáját mutatják az Ifjúság 2008-as vizsgálat eredményei is, melyek szerint a 15-29 évesek kevesebb mint fele gondolja csak úgy, hogy a demokrácia a legjobb politikai rendszer. Hasonló eredményt mutatnak a Kádár-rendszer és a jelenlegi rendszer összehasonlításával kapcsolatos adatok: a fiatalok 51%-a szerint jobb a jelenlegi rendszer, míg 49%-uk a Kádár-rendszert tartja jobbnak. (Szabó A. – Kern 2011: 55–58).

Hasonlóak az „Aktív fiatalok Magyarországon” című kutatások eredményei is. Ezekkel kapcsolatban azonban fontos megjegyezni, hogy a vizsgálatok a felsőoktatásban tanulók körében zajlottak. A 2011/12-es kutatási eredmények szerint a főiskolások, egyetemisták 39%-a nyilatkozott úgy, hogy „a demokrácia minden más politikai rendszernél jobb”. 2013-ban ugyanezzel a kijelentéssel a válaszadók 42%-a

értett egyet, míg 23%-uk úgy gondolta, hogy „bizonyos körülmények között egy diktatúra jobb, mint egy demokratikus politikai rendszer”. Tovább árnyalják a képet azok az adatok, melyek szerint 2013-ban a felsőoktatásban tanulók 6%-a értett egyet azzal, hogy „A mai magyarországi helyzet annyira rossz, hogy a diktatúra jobb lenne”, valamint 29%-uk osztotta azt a véleményt, miszerint „A hozzám hasonló emberek számára az egyik politikai rendszer olyan, mint bármelyik másik”. A demokráciához kötődő szkepticizmus mellett érdemes kiemelni azt is, hogy a vizsgálatba bevont főiskolások, egyetemisták háromnegyede elégedetlen a demokrácia magyarországi működésével (Szabó A. – Laki 2014: 18–20).

Az állampolgári attitűdöket és a demokráciaképet vizsgálva azt láthatjuk tehát, hogy a fiatalok – legyen szó akár középiskolásokról, akár huszonévesekről – bizonytalanok a demokrácia fogalmát illetően, fenntartásokkal, illetve szkepticizmussal viszonyulnak hozzá. Főként személyes biztonságukat, saját érdekeik érvényesülést tartják fontosnak e fogalom kapcsán. Mások érdekei, a szolidaritás, s főként a kisebbségeket érintő kérdések rendre háttérbe szorulnak. A politikai részvétel, aktivitás is csak inkább elméletben fogalmazódik meg bennük, a valódi cselekvés háttérbe szorul. A fiatalok demokrácia-értelmezése olyannyira bizonytalan, hogy a demokrácia fontossága egyszerre jelenik meg az erőszak- és vezérelv elfogadásával. A bizonytalan értelmezés mellett azonban hangsúlyos a demokrácia hazai működésével való elégedetlenség is.

4.3. Érdeklődés a politika iránt

A kilencvenes évek politikai szocializációs, illetve ifjúságszociológiai vizsgálatai a fiatalok politikai érdeklődésének hiányára mutattak rá. E vizsgálatok kimutatták azt a tendenciát, hogy még e korcsoporton belül is eltérő politikai érdeklődéssel és aktivitási igényvel jellemezhetőek a fiatalok. Az ifjúsági korfán felülről lefelé haladva egyre nőtt a politika iránti közöny (Gazsó – Laki 2004: 172–174). A végzős középiskolásokat vizsgáló 1996-os kutatás eredményei szerint a tanulók 6%-át érdekelte nagyon, harmadukat „inkább érdekelte”, 38%-ukat „inkább nem érdekelte”, míg ötödüket egyáltalán nem érdekelte a politika. Szabó Ildikó és Örkény Antal arra hívta fel a figyelmet, hogy a középiskolások politikai érdeklődése a rendszerváltást megelőző időszakhoz képest csökkent. A politikai érdeklődést az életkor és az iskola típusa is

markánsan befolyásolja: a fiatalabb korcsoportok és a szakmunkástanulók a legérdektelenebbek (Szabó I. – Örkény 1998: 71).

Több okra vezethető vissza, hogy a rendszerváltás után a politikai érdeklődés jelentősen csökkent a fiatalok körében. Egyrészt a politika jelentéstartalma változott meg, másrészt a rendszerváltáshoz fűződő jelentős várakozások sok esetben csalódottságba csaptak át, harmadrészt a rendszerváltást követően a társadalmi szférát a politika kevésbé szötte át (Szabó A. – Kern 2011: 41).

A 2000 utáni adatokat vizsgálva azt láthatjuk, hogy 2001-hez képest 2006-ra jelentősen nőtt azok aránya, akik nem érdeklődnek a politika iránt. 2001-ben a kérdezett fiatalok 46%-a hármásra, 23%-a négyesre, míg 2006-ban 45%-uk hármásra, és 36%-uk négyesre értékelte a politika iránt való érdeklődését. A skála egyessel jelzett végpontja a „nagyon érdekel”, míg a négyessel jelölt végpontja az „egyáltalán nem érdekel” választ jelentette (Gáti 2010: 33–37).

Az Ifjúság 2008-as vizsgálat eredményei még azt mutatták, hogy a 15-29 évesek 60%-át egyáltalán nem, vagy nem érdekli a politika, harmaduk (30%) „közepes” érdeklődést mutat, s mindössze megközelítőleg tizedük (9%) kapcsán mondható el, hogy a közepesnél jobban érdeklődnek a politika iránt. A 2008-as adatfelvétel eredményei szerint egy ötfokozatú skálán (ahol az ötös érték a magas érdeklődést, míg az egyes az érdeklődés hiányát jelentette) a vizsgált korosztály átlagosan 2,19-re értékelte politikai érdeklődését. (Ez az átlag 2004-ben 2,08, 2000-ben pedig szintén 2,19 volt.) Négy évvel később az Ifjúság 2012-es kutatás további jelentős csökkenést regisztrált: ebben az évben az ötfokozatú skálán mért átlag már csak 1,8. (Bauer – Szabó A. 2005: 92–94; Szabó A. – Bauer 2009: 107–109; Oross 2014: 305–306).

A politikai érdeklődést jelentősen befolyásolja a kvalifikáltság: az iskolai végzettség növekedésével egyenes arányban nő a politikai érdeklődés. Az iskolai végzettség, illetve a szülők iskolai végzettségének hatását hangsúlyozza több kutatási eredmény is. Szabó Andrea és Kern Tamás (2011: 42) eredményei szerint a vizsgált szocio-demográfiai változók közül az elvégzett osztályok száma befolyásolja leginkább a politikai affinitást, és ezt a tényezőt a fontossági sorrendben az anya iskolai végzettsége követi. A fentiekén kívül a települési dimenzió, illetve a társadalmi nem is jelentős befolyásoló erővel bír: a férfiak és a budapestiek érdeklődése magasabb (Szabó A. – Bauer 2009: 108; Oross 2014: 306).

Nemzetközi összehasonlításban is az látható, hogy a magyar fiatalok a vizsgált országokban élőkhez képest apolitikusabbak: 2010-ben például a European Social Survey (ESS) vizsgálat eredményei szerint a 24 vizsgált ország közül csupán négy előzte meg Magyarországot a politikai érdektelenség „versenyében” (Gáti 2010: 33–37).³¹

4.4. Érdekérvényesítő képesség

Az, hogy az állampolgárok mennyire tartják befolyásolhatónak a közélet, illetve a politikai világot, hogy véleményük szerint van-e beleszólásuk ezekbe, tehetnek-e valamit egy számukra kedvezőtlen döntés ellen, vagy tehetnek-e valamit, hogy számukra kedvező döntés szülessen, jól mutatja egy ország demokratikus szintjét. A szubjektív politikai kompetencia egyrészt az állampolgárok politikai viselkedését határozza meg, hiszen ha az országban élők jelentős része nem hisz abban, hogy bármit változtathatna, sokkal alacsonyabb az esélye bármilyen fellépésnek. Másrésztől amennyiben a döntéshozók úgy vélik, hogy az állampolgárok politikai kompetenciája magas, és számolniuk kell az ő fellépésükkel, ez hat döntéseikre, kommunikációjukra, viselkedésükre. Az egyén cselekvőképessége az egyik eleme Almond és Verba politikai kultúrákat megkülönböztető tipológiájának. Almond és Verba háromféle politikai kultúrát különböztet meg: a parokiális, az alattvalói és a résztvevői politikai kultúrát. E kategóriák négy dimenzió három mezője szerint csoportosíthatóak. A politikai rendszerről, a „politikacsinálás felfelé vezető áramlásáról”, a „lefelé vezető végrehajtói áramlásról” és az egyén cselekvőképességéről alkotott affektív, kognitív és értékelő orientációk szerint csoportosíthatóak a politikai kultúrák (Almond – Verba 1997).

A nemzetközi összehasonlításokból kiderül: a posztkommunista országok állampolgárai gondolják a legkevésbé, hogy bármilyen ráhatásuk is lenne a helyi vagy országos ügyekre, az itt élők szubjektív politikai kompetenciája a legalacsonyabb. Ezekben az országokban 1985 és 1993 között (az átmeneti csökkenést követően) nőtt

---

³¹ Azok arányát tekintve történt az összehasonlítás, akik válaszukban azt fogalmazták meg, hogy „egyáltalán nem érdekel a politika”. A vizsgálatba bevont országok: Magyarország, Csehország, Görögország, Írország, Portugália, Spanyolország, Olaszország, Szlovénia, Lengyelország, Luxemburg, Szlovákia, Norvégia, Ukrajna, Belgium, Egyesült Királyság, Franciaország, Hollandia, Észtország, Svájc, Svédország, Ausztria, Finnország, Dánia, Németország.

azok aránya, akik úgy érzik, nincs ráhatásuk az őket is érintő döntésekre (Simon 1996, idézi Kalocsa 2011: 23–38; Bruszt – Simon 1994: 779; Körösényi 1997).

A 2008-as és 2012-es Ifjúságkutatás eredményei szerint a 15–29 éves korosztály tagjainak jelentős többsége él azzal a feltételezéssel, hogy a politikusokat nem érdekli a fiatalok véleménye (ez igaz a helyi és országos politikusokra egyaránt, bár a helyi politikusoknak egy kicsit több bizalmat szavaznak a fiatalok ebből a szempontból), s nagyon kevésbé érzik, hogy bármilyen beleszólásuk lenne a helyi vagy országos ügyekbe (Szabó A. – Bauer 2009: 108–109; Oross 2014: 307–308). A politikai iránti érdeklődés nagyobb intenzitása és a magasabb iskolai végzettség növeli annak esélyét, hogy valaki lásson lehetőséget a közügyekre való ráhatásra (Szabó A. – Kern 2011: 50).

4.5. Politikai kommunikáció

A szocializációs ágensek közül a család, a kortárs-kapcsolatok és az iskola az, amely leginkább lehetővé teszi a politikával kapcsolatos aktív párbeszédet, szemben a médiumokkal, amelyek ugyan fontos hírszerzési csatornák, ám egyoldalú információátadásra korlátozódnak (Szabó I. – Örkény 1998: 78). Ez a megállapítás annyival egészíthető ki, hogy a fenti ágensek közül az iskola sem nyújt teret a kétoldalú kommunikációnak, mivel a frontális oktatás ezt kevésbé teszi lehetővé, az iskolákban is inkább a kortárs csoportok szerepe jelentős ilyen téren.³² Megállapítható továbbá, hogy az internet is egyre több lehetőséget teremt arra, hogy annak segítségével fórumokon, különböző közösségi oldalakon, portálokon párbeszéd folytatódjék politikai témáról.

A családon belüli és más – a családhoz közelálló – személyekkel folytatott politikai tartalmú beszélgetések szerves részét képezik a politikai szocializációnak. A családi politikai kommunikáció jelentősen befolyásolja a politikai érdeklődést, ismereteket és érzelmeket. A kommunikáció sokszínűsége a demokratikus értékrend erősödését vonhatja maga után (Szabó I. 2012: 2–10).

Az 1996-os középiskolai kutatás eredményei szerint a politikai tartalmú beszélgetések leginkább a gimnazista fiúkra jellemzőek, legkevésbé pedig a szakmunkásképzőbe járókra. Minden iskolatípus tanulóira az jellemző, hogy politikai tartalmú beszélgetéseik főként a családban történnek (elsősorban a szülőkkel); az iskolai

---

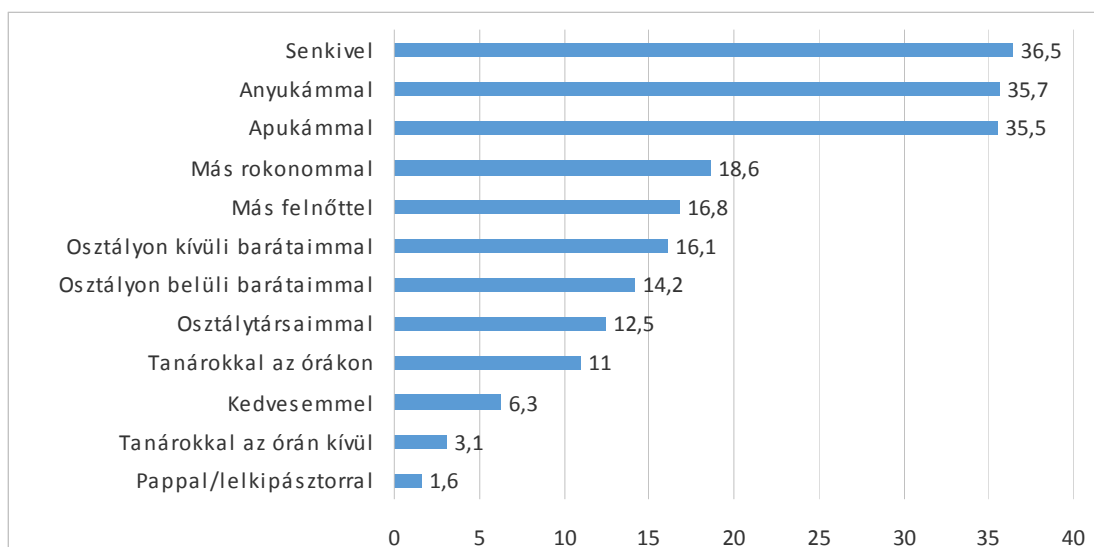
³² Az alapfokú oktatásban ez kevésbé jellemző, a középfokú oktatásban is az iskola típusa szerint differenciáltan, míg a felsőoktatásban leginkább jellemző ez.

politikai kommunikáció szerepe csekély. Megállapítható, hogy a gimnazisták (akik a politikáról leginkább beszélgetnek) esetében a politikai kommunikáció és a politikai érdeklődés szorosan összefügg: a politika iránt érdeklődők jelentősen magasabb arányban beszélgetnek politikai témákról (Szabó I. – Örkény 1998: 82).

A 2008-as „Iskola és társadalom” kutatás eredményei alapján megállapítható, hogy csupán megközelítőleg a családok negyedében esik szó belpolitikai ügyekről, politikusokról, pártokról, külpolitikai és önkormányzati ügyekről. A gimnazisták kommunikációs környezete a legváltozatosabb, ők beszélgetnek otthon a legtöbb témáról, valamint körükben jellemző leginkább a politikai diskurzus is. A 11. évfolyamra járó középiskolásokkal szignifikánsan magasabb arányban beszélgetnek a családban ilyen tárgykörben, mint a 9. évfolyamos tanulókkal.

A vizsgálat kiterjedt a családon kívüli kommunikációra is. Az adatok tükrében megállapítható, hogy a középiskolások 36,5%-a egyáltalán nem beszélget politikai témákról, legmagasabb arányban pedig a szülőkkel való kommunikáció során kerül szóba ez a témakör.

2. ábra: Szoktál-e valakivel politikai kérdésekről beszélgetni? (Az „igen” válaszok százalékos megoszlása, n=5962)

Forrás: saját számítás a 2008-as „Iskola és társadalom” kutatás adatai alapján

A 2008-as „Iskola és társadalom” kutatásból kiderül továbbá az is, hogy más témákhoz képest a politikai tartalmú témák a legalacsonyabb gyakoriságúak a családon belüli és kívüli kommunikációs térben.

5. táblázat: A különböző témakörök családon belüli kommunikációban való előfordulása
(%, n=5962)

Témakörök	Mintaátlag	9. évfolyam	11. évfolyam
Iskolai témák			
Tanulmányi eredmények	93,0	94,1	92,0
Iskolai élet	90,3	91,6	89,0
Ötözködés	77,2	78,2	76,4
Mediatizált témák			
TV műsorok, szereplők	76,3	77,7	75,0
Zenei ízlés, zenészek, együttesek	68,5	72,1	65,1
Bulvár hírek, sztárok, híres emberek	60,8	60,1	61,4
Praktikus témák			
Egészség, betegség	83,7	81,1	86,1
Családi gazdálkodás, pénz	66,7	61,1	72,1
Rokonok életvitele	63,3	61,8	64,7
Szülők munkája, munkahelyi gondjai	63,3	56,3	70,0
Másik nemmel való kapcsolat	60,0	57,0	62,8
Bűnözés	58,1	52,0	63,8
Szegénység	41,9	36,9	46,6
Kisebbségek	41,8	37,1	46,3
Elvont témák			
Környezetszennyezés	37,4	38,5	36,3
Magyarság	34,3	33,5	35,7
Vallási, világnézeti kérdések	27,0	26,9	27,1
Politikai témák			
Belpolitikai ügyek	28,9	22,6	34,8
Politikusok	26,7	21,5	31,7
Politikai pártok	25,9	21,5	30,1
Külpolitikai ügyek	24,7	20,5	28,8
Helyi önkormányzati ügyek	21,9	18,7	24,8
Más szervezetek, mozgalmak	16,1	12,9	19,1

Forrás: saját számítás a 2008-as „Iskola és társadalom” kutatás adatai alapján

4.6. A politikával kapcsolatos ismeretek

A demokratikus társadalmakban az aktív állampolgársághoz, a közügyekben való részvételhez elengedhetetlenek a társadalommal, a politikával, a politikai rendszer működésével kapcsolatos ismeretek. Az állampolgári jogok és kötelezettségek, valamint a lehetőségek ismerete nélkül nem lehetséges demokratikus politikai cselekvés.

A politikai szocializáció egyik formája a „technikai tanulás”. Ennek során a fiatalok elsajátítják a rendszerhez kötődő értékeket, normákat, megismerik a struktúrákat, a hatalmi szerepek betöltőit, információkat szereznek a pártokról, választási rendszerről stb. (Percheron 1999: 41).

Az ismeretek dimenziója szoros kapcsolatban van az értékek dimenziójával is, hiszen tartalmuk és közlési formájuk is jelentősen kapcsolódik az értékrendhez. A tudás felhasználását a politikai rendszer határozza meg. A rendszerváltást megelőző

időszakban a politikai ismeretek vizsgálatának eredményeiből levonható legfőbb következtetés az, hogy a politikai ismeretek öncélúak voltak. A rendszerváltást követő időkben a politikai világa változott meg globálisan, magával vonva az értékek és a megszerzhető ismeretek átalakulását is. Ezek az ismeretek befolyásolhatták a választói magatartást és a gyakorlatban is felhasználhatóvá váltak (Szabó I.– Örkény 1998: 43–46).

A pártokra vonatkozó ismereteket több empirikus kutatás is vizsgálta. Szabó Ildikó és Örkény Antal 1996-os kutatása szerint az érdemi választ adó³³ utolsó évfolyamos középiskolások jelentős többsége jól tudta, hogy az MSZP és az SZDSZ a kormánypártok közé sorolandó (az MSZP esetében a középiskolások 89%-a, míg az SZDSZ esetében 84%-uk tudta a helyes választ). Szintén magas volt az FKGP-t (78%) és a MIÉP-et (76%) helyesen besorolók aránya, viszont azt csupán a válaszadók 63%-a tudta, hogy az MDF parlamenti ellenzéki párt, és ebbe a kategóriába a középiskolások 53%-a sorolta be helyesen az MDNP-t. Ugyanez a kutatás vizsgálta azt is, hogy a végzős diákok mennyire jártasak a hatalommegosztás kérdésében, mennyire ismerik a demokrácia működését biztosító intézményeket. Az ezekre vonatkozó kérdésekre a középiskolások több mint kétötöde nem kívánt vagy nem tudott válaszolni. Mindössze az országgyűlés, a települési önkormányzatok és a minisztériumok funkcióját ismerte jól a tanulók több mint fele. Ennél alacsonyabb arányban ismerték a kormány, a szakszervezetek, az alkotmánybíróság és a társadalmi szervezetek szerepét. Legkevésbé a politikai pártok és a bíróságok munkájával voltak tisztában a diákok: mindössze kevesebb mint negyedük ismerte ezek szerepét. Összességében elmondható, hogy az 1996-os vizsgálat eredményei szerint a hatalmi ágak szétválasztásáról, az egyes ágensek szerepéről nagyon bizonytalanok voltak a diákok ismeretei. Ugyanez mondható el a középiskolások alkotmánnyal, illetve az alkotmánybíróság munkájával kapcsolatos ismereteiről is. Szintén nagyon sokan meg sem próbáltak válaszolni az ezekre vonatkozó kérdésekre, pedig e kérdések is zártak voltak: különböző tevékenységekről kellett eldönteniük, hogy azokat szabályozza-e az alkotmány. Az alkotmánybíróság munkája kapcsán szintén négy tevékenységről kellett eldönteniük, hogy azokat ellátja-e az az intézmény. Az alkotmány által szabályozott tevékenységekkel kapcsolatban megfogalmazott négy állításról a végzős diákok 12%-a tudta jól, hogy azok igazak-e

---

³³ A kérdezettek megközelítőleg fele elhatárolódott a kérdés megválaszolásától.

vagy hamisak.³⁴ Az alkotmánybíróság munkájával kapcsolatban az érdemi válaszadók 3%-a volt teljesen tisztában, ennyien tudták mind a négy állításról helyesen eldönteni, hogy az adott tevékenységeket ellátja-e.³⁵ A politikával kapcsolatos ismeretekről összességében elmondható, hogy az iskolatípus és a nem hatása nagyon erős, az előbbie különösen. A gimnazisták, illetve a fiúk voltak a leginkább tájékozottak (Szabó I.–Örkény 1998: 46–70).

A 2008-as „Iskola és társadalom” kutatás is hasonló eredményekre vezetett. A kutatásba bevont tanulókat arra kértük, hogy hét pártot (FIDESZ, Jobbik Magyarországért, Magyar Demokrata Fórum, Magyar Szocialista Párt, MIÉP, Munkáspárt, SZDSZ) soroljanak be a következő kategóriákba: kormánypárt, parlamenti ellenzéki párt, parlamenten kívüli párt.

Az összes párt kapcsán állást foglalo fiatalok 14%-a tudta mind a hét pártról eldönteni helyesen, hogy melyik kategóriába tartozik, míg 51%-ük négy-hat pártot tudott a megfelelő kategóriába sorolni. A kérdést maradéktalanul megválaszoló középiskolások harmada adott egy-három helyes választ, és 2%-uk egyetlen párt kapcsán sem tudott eligazodni a megadott dimenzióban. A 11. évfolyamosok és a gimnazisták több párt helyét találták meg helyesen a fenti kategóriában, mint a 9. évfolyamosok, illetve a szakközép- vagy szakiskolások. A három iskolatípus közül a szakiskolába járók ismeretei voltak a legbizonytalanabbak.

A legtöbb tanuló az MSZP-t és a Munkáspártot tudta helyesen besorolni a megadott csoportokba, bár fontos kiemelni, hogy még a kormánypártot is csupán háromnegyedük „ismerte fel”. A FIDESZ-ről a középiskolások kétharmada tudta helyesen, hogy parlamenti ellenzéki párt. A legnagyobb bizonytalanságot az SZDSZ kapcsán mértük: a kutatásba bevont fiatalok mindössze valamivel több mint harmada válaszolta, hogy parlamenti ellenzéki párt, és többen voltak azok (53,6%), akik kormánypártként tartották számon az SZDSZ-t. (Fontos azonban megemlíteni, hogy az adatfelvétel 2008 októberében-novemberében zajlott, és a magyar liberális párt 2008. április 30-ával lépett ki a koalícióból.)

---

³⁴ A kérdés úgy hangzott, hogy szabályozza-e az alkotmány az alábbiakat: 1. Az állampolgári jogokat 2. A kormányzás rendszerét 3. A külpolitikai kapcsolatokat 4. A társadalmi normákat.

³⁵ A kérdés az volt, hogy az alkotmánybíróság ellátja-e az alábbi tevékenységeket: 1. Új alkotmány kidolgozása 2. Bíraskodás az állam és a polgárok között 3. Törvény előkészítés 4. A törvények alkotmányos felügyelete.

6. táblázat: A következő pártok közül melyek alkotják a kormányt? És melyek alkotják az ellenzékét? (% , n=5962)

Pártok	Kormánypárt	Parlamenti ellenzéki párt	Parlamenten kívüli párt
FIDESZ	31,0	66,6	2,4
Jobbik	11,9	20,6	67,5
MDF	20,6	55,8	23,6
MSZP	75,7	15,5	8,7
MIÉP	14,9	26,2	58,9
Munkáspárt	10,0	18,5	71,4
SZDSZ	53,6	37,8	8,6

Forrás: saját számítás a 2008-as „Iskola és társadalom” kutatás adatai alapján

Összességében az a következtetés vonható le, hogy a fiatalok pártokkal kapcsolatos ismeretei hiányosak, leginkább az iskolatípus és a társadalmi nem differenciálja az ismeretszintet.

4.7. A politikáról, a politikusokról alkotott vélemény

A politika világával kapcsolatos negatív elképzelésekkel, erős ellenérzésekkel is magyarázható a politika világtól való elfordulás, illetve a társadalmi cselekvési módokban megfigyelhető passzivitás (Gazsó – Laki 2004: 172–174; Örkény 2000: 206).

A politikával kapcsolatos érzelmeket az 1996-os kutatás többek között úgy is vizsgálta, hogy 35 fogalomról kellett a középiskolásoknak elmondaniuk véleményüket. A válaszok alapján Szabó Ildikó és Örkény Antal azt a következtetést vonta le, hogy a diákok politikával kapcsolatos érzelmi reakciója negatív. Ugyanebben a kutatásban vizsgálták a politikával kapcsolatos negatív állításokkal való egyetértést is. A diákok négyötöde-háromnegyede egyetértett azzal, hogy „a politikában mindig van valami hamisság, bárki csinálja is”, megközelítőleg kétharmaduk pedig helyeselte az alábbi két kijelentést: „a politikai pártok csak arra jók, hogy a politikusok megcsinálják a saját karrierjüket”, illetve „mindig is voltak kicsik és nagyok: a kicsik dolgoznak, a nagyok pedig politizálnak.” A középiskolások körülbelül egyharmada értett egyet azzal, hogy „a politizálásnak nincsen semmi haszna”. Mindegyik negatív állítást a gimnáziumba járók fogadják el a legkevésbé, míg a szakmunkástanulók a leginkább. Az iskolatípuson kívül a válaszadók neme is jelentősen differenciálta a politika megítélését: a lányok minden iskolatípusban negatívabban vélekednek a politikáról, mint a fiúk, azaz magasabb arányban értenek egyet a negatív tartalmú kijelentésekkel. (A gimnazista fiúk viszonyulnak leginkább pozitívan a politika világához, míg a szakmunkás lányok a

legkritikusabbak.) Minden iskolatípus diákjairól elmondható, hogy a politika iránti attitűdjükre leginkább a politika iránti érdeklődésük hat. A politika világáról alkotott elképzelés jelentősen befolyásolja a középiskolások potenciális politikai magatartását: a politikáról pozitívabb képpel rendelkezők magasabb arányban vennének részt például a választásokon. Ezzel szemben pl. az aláírásgyűjtés, mint társadalmi cselekvés jellemzőbb azokra, akik a politikáról negatív értékítélettel rendelkeznek (Szabó I. – Örkény 1998: 85–92).

A 2008-as „Iskola és társadalom” kutatás adatai szerint a középiskolások több mint harmada (36%) vélekedett úgy, hogy a politikának nincsen semmi haszna, és kétharmaduk (68%) teljes mértékben vagy „inkább egyetértett” azzal a kijelentéssel, hogy „a politikai pártok csak arra jók, hogy a politikusok megcsinálják a maguk karrierjét”.

Több empirikus kutatás (pl. az Ifjúság 2004, Ifjúság 2008, Ifjúság 2012, az „Iskola és társadalom” kutatás) is rávilágított arra, hogy a fiatalok többsége a politikusok kompetenciájának tartja az ország sorsának irányítását. Ahogyan arról már tettem említést, a fiatal generációk tagjainak magas aránya érzi úgy, hogy semmi befolyása nincs, vagy csak minimális ráhatása van az ország dolgaira; úgy gondolják, nem tehetnek semmit, vagy nem sokat tehetnek azért, hogy hazájuk sorsa jobb legyen. Az is látható azonban, hogy a politikusokról, a politika világáról a fiataloknak negatív véleményük van, nem bíznak sem a pártokban, sem a politikusokban. Felvetődik a kérdés, hogy milyen jövőképe lehet úgy az ifjúságnak, ha az ország sorsának irányításában az általuk egyedül kompetensnek tartott erő értéke számukra teljesen devalválódott.

A fiatalok jövővel kapcsolatos várakozásait a nagymintás országos ifjúságkutatások is vizsgálták. Az Ifjúság 2012-es adatfelvétel eredményei szerint a fiatalok több mint fele (58%) az ország gazdasági helyzetét tekintve romló tendenciát prognosztizál (csupán 7%-uk vár javulást, és 18%-uk szerint nem fog változni.) A fiatalok személyes helyzetükkel kapcsolatban valamelyest bizakodóbbak, bár e tekintetben is 51%-uk romló helyzetet jövendőül, 23%-uk nem vár változást, és csupán 9%-uk bízik abban, hogy személyes helyzete javulni fog. A 2012-es adatok rendkívül erős negatív változást mutatnak a korábbi adatfelvételekhez képest. Az adatsorokból az rajzolódik ki, hogy 2000 és 2012 között folyamatosan és nagyon magas arányban nő a

pesszimizmus mind a makrogazdasági klímát, mind pedig a személyes jövőt tekintve (Oross 2013: 287; Szabó A. – Bauer 2009: 106).

4.8. Bizalom

A társadalmi, politikai élet szereplőibe vetett bizalom jelentősen befolyásolhatja a politikai aktivitást. Magyarországon azonban a társadalom tagjai nem csupán ezekben a szereplőkben, de a szűkebb magántársaságukhoz és családjukhoz tartozó személyeken kívül egymásban sem bíznak (Nizák – Péterfi 2005: 95).

A nagymintás országos ifjúságkutatások eredményei is azt bizonyítják, hogy a politikai élet szereplőivel szemben bizalmatlanok a fiatalok. 2004-hez képest 2008-ra, majd 2012-re tovább romlottak ezek a mutatók. A kormányban, a bankokban és az országgyűlésben bíznak legkevésbé, ezek megítélése folyamatosan romlik. Az adatsorból jól látható, hogy 2012-re néhány – korábban még hitelesnek tartott – személy vagy intézmény iránti bizalom jelentősen megcsappant. Az alkotmánybíróság és a köztársasági elnök kapcsán regisztrálták a legnagyobb bizalom-index zuhanást (Oross 2013: 297–299).

7. táblázat: Mennyire bízik az alábbi intézményekben, szereplőkben? (-100-tól +100-ig terjedő skála átlagai, n₂₀₀₄=8000, n₂₀₀₈=8076, n₂₀₁₂=5600)

	2004	2008	2012
Az alkotmánybíróságban	n.a.	25	-12
A bíróságokban	19	15	2
A polgármesterben	n.a.	13	-5
A honvédségben	6	12	5
A köztársasági elnökben	n.a.	10	-18
A rendőrségben	11	7	3
Az egyházban	-5	-7	-14
A bankokban	n.a.	-11	-35
Az országgyűlésben	-20	-22	-33
A kormányban	-18	-37	-40

Forrás: saját szerkesztés, az adatok forrása: Oross 2013: 298. o.

Az „Iskola és társadalom” kutatás mindkét adatfelvétele hasonló eredményeket mutatott: a fiatalok nem bíznak a hazai politikai, társadalmi szereplőkben és intézményekben.

A demokratikus attitűdök, köztük a politikai/társadalmi intézményekbe vetett bizalom jelentős hatással vannak a participációra. Kalocsa Janka (2011: 21–40) egy

2009-es kutatás³⁶ eredményei alapján megállapította, hogy a pozitív demokráciaképpel rendelkezők felülreprezentáltak a civil szervezeti tagok között, a biztos szavazók között, és minden más közéleti, politikai aktivitásban is. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy nem csupán a demokratikus attitűd (pl. a bizalom, a befolyásoló képességben való hit stb.) hathat a participációra, hanem az aktivitás, részvétel is erősítheti a demokratikus attitűdöket.

4.9. A politikai aktivitást befolyásoló tényezők okai

A fentiek alapján összességében megállapítható tehát, hogy a fiatalokra a következő sajátosságok jellemzőek:

- állampolgári attitűdjüket tekintve az jellemző, hogy inkább kötelezettségekkel, mintsem jogokkal vagy lehetőségekkel azonosítják az állampolgárságot;
- demokráciaképük ambivalens;
- politikai érdeklődésük csekély;
- politikai ismeretszintjük alacsony;
- érdekérvényesítő képességük és szubjektív állampolgári kompetenciájuk alacsony;
- a politikával kapcsolatos kommunikáció háttérbe szorul;
- a politika világáról, politikusokról alkotott elképzelésük, véleményük erősen negatív;
- a politikai és társadalmi intézményekbe vetett bizalmuk alacsony.

A korábban említett tényezők figyelembe vételével a fiatalok alacsony politikai, társadalmi aktivitása nem meglepő. A felsorolásban megnevezett tényezők egyszerre okai is az alacsony aktivitásnak és következményei, tünetei is a jelenlegi és korábbi magyar társadalmi, politikai folyamatoknak.

A fenti „tünetek” lehetséges okai:

- *Az államszocializmus hatása:* A rendszerváltás nagyon rövid idő zajlott le, az új politikai rendszer intézményei szinte egyetlen év leforgása alatt kiépültek, amit nem tudott követni az értékek, értékorientációk, attitűdök gyors

---

³⁶ OTKA-MTA Politikatudományi Intézet - Szegedi Tudományegyetem, n=1051.

változása. A több évtizednyi szocializációs folyamatok hatására kialakult, megszilárdult értékrend és a politikai kultúra bizonyos képződményei nem tudtak rövid időn belül gyökeresen megváltozni. A formális és informális szocializáció kettősségének eredménye a politikától való távolmaradás volt. A jelenlegi fiatal korosztályt nevelő szülők sok esetben ezt a magatartási mintát örökölték tovább. A szocialista politikai rendszerben zajlott szocializációs folyamatok hatására a rendszerváltáskor leginkább a kockázatvállalási hajlandóság hiánya, a paternalista szemléletmód (melynek gyökerei az államszocializmust megelőző időkre nyúlnak vissza), a jogtudat és az érdekérvényesítési képesség hiánya, valamint az egyéni és az ország sorsa befolyásolásának képességébe vetett hit hiánya volt a jellemző.

- A fentiekén kívül az atomizáltság is a rendszerváltást megelőző politikai kultúrának az öröksége (Körösi 1997: 86).
- *A demokratikus állampolgári nevelés hiánya, a családok és iskolák szocializációs szerepének problematikája:* A korábban működő formális politikai szocializációs folyamatok összeomlottak, és ezek szerepét nem töltötte be semmi. Az oktatási intézmények nem tudtak hogyan viszonyulni a kialakult új helyzethez, és a bizonytalanság következménye az lett, hogy az osztálytermekekből a folyosóra szorultak a politikával kapcsolatos diskurzusok mindenféle segítség és kontroll nélkül. A demokratikus gondolkodás, vitázás lehetőségét így nem tanulhatták meg a fiatalok az iskolákban. Csepeli György (1992: 87–97) a rendszerváltást közvetlenül követő években fogalmazta meg azt, hogy demokraták nélkül nem lehetséges demokrácia. Véleménye szerint igazi demokratákká csak a fiatalok válhatnak (*válhattak volna*), és nem szabad spontán folyamatokra bízni a demokratikus politikai szocializációt, mivel azok, akik a rendszerváltáskor felnőttek voltak, nem lehetnek megfelelő szerepmoდეllek a fiatalok számára. Éppen ezért Csepeli azt ajánlotta, hogy a demokratikus állampolgári nevelés kerüljön a tantervekbe, és ne hiányozhasson egyetlen iskolából sem. Habár az iskolában kötelező tárgyként szerepel az állampolgári ismeretek tárgya, de funkcióját nem tudja betölteni. A család, mint a szocializáció egyik legfontosabb színtere szintén nem tud minden esetben demokráciára nevelni, hiszen a

szülők is híján voltak, illetve vannak az ehhez szükséges készségeknek, gondolkodásmódnak.

- *Az ifjúsági szervezetek csekély szerepe:* A rendszerváltás előtt működő ifjúsági szervezetek felbomlottak, a jelenlegi ifjúsági szervezetek nem tudják mobilizálni, integrálni a fiatalokat.
- *A politikai elit mintaadó szerepe nem tölti be funkcióját:* A politikai elit, sok esetben negatív mintaként szolgál az országban élők számára, a demokratikus cselekvésmódok és attitűdök átadására sok esetben nem alkalmas. Demokratikus vitakultúrát sem tanulhatunk tagjaitól, sőt, sok esetben az alapvető erkölcsi normáknak következmény nélkül fordít háttal a politikai elit.³⁷ (Ebben a társadalom tagjainak a felelőssége is megkérdőjelezhető: a társadalom meg- és eltűri azokat a személyeket és azokat a cselekedeteket, akik és amelyek egy demokratikus hagyományokkal valóban rendelkező országban elfogadhatatlanok lennének.)³⁸
- *A demokratikus cselekvésmódok alacsony hatásfoka:* A pártok kommunikációjában is kifejeződésre jut a demokratikus tiltakozási formák degradálása, a „majd kimennek tüntetni, aztán hazamennek” típusú hozzáállás. Ezek vezethetnek a radikálisabb cselekvésminták terjedéséhez.
- *A civil társadalom gyengesége:* Magyarországon a kommunista rendszer visszaszorította a társadalmi és gazdasági szereplők autonóm szerveződéseit, és ugyan az ötvenes évekre jellemző totális társadalmi ellenőrzés az idők folyamán lazult, de csak a rendszerváltással szűnt meg, így hazánkban nincs hosszú távra visszanyúló hagyománya az önálló kezdeményezéseknek.

---

³⁷ Példának említhető Balogh József fizikai agresszivitása és az azt követő nyilatkozatai. A parlamenti vitakultúrába az alábbi beszéd is belefért: „Egy se bírta mondani, hogy éljen ez a törvény, mert nem voltak itt. Azt gondolom, ez egy egész komoly jelzés. Kivéve talán Szűcs urat, de ő nyilván azért van itt, mert náluk nincs fűtés, itt meg jobb a meleg” (Lukács Zoltán szavai Szűcs Lajoshoz). A nem verbális kommunikáció egyes sértő elemeinek is jutott hely a parlamentben (Szanyi Tibor középső ujjával foglalt állást). A vélemény elmondásának kultúráját egyes politikusok twitter megosztásai is jellemzi: "Egy viszonylag hosszú parabolikus röppálya után a pajtások visszabújtak Gyurcsány Ferenc s...be. Együtt." (<https://twitter.com/dajcstomi>). Ebbe a sorba illeszkehetnek a parlamentben elhangzó, a nőket sztereotípiákban bemutató hozzászólások: „Mit pofázol bele, kisanyám” (Tasó László szavai Szabó Tímeának). „Mosolyogva kell visszautasítanom azt a sok butaságot és baromságot, amit ön itt elmondott az elmúlt öt percben. Attól, hogy ön szép, abból még nem következik, hogy okos. Tisztelt képviselő... dehogy tisztelt! Kedves képviselőasszony!” (Illés Zoltán szavai Szél Bernadetthez). „Vetközz Ági! Hol a babydoll?” (Vadai Ágnesnek célzott megnyilvánulás).

³⁸ Ferge Zsuzsa (2010: 12) a politikai kultúráról az alábbiakat írta: „A magyar politika talán nem silányabb, mint másutt <más kelet-európai országban>, de a politikai kultúra szinte az egész blokkban szánalmas – az előzményektől függetlenül.”

- Annak ellenére, hogy a civil szervezetek száma nő és egyre erőteljesebb szervezettség jellemző rájuk, mégis egyre kisebb szereppel bírnak a helyi politika területén (Pálné 2008: 258–259). Ugyanez igaz az országos politikára is. A demokrácia-deficit következtében a média által nyújtott nyilvánosságnak a gazdasági és hatalmi érdekek által történő torzulása szintén csökkenti a civil szféra erejét (Ferge 2010: 122).
- A hazai civil társadalom nem képes az állammal és a pártokkal szembeni kontroll funkció betöltésére, nem tudja létrehozni és működtetni azokat az intézményeket, amelyek önvédelmet jelenthetnének az állammal szemben (pl.: népszavazási kezdeményezés, társadalmi nyilvánosság stb.). Az erős civil szféra alapja lenne a résztvevői politikai kultúra létének (Szabó A. – Kern 2011: 76).
- Ahogy felmerül az a kérdés, hogy létezhet-e demokrácia demokraták nélkül, felvethetjük azt a kérdést is, hogy létezhet-e erős civil szektor úgy, hogy a társadalom tagjainak tömegeiben nem jellemző a kezdeményezőkézség, az érdekvényesítési képesség, a vállalkozó szellem.
- Pártokrácia, a pártok teljhatalma (Szabó A. – Kern 2011: 75).

5. Közösségi és politikai aktivitás

A politikai aktivitás, illetve passzivitás több tényezőtől függ. A korábbi fejezetekben már bemutatott politikai szocializációs sajátosságok mindegyike (az alacsony politikai érdeklődés, a politikai iránti bizalom alacsony szintje, az ismeretek hiányossága, a bizonytalan demokrácia-kép, a politikából való kiábrándultság, a politikai élet negatív megítélése, valamint az, hogy a fiatalok túlnyomó többsége úgy érzi: nem tudnak befolyást gyakorolni a politikai kérdésekben, és a politika nem foglalkozik velük) hozzájárul ahhoz, hogy a fiatalabb korosztály távol tartsa magát a politikától.

Jelen fejezetben elsőként a közösségi részvétel előnyeit elemzem, majd a politikai, közösségi aktivitást (passzivitást) több dimenzió mentén mutatom be. Elsőként a formális és informális szervezeti tagságot, majd a közvetlen politikai aktivitást (választásokon, kampánytevékenységben, illetve tiltakozáson való részvétel), végül az új típusú részvételi módokat tárgyalom.

A politikai aktivitás egyes dimenziói több esetben „kötődnek egymáshoz”. Például egy ifjúsági politikai szervezeti tag nagy valószínűséggel részt vesz a szavazásokon. Ezeket az összefüggéseket, azaz a politikai részvételi tevékenységeket Lester Milbrath egy piramis alakú modellben értelmezi. Az egyre nagyobb involváltságot feltételező aktivitás egyre szűkebb csoportra jellemző, és akik ebbe a szegmensbe tartoznak, a hierarchia alsóbb fokozatain álló tevékenységekben is részt vesznek. (A piramis csúcsán helyezkednek el a megválasztott politikusok, míg legalul a szavazásokon való részvétel található.) (Milbrath 1965, idézi Szabó A. – Oross 2014: 104–105). A fiatalok politikai aktivitásának vizsgálatakor azonban figyelembe kell vennünk azt a tényt is, hogy ők sok esetben az őket közvetlenül érintő, vagy helyi ügyekben mobilizálhatók, és aktivitásuk átmeneti jellegű is lehet. Azaz, ha például valaki részt vett valamely tüntetésen, nem biztos, hogy a választások alkalmával szavazni fog. Éppen ezért a politikai aktivitás egyes formáit nem hierarchikus rendszerben tárgyalom.

5.1. Közösségi részvétel, szervezeti tagság

A közösségi részvétel jelentheti egyrészt a szervezett, formális közösségekben való aktivitást, másrészt az informális keretek között történő önszerveződést is. Az ifjabb generációk kapcsán sokkal magasabb arányban beszélhetünk nem formális csoportosulásokról. (A fiatalokhoz hasonlóan a felnőtt társadalom tagjaira is az jellemző, hogy a formális szervezeti, egyesületi tagságuk alacsony arányú (Vincze 2011: 116).

A formális és informális szervezetekben, közösségekben való részvétel, a társadalmi önszerveződés nem csupán az egyének számára hordoz előnyöket, hanem a közösségek, valamint a társadalom egésze számára is. A következőkben azokat az előnyöket hangsúlyozom, melyek az egyénekre vonatkoznak.

Megállapítható, hogy a szervezett közösségekben a közös cél érdekében történő együttműködés, a közös érték mentén való szerveződés segíti a fiatalok konfliktuskezelési készségének növekedését, szerepet játszhat a konszenzusra való törekvés elősegítésében, és hozzájárulhat a demokratikus attitűdök elsajátításához. A közösségekben a fiatalok megismerhetik mások véleményét, megtanulhatják meghallgatni azokat, más szempontokat is figyelembe kell venniük a sajátjukon kívül, mindez pedig a tolerancia, az empátia növekedését eredményezheti.

A közösségi részvétel hozzájárulhat a szolidaritás, a bizalom, a kezdeményezőkézség, a felelősségérzet kialakulásához vagy felerősödéséhez is. A közösségekben a fiatalok megtapasztalhatják az aktív cselekvést (az aktív „együtt-cselekvést”) szemben a passzív befogadással, valamint érdekérvényesítési képességük is növekszik. Természetesen nem elhanyagolható szempont az sem, hogy a közösségi részvétel a „valahová tartozás” érzés biztonságát nyújtja, valamint azonosulási lehetőségeket kínál. Rendkívül fontos, hogy az adott közösség milyen identifikációs mintákkal tud szolgálni, hiszen pl. egy deviáns csoportban ezek a minták akár deviáns karrier felé is sodorhatják a csoporttagokat.

A formális közösségi részvétel markáns szerepet tölt be a fiatalok „civil-identitásának” kialakulásában is (Glózer 2000: 18–19). Nem véletlenül hívhatjuk például a civil szerveződések a „demokrácia iskoláinak” (Wollebaek és Selle – idézi Nárai, 2004: 622). Egy 1998-as norvég kutatás eredményei bizonyítják, hogy az aktív közösségi részvétel rendkívül erősen befolyásolja az állampolgári kötelezettségvállalást,

valamint a társadalmi kapcsolatokra és a bizalom kialakulására is pozitív hatása van. Így a közösségi részvételnek jelentős szerepe van a társadalmi tőke létrehozásában is (Nárai 2004: 623).

Az ifjúsági szervezeti, formális közösségi tagságnak azért van rendkívül fontos szerepe, mert a fiatalok – szocializációs szempontból az egyik legfontosabb életszakaszban – elsajátíthatják a fent leírt készségeket, s olyan tapasztalatokat szerezhhetnek, melyek a későbbi életszakaszaikra is rendkívül nagy hatást gyakorolhatnak (Nárai 2004: 625–626).

A demokratikus attitűdök elsajátításában, illetve a demokratikus gondolkodási és cselekvési minták megismerésében azért is játszanak a szervezett közösségek jelentős szerepet, mert sok esetben a fiataloknak nincs máshol lehetőségük megismerni azokat. Az oktatási intézményekben ezen készségek, mintázatok elsajátítására általában nem nyílik mód, ahogyan a család – a szocializáció egyik legfontosabb színtere – sem tudja minden esetben közvetíteni ezeket, hiszen többnyire a szülők is híján vannak a demokratikus készségeknek és gondolkodásmódnak.

5.1.1. Formális szervezeti tagság

A rendszerváltás előtti időszakban jelentősen magasabb volt a szervezeti tagság a fiatalok körében (ami természetesen nem jelenti azt, hogy a magas részvételi arányok mögött valóságos részvételi motivációk lettek volna). Ezek az ifjúsági szervezetek, melyek a direkt politikai szocializáció eszközeiként működtek, nem segíthették a fiatalok érdekérvényesítő képességének növekedését, és nem hordozhatták magukban az önkéntesen szerveződő közösségek számos előnyét. A rendszerváltással megszűntek, felbomlottak a korábbi ifjúsági szervezetek, s a rendszerváltást követően is működő nonprofit szervezetek és civil önszerveződések, társadalmi szervezetek csak csekély mértékben tudják integrálni és mobilizálni a fiatal korosztályt. 1995 óta nő ugyan az ifjúsági civil szervezetek száma, azonban tagságuk folyamatosan csökken (Nagy – Székely 2008: 133). A rendszerváltást követően a szervezeti tagságban mutatkozó csökkenő tendencia egyik oka éppen az államszocializmus szervezeteinek „elidegenítő hatása”, az azokból való kiábrándultság volt, valamint az, hogy a szervezetek teljesen elkülönültek az iskoláktól, munkahelyektől, így a közvetlen utánpótlás lehetősége is megszűnt. További okként nevezhető meg az is, hogy a társadalmi cselekvési

lehetőségek a rendszerváltás után már nem korlátozódtak a szervezeti keretek közötti cselekvési lehetőségekre, más utak is megnyíltak az érdekérvényesítés, társadalmi cselekvés előtt (Szabó I. – Örkény 1998: 95–96).

Általánosságban elmondható, hogy a fiatalok a kollektív cselekvési formák helyett az egyéni sikereik eléréséhez egyre inkább egyéni utakat keresnek. A fiatal nemzedék politikai és társadalmi aktivitása alacsony szintű. Ez igaz a szervezeti, közösségi, a civil szervezeti tagság, valamint a politikai szervezetekhez való tartozás dimenziójában egyaránt. A különböző szervezetek és mozgalmak olyan alacsony arányban tudják mozgósítani, „elérni” a fiatalokat, hogy például az Ifjúság 2008 kutatás adatai szerint a 18–29 évesek megközelítőleg tizede vett csupán részt valamilyen szervezet vagy mozgalom rendezvényein, s mindössze 6%-uk tagja valamilyen ifjúsági szervezetnek (ezek is főként vallási, kulturális vagy sportszervezetek). Az alacsony részvételi arány és a szervezetek preferencia-sorrendje sem változott 2012-ben. A politikai szervezeti tagság még ennél is kevésbé jellemző a fiatalokra: hozzávetőlegesen egy százaléka tagja politikai szervezetnek, és körülbelül negyedük ismer egyáltalán valamilyen ifjúsági szervezetet. Az ifjúsági szervezeti tagsággal kapcsolatban megállapítható, hogy felülreprezentáltak a felsőfokú végzettségűek, illetve a felsőfokú oktatási intézménybe járók, valamint a közélet iránt nagyobb érdeklődést mutató fiatalok. A nemek között is különbséget fedezhetünk fel: a férfiak szervezethez való kötődése jellemzőbb (Szabó A. – Bauer 2009: 115–117; Szabó A. – Kern 2011: 68–70; Oross 2013: 309).

A középiskolások körében végzett „Iskola és társadalom” vizsgálat hasonló eredményeket mutat. Annak ellenére, hogy viszonylag magas cselekvési potenciált mértünk, óriási a szakadék a tervezett és a valós szervezeti tagság között. A válaszadók közül legtöbben (13,8%) valamilyen sportegyesületnek a tagjai, 6,4%-uk tagja diákönkormányzatnak, a többi szervezeti tagság elhanyagolható mértékű. Ezzel szemben a „vágyott” tagság kapcsán megállapítható, hogy van olyan szervezet, amelynek munkájában a tanulók fele szívesen részt venne. A középiskolások számára a jótékonyági szervezetek, a környezetvédő szervezetek, valamint a sportegyesületek a legvonzóbbak. A politikai szféra ifjúság általi elutasítottságát bizonyítja, hogy a tanulók közül legkevesebben politikai pártban lennének tagok. A felnőtt társadalom tagjai

körében is a sportegyesületi tagság az egyik legjellemzőbb formális szervezeti tagság, de ezt körükben megelőzi a vallási közösséghez való tartozás (Vincze 2011: 116).³⁹

8. táblázat: A következő szervezetek közül melyeknek a működésében venni részt szívesen, vagy veszel részt jelenleg is? (% , n=5962)

Szervezetek	Részt vennék	Részt veszek
Jótékonyági szervezetben	50,6	1,6
Környezetvédő szervezetben	48,8	2,1
Sportegyesületben	46,7	13,8
Magyarságot védő egyesületben	37,0	2,4
Emberi jogokat védő szervezetben	34,4	1,0
Hagyományőrző egyesületben	24,5	2,7
Fajgyűlölet ellen fellépő szervezetben	22,7	1,8
Diákönkormányzatban	17,0	6,4
Vallási szeretetszolgálatban	12,8	1,9
Politikai pártban	9,5	1,5

Forrás: saját számítás a 2008-as „Iskola és társadalom” kutatás adatai alapján

A 2011-12-es „Aktív fiatalok Magyarországon” kutatás⁴⁰ az egyetemista, főiskolás célcsoport szervezeti kötődését is vizsgálta. Ebben a mintában már jobban értelmezhető volt a fiatalok politikai szervezeti tagsága, ami 5% volt. Ez az arányszám lehetőséget teremtett annak vizsgálatára, hogy miként jellemezhetőek a politikai szervezeti tagsággal rendelkezők, bár ezzel kapcsolatban csak a felsőfokú oktatásban részt vevőkről vonhatunk le következtetéseket. Az eredmények azt mutatják, hogy a politikai ifjúsági szervezeti tagságot az valószínűsíti, ha minél inkább jobboldali, minél inkább radikális, valamint minél inkább konzervatív egy hallgató (Szabó A. – Oross 2012: 86).

5.1.2. Informális közösségek

Utasi Ágnes (2011: 127) hívja fel a figyelmet arra, hogy a baráti közösségek és magántársaságok, tehát az informális kisebb közösségek jelentős szerepet játszanak az egyének politikai és közéleti nézeteinek alakulásában. Ezekben a közösségekben mód van a véleményformálásra és véleménycserére, és Utasi Ágnes szerint ezek a „demokratikus közélet legközvetlenebb közösségei”. Rengeteg előnye van az ezekbe

³⁹ Mivel a két kutatásban nem ugyanazokat a kategóriákat tartalmazták a kérdőívek, így pontos összevetés nem készíthető.

⁴⁰ A kutatás 2011. decemberétől 2012. februárjáig tartott. Online és face-to-face adatgyűjtési módszerrel 1700 főiskolai és egyetemi hallgatót vontak be a vizsgálatba. Az adatokat a kérdezett neme, a kérdezett képzési szintje, az intézmény típusa, az intézmény regionális elhelyezkedése és az intézmény felsőoktatásbeli súlya alapján súlyozták (Róna – Szabó A. 2012: 15 – 17).

való tartozásnak mind a társadalom, mind pedig az egyén szempontjából is. Megvédi az egyéneket az izolálódástól, a társadalmi integrációjukat erősíti, és identitásformáló hatásuk is van. Azonban a formális szervezeti tagság alacsony aránya mellett észrevehető az a tendencia is, hogy a fiatalok az informális közösségekben is kevesebb időt töltenek el.

A legtöbb időbeosztással, szabadidő-felhasználással kapcsolatos kutatás nem az alapján különbözteti meg az egyes tevékenységeket, hogy ezeket közösségben vagy egyedül végzik-e a résztvevők; így például a sportolás esetében ezt nem is lehet megállapítani, de azért egy-egy főbb tendencia így is tetten érhető. Az Ifjúság 2012-es kutatás adatai szerint a fiatalok magasabb aránya tölti otthon szabadidejét (hétvégén is), főként internetezéssel vagy passzív tévénézéssel, míg barátaikkal alacsonyabb arányban találkoznak. A szabadidejükben otthon lévők aránya nem változott 2008-hoz képest, de az igen, hogy kevesebb időt töltenek tévénézéssel és többet internetezéssel.

2008-hoz képest negatív tendencia figyelhető meg a baráti társaság kapcsán. Míg akkor a kérdezettek 13%-a nyilatkozott úgy, hogy nincs olyan baráti társaság, akikkel szabadidejében találkozhatna, addig 2012-ben ugyanez az arány 24%. A magányosok között a mintaátlagnál magasabb arányban képviseltetik magukat a lányok, a 25-29 évesek, a rosszabb anyagi körülmények között élők, a szakmunkás végzettségűek és a gyermeket nevelők. Az életkor növekedésével párhuzamosan folyamatosan csökken a fiatalok részvétele a közösségekben, társasági eseményeken is (Nagy 2013: 211).

5.2. Közvetlen politikai aktivitás

5.2.1. Választásokon való részvétel

A korábbi nagymintás ifjúsági adatfelvételekhez képest is csökkenő tendenciát tükröz a 2012-es Ifjúságkutatás a politikai aktivitás kapcsán. 2012-ben a válaszadók kevesebb mint ötöde (19%-a) tekinthető biztos szavazónak, míg 2008-ban egy, az adatfelvétel idején esedékes választáson a kérdezett fiatalok megközelítőleg harmada (34%) említette, hogy azon részt vesz (míg 2004-ben ugyanez az arány 39% volt) (Bauer – Szabó A. 2005: 95; Szabó A. – Bauer 2009: 114; Oross 2013: 310). A választásokon való részvétel tekintetében a 18 év feletti fiatalok aránya a többi korosztályéhoz képest jóval alacsonyabb.

5.2.2. Potenciális kampánytevékenység

Az Ifjúság 2012 eredményei szerint a 15-29 éves korosztály alacsony hányada vett részt valamilyen kampánytevékenységben (szórólap terjesztésében 5%-uk, petíció aláírásában 4, aláírások gyűjtésében szintén 4, ajánlócédula gyűjtésében 2%-uk vett részt). Ezek az adatok nem jelentenek számottevő elmozdulást a korábbi évekhez képest. 2008-ban mindössze 4%-uk vett részt ajánlócédula gyűjtésben, 3%-uk plakátragasztásban vett részt, és 16%-uk válaszolta, hogy szórólapterjesztést végzett⁴¹ (Szabó A. – Kern 2011: 71; Oross 2013: 309).

Az „Iskola és társadalom” kutatás a fentieknél részletesebben is mérte a kampánytevékenységekben való aktivitást, de csupán a potenciális részvétel tekintetében. A potenciális részvétel eredményeivel kapcsolatban azonban figyelembe kell venni, hogy ezek nem tükrözik jól a majdani arányszámokat, a jövőre vonatkozó kérdések feltételezhetően felfelé torzítanak.

A kutatás eredményei szerint magas cselekvési potenciál mutatható ki a pártok kampányaiban való egyéni aktivitás kapcsán. A tanulók harmada szórólaposztással, terjesztéssel járulna hozzá az egyes pártok munkájához, míg negyedük plakátragasztást, illetve e-mail küldést vállalna. A középiskolások megközelítőleg ötöde rendfenntartóként működne közre a kampánymunkában. Más feladatokat a diákok valamivel több, mint tizede vállalna, és ezek közül a szendvicsemerként való segítség a legkevésbé vonzó a fiatalok számára.

---

⁴¹ A szórólapterjesztés magas aránya a kutatók szerint nem biztos, hogy a valóságot tükrözi, úgy gondolják, hogy többen a kereskedelmi hirdetések szórólap terjesztését is beleszámolták ebbe a kategóriába (Szabó A. – Kern 2011: 71). A 2004-es kutatás eredményei szerint 1% alatt maradt a felsorolt tevékenységekben való részvétel.

9. táblázat: Ha úgy adódna, segítenéd-e valamelyik párt kampányát a következő parlamenti választások előtt az alábbi tevékenységekkel? (Az „igen” válaszok %-os aránya, n=5962)

Kampányhoz kapcsolódó tevékenységek	Részvételi szándék (mintaátlag)	9. évf.	11. évf.
Szórólaposztás, terjesztés	34,7	41,9	27,9
Plakátragasztás	26,9	32,0	22,1
E-mail küldés, továbbítás	25,4	30,9	20,3
Rendfenntartóként dolgozni	18,5	20,1	16,9
Sms-küldés, továbbítás	14,7	19,4	10,3
Plakáttépkedés, firkálás	15,2	18,7	11,9
Gyűlés szervezése, részvétel a rendezésben	13,8	16,8	10,9
Szendvicsember	12,7	15,5	10,0

Forrás: saját számítás a 2008-as „Iskola és társadalom” kutatás adatai alapján

A lányok magasabb arányban járulnának hozzá a pártok kampányához szórólaposztással, terjesztéssel, plakátragasztással és e-mail küldésével, míg a fiúk szívesebben vennének részt a kampánymunkában rendfenntartóként, illetve magasabb arányban válaszolták, hogy plakáttépkedést, firkálást vállalnának. Megállapítható továbbá az is, hogy a 11. évfolyamra járók, valamint a gimnazisták szinte az összes tevékenység kapcsán alacsonyabb motivációval rendelkeznek.

A pártok kampányában való részvételt tekintve a viszonylag magas egyéni aktivitás ambíciója ellenére a középiskolások sok esetben még abban is bizonytalanok, hogy mely pártok a parlamenti ellenzéki párok, melyik párt van kormányon, illetve melyek a parlamenten kívüli pártok. Felmerül a kérdés, hogy ha a tanulók ismerete a fenti dimenzióban való besorolás kapcsán is instabil, mennyire lehetnek tisztában a pártok célkitűzéseivel, programjával, hiszen ezek ismerete nélkül a pártok kampányában való részvétel motivációja megkérdőjelezhető.

A magas cselekvési potenciál valódi aktivitásban való megnyilvánulásának több korlátja is van. Ezek közül kiemelhető az ismeretek hiányossága, valamint az, hogy ezt a potenciált a jelenlegi szervezeti keretek nem tudják integrálni.

5.2.3. Tiltakozásokon való részvétel

A tiltakozáson való részvétel többféle aktivitási formát is takar: sztrájkolást, aláírásgyűjtést, demonstráción vagy tüntetésen való részvételt. Az Ifjúság 2004 és 2008-as kutatások eredménye szerint a 15-29 évesek hozzávetőlegesen háromtizede vett részt valamilyen direkt politikai aktivitásban (Szabó Andrea és Kern Tamás tanulmányukban

a direkt politikai aktivitáson a kampánytevékenységeket és a tiltakozási formákban való részvételt értik). 2008-ban ezen tevékenységek közül legtöbben legális tiltakozási megmozdulásban vett részt. A 2012-es adatok szerint a vizsgált korosztály 2%-a vett részt sztrájkban, és 3%-uk jelent meg valamilyen legális tüntetésen. A politikai tevékenységek közül a magyar fiatalok leginkább az alacsony személyes kockázattal és a kevés energiaráfordítással járó politikai aktivitási formákat preferálják, például az aláírásgyűjtést, a petíció vagy tiltakozólevél aláírását. Az Ifjúság 2008-as adatok szerint a válaszadók 2%-a nyilatkozott úgy, hogy részt vett erőszakos, nem bejelentett utcai demonstráción, 2012-ben pedig 1%-uk válaszolta ugyanezt.

A magyar társadalom egészére és a fiatalokra is jellemző, hogy inkább rendszerkonform aktivitási formákban vesznek részt (bár az összes direkt politikai aktivitás is alacsony arányúnak mondható nemzetközi összehasonlításban). A felsőoktatási intézménybe járók mintáján végzett kutatás eredményei szerint az összes tiltakozási formában részt vevők között felülreprezentáltak a „bal-jobb” skálán a saját beállítódásukat inkább jobboldalra tevő, valamint a radikális fiatalok (Szabó A. – Kern 2011: 70–73; Oross 2013: 309).

10. táblázat: A különböző tiltakozási formákban való részvétel 2004-ben, 2008-ban és 2012-ben (% , n₂₀₁₂=8000, n₂₀₀₈=8076, n₂₀₀₄=8000)

Tiltakozási forma	2004	2008	2012
Aláírások gyűjtése	25	14	4
Politikai nyilatkozatok, kezdeményezések aláírása	0	11	n.a
Engedélyezett politikai demonstráció, tüntetés	5	5	3
Engedélyezett sztrájk	4	4	2
Személyekkel szembeni erőszak alkalmazása	4	3	1
Nem engedélyezett politikai tüntetés	1	2	1
Utcai zavargás	0	2	1
Köz- vagy magántulajdon megrongálása	3	2	1
Félpályás útlezárás	3	2	1
Jelszavak falra festése	2	2	1
Személyek megdobálása	0	1	1
Bérleti díj, adófizetési díj megtagadása	3	1	1
Egészpályás útlezárás	2	1	1
Nem engedélyezett sztrájk	2	0	n.a
Gyárak, üzemek, épületek, lakások elfoglalása	1	0	n.a
Polgári kezdeményezésekben	7	0	n.a

Forrás: saját szerkesztés, az adatok forrása: Szabó A. – Kern 2011: 71. o.; Oross 2013: 309. o.

A 2004-es, 2008-as és 2012-es nagymintás vizsgálat a jövőre irányuló tiltakozási formákban való részvételt is mérte. A 2004-es és 2008-as adatfelvétel során a múltbeli

cselekvéshez képest jóval magasabb cselekvési potenciált mértek a jövőre vonatkozóan. 2008-ban a vizsgált korosztály 21%-a gondolta úgy, hogy a jövőben részt fog venni aláírásgyűjtésben, 18%-uk petíció aláírásában, 11%-uk engedélyezett demonstráción, 14%-uk engedélyezett sztrájkon venne részt. 4%-uk válaszolta, hogy nem engedélyezett tiltakozási akcióban is részt venne. A 2012-es adatok szerint mindössze 5%-uk venne részt sztrájkban, és 4%-uk valamilyen tüntetésen (Szabó A. – Kern 2011: 71; Oross 2013: 309).

Az ESS nemzetközi kutatás eredményei szerint 2008-ban és 2010-ben a magyar fiatalok direkt demokratikus participációs indexének átlaga jóval az európai átlag alatt maradt. Az ebben a kutatásban használt demokratikus participációs index nem hasonlítható össze teljes mértékben az Ifjúságkutatások eredményeivel, és ez a kategória nem azonosítható egy az egyben a Szabó Andrea és Kert Tamás által használt direkt demokratikus aktivitás fogalmával sem. Ebben a mutatóban az alábbi tevékenységeket vették figyelembe: politikussal, kormányzati vagy önkormányzati képviselővel való kapcsolatba lépés; politikai pártban vagy politikai szervezetben való tevékenykedés; más – nem politikai – szervezet, egyesület munkájában való részvétel; kampányjelkép kihelyezése; tiltakozó levél, nyilatkozat aláírása; törvényes, nyilvános felvonuláson való részvétel; valamilyen termék bojkottálása. Az ezen tevékenységek bevonásával számolt participációs index 2008-as és 2010-es adatainak összehasonlítása azt mutatja, hogy 2010-re valamelyest nőtt a magyar fiatalok aktivitása, főként a 20-24 évesek korcsoportjában (2008-ban 0,21, míg 2010-ben 0,38 volt az index értéke.) (Szabó A. – Oross 2012: 88).

5.3. Új típusú részvételi formák

A különböző kutatások főként a hagyományos közösségi társulási hajlam jellemzőit vizsgálják. Jövőbeli kutatási irányvonal lehet a „rég típusú” közösségi hajlam vizsgálatával párhuzamosan monitorozni az „új típusú” hálózati, közösségi aktivitást a fiatalok körében, hiszen a hagyományos közösségi részvétel visszaszorulása mellett egyre inkább előtérbe kerülnek a virtuális terekben születő közösségek, a nagyobb csoportokat megmozgató tömegmozgalmak, valamint a kisebb, de „valódi” és rendszeres kapcsolatokon nyugvó közösségek (Putnam 2003; Ross – Dooly 2010: 45–46; Kneuer 2013: 5–9).

Fontos hangsúlyozni azt is, hogy a fiatalok egyre nagyobb hányadára jellemző, hogy aktivitásuk nem állandó, hanem egy-egy adott cél érdekében vagy valamilyen intézkedés, tervezet ellen való tiltakozásul szerveződnek össze. Ezek a megmozdulások sok esetben nem szervezeti keretek között történnek, és a cél elérése vagy ennek ellehetetlenedése után felbomlanak. Jellemző az is, hogy a fiatalok többnyire valamilyen őket érintő vagy helyi, nem teoretikus, hanem valódi intézkedést igénylő problémák megoldására aktivizálódnak. Aktivitásuk sok esetben nem a hagyományos formában történik: közösségi oldalakon toboroznak, véleményeket osztanak meg, petíciókat írnak alá (Kovacheva 2005: 19–28). Az új típusú társadalmi mozgalmak egyre elterjedtebbek Magyarországon is. Szabó Máté (1998: 16) definíciója szerint „a mozgalmak a kizárólag a tiltakozásra képes tömeg és a tiltakozást csak esetenként alkalmazó politikai pártok, illetve más politikai szervezetek közötti, nem teljesen formalizáltan szervezett, de már nem is spontán társadalmi cselekvési formák, amelyekben van valamiféle laza szerveződés, funkcionális differenciálódás” A mozgalmak olyan közösségi cselekvések, amelyek magas érzelmi expresszivitással rendelkeznek, és szervezettségüket tekintve nem formálisak, hanem inkább a hálózati jelleg jellemző rájuk. Gyorsan tudnak reagálni a különböző társadalmi problémákra és igényekre, és ezekre a problémákra nem maguk tudnak választ adni, hanem a különböző szervezetekre igyekeznek politikai nyomást gyakorolni (Szabó M. 1998: 13–20).

Szabó Máté (1987: 569–575) az alábbiakban foglalta össze az új típusú mozgalmak jellemzőit. Az új típusú mozgalmak bázisa heterogénnek tekinthető, szemben azzal, hogy a hagyományos mozgalmak résztvevői és hasznélvezői is a „modernizáció folyamatát hordozó társadalmi kollektívumok” (Szabó M. 1987: 570). Az új társadalmi mozgalmak nem a nagy eszmékre, ideológiákra épülnek, hanem a mozgalmi identitás alapja a mozgalmakban résztvevők közös szimbolikája, kommunikációs kapcsolatrendszere. Az új mozgalmak „befelé orientáltak”, azaz társadalmi változásokat a mozgalom tagjainak „megváltozása” révén igyekeznek elérni, szemben a hagyományos mozgalmakra jellemző „kifelé orientáltsággal”. A hagyományos mozgalmaknak is célja a társadalom megváltoztatása, de ebben az esetben a résztvevők megváltozását valamilyen feltétel bekövetkezéséig „elhalasztják”.⁴² Az új típusú mozgalmak expresszívek (a részvétel biztosítása a legfőbb

---

⁴² Szabó Máté példaként említi, hogy a kifelé orientált mozgalomban pl. lehet úgy küzdeni a nők felszabadításáért, hogy annak tagjai patriarchális család keretein belül maradnak.

cél), míg a régi típusúak intézményesek (az elsődleges céljuk a társadalmi intézmények megváltoztatása). Az új típusú mozgalmakra a hálózatosodás jellemző, azaz nem egy központból indulnak a kezdeményezések, hanem a társadalom különböző autonóm csoportjaitól indulnak ki. Az alternatív mozgalmak más külső csoportokkal szemben nem törekednek kompromisszumokra, belső csoportjaik viszont egymás irányában kompromisszum-orientáltak, míg a régi típusú mozgalmak a külső csoportok felé kompromisszum-készek, de a tagok közötti viszonyt a hierarchikus kapcsolatok jellemzik.

Az új – Siurala által posztmodernnek nevezett – részvételi formákba a virtuális, digitális és expresszív részvételi módok tartozhatnak. Sok esetben ezeket a kutatók sem értelmezik politikai állásfoglalásként, pedig – véleményem szerint – tekinthetőek annak. Ennek egyik példája a politikai tartalmú zene terjesztése. (Magyarországi példaként említhető a „Nem tetszik a rendszer” című szám⁴³, illetve Dopeman elhíresült zenés klipje⁴⁴.) A vásárlási szokás is hordozhat politikai üzenetet (az, hogy hazai terméket vásárolunk, vagy valamely ország árucikkeit bojkottáljuk⁴⁵) (Siurala 2000: 4–7).

Külföldi példaként említhető az occupy movemnet (elfoglaló mozgalom, melynek első példája az „Occupy Wall Street” volt), amely kizárólag civil kezdeményezésre a gazdasági és társadalmi egyenlőtlenségek ellen való tiltakozást fejezi ki. Jelentősége abban áll, hogy elsősorban a fiatalok a közösségi médián keresztül tudtak szerveződni a társadalmi, gazdasági és politikai elittől függetlenül (Cohen – Kahne 2012: 5).

Magyarországi példaként gondolhatunk arra, amikor a felsőoktatási (akkor még) törvénytervezet ellen tiltakozva az ELTE hallgatói „elfoglaltak” egy termet. Ezt a politikai tiltakozási formát a hagyományos dimenziókat vizsgáló kérdőívben a válaszadók nem biztos, hogy jelölni tudták volna. Példaként említhető még a Hallgatói Hálózat (HAHA) által bevezetett „fórumozás” vagy a plénum létrehozása. A plénumon vagy fórumokon való cselekvési terv megbeszélése, az akciók megszavazása, a követelések megfogalmazása és elfogadása a HAHA tevékenysége által vált

---

⁴³ A zeneszám innen letölthető: <http://www.youtube.com/watch?v=GSP81Che1X0>.

⁴⁴ A zeneszám innen letölthető: http://www.youtube.com/watch?v=_sLazvEqLcQ.

⁴⁵ Példaként lehet megnevezni a Tudatos vásárlók egyesülete nevű facebook csoportot, amely számos esetben hívja fel a figyelmet arra, hogy a vásárlási döntés lehet politikai döntés is (például petíció aláírására ösztönzi a tagokat a „make fruit fair” kampány keretein belül).

közismertté. Kezdetben a média nem is foglalkozott a tiltakozás ezen formájával, csak az utcai tüntetésekről tudósítottak, de később már a fórumokról is hírt adtak.⁴⁶

Szintén a fenti eseménysorozat kapcsán terjedtek el a „szabadegyetemek”, melyek az egyetemi térben, jól szervezeten, tudományos igényű előadásokkal olyan ellenállási formát jelentettek, melyekben a hallgatók véleményt fogalmaztak meg, okokat és következményeket elemeztek.

A Magyarországon folyó kutatások is a politikai attitűdöket többnyire a „hagyományos” dimenziókban (szervezeti tagság, érdeklődés, ismeret, választásokon való részvételi hajlandóság) vizsgálják, főként kvantitatív eszközökkel. Ezek a kutatások (ahogy azokat a fentiekben tárgyaltam) rendre alacsony politikai érdeklődést, tudás- és aktivitási szintet mutatnak be. A külföldi és hazai tendenciák azonban arra hívják fel a figyelmet, hogy más dimenziókban és más eszközökkel is érdemes vizsgálni ezt a témakört. Több kutató (Matt Henn, Mark Weinstein, Therese O’Toole) is amellett érvel, hogy a kérdőíves kvantitatív kutatásokkal nem lehet megfelelően mérni az új típusú részvételi formákat (Griffin 2005: 148).

5.3.1. A virtuális részvétel

Szabó Andrea és Oross Dániel (2012: 35–111) tanulmányukban a „hagyományos” (választási részvétel és szervezeti tagság) és a „direkt demokratikus” részvétel vagy „lábbal történő aktivitás” (tüntetésen való részvétel, sztrájk, petíciók aláírása, aláírásgyűjtés) mellett harmadik kategóriaként definiálják az „új” vagy „virtuális” részvételt.⁴⁷ Mivel dolgozatomban az új típusú részvételt tágabb fogalomként értelmezem, így az új típusú részvétel egyik elemeként kezelem a virtuális részvételt.

A legtöbb magyarországi kutatásban nem vizsgálták külön a virtuális térben létrejövő közösségekhez való tartozást. Fontos azonban, hogy ezekről a közösségekről sem feledkezzünk meg, hiszen különösen a fiatalabb korosztály tagjaira jellemző, hogy a hagyományos szervezeti keretek között működő csoportok helyett egyre többen vállalnak szerepet az új tömegkommunikációs eszközök térnyerésének hatására létrejövő közösségekben.

---

⁴⁶ Bagi Zsolt (2013) úgy fogalmazott, hogy a „tüntetés a mozgalom szája, míg a fórum a mozgalom agya”.

⁴⁷ A szerzőpáros a virtuális részvétel szinonimájaként használja a „lábbal történő aktivitás” kifejezést.

A neten szerveződő közösségek több szempontból is vonzóak a fiatalok számára: könnyen elérhetőek, nem igényel nagyobb erőforrás vagy energia befektetést a részvétel, a vélemények könnyen megoszthatók, azokra mások is reflektálni tudnak (Coleman – Rowe 2005, idézi Papp 2011: 120). Ezekre a közösségekre az instabilitás jellemző. Könnyű csatlakozni is hozzájuk, de éppolyan könnyű kilépni is belőlük. Ez viszont azzal a következménnyel jár, hogy a belső konfliktusokat nem kell megoldani, hanem konfliktus esetén ki lehet lépni, ami a közösség homogenizálódásával jár: a kisebbségi elveket vallók kilépésével vagy kizárásával. Pippa Norris vizsgálta azt is, hogy az interneten szerveződő közösségek a putnami kategorizációja szerint „bridging” (hídverő) vagy „bonding” (megkötő) közösségek-e. Az előbbi azt jelenti, hogy az adott közösség hidat jelent különböző, más nézetű, több szempontból másfajta gondolkodású emberek között, az utóbbi pedig azt, hogy az adott közösség összefog hasonló gondolkodású embereket. Vizsgálatának eredményeképpen egyértelmű válasz nem született, csupán annyi, hogy a kétféle közösség kialakulását egyaránt lehetővé teszi az internet, de további vizsgálatok szükségesek ahhoz, hogy kiderüljön, melyik dominál (Kiss – Boda 2005: 182–188).

Internetes szerveződésre példaként említhetők a Facebookon szerveződő csoportosulások. Ezen az oldalon a közösségek széles palettája megtalálható: a rajongói kluboktól kezdve a politikai nézetek kinyilvánítását és az aktív politikai szerepvállalást lehetővé tevő csoportokig. A Facebookon szerveződő kezdeményezések magas száma és mozgósító ereje miatt a politikai aktivitás kapcsán sem elegendő csupán a hagyományos politikai részvételt vizsgálni. Példaként említhető az *Egymillióan a magyar sajtószabadságért* nevű mozgalom is, amely saját Facebook oldalán úgy identifikálja magát, mint egy, a Facebook-oldal körül kialakult csoport. De természetesen szinte bármilyen politikai nézetet vallók szimpatizánsainak is van külön csoportjuk (például a *Békemenet Magyarországaért* nevű közösség). Az interneten az egyetemisták is megszervezik a specifikusan a felsőoktatási intézményekben tanulókat tömörítő közösségeket. Egy-egy intézmény hallgatói is alkothatnak közösséget, vagy tiltakozásukat is kifejezhetik. Ez utóbbira példa a Hallgatói Hálózat, vagy a Tiltakozunk a felsőoktatási törvény egyoldalú módosítása ellen nevű Facebook-oldal.

Azzal kapcsolatban, hogy a virtuális és „valódi” részvétel teljesen különválasztható-e, valamint, hogy az internetes közösségeket valóban tekinthetjük-e közösségeknek, megoszlanak a vélemények, ahogy azzal kapcsolatban is, hogy az

internet olyan rétegeket is bevon-e a politikai aktivitásba, akik az „offline világban” nem aktívak.

Pippa Norris szerint, habár az internet lehetőséget teremt az állampolgárok informálására, mobilizálására és elkötelezettebbé tételére, az internet nyújtotta lehetőségek nem is csökkentik, de nem is növelik a politikai aktivitást, csupán új eszközöket kínál azok számára, akik eleve aktívabbak (Norris 1999: 72; Kiss – Boda 2005: 155–157). Gibson ezzel szemben amellet foglal állást, hogy az internet olyan csoportokat is be tud vonni a politikába, akik más módon passzívak (Gibson – Lusoli – Ward 2005: 578). Vinken és Ester szerint megfelelő empirikus bizonyíték híján nem lehet biztos következtetéseket levonni, de véleményük szerint elképzelhető, hogy a fiatalok aktivitásukat csak az interneten fejtik ki, és aktivitásuk ki is merül a közösségi oldalakon való véleménynyilvánításban, valamely közösséghez való tartozásban. Ezzel szemben több szerző véleménye (pl. Pickerill) az, hogy annak ellenére, hogy nő az „íróasztal-aktivisták” száma, ezek többsége nem csupán a virtuális téren aktív, hanem egyéb területeken is. Például egy internetes kezdeményezés hatására csatlakoznak egy szervezethez vagy mennek el egy demonstrációra, azaz a virtuális és a „valódi” aktivitás kiegészíti egymást (Kiss B. – Boda 2005: 155–157; Kahne – Lee – Feezell 2012: 3–4).

A virtuális részvétel minden formájára igaz az, hogy a „lábbal történő” aktivitáshoz képest jóval alacsonyabb személyes involválódással, kevesebb erőforrás-ráfordítással jár. A virtuális tevékenységekhez tartozik (a) a közéleti, politikai kérdésekben történő szavazás, (b) a blogokon, közösségi oldalakon történő hozzászólás, „kommentelés”, „lájkolás”, blogírás, valamint (c) az új politikai „esemény” létrehozása. Szabó Andrea és Oross Dániel (2012: 92) a fenti három kategóriát hierarchikus sorrendben tárgyalják.

Ezzel szemben megítélésem szerint az internetes szavazás és a politikai témájú bejegyzés „lájkolása” között nem olyan nagy a távolság, mint pl. egy bejegyzés „lájkolása” és a saját bejegyzés írása vagy a politikai témájú blogírás között. Így – habár valóban van relevanciája az anonimitás szerinti csoportosításnak is – véleményem szerint a hierarchia alján azokat az aktivitási formákat érdemes elhelyezni, amelyek egy „kattintással” elvégezhetőek, és a saját vélemény írása kerülhet a hierarchia második fokára. Ez utóbbtól is el kell választani a politikai tartalmú blogok írását, hiszen ez sokkal nagyobb involválódást jelent, mint más bejegyzéséhez kommentárt fűzni.

A felsorolt tevékenységek mellett a virtuális politikai aktivitás kapcsán véleményem szerint nem szabad megfeledkeznünk a politikusokkal, állami intézményekkel való internetes kapcsolatfelvételtől, a fotók, videók megosztásáról, a bojkottra való felhívásról sem. Ezeken túlmenően ide sorolhatjuk még a politikai rendezvények szervezését, az ezeken való részvétel jelzését, meghívók szétküldését, valamint a politikai tartalmú mémek gyártását és megosztását.

Egy másik csoportosítás szerint megkülönböztethetjük a „mikroaktivizmushoz” kapcsolódó tevékenységeket és azokat, amelyeknek fő célja a mobilizáció. A „mikroaktivizmus” olyan internetes politikai kommunikáció, amely kis hatókörben fejt ki hatást, és nem elsődleges célja mások mobilizálása (pl. politikai tartalmú videók megosztásával vagy politikai tartalmú cikkek megosztásával a Facebook-on vagy a Twitteren) (Oross – Szabó A. 2014: 75).

Sajnos, virtuális részvétellel kapcsolatos adatok csupán az egyetemisták és főiskolások vonatkozásában állnak rendelkezésre. Az „Aktív fiatalok Magyarországon” című 2011-12-es kutatás eredményei szerint a hallgatók 60%-a szokott alkalmanként vagy rendszeresen interneten szavazni politikai témájú kérdésben, megközelítőleg felük szokott kommentelni, blogolni vagy „lájkolni” politikai tartalmú bejegyzést, míg negyedük hozott létre politikai tartalmú „eseményt” az interneten. Az adatokból jól látszik, hogy a felsőoktatásban tanulók az online részvétel szempontjából aktívnak tekinthetők. A kategóriák együttes vizsgálatából az derül ki, hogy valamivel több, mint harmaduk tekinthető teljesen passzívnak, míg 7%-uk mindhárom fenti kategóriát tekintve nagyon aktív. Ugyanezen kutatás 2013-as adatfelvétele nem mutatott az egy évvel korábbihoz képest jelentős elmozdulást (Szabó A. – Oross 2012: 92–93; Oross – Szabó A. 2014: 75–90).

A virtuális aktivitásban – a hagyományos részvételi módokhoz hasonlóan – felülreprezentáltak a magasabb iskolai végzettségű szülők gyermekei, valamint az önmagukat magasabb társadalmi státuszhoz sorolók. A hivatkozott tanulmányok egyik legfontosabb megállapítása, hogy a virtuális térben aktív hallgatók számára ez a fajta tevékenység nem helyettesíti a többi politikai részvételi módot, hanem inkább kiegészíti azt. A virtuális aktivitás leginkább a kampánytevékenységekben és a tiltakozásokon való részvétellel „jár együtt”. Az online lehetőség tehát – e kutatás eredményei szerint – nem tud újabb csoportokat bevonni a politikai aktivitásba. Megállapítható az is, hogy az önmagukat baloldalinak vagy balközéphez tartozónak valló diákok magasabb arányban

tagjai politikai témájú internetes közösségnek, és ők, valamint a liberális orientációjú hallgatók vettek részt az átlagosnál magasabb arányban interneten szerveződő tüntetésen vagy demonstráción. A baloldalhoz vagy a balközéphez tartozók a virtuális, míg a jobboldalhoz tartozó hallgatók inkább a hagyományos vagy „lábbal történő” aktivitásban vesznek részt az átlagoshoz képest magasabb arányban (Szabó A. – Oross 2012: 93–94). Hasonló eredményre jutott Keil András (2012: 170–170) is a Critical Mass generáció vizsgálatakor: a többségében LMP-re és DK-ra szavazó hallgatók a hagyományos részvételi módokban átlagos arányban vesznek részt, de virtuális aktivitásuk az átlagosnál magasabb.

5.4. A passzivitást felrázó események

Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a fentebb bemutatott – a kutatások által alátámasztott – a hagyományos politikai participációt érintő passzivitás nem jelenti azt, hogy bizonyos tényezők nem okozhatnak változást, amely során nagyobb méretű csoportok aktivizálódnak. A fiatalokra jellemző közönyt a hazai társadalmi, gazdasági, politikai tényezők szituatív módon felrázzák (például a 2006-os és 2012/13-as tüntetések stb.).

Általánosságban elmondható, hogy az ifjú nemzedék nem, vagy csak alig rendelkezik olyan magatartási sémákkal, amelyekkel reagálni tudna a hirtelen történő hatásokra. A fiatalok kevésbé ismerik azokat a cselekvési lehetőségeket, érdekérvényesítési formákat, amelyek segítségével véleményüket kinyilváníthatnák, illetve, amelyekkel befolyásolni tudnák az aktuális eseményeket. Ennek a kiszolgáltatottságnak az egyik oka, hogy a fiatalok egyéni erőforrása még csekély, csoportos erőforrásaikat pedig csak nagyobb szervezettség esetén tudják kamatoztatni (Zsebéné 2007).

A fenti – általánosságban megfogalmazott – megállapításokkal szemben azonban hangsúlyozni kell azt is, hogy bizonyos helyzetekben a fiatalok össze tudnak szerveződni, és képesek kiállni érdekeikért. Erre példa a Bokros-csomag bevezetését követő 1995-ös, a 2006-os, illetve a 2012 decembertől kezdődő, a Hallgatói Hálózat (HAHA) és a Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciája (HÖÖK) által kezdeményezett 2012-es decemberi tüntetéssorozat, amelyhez később több szervezet is csatlakozott. A felsőoktatásba járó hallgatókat a középiskolás diákok nagyobb tömegei

is követték a tiltakozáshullámban (tüntetéseken, hallgatói fórumokon, ülésztrájkokon vettek részt). A megmozdulásokat a kormány 2012. december 5-én bejelentett (kiszivárogtatott?) felsőoktatási keretszámokat módosító tervezete váltotta ki. A diákság érdekeikért való kiállása azt bizonyítja, hogy a politikától elfordult, a politikai életben aktív szerepet nem játszó fiatalság is mobilizálható, ha (vélt vagy valós) érdekeiket közvetlen és súlyos sérelem éri. A tiltakozáshullámot kiváltó és az ahhoz csatlakozó fiatalok komoly gazdasági érdeksérüléstől és jövőjük, karrierjük ellehetetlenítésétől tartottak. Ez már olyan komoly „tét”, ami az általánosságban passzívnak mondható rétegeket is megmozdítja. A fiatalok összefogása és érdekeikért való kiállása olyan jelentős volt, hogy a kormány korábbi tervezetét részben megváltoztatta (arról is megoszlanak a vélemények, hogy ez inkább előre- vagy hátralépést jelentett-e). Tamás Gáspár Miklós egyik előadásában azt emelte ki, hogy azzal, hogy a kormány az alkotmányban tervezi rögzíteni a „röghöz kötést”, a diákok még azt is elérték, ami keveseknek sikerült: az alkotmánymódosítást, még, ha éppen ellenkező előjellel is... (Tamás G. 2013). A nagyobb mértékű összefogás nem feltétlenül vonja maga után azt, hogy a tiltakozásokban aktív szerepet játszó fiatalok a politikai világtól később ne zárkózzanak el, de arra rámutat, hogy bizonyos szituatív tényezők fel tudják rázni a passzivitást.

5.5. A Kuruc.info, a Critical Mass és a Tusványos nemzedékek

A politikai aktivitást differenciáló tényezők kapcsán arról már korábban szó volt, hogy főként a magasabban kvalifikált, az önmagukat a felsőbb társadalmi csoportokhoz sorolók, a magasabb iskolai végzettségű szülők gyermekei, valamint az ideológiai mezőben önmagukat szélsőjobboldalra tevő fiatalok mutatnak nagyobb politikai aktivitást (Szabó A. – Kern 2011: 70–73). Ebből következően a korábban bemutatott politikai, társadalmi passzivitás kapcsán, amely a fiatalok nagyobb tömegére jellemző, beszélhetünk olyan szegmensekről is, amelyek kivételt képeznek. Szabó Andrea és Kern Tamás (2011: 43) generációs hipotézise szerint az elmúlt években kialakulhatott, kialakulhat a rendszerváltás politikai generációja. Három szegmenst különítettek el. Az egyiket a szélsőjobboldali orientációjú fiatalok, a másodikat pedig azok a közügyek iránt érdeklődő, magasabb társadalmi presztízzsel jellemezhető fiatalok, akiket kevésbé jellemez a radikalizmus, míg a harmadikat a konzervatív, jobboldali, vallásos fiatalok

alkotják, akik a „késő kádári nemzedék” által kitaposott úton haladnak, az ő világgépüket, pártpreferenciájukat nem kérdőjelezi meg. Az elsőt Kuruc.info, a másodikat Critical Mass, a harmadikat pedig „Tusványos” nemzedékként nevezték el. Az előbbi csoportot a rendszerváltás veszteseként, míg az utóbbi kettőt a rendszerváltás nyerteseként aposztrofálják (Szabó A. 2014b: 272; Szabó A. 2014a: 8).

A fent említett három szegmens közül a Kuruc.info nemzedék generációs jellege markánsabb: egyrészt a szélsőjobbaldali-radikális szubkultúrához való tartozás is generációs jellegű, másrészt pedig az ebbe a rétegbe sorolhatóak számára a Jobbikhoz való húzóerőt főként a generációs alapú tevékenységek jelentik (mint ifjúsági szervezetek, fesztiválok, zenekarok) (Róna – Sőrés 2012: 113–114).

Politikai aktivitásukban is jelentős eltérés mutatkozik a három réteg között: a baloldalhoz vagy a balközéphez tartozók a virtuális, míg a jobboldalhoz vagy szélsőjobbaldalhoz húzó fiatalok főként a hagyományos politikai részvételben felülreprezentáltak. Ezekhez az adatokhoz illeszkedik az a megállapítás is, hogy a Kuruc.info nemzedék tagjai inkább a hagyományos, míg a Critical Mass-hoz tartozók főként az új típusú, virtuális tevékenységekben aktívak (Szabó A. – Oross 2012: 93–94; Keil 2012: 170–172).

6. A 2010-es pécsi kvalitatív (interjú) kutatás

6.1. A kutatás bemutatása

Az interjú vizsgálat 2010-ben Pécsen készült félig strukturált interjú-szempontra segítségével.⁴⁸ A kutatás célcsoportját a 18-29 éves pécsi állandó vagy ideiglenes lakhellyel rendelkező fiatalok alkották, akik önkényes mintavételi technikával kerültek a mintába. A kutatás céljai között szerepelt, hogy a fiatalok mellett szüleiket vagy legalább egyik szülőjüket is bevonjam a kérdésbe, és a válaszok összehasonlítása által képet kaphassak a családi szocializáció egyes mechanizmusairól, de a szülők alacsony részvételi hajlandósága miatt a disszertációmban csupán a 18-29 évesekkel készült interjúk egyes eredményeit mutatom be. Összesen 91 felhasználható interjú készült el. A Bevezetőben található Módszertani nehézségek című alfejezetben hosszabban tárgyaltam a kutatás eredményeinek értelmezési korlátait és a vizsgálat során felmerült nehézségeket. Jelen fejezetben az interjú vizsgálat főbb eredményeit mutatom be. Az interjú vizsgálat több kutatási dimenziót, kutatói kérdést járt körül, azonban itt azokra a kutatói kérdésekre, illetve eredményekre fókuszálok, amelyekkel vissza tudok utalni az elméleti részben „A politikai szocializációt befolyásoló egyéb tényezők” című fejezetben tárgyalt megállapításokra, témakörökre (a fiatalok demokráciaképe, politikáról, politikusokról alkotott véleménye stb.). A kvalitatív kutatás eredményei sok esetben tovább árnyalják, magyarázzák a szakirodalomban fellelhető adatokat, tendenciákat, valamint a kapott eredmények segítették a kvantitatív kutatás előkészítését is.

A kutatói kérdéseim között szerepelt, hogy a célcsoport tagjai miként értelmezik a demokráciát, mennyire elégedettek ennek hazai működésével, hogyan vélekednek a politika világáról, a politikusokról, valamint, hogy milyennek látják érdekérvényesítő képességüket, politikai aktivitásukat.

---

⁴⁸ A kutatás során használt interjú-szempontra a 2. számú mellékletben található.

6.2. Demokráciakép, a hazai demokráciáról alkotott vélemények

A Pécssett végzett interjúk kutatás arra világított rá, hogy a megkérdezett egyetemisták alig-alig tudták értelmezni a demokrácia fogalmát, és azt is nehezen tudták megfogalmazni, mit is jelent az számukra. Néhányan egyáltalán nem tudtak válaszolni az erre vonatkozó kérdésre, s többen a történelemórákon tanultakba kapaszkodva említették a görögöket, beszéltek a poliszokról, de egyáltalán nem tudták megragadni a demokrácia lényegét. Egy ország demokratikus működését sokan a szavazásban és a szabad véleménynyilvánításban látják, s többen említettek valamilyen jogosultságot, ami a demokráciával együtt jár.

„Ez nagyon nehéz kérdés, hogy miben nyilvánul meg. Hát, nem tudom. Az, hogy a tv azt mond, amit akar, a rádió azt mond, amit akar, az újság azt mond, amit akar...”
(19 éves fiú)

„Hát minden állampolgárnak választójoga van például.” (20 éves lány)

„Hát elvileg ugye demokráciában ugye mindenkinek számít a véleménye, tehát... hát nem tudom, hogy miben nyilvánul meg. Elvileg így szólásszabadság ugye, mindenkinek van beleszólása a dologba. Elviekben működik ez most Magyarországon is, gyakorlatban ez mit mutat az már így más kérdés.” (19 éves lány)

„Hát azt gondolom, hogy fontos az egyenlőség, tehát, hogy mindenkinek meglegyenek ugyanazok a feltételei arra, hogy sikeres lehessen az életben, hogy ne legyenek ilyen nagy társadalmi egyenlőtlenségek, amik itt viszont szerintem vannak. És hát hogy legyen mindenkinek tényleg beleszólása az ország helyzetébe, ne csak egy politikus legyen ott az ország élén, aki úgy..., meg az ő kis csapata, aki határozatokat hoz a fontos döntésekben.” (23 éves lány)

Érdekes azonban, hogy annak ellenére, hogy sokan nem tudták körülírni a demokrácia fogalmát, szinte mindenki állást tudott foglalni magyarországi működéséről, és többnyire valamilyen negatív véleményt fogalmaztak meg (csupán néhányan tettek valamilyen semleges megállapítást).

„Nagyon rossz, mert ez végül is nem demokrácia, hanem kutya-macska kapcsolatnak tudnám mondani ezt az egészet, mert itt nem azt látom, hogy országért, az

emberek jövőjéért, az emberek érdekében végeznék a dolgukat ugye az erre megválasztott emberek, hanem itt csak az állandó veszekedés, egymás alá tesznek.”(22 éves lány)

„Az a helyzet, hogy szerintem lehet szavazni, de ez valahol már el van döntve. Tehát akkor innentől kezdve meg nem demokratikus.” (23 éves fiú)

„Hát felszínesen működni működik, de... de mégse az történik, amit az emberek igazán szeretnének.” (19 éves lány)

„Jelen pillanatban Magyarország nem demokratikus állam. Demokrácia nem létezik. És nem látni a kiutat ebből... nem is tudom, de sokszor már arra gondolok, hogy egy diktatúra kellene ide, radikális megoldások meg minden, tényleges megszorítások, vagy pedig egy hasonló dolgot létrehozni, mint amilyen mondjuk a monarchia volt a dualizmus korában. A demokrácia nem frankó a magyarok mentalitásához valahogy... én legalábbis ezt látom.” (22 éves fiú)

6.3. Érdekérvényesítés

A 2010-es interjúk kutatásunk során is vizsgáltam azt, hogy a válaszadók szerint van-e beleszólási lehetőségük a közügyekbe, a politikai életbe.

A közügyekbe való beleszólás kérdésköre előtt azt kérdeztük a fiataloktól, hogy tennének-e / tesznek-e valamit, ha az iskolában vagy munkahelyükön igazságtalanság éri őket, vagy, ha úgy érzik, nem megfelelően „mennek a dolgok”. A válaszadók többsége úgy nyilatkozott, hogy ilyen helyzetben kiállnának magukért, véleményüket elmondanák, érdekeiket megpróbálnák érvényesíteni. Körülbelül harmaduk azonban habár felszólalna, és cselekedne, mindezt annak tudatában tenné, hogy csekély az esélye igaza kivívására, vagy a dolgok menetének megváltoztatására.

„Megpróbálok kiállni az érdekeimért...” (24 éves lány)

„Hát megpróbálok saját magam megvédeni, és ha nekem van igazam a saját igazamat bebizonyítani, ha pedig nem nekem, akkor meg elfogadom.” (18 éves lány)

„Próbálok harcolni ellene. Nem egyszerű.” (20 éves lány)

„Megpróbálok tenni ellene, de mivel én kis hal vagyok, ezért nehéz.” (21 éves lány)

„Feljebbvalókhöz fordulok, hogyha mondjuk, példának vesszünk ilyen tanári igazságtalanságot, egyébként meg magam megoldom, ami olyan jellegű.” (18 éves lány)

„Megpróbálok kiállni magamért. És hát érvelek.” (25 éves fiú)

„De igazából sok mindent nem tudok ellene tenni, mert ha felszólalok, akkor úgyis mindig engem fognak lehordani, tehát...” (23 éves lány)

Csupán kevesen válaszolták azt, hogy semmit nem tennének ilyen helyzetben.

„Semmit, nincs értelme.” (18 éves lány)

„Ez nem az én dolgom.” (19 éves lány)

Annak ellenére, hogy a válaszadók többsége – elmondásuk szerint – határozottan kiáll magáért, ha saját ügyéről, érdekéről van szó szűkebb környezetében, nem cselekszik semmit, ha úgy érzi, hogy a helyi önkormányzat vagy a kormány rossz döntést hoz, illetve jelentős többségük úgy érzi, nem tehetnek semmit a közügyekkel kapcsolatban, nincs beleszólásuk a politikába. Többségük azzal érvel, hogy nem tudja, mit lehet tenni ilyen esetekben, illetve, hogy úgy sincs semmi értelme tenni bármit is. Volt, aki a felelősséget inkább az idősebb korosztályra ruházta át.

„Alkalmazkodni kell tudni, és ki kell hozni a lehető legtöbbet a helyzetből...” (20 éves fiú)

„Hát nem hinném, hogy olyan nagy befolyásunk lenne (országos ügyekben), de kisebb körökben, egyetem környezetében vagy egy városnak az alakításában biztosan el lehet érdekeinket érni. Csak nem tudom, hogyan.” (22 éves fiú)

„Most megnézem az én korosztályomat, itt vagyok ennyi idősen, örülhetek, hogy iskolába járhatok, örülök, hogy egyáltalán dolgozhatok... nem pattogok.” (25 éves lány)

„Hát, mert amit mondtam ez előbb, hogy szavazás útján tudnak ebbe beleszólni, de az előző véleményem miszerint nem sokat számít, hogy melyik párt van éppen kormányon ezáltal így közvetve nem sok mindent tud tenni a fiatalság.” (22 éves lány)

„Azért, mert mi még igazából gyerekek vagyunk, és nem nagyon tudjuk még, hogy mi jó meg mi rossz.” (22 éves lány)

Amikor azt kérdeztük, hogy kik tehetnek bármit az ország sorsának javulásáért, az igazságtalanság ellen való kiállásért, egyértelműen a politikusokat nevezték meg.

„Hát ott vannak a főfejesek, akiknek ez a feladatuk, ezért fizetik őket. Valahogy nem így jön össze nekik.” (24 éves lány)

„Tehát a kormány, ők hozzák a döntéseket.” (19 éves lány)

„Csak a politikusok.” (22 éves fiú)

6.4. Politikai ismeretek és a politikáról, politikusokról alkotott vélemények

A fiatalok túlnyomó többsége válaszában azt fogalmazta meg, hogy nem érdekli a politika, nem követi nyomon az e területen zajló eseményeket, valamint hogy nem is szeretne behatóbban foglalkozni vele. Ennek okáról legtöbbször úgy nyilatkoztak, hogy már unják a politikát, hogy „a csapból is ez folyik”, „régiben jobban érdekelt, most már nem”, „úgyis mindegyik csak csal”, „nem változik semmi”.

A 18-29 éveseket célzó, 2010-ben készült interjúk kutatás eredményei szerint csak minden ötödik válaszadó tudta felsorolni a parlamenti pártokat, és óriási volt a zűrzavar a pártok vezetőinek, illetve egyes minisztereknek a nevét illető kérdések kapcsán is. A legtöbbször (a válaszadók több mint ötöde) az MSZP-t és a FIDESZ-t említették, valamivel több mint negyedük az MDF-et és az SZDSZ-t. A KDNP-t kevesebb válaszadó sorolta fel (7%) a parlamenti pártok között, mint a Jobbikot (9,8%), amely pedig a vizsgált időszakban nem vett részt a parlamenti munkában. Nagyon alacsony arányban hangzott el az LMP, a MIÉP, a Centrum Párt és a Független Kisgazdapárt neve is.

A kvalitatív kutatás keretein belül vizsgáltam azt is, hogy a fiataloknak mi jut először eszükbe a politika szóról, s ugyanezt a kérdést tettük fel a politikusokkal kapcsolatban is. A politikával kapcsolatos szociális reprezentációk vonatkozásában megállapítható, hogy a válaszok kétharmada negatív tartalmat sugallt, míg harmada a semleges kategóriába volt sorolható. Pozitív tartalmú választ egyáltalán nem találtam. A semleges szavak között főként a kormányzást, a parlamentet, a törvényhozást, illetve a pártokat említették a kérdeztettek, míg a negatívak közül többször ismétlődtek a korrupció, harc, vita, veszekedés, hazugság kifejezések. A politikával kapcsolatos

asszociációkra vonatkozó szófelhőt a 3. számú ábra tartalmazza. A szófelhőben megjelenő szavak mérete a szavak előfordulási gyakoriságával arányos.

3. ábra: Szófelhő a politika szóval kapcsolatos asszociációkról

Forrás: saját szerkesztés a 2010-es pécsi interjúk kutatás adatai alapján

A politikusokkal kapcsolatban szintén főként negatív tartalmú szavak jutottak a megkérdezettek eszébe, mint például a csalás, korrupció, hazugság, pénz- és haszonvágy.

„Ugye, vannak olyanok, akik már börtönben ülnek, vannak olyanok, akik még nem ülnek börtönben, de majd fognak.” (18 éves lány)

„Hát, igazából csaló az összes. Akárki akármit mond, mindenki csak a saját érdekeit nézi ebben az országban és az a gond, hogy jó páran, ha mi is hasonló

pozícióba kerülnénk, mi is azon gondolkodnánk, hogy mit tudunk saját magunknak félretenni, és nem azt néznénk, hogy az országban mennyi minden jót lehetne tenni.” (25 éves lány)

Számos esetben a fiatalok a politikát, mint hivatást kapcsolták a politikus szóhoz. Sokan vélekednek úgy, hogy a politikusok alapvetően a tenni akarás miatt, pozitív, változtatási szándékkal kezdenek bele ebbe a pályafutásba, azonban „menet közben csúszik meg a dolog”, azaz a politikusi pályán szinte automatikusan megváltoznak. Az alábbi idézet is ezt a vélekedést szemlélteti.

„Először úgy indul el, naiv kis lélekként, gondolom, legalábbis én úgy elképzeltem magamban már egyszer egy ilyen fejlődésmenetet, hogy elindul, elmegy politológia szakra, ott tanul egy csomó mindent, kezdve minden istenkínját, idegen szavak szótárát kívülről fújja. Aztán, mikor bekerül a politikai életbe, akkor ott, azt gondolom, mint valami Hollywood, így besuvasztja, megtanul lopni, megtanulja, hogyan kell sikkasztani, satöbbi, az ilyen szép dolgokat. Megtanulja, milyen mentségeket kap így a mandátuma során, egyre feljebb fog majd lépni, aztán valószínűleg eltűnik valahova a süllyesztőben.” (23 éves lány)

Az interjúkutatásba bevont fiatalok nagy többsége nem szeretne politikusi pályára lépni. Ezt főként a politikusi pálya alacsony presztízsével, valamint azzal magyarázták, hogy egyáltalán nem érdekli őket a politika. Többen indokolták válaszukat azzal, hogy túlzottan nagy felelősséget jelentene ez a karrierút.

6.5. Az interjúkutatás eredményeinek összegzése

Összességében elmondható tehát, hogy az interjúkutatás eredményei alátámasztják azt a szakirodalomban is megfogalmazott megállapítást, miszerint a fiatalok demokráciaképe kiforratlan. E kutatás eredményei tovább árnyalják a képet: a demokráciaértelmezés ambivalenciája mögött tudásbeli hiányosságok is találhatóak.

A szakirodalomban megfogalmazott alacsony pártpolitikai ismeretszint ebben a kutatásban is igazolást nyert. Az elméleti részben már bemutattam, hogy a fiatalok érdekérvényesítő képessége alacsony. A kvalitatív kutatás lehetőséget teremtett arra,

hogy ennek okait is vizsgáljam. Eredményeim szerint az aktivitás motivációját főként három tényező blokkolja: az egyik, hogy nincsenek olyan magatartás sémái a fiataloknak, amiket aktivizálhatnának, a második, hogy nem látják értelmét az aktív fellépésnek, illetve, a harmadik, hogy nem tekintik a saját kompetenciájuknak a politika világába való beleszólást, hanem inkább az idősebb generációkra, de legfőképpen a politikusokra ruházzák át ezt.

Ahogy az elméleti részben is bemutattam, a politika a fiatalok számára egy távoli, főként negatív jellemzőkkel leírható világ. E vizsgálatban is hasonló eredményekre jutottam, azzal árnyalva a képet, hogy a politika világról, illetve a politikusokról alkotott vélemények nem egy pozitív-negatív dimenzióban szóródnak, hanem negatív és semleges kategóriákat különböztethetünk meg. A politikusról alkotott negatív vélekedés kapcsán e kutatás eredményei alapján megállapítható az is, hogy sokan az e pályára lépés szinte törvényszerű következményének vélik a korrupciót, a csalást, a hazugságot, azaz a legtöbben nem hisznek abban, hogy „lehet más a politikus”. A politikusokról alkotott negatív kép, a beléjük vetett alacsony bizalmi szint, és az a tény, hogy a fiatalok szerint főként a politikusok kompetenciája az ország sorsának irányítása, egy ambivalens álláspontot tükröz, hiszen a fiatal generáció tagjai jövőjüket olyan személyekre bízzák, akikről rendkívül negatívan vélekednek.

A 2010-es, Pécsen végzett interjúk kutatás tapasztalatai is azt bizonyítják, hogy a kérdezettek is bizonytalanok azzal kapcsolatban, hogy mit értünk politikai részvétel, politikai aktivitás alatt. Volt példa arra, hogy a válaszadó „nemmel” válaszolt minden politikai aktivitást érintő kérdésünkre, más kérdések kapcsán azonban kiderült, hogy a TASZ (Társaság a Szabadságjogokért) egyes politikai kérdést érintő akcióiban önkéntesként tevékenykedett. Ez az eredmény is azt támasztja alá, hogy a társadalmi, politikai aktivitás vizsgálatát kvalitatív és kvantitatív módszerek ötvözésével, nyitott és zárt kérdésekkel egyaránt, az új típusú részvételi módokat is figyelembe véve érdemes végezni.

Összességében elmondható, hogy a vizsgálatba bevont fiatalok többsége politikailag nem tekinthető aktívnek, legtöbben a szavazásokon vesznek részt. Ennek a kvalitatív vizsgálatnak nem is volt célja, és ez a módszer nem is alkalmas arra, hogy a politikai aktivitásról általánosítható arányszámokat állapítson meg (erre kvantitatív, nagymintás vizsgálatok alkalmasak).

7. Ifjúsági politikai szervezetek körében készült kutatás

Titkosított fejezet

Titkosított fejezet

Titkosított fejezet

Titkosított fejezet

Titkosított fejezet

Titkosított fejezet

Titkosított fejezet

Titkosított fejezet

Titkosított fejezet

Titkosított fejezet

Titkosított fejezet

Titkosított fejezet

Titkosított fejezet

Titkosított fejezet

8. A „Családi politikai szocializáció” kutatás

8.1. A komplex „Családi politikai szocializáció” kutatás koncepciója

Az alábbiakban a komplex „Családi politikai szocializáció” kutatás alapkonceptióját mutatom be. A vizsgálat konceptuális kereteit Csákó Mihály, Murányi István, Sik Domonkos és Szabó Ildikó a Társadalomkutatás című folyóiratban publikálta (Csákó – Murányi – Sik – Szabó I. 2010).

A szocializáció folyamatának megközelítésben a konceptuális keretet kialakítók Habermas elméletét használták alapul, ám azt több ponton kiegészítették. Habermas a szocializációs folyamatot az életvilág interakciókban történő újratermelődéseként értelmezi. Ezek az interakciók, a kommunikatív cselekvések egyaránt magukban hordozzák a konstrukció és a rekonstrukció, azaz az új jelentéstartalmak kialakulásának és a korábbi jelentéstartalmak átvételének lehetőségét (Habermas, idézi Sik, 2008: 47–48). A kutatás koncepciójában annyiban módosulnak a habermasi gondolatok, hogy az intencionális kommunikációs folyamatok mellett az utánpótlás, modell-követés jelentősége is nagyobb hangsúlyt kap a szocializációs folyamatokban, valamint az is, hogy a kommunikatív cselekvések, amelyekben újratermelődik az életvilág, önmagukban is egy fejlődési folyamat eredményeképpen alakulnak ki. További kiegészítés annak figyelembe vétele, hogy nem csupán a társadalmi környezet, hanem a természeti, tárgyi és személyi környezet is befolyásolja a szocializációt (Csákó – Murányi – Sik – Szabó I. 2010: 2).

A kutatási koncepció a szocializáció alábbi definíciójából indult ki: „A politikai szocializáció a politikailag releváns ismeretek, értékek, emóciók és viselkedésformák, vagyis az egyén politikai kultúrája kialakulásának folyamata.” (Csákó – Murányi – Sik – Szabó I. 2010: 3).

A kutatás koncepciójában Almond és Verba, valamint Annick Percheron megközelítései kaptak nagyobb szerepet, kiegészítve ezeket a hazánkra jellemző szocialista rendszerbe visszanyúló sajátosságok hangsúlyozásával. A politikai szocializáció egyik eredményének tekinthető az állampolgári kultúra, amit a rendszerhez való viszonyulás módjaként foghatunk fel. Az állampolgári szocializáció két dimenzióját különíthetjük el, amelyből az egyik az egyének egymáshoz való

viszonyára, míg a másik az egyén és az állam viszonyára vonatkozik. A kutatásnak a politikai szocializáció egyik ágense, a család a fókuszpontja. A családi szocializáció lényegét három dimenzióban definiálhatjuk. „A családi szocializáció lényege (...) egyrészt a társadalmi valóság rekonstruálása, másrészt a társadalmi értékek újrafogalmazása és adaptálásuk a családi viszonyokra, harmadrészt a társadalmi valóságban való eligazodás személyes szabályrendszerének („útvonalak”, eszközök, célok, módszerek) megalapozása”. (Csákó – Murányi – Sik – Szabó I. 2010: 5).

A vizsgálat legfőbb célja, hogy elemezze a politikai és állampolgári szocializáció folyamataiban létrejövő, a középiskolásokban kialakult politikai, állampolgári érzelmeket, attitűdöket, ismereteket, értékeket, véleményeket, elvárásokat. Mivel egy keresztmetszeti vizsgálatról van szó, a folyamatok feltárása nem lehetett célja ennek a kutatásnak, az csak hosszmetzeti, több időpontban felvett kutatások sorozatával lenne megvalósítható. Így csak e folyamatok eredményének, kimenetelének elemzésére törekedhetünk.

8.2. Elemzésem hipotézisei, kutatási kérdései

Saját elemzésemet a „Családi politikai szocializáció” kutatás konceptuális kereteit felhasználva készítettem. A vizsgálat főbb paramétereit a Kutatások, módszerek című alfejezetben bemutattam. Kutatói kérdéseim között szerepelt, hogy (1) a családi politikai szocializációs tényezők mennyire tudják magyarázni a fiatalok politikai aktivitását, illetve (2) mely családi politikai szocializációs tényezők, (3) milyen mértékben hatnak a fiatalok aktivitására. Ezekon kívül vizsgáltam azt is, hogy (4) a politikai szempontból aktív középiskolások hogyan jellemezhetőek.

Az egyes vizsgált tényezők (pl. vitastílus, erőből politizálás elve, véleménynyilvánítási forma) definícióját azokban az alfejezetekben mutatom be, ahol azok hatásait is vizsgálom. A politikai aktivitást – mivel azt az utolsó alfejezetben tárgyalom, ám a hipotéziseim szempontjából a legjelentősebb tényező – fontosnak tartom az elemzés bemutatása előtt definiálni. A politikai aktivitás vizsgálata kapcsán a kutatás adatai csupán a „lábbal történő aktivitás” vizsgálatát teszik lehetővé, azaz politikailag aktívnek azokat a diákokat tekintetem, akik vagy tagjai pártnak vagy politikai szervezetnek és/vagy akár helyi, akár országos ügyet érintő tüntetésen vettek már részt. Fontosnak tartom a célcsoport tagjaira való utalás kapcsán megemlíteni, hogy

a kutatásba 12. évfolyamos középiskolásokat vontunk be, őket a politikai szocializáció szempontjából a „fiatalok” korosztályába tartozónak tekintem. A „gyerek” kifejezést csak abban az esetben használom, ahol a szülőkkal szembeni relációban fontos jelölni, hogy a szülőkről vagy gyermekeikről van szó (például a vitakultúra kapcsán külön vizsgálom a szülőket, illetve gyermekeik vitakultúráját), a „gyerek” kifejezés nem a korcsoportba való besorolást jelenti.

A kutatói kérdésem megválaszolása céljából öt elemzési dimenziót különítettem el. Az elemzés során a különböző dimenziók, illetve az ezekhez tartozó változók egymásra való hatásait, kapcsolatrendszerét vizsgáltam.

(a) Az egyik dimenzió a „családi nyilvánosság dimenziója”. A családi nyilvánosság jelentős mértékben befolyásolhatja a fiatalok politikai aktivitását. Egyrészt rengeteg olyan sorseseemény történt hazánkban, amely a népesség jelentős részét érintette. Ha ezeket a család „kibeszéli”, nyíltan kommunikálnak róla, közvetlen módon is befolyásolhatja a fiatalok politikai attitűdjeit, ám, ha ezeket a szálakat a felmenők elvágják, elhallgatják, közvetett módon is hathatnak.

Másrészt hazánkban a rendszerváltás előtti időszakra jellemző volt, hogy a családi nyilvánosság szerkezete oly módon alakult át, hogy a szülők a nyilvános szocializáció során a politikai témájú beszélgetésekből való kizárásával igyekeztek óvni gyermekeiket, vagy pedig tudtukra adták, hogy mi a szülők valós álláspontja, és mi az, amit kifelé is kommunikálni, képviselni kell, illetve lehet. A látens szocializációs hatásokat azonban nem tudták ilyen módon befolyásolni (Szabó I. 2000: 60–62). Ezen hagyományok továbböröklődhetnek a most felnőtté váló generációk szocializációjában is.

E dimenzióhoz azok a kérdőívben szereplő kérdések, illetve az ezekből kialakított változók tartoznak, amelyek azt mutatják meg, hogy a családon belül milyen tartalmakat miként tudnak egymás között megosztani a családtagok. Ehhez a dimenzióhoz tartozik a családi kommunikáció témaköre, a szülők és a gyermekek vitakultúrája, a gyerekek szüleikkel szemben alkalmazott véleménynyilvánítási formája, valamint ide tartoznak a családi sorseseemények is. Természetesen ez utóbbi kapcsán fontos hangsúlyozni azt is, hogy a családi sorseseemények sok esetben „nem kibeszéltek”, esetleg teljesen elhallgatottak. Jelen írásban csak azt vizsgálom, hogy a gyerekek milyen ilyen jellegű eseményekről tudnak, az elhallgatott vagy esetleg eltorzított életesemények tudat alatti hatásainak vizsgálatát ez a kutatási módszer nem

teszi lehetővé. A sorseseemények hatásának vizsgálata kapcsán azt is szem előtt kell tartani, hogy a válaszok sok esetben csak azt tükrözik, hogy a családban milyen múlttal kapcsolatos kommunikáció történik.

(b) A „reflektív dimenzióba” gyűjtöttem azokat a változókat, amelyek arról nyújtanak információt, hogy a középiskolások miképpen reflektálnak önmagukra, illetve másokra. Ide soroltam az önbecsülésre, a döntési autonómiára és a másokkal szembeni bizalom fokára vonatkozó változókat.

(c) Az „értékdimenzióba” tartozó változók arra utalnak, hogy milyen értékészlettel, értékrenddel jellemezhetőek a tanulók az állampolgári, politikai értékdimenzióban. Ide soroltam a demokratikus értékrenddel, az előítéletességgel, a kormánnyal és az országos politikával kapcsolatos attitűdöket, elvárásokat.

(d) Az „ismeretdimenzióba” soroltam az aktuálpolitikai és a politikai rendszerrel kapcsolatos ismereteket.

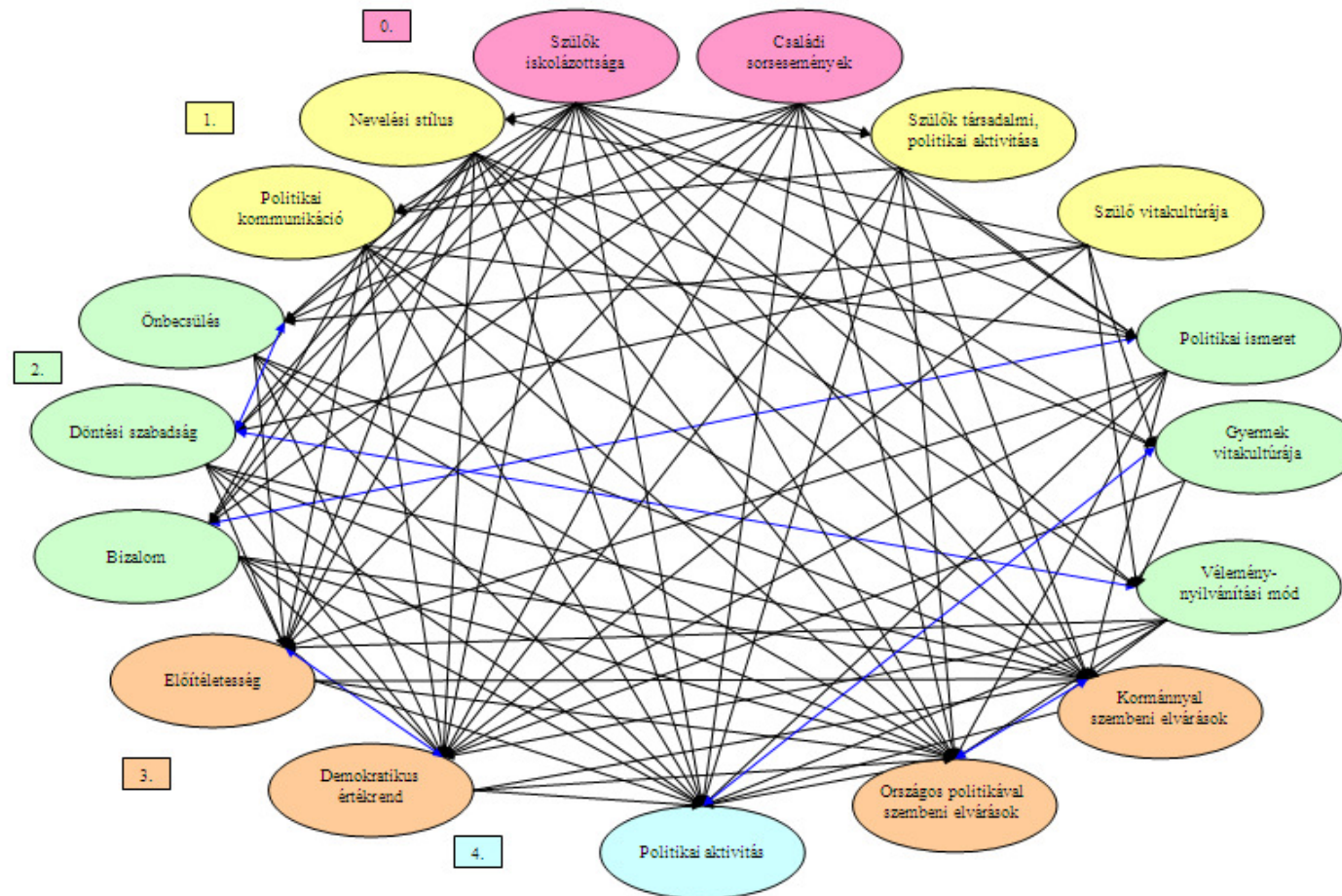
(e) Az „aktivitási dimenzió” tartalmazza a gyerekek és a szülők politikai valamint társadalmi aktivitására vonatkozó információkat.

A fenti dimenziókban felsoroltakon túl háttérváltozóként használtam a válaszadók nemét, lakóhelyük régióját, továbbá szüleik iskolai végzettségét is.

Az öt dimenzióhoz tartozó változók egymással való kapcsolatára vonatkozó hipotéziseimet a 4. számú ábra tartalmazza. Az ábrában szereplő nyilak a feltételezett hatást mutatják. Az ábrán a változókat négy plusz egy szintbe soroltam. Az *első szinten* található a családot jellemző tényezők (a nevelési stílus, a családi kommunikáció, a szülők vitakultúrája, valamint a szülők társadalmi-politikai aktivitása), amelyeket a szülők attitűdjei, viselkedése, értékrendje, társadalmi pozíciója stb. befolyásol. Ezeket, tehát a családi jellemzőket befolyásoló tényezőket elemzésemben általában nem vizsgáltam, az ezek hatására kialakult szülőket jellemző tényezők (pl. szülők iskolai végzettsége) szintjétől indítottam el az elemzést. Ez alól kivételt képez a szülők iskolai végzettsége és a családi sorseseemények, amelyeket bevontam az elemzésbe és a *0. szintre* helyeztem őket, jelezve ezzel, hogy ezek befolyásolhatják a többi szinten elhelyezkedő tényezőket, de nem használtam fel az összes, a szülők jellemzőit meghatározó tényezőt. A *második szinten* találhatóak a diákok jellemzői, amelyeket elsősorban az első szinten jelölt tényezők befolyásolnak (a tanulók önbecsülése, a vitakultúrája, a másokkal és a különböző intézményekkel szembeni bizalma, a döntési autonómiája, a szülőkkel szembeni véleménynyilvánítási módja, valamint a politikai

ismerete). A *harmadik szinten* az értékdimenzióba tartozó változók vannak: a demokratikus értékrend, az előítéletesség, az országos politikával és a kormánnyal szembeni elvárások. Végül a *negyedik szinten* helyezkedik el a gyerekek politikai és társadalmi aktivitása. Természetesen az egyes szinteken elhelyezkedő változók egymásra is hatással lehetnek. Ahol feltételeztem ilyen hatást, nyilakkal jeleztem.

4. ábra: A hipotézisek vizuális megjelenítése

Forrás: saját szerkesztés

Az *első kutatói kérdéshez* tartozó főhipotézisem az volt, hogy csupán családi politikai szocializációs tényezőkkel nem magyarázható a politikai aktivitás, más tényezők jelentősebb hatásával is számolnunk kell. (Mivel ez a vizsgálat a többi szocializációs ágens hatására csak csekély mértékben tért ki, így a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatfelvételén alapuló elemzéssel azt például nem tudom igazolni, hogy a kortárs szocializációnak mekkora szerepe van a politikai aktivitásra, csupán annyit fogok tudni bizonyítani vagy cáfolni, hogy a családi szocializáció csak részben magyarázza a politikai aktivitást.) Hipotézisemet arra alapoztam, hogy a család – rendszerváltás előtti kettős szocializációban játszott – ellenpólus funkciójának megszűnésével a család politikai szocializációs szerepe csökkent. A családi és az iskolai politikai szocializáció háttérbeszorulásával viszont az informális szocializációs ágensek növekvő hatását feltételezhetjük (Csákó 2004: 543; Szabó I. 2009: 292–307).

A *második kutatói kérdésem* főhipotézise az volt, hogy az elemzés 1. szintjéhez tartozó változók, azaz a családi politikai kommunikáció, a családi klíma (nevelési stílus), a szülők társadalmi, politikai aktivitása és a vitakultúrája jelentős mértékben hat a 2. szinthez tartozó változókra, azaz a gyermekeik autonómiájára, önbecsülésére, társadalmi, politikai bizalmára, ismereteire, vita- és véleménynyilvánítási kultúrájukra. Továbbá feltételeztem, hogy a 2. szinthez tartozó változók jelentősen befolyásolják a fiatalok értékrendszerét, és ezek együttesen hatással vannak a politikai aktivitásra. Az egyes tényezők egymásra való hatását jelző nyilak a hipotézisrendszerem egyes elemeit, alhipotéziseit és a feltételezett összefüggések irányát jelölik. A látens hatások nagyfokú szerepének feltételezését támasztja alá az, hogy a családon belüli politikai szocializációban elsősorban nem manifeszt, hanem olyan látens, nem közvetlenül politikai hatások dominálnak, mint például az érdekvégyesítési és a konfliktuskezelési minták (Csákó – Murányi – Sik – Szabó I. 2010: 8).

A *harmadik kutatói kérdésemhez* tartozó hipotézisem az volt, hogy leginkább a szülők politikai aktivitása befolyásolja a gyerekeik politikai aktivitását.

A *negyedik kutatói kérdéshez* tartozó főhipotézisem az volt, hogy a politikai aktivitás főként a fiúkra és azokra a fiatalokra jellemző, akik családjában gyakori a politikai témájú beszélgetés. Ezen hipotézis alapjául több korábbi kutatás szolgált (pl. Ifjúság 2004, Ifjúság 2008, „Iskola és társadalom”, Szabó Ildikó és Örkény Antal 1996-os kutatása), amelyek kimutatták, hogy a politikai érdeklődésben és az aktivitási formák egy jelentős részében a fiúk felülreprezentáltak. A családi politikai kommunikáció szerepe pedig azért jelentős, mert ezen keresztül direkt, manifeszt módon hatnak a

szülők gyermekeik politikai érdeklődésére, ismeretekre, politikai attitűdjeire és értékészletére, amelyek befolyásoló erővel bírnak a politikai participációra (Szabó I. 2012: 2–10).

Az alábbiakban bemutatom azokat a témaköröket, változókat, amelyeket felhasználtam vagy létrehoztam a kutatói kérdés megválaszolása céljából. Ebben a részben az egyes változók főbb összefüggéseit is ismertetem, végighaladva a fenti gráfon jelzett alhipotézis-rendszeren. Természetesen az összefüggéseket csak egyszer mutatom be, azaz például, ha azt feltételeztem, hogy a nevelési stílus hat az önbecsülésre, akkor ezt a hatást nem mutatom be a nevelési stílus és az önbecsülés témakörében is, hanem csak az egyik helyen. A politikai aktivitást befolyásoló tényezőket és ezek hatásmechanizmusait külön fejezetben tárgyalom.

8.3. A „reflektív dimenzióba” tartozó változók bemutatása

Ebben a részben a hipotéziseimet összegző 4. számú ábra 2. szintjéhez sorolt egyes változókat mutatom be (a diákok önbecsülése, vitakultúrája, másokkal és különböző intézményekkel szembeni bizalma, döntési autonómiája, a szülőkkel szembeni véleménynyilvánítási módja, politikai ismerete). Feltételezésem szerint ezeket a tényezőket főként a „családi nyilvánosság” dimenziójába tömörített változók és a szülők jellemzői befolyásolják, valamint ezeknek jelentős szerepük lehet a középiskolások értékpreferenciájának alakulásában és a politikai szerepvállalásban. Az ebbe a dimenzióba sorolt változók előzetes feltételezésem szerint egymásra is jelentős befolyást gyakorolhatnak.

8.3.1. Önbecsülés

A fiatalok önbecsülését két változó segítségével igyekeztem feltérképezni. Egyrészt a beilleszkedési készségüket vizsgáltam, ami abból a szempontból fontos, hogy mit gondolnak arról, mennyire könnyen fogadják őket be a többiek. Másrészt azt igyekeztem feltárni, hogy büszkék-e valamire, s ha igen, akkor milyen jellegű tulajdonságaikra, teljesítményükre büszkék.

8.3.1.1. Beilleszkedési készség

A kérdőív tartalmazott egy olyan kérdést, amelynek segítségével arról kaptunk információt, hogy a középiskolások mennyire könnyen vagy nehezen tudnak barátkozni, beilleszkedni egy-egy közösségbe. A válaszadók 63,2 %-a érzi úgy, hogy könnyen tud barátkozni, míg 12%-uk úgy, hogy nehezen. További 22,2%-uk válaszolta azt, hogy „úgy érzem, elfogadnak az emberek”, míg nagyon alacsony arányuk (2,6%) gondolja úgy, hogy nehezen szokták megkedvelni.

8.3.1.2. Büszkeség

Az emberek önbecsülésének egyik fontos eleme, hogy büszkék-e valamire, hányféle dologra, valamint, hogy mire büszkék. A kutatás kérdőíve tartalmazott egy olyan kérdést, amelyben a válaszadók választhattak az általunk felsorolt tényezők közül, hogy mik töltik el büszkeséggel őket.

A felsorolt szempontok az alábbiak voltak:

- Foglalkozására büszke
- Külsejére, megjelenésére büszke
- Sporteredményeire büszke
- Becsületességére büszke
- Tudására büszke
- Magyarságára büszke
- Más (nem magyar) nemzetiségére büszke
- Kitartására büszke
- Élelmességére büszke
- Politikai nézeteire büszke
- Segítőkészségére büszke
- Hitére büszke
- Közéleti aktivitására büszke

Kétféleképpen vizsgáltam a diákok büszkeségét. Egyrészt létrehoztam egy olyan változót, amely arról ad információt, hogy hányféle dologra büszkék. Másrészt

főkomponens analízissel azt kerestem, hogy található-e valamilyen látens struktúra a büszkeség tárgyaiban.

11. táblázat: A válaszadók büszkeségének tárgyai (% , n=4108)

Mire büszke?	Százalékos megoszlás
Kitartására	23,8
Segítőkézségére	21,9
Sporteredményére	21,3
Tudására	19,9
Megjelenésére	19,8
Becsületességére	19,6
Magyarságára	17,7
Élelmességére	12,5
Közéleti aktivitására	6,9
Hitére	4,6
Foglalkozására	4,4
Politikai nézeteire	3,6
Nemzetiségére	2,4

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A válaszok megoszlásából látható, hogy legtöbben valamilyen erkölcsi tulajdonságukra vagy eredményükre, míg legkevesebben politikai nézetükre vagy nemzetiségükre büszkék.

A diákok kevés dologgal büszkélkedtek: átlagosan 1,78 dolgot említettek meg. A módusz és a medián értéke is 1, míg a szórásé 1,74. A fiúk valamivel több dologgal büszkélkednek, mint a lányok ($p=0,036$).

12. táblázat: A büszkeség tárgyainak száma (% , n=4108)

Hány dologra büszke?	Százalékos megoszlás
0	22,3
1	34,3
2	16,6
3	12,8
4	6,7
5	3,3
6	2,2
7	0,6
8	0,6
9	0,3
10	0,1
11	0,0
12	0,0
13	0,0

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A főkomponens elemzés eredményeiben találunk olyan változókat, amelyek nem csak egy komponensbe tartoznak. A főkomponensekből direct oblimin rotációval képeztem faktorokat. Ezek a teljes variancia 41,54 százalékát magyarázzák.

Az első komponensbe sorolódtak azok az tényezők, amelyek többnyire valamilyen morális elvre épülő értékek. A második főkomponens nem értelmezhető teljesen egyértelműen, hiszen az elért eredményeken túl igen erős súllyal szerepel a külső megjelenésre való büszkeség is, ám így is egy jól használható, és a többi komponensbe tartozó tényezőktől jól elkülöníthető csoportot alkot. A harmadik csoportba a magyarság, a politikai nézet és a hit került, míg a negyedik főkomponensben a legerősebb súllyal a hit és a nemzetiség került.

13. táblázat: A büszkeség tárgyai - a főkomponens elemzés eredménye (Oblimin rotációval készült faktorsúlyok)

A büszkeség tárgyai	Morális értékek	Eredmények	Magyarság és politikai nézet	Nemzetiségi értékek
Büszke a segítőkészségére	,724			
Büszke a becsületességére	,606			
Büszke a kitartására	,539			
Büszke közéleti aktivitására	,386			,361
Büszke a megjelenésére		,685		
Büszke sporteredmények		,632		
Büszke az élelmességére	,395	,435		
Büszke a tudására		,399		
Büszke a magyarságára			,690	
Büszke politikai nézeteire			,683	
Büszke a hitére			,358	,549
Büszke nemzetiségére (nem magyar)				,805

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

8.3.1.3. Főbb összefüggések

Előzetes hipotézisem szerint az alábbi változók hatnak az önbecsülésre:

- Nevelési stílus
- Szülők iskolázottsága
- Családi sorsesemények
- Döntési szabadság
- Szülők vitakultúrája

Feltételeztem továbbá, hogy az önbecsülés az alábbi változókat befolyásolja:

- Előítéletesség

- Demokratikus értékrend
- Kormánnyal szembeni elvárások
- Erőszakelv elfogadása
- Erőből politizálás elvének elfogadása
- Politikai aktivitás⁴⁹

Előzetes hipotézisem igazolódott: a nevelési stílus szignifikánsan, de gyenge erősséggel ($p=0,000$; Cramer's $V=0,085$) befolyásolja az önbecsülés témakörében vizsgált beilleszkedési készséget: a meleg klímájú családokban felnővekvők felülreprezentáltak (67,4%) azok között, akik könnyen barátkoznak, míg alulreprezentáltak (9%) a nehezen barátkozók között és azok között, akiket véleményük szerint nehezen szoktak megkedvelni. Ezzel szemben azokban a családokban, ahol jellemző a hanyagoló, büntető apa vagy a hanyagoló anya jelenléte, gyermekeik a mintaátlaghoz képes magasabb arányban érzik úgy, hogy nehezen barátkoznak másokkal (15,2 és 19,7%) és alacsonyabb arányban (57,2 és 54,1%) gondolják, hogy könnyen kötnek ismeretségeket.

Habár a nevelési stílus nem befolyásolja ($p=0,374$) azt, hogy a fiatalok hány dologra büszkék, de a négy elkülönített faktorból (magyarságra, nemzetiségre, teljesítményre, morális értékekre büszke) a teljesítményre és a morális értékekre való büszkeséget – az egyutas varianciaanalízis eredményei szerint – a nevelési stílus befolyásolja ($p_{\text{morális}}=0,044$; $p_{\text{teljesítmény}}=0,021$) oly módon, hogy a meleg családi klímában felnővekvőkre jellemzőbb az erre való büszkeség.

Előzetes feltételezésemmel szemben a szülők iskolai végzettsége nem befolyásolja gyermekeik beilleszkedési készségét. Ezzel szemben megállapítható, hogy mind az apa ($p=0,008$), mind pedig az anya ($p=0,019$) kvalifikáltsága jelentősen befolyásolja azt, hogy gyermekük hány dologra büszke. Az apák iskolai végzettségének növekedésével nő gyermekük büszkesége, az anyák esetében nem ennyire egyértelmű a kapcsolat, bár elmondható, hogy a diplomával rendelkező anyák gyermekei a legbüszkébbek. A szülők iskolai végzettsége egyedül a magyarságra való büszkeségre nincs hatással ($p_{\text{apa}}=0,878$, $p_{\text{anya}}=0,654$), de a teljesítményre, a morális értékekre és a nemzetiségre való büszkeség kapcsán egyaránt kijelenthető, hogy a magasabb iskolai végzettségű szülők gyermekei büszkébbek ezekre.

---

⁴⁹ Ezt a hatást a 8.8-as fejezetben elemzem.

A családi sorsesemények kapcsán megállapítható, hogy azok, akik úgy érzik, hogy sokféle történelmi, politikai változás befolyásolta családjuk életét, magasabb arányban gondolják úgy, hogy nehezen tudnak beilleszkedni.

A döntési szabadság és az önbecsülés között nincs kapcsolat ($p_{\text{büszkeség}}=0,123$, $p_{\text{beilleszkedés}}=0,145$).

A szülők vitastílusa nem befolyásolja, hogy gyermekük hány dologra büszke, azonban a morális értékekre való büszkeség valószínűségét csökkenti, ha az apa destruktívan kezeli a konfliktusokat ($p=0,025$, $\beta=-0,039$). A további elemzés azonban rámutatott arra, hogy ez a hatás inkább a nevelési stílusból eredeztethető. Ugyanez igaz a fiatalok beilleszkedési készségére is.

A beilleszkedési készség szignifikáns ($p=0,017$) hatást gyakorol az előítéletességre. Az egyutas varianciaanalízis post hoc tesztje arra világít rá, hogy azok, akik úgy érzik, hogy nehezen szokták őket megkedvelni az emberek, elutasítóbbak más külcsoportokkal szemben. (A független változó többi kategóriája között nincs szignifikáns különbség.)⁵⁰ Az eredmények értelmezésénél figyelembe kell azonban vennünk, hogy a válaszadóknak csak nagyon alacsony aránya választotta azt a kategóriát, ami szignifikánsan eltér a többitől.

A büszkeség tárgyköréből létrehozott faktorokat regresszióelemzéssel vizsgálva kiderül: habár itt is gyenge hatásról beszélhetünk, a morális értékekre való büszkeség valószínűsíti a másokkal szembeni elfogadást, míg a magyarságra és a politikai nézetre való büszkeség növeli az elutasított külcsoportok számát. A magyarságra való büszkeség kapcsán fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy véleményem szerint ez nem azt jelenti, hogy az, aki büszke arra, hogy magyar, intoleránsabb lenne másokkal. Inkább azzal van összefüggésben, hogy a radikálisabb csoportosulások tematikájában kap hangsúlyos szerepet a magyarságtudat, így aki a radikális elvekkel inkább egyetért (például más külcsoportok elutasításával), nyitottabb ezeknek a csoportosulásoknak a hívószavaira is. Legkisebb hatása az elért eredményekre való büszkeségnek van, ez rendkívül csekély módon, de valószínűsíti az elutasító attitűdöt.

---

⁵⁰ Azok a válaszadók, akik úgy gondolják, hogy nehezen barátkoznak, átlagosan 2,44 külcsoportot utasítanak el, míg azok, akik könnyen barátkoznak, 2,50-et. Azoknál, akik az „úgy érzem, elfogadnak az emberek” válaszkategóriát érezték legközelebb a véleményükhöz, átlagosan 2,65, míg azok, akiket nehezen szoktak megkedvelni, 3,50 csoporttal szemben előítéletesek.

14. táblázat: Az előítéletességet befolyásoló büszkeség-faktorok (lineáris regresszióanalízis)

Büszkeség	Béta-értékek (Korrigált $R^2=2,8\%$)
Morális értékeire büszke	-0,0648
Eredményeire büszke	0,0502
Magyarságára és politikai nézeteire büszke	0,1565
Nemzetiségére büszke	Nem szignifikáns

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A büszkeség tárgyainak száma korrelál a demokratikus értékrend erősségével ($p=0,000$, $r=0,074$), valamint pozitív irányban korrelál mind a politikai, mind a magánélethez kötődő demokrácia-értékek fontosságával ($p_{\text{magánéleti}}=0,009$; $p_{\text{politikai}}=0,000$; $r_{\text{magánéleti}}=0,043$; $r_{\text{politikai}}=0,071$).

A beilleszkedési készség olyan módon befolyásolja az erőszakelv elfogadását, hogy a nehezen barátkozók, a mintaátlaghoz képest alacsonyabb arányban értenek egyet azzal ($p=0,000$). Az erőből politizálás elvének elfogadását nem befolyásolja a beilleszkedési készség. A büszkeség tárgyainak száma pozitív irányban, gyenge erősséggel korrelál az erőszakelv és az erőből politizálás elvének elfogadásával. ($p_{\text{erőszak}}=0,005$; $p_{\text{erőből politizálás}}=0,000$; $r_{\text{erőszak}}=0,046$, $r_{\text{erőből politizálás}}=0,070$)

8.3.2. Döntési szabadság

8.3.2.1. A döntési szabadság mértéke

A kérdőív egyik kérdése azt hivatott feltárni, hogy a szülők mekkora döntési szabadságot hagynak gyermekeiknek. Több tényezőről kellett a középiskolásoknak eldönteniük, hogy azokban „egyáltalán nem dönthetnek, „ritkán/kevésbé dönthetnek”, „többnyire/lényegében ők dönthetnek” vagy „teljesen maguk dönthetnek”.

15. táblázat: Mennyire dönthetsz szabadon abban, hogy...? (% , n=4017-4067⁵¹)

	Nem dönthetek	Ritkán dönthetek	Többnyire dönthetek	Magam dönthetek
kivel barátkozol	1,1	0,9	11,2	86,8
mikor mész haza este	2,6	13,1	54,8	29,5
milyen különórákra jársz	3,6	6,2	27,7	62,4
kivel jársz	1,3	1,3	12,4	85,1
mit csinálsz a szünidőben	0,9	2,7	34,9	61,4
mire költöd a zsebpénzedet	1,0	3,1	28,0	67,9
hogyan öltözködsz, milyen a hajviseleted	0,8	1,4	20,0	77,8
hol tanulsz tovább, milyen pályát választasz	1,1	4,3	37,5	57,2
mivel töltöd a szabadidődet, hol és hogyan szórakozol	0,9	3,3	33,1	62,7
mennyi időt fordítasz a tanulásra	1,4	8,4	39,8	50,3

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A táblázat tanúsága szerint a középiskolások többnyire önállóan dönthetnek sok dologban. Az esti hazaérkezés időpontját, valamint a tanulásra fordított idő mennyiségét próbálják a szülők leginkább kontrollálni.

Az egyes itemek kapcsolatát vizsgálva kiderül, hogy a 10 tényezőnél mért válaszok szorosan korrelálnak egymással, valamint a skála megbízhatóságát mérő Cronbach alfa értéke is magas: 0,827. Ebből az következik, hogy a 10 különböző itemre adott válaszok átlaga megbízhatóan mutatja a tanulók döntési szabadságát. A „döntési szabadság skálát”, úgy hoztam létre, hogy 100 fokozatú skálává transzformáltam a válaszokat. E skálának az átlaga 75, 68., míg a medián értéke 80,0, a móduszé 90, és a szórásé 24,58.

8.3.2.2. Főbb összefüggések

Hipotézisem szerint a középiskolások döntési szabadságát befolyásolja:

- A szülők nevelési stílusa
- A szülők iskolai végzettsége
- A szülők vitakultúrája
- Az önbecsülés
- A szülőkkal szembeni véleménynyilvánítási forma

A döntési szabadság pedig hatással van:

⁵¹ Abban az esetben, ha egy táblázatban több változó eredményét mutatom be, és a különböző változóknál a kérdésre választ adók száma eltér, a táblázatban az n jelölésnél azt a tartományt írom ki, amelyen belül a válaszadók száma szóródik.

- A szülőkkel szembeni véleménynyilvánításra
- Az önbecsülésre
- Az előítéletességre
- A demokratikus értékrendre
- A kormánnyal szembeni elvárásokra
- Az erőszakelv elfogadására
- Az erőből politizálás elvének elfogadására
- A politikai aktivitásra⁵²

A diszkriminancia-analízis igazolta azt a hipotézisemet is, hogy a nevelési stílus hatással van ($p=0,000$) a középiskolások döntési szabadságára. Egyedül az elhanyagoló, büntető apa jelenléte befolyásoló tényező: az ilyen családokban a gyerekeknek kisebb a döntési autonómiája.

A szülők iskolai végzettsége kapcsán megállapítható, hogy az apa és az anya kvalifikáltsága is befolyásolja a döntési szabadságot ($p_{\text{apa}}=0,001$; $p_{\text{anya}}=0,012$). Míg az apa végzettsége esetében csak a legalacsonyabban iskolázott apák gyermekeinek döntési szabadsága tér el a többiekétől negatív irányban, addig az anyák esetében a legalacsonyabban és a legmagasabban kvalifikált anyák gyermekeinek jellemzői térnek el negatív irányban a többi diákétól.

Az apa és anya destruktív vitakezelési stratégiája egyaránt valószínűsíti azt, hogy gyermeküknek szűk autonóm döntési teret engednek ($p=0,000$; $\beta_{\text{apa}}=-0,084$; $\beta_{\text{anya}}=-0,153$).

A középiskolások döntési szabadsága és a szülőkkel szembeni véleménynyilvánítási formája kölcsönösen befolyásolják egymást. Azok, akiknek kisebb a döntési szabadságuk, inkább a vitakerülést választják vagy a gyerekes vitaként elnevezett stratégiát alkalmazzák⁵³, míg a nagyobb döntési autonómiával bírók nagyobb eséllyel igyekeznek szüleiket meggyőzni konfliktusos helyzetben. Ugyanígy a vitakerülés és a gyerekes vita valószínűsíti a kisebb döntési szabadságot, míg a meggyőzéses stratégiát alkalmazóknak nagyobb valószínűséggel van nagyobb döntési szabadságuk. ($p_{\text{mindegyik esetben}}=0,000$; $\beta_{\text{vitakerülés}}=-0,099$; $\beta_{\text{meggyőzés}}=0,031$; $\beta_{\text{gyerekes vita}}=-0,205$). Ebben az esetben feltételezhető, hogy ennek az összefüggésnek az oka az autoriter nevelési stílusban keresendő, azaz (ezt a későbbi adatok is bizonyítják)

⁵² Ezt a 8.8-as fejezetben tárgyalom.

⁵³ Azaz pl. füllentéssel igyekeznek elkerülni a vitás helyzeteket.

azoknak a szülőknek egy jelentős része, akik csekély döntési autonómiát biztosítanak gyermeküknek, az autoriter nevelési elveknek megfelelően a vitás helyzetekben a gyermekeket nem partnerként kezeli, tekintélytiszteletet vár el tőlük.

Előzetes feltételezésemmel szemben, a korrelációs vizsgálat eredménye szerint a döntési szabadság mértéke nem befolyásolja sem a másokkal szembeni előítéletességet ($p=0,494$), sem az erőszakelv elfogadását ($p=0,154$), sem az erőből politizálás elvének elfogadását ($p=0,463$), sem pedig a kormánnyal szembeni elvárások alapján létrehozott kategóriákba való tartozást ($p=0,219$).

Ahogy a korábbi függő változók esetén, a demokratikus értékrend erősségét sem befolyásolja az, hogy mekkora döntési szabadságot élveznek a középiskolások ($p=0,659$). Ha viszont külön vizsgálom a magánélethez és a politikai szférához köthető értékeket, kiderül, hogy az előbbi értékek fontosságát valószínűsíti, ha a középiskolások nagyobb döntési szabadságot élveznek ($p=0,022$, $\beta=0,038$).

8.3.3. Bizalom

8.3.3.1. A bizalom mértéke

A különböző intézményekkel, állami szervekkel, személyekkel szembeni bizalom mérésének eredménye szerint a tanulók leginkább családjukban, illetve barátaikban bíznak, legkevésbé pedig a kormányban, az adóhivatalban és a politikusokban.

16. táblázat: Személy szerint mennyire bízol a következőkben? (% , n=3885-3924)

Intézmények/személyek	1 Egyáltalán nem	2	3	4	5 Teljes mértékben
Rendőrség	11,9	17,8	40,9	22,9	6,5
Barátaid	0,9	1,1	4,8	30,2	63,0
Helyi polgármester	18,3	23,2	34,0	17,8	6,7
Kormány	31,6	30,5	26,7	8,8	2,4
Tanári kar	7,9	14,0	35,5	34,2	8,5
Tűzoltóság	2,7	3,8	18,3	42,2	33,1
Családod	1,2	1,2	3,9	12,8	80,8
Egy átlagember	18,0	32,8	40,7	7,2	1,3
Adóhivatal	30,4	30,6	29,6	7,4	2,0
Orvosok	6,4	11,1	33,5	38,1	11,0
Politikusok	50,5	28,7	16,7	3,1	1,0
Felnőttek	6,3	15,4	44,2	29,7	4,4

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

17. táblázat: Személy szerint mennyire bízol a következőkben? (1-től 5-ig terjedő skála átlaga, n=3885-3924)

Intézmények/személyek:	Átlag
Családod	4,71
Barátaid	4,53
Tűzoltóság	3,99
Orvosok	3,36
Tanári kar	3,22
Felnőttek	3,10
Rendőrség	2,94
Helyi polgármester	2,71
Egy átlagember	2,41
Kormány	2,20
Adóhivatal	2,20
Politikusok	1,75

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A helyi polgármesterrel, a kormánnyal és a politikusokkal szembeni bizalmat vizsgálva létrehoztam egy „politikai bizalom-indexet”, amely azt mutatja, hogy a mind a három kérdésre érdemben válaszoló tanulók átlagosan mennyire bíznak a politikai szféra résztvevőiben/szereplőiben.

18. táblázat: A „politikai bizalom-index” megoszlása

Érték	Elemszám	Százalékos megoszlás
1,00	503	13,1
1,33	341	8,9
1,67	517	13,5
2,00	536	14,0
2,33	542	14,1
2,67	475	12,4
3,00	429	11,2
3,33	248	6,5
3,67	109	2,8
4,00	75	2,0
4,33	30	0,8
4,67	5	0,1
5,00	21	0,5
Total	3834	100,0

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A „politikai bizalomindex” átlaga nagyon alacsonynak mondható: egy ötfokozatú skálán 2,21, míg a medián és a módusz értéke 2,33. Megállapítható tehát, hogy ahogy a szakirodalomban hivatkozott kutatások is rendre kimutatják, ennek az adatbázisnak a tanúsága szerint is a kérdésekre választ adó fiatalok csak nagyon csekély mértékben bíznak a politikai intézményekben és a politikusokban.

A „politikai bizalom-index” mellett létrehoztam az „általános bizalom-indexet” is. Ebből a kérdőívben felsorolt szereplőkbe vetett bizalom mértéke olvasható ki. Habár

az átlag, a medián és a módusz értéke is magasabb (3,08 mindhárom érték esetében), mint a „politikai bizalom-index” esetében, látható, hogy a diákok csupán közepes mértékben bíznak a társadalmi intézményekben és az őket körülvevő személyekben (rendőrség, barátok, helyi polgármester, kormány, tanári kar, tűzoltóság, család, egy átlagember, adóhivatal, orvosok, politikusok, felnőttek).

Az összes intézménybe, személybe vagy személyekbe vetett bizalommal kapcsolatos változó főkomponens elemzéssel való vizsgálata alapján két komponens különböztethető meg. A KMO értéke 0,860. A komponensek a változók varianciájának 46,293%-át magyarázzák meg.

19. táblázat: Bizalom – a főkomponens elemzés eredménye (Oblimin rotációval készült faktorsúlyok)

Szervezetek	Közbizalom	Magánbizalom
Rendőrség	0,488	0,382
Barátaid	-0,051	0,651
Helyi polgármester	0,627	0,198
Kormány	0,779	0,009
Tanári kar	0,459	0,447
Tűzoltóság	0,215	0,642
Családod	-0,028	0,699
Egy átlagember	0,401	0,359
Adóhivatal	0,717	0,157
Orvosok	0,414	0,54
Politikusok	0,802	-0,087
Felnőttek	0,448	0,452

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

Az egyik komponens a politikai szféra szereplőibe, míg a második a magánszféra szereplőibe vetett bizalmat tömöríti. (Az első komponensben az adóhivatal, a másodikból pedig a tűzoltóság „esik távolabb”. A tűzoltóság a magánszféra szereplői után a legnagyobb bizalmat élvezzi, nem köthető a politikai élethez sem, így sorolódott a második komponensbe.)

Klaszteranalízissel – a főkomponens elemzés eredményei alapján – három csoportot különböztethetünk meg: a csak a magánszféra szereplőiben bízókat, a bizalmatlanokat és a magán-és politikai szféra szereplőiben egyaránt bízókat. A csak magánszféra szereplőiben bízók alkotják a relatív többséget, ők a minta 46,34%-át teszik ki, a bizalmatlanok a minta 12,83%-át képviselik, míg az utolsó kategóriába a tanulók 40,83-a tartozik.

A csak a magánszférában bízók között felülreprezentáltak a lányok és a gimnáziumba járók. A bizalmatlanok között az átlagosnál magasabb arányban

találhatóak meg a fiúk és a szakiskolába járók. A településtípus és a régió nem differenciáló tényező.

A Dél-Dunántúl régiót külön vizsgálva kiderül, hogy az iskola régiója szignifikánsan ($p=0,000$) befolyásolja a „bizalom-index” alakulását, de a dél-dunántúli régióban található iskolák diákjainak válasza nem tér el jelentősen a más régióban tanuló gyerekek választától. Statisztikailag releváns különbség a közép-magyarországi és az észak-alföldi, valamint az észak-magyarországi és észak-alföldi, továbbá a dél-alföldi és az észak-alföldi régióban tanulók válaszai között található.

20. táblázat: Az egyes régiók diákjainak bizalom-indexe közötti azonosság valószínűségi értékei (p, n=3824)

Régió	KM	NYD	KD	DD	ÉM	ÉA
KM						
NYD	0,214					
KD	0,994	0,833				
DD	0,993	0,882	1,000			
ÉM	0,999	0,696	1,000	1,000		
ÉA	0,000	0,863	0,079	0,132	0,027	
DA	0,997	0,696	1,000	1,000	1,000	0,022

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

8.3.3.2. Főbb összefüggések

Hipotézisem szerint a középiskolások bizalmát befolyásolja:

- A szülők nevelési stílusa
- A szülők iskolai végzettsége
- A politikai kommunikáció⁵⁴
- A családi sorseseemények
- A politikai ismeretek⁵⁵

A bizalom hatással van:

- A politikai ismeretekre
- Az előítéletességre
- A demokratikus értékrendre
- A kormánnyal szembeni elvárásokra

⁵⁴ Ez a középiskolások politikai intézményekbe vetett bizalmát befolyásolhatja.

⁵⁵ Ez a tényező is a politikai szféra szereplőibe vetett bizalmat befolyásolhatja.

- Az erőszakelv elfogadására
- Az erőből politizálás elvének elfogadására
- A politikai aktivitásra⁵⁶

A szülők nevelési stílusa szignifikánsan ($p=0,000$ mindkét esetben) befolyásolja mind a politikai élethez, mind pedig a magánélet szereplőihöz köthető bizalmat, de ez utóbbira jelentősen erősebben hat. A szerető, törődő szülői nevelés növeli annak a valószínűségét, hogy gyermekük bízni fog a politikai élet szereplőiben, míg az elhanyagoló anya jelenléte csökkeni ugyanennek a valószínűségét. A hanyagoló, büntető, illetve a kontrolláló, büntető szülői szerep jelentősen csökkenti annak az esélyét, hogy a gyerekek bízni fognak a magánélethez köthető személyekben, intézményekben, míg a szerető, törődő hozzáállás növeli ennek valószínűségét.

21. táblázat: A bizalmat befolyásoló nevelési stílusok (lineáris regresszióanalízis)

	Politikai szereplőkbe vetett bizalom (Korrigált $R^2=1,5\%$)	Magánélethez köthető szereplőkbe vetett bizalom (Korrigált $R^2=10,6\%$)
Nevelési stílusok	Béta-értékek	Béta-értékek
Szerető, törődő apa	0,068	0,102
Hanyagoló, büntető apa	Nem szignifikáns	-0,128
Szerető, törődő anya	0,046	0,147
Kontrolláló, büntető szülők	Nem szignifikáns	-0,056
Elhanyagoló anya	-0,064	-0,162

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A szülők iskolai végzettsége a politikai- és a magánszféra szereplőibe vetett bizalomra is hatással van ($p_{\text{apa, politikai}}=0,004$; $p_{\text{apa, magán}}=0,000$; $p_{\text{anya, politikai}}=0,007$; $p_{\text{anya, magán}}=0,000$). Mindkét szülő esetén jelentős különbség mérhető: a legalacsonyabban és a legmagasabbak kvalifikáltak gyermekei nagyobb bizalommal fordulnak a vizsgált szereplők, intézmények felé.

A családban zajló politikai tartalmú beszélgetések mennyisége szignifikánsan ($p=0,000$; $r=0,066$) befolyásolja a diákok politikai szereplőkbe vetett bizalmát.

Az általános és a politikai szereplőkbe vetett bizalmat a sorseseemények közül az államszocializmusban átélt események (kitelepítés, koncepciós perek, államosítás, téveszesítés, 1956-os forradalom, disszidálás) befolyásolták ($p=0,000$) oly módon, hogy

⁵⁶ Ezt a 8.8-as fejezetben tárgyalom.

akik úgy érzik, az akkori események hatottak családjuk sorsára, most nagyobb bizalmat táplálnak mind a köz-, mind a magánszereplőkbe.

A „tudásindex” és a „politikai bizalomindex” változók korrelációval történő vizsgálata arra mutatott rá, hogy a két változó között egy százalékos szignifikancia szinten is szignifikáns ($p=0,004$), gyenge negatív kapcsolat van, ami arra világít rá, hogy minél többet tudnak a diákok a politika világáról, annál kevésbé bíznak meg benne. Az életkor nem befolyásolja szignifikánsan a politikai szereplőkbe vetett bizalmat.

A magánszféra szereplőibe vetett bizalom (családtagok, barátok stb.) és a politikai szereplőkbe vetett bizalom (polgármester, kormány, politikusok) egyaránt valószínűsíti a nagyobb toleranciát. (Előbbi tényező erősebben hat, mint az utóbbi, melynek hatása nagyon gyenge.)

22. táblázat: Az előítéletességet befolyásoló bizalom-faktorok (lineáris regresszióanalízis)

Bizalom	Béta-értékek (Korrigált $R^2=2,9\%$)
Politikai szféra szereplőibe vetett bizalom	-0,0856
A magánszféra szereplőibe vetett bizalom	-0,1484

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A magánszféra szereplőibe vetett bizalom (családtagok, barátok stb.) csökkenti a valószínűségét annak, hogy a fiatalok elfogadják az erőszakelvet. A politikai szereplőkbe vetett bizalomnak (polgármester, kormány, politikusok) nincs szignifikáns hatása a vizsgált változóra, ahogy a bizalom-típusok egyike sem befolyásolja a kormánnyal szembeni elvárás-faktorokat.

23. táblázat: Az erőszakelv elfogadását befolyásoló bizalom-faktorok (lineáris regresszióanalízis)

Bizalom	Béta-értékek (Korrigált $R^2=0,4\%$)
Politikai szféra szereplőibe vetett bizalom	Nem szignifikáns
A magánszféra szereplőibe vetett bizalom	-0,057

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A csupán a magánszféra szereplőibe vetett bizalom (családtagok, barátok stb.) növeli a valószínűségét annak, hogy a fiatalok elfogadják az erőből politizálás elvét. A politikai szereplőkbe (polgármester, kormány, politikusok) vetett bizalom erőssége fordítottan arányos az erőből politizálás elvének elfogadásával, azaz, akik jobban bíznak a politikai

szféra szereplőiben, kevésbé érzik szükségesnek, hogy létrejöjjön egy erős, akár „erőszakos” párt. Ez a hatás azonban nem szignifikáns.

24. táblázat: Az erőből politizálás elvének elfogadását befolyásoló bizalom-faktorok (lineáris regresszióanalízis)

Bizalom	Béta-értékek (Korrigált $R^2=0,3\%$)
Politikai szféra szereplőibe vetett bizalom	Nem szignifikáns
A magánszféra szereplőibe vetett bizalom	0,059

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A társadalmi tőke egyik indikátora, a társadalom intézményeibe, illetve más személyekbe vetett bizalom szintén valószínűsíti a demokratikus értékrend erősségét. Mind a politikai élet szereplőibe, mind pedig a magánszféra szereplőibe vetett bizalom szignifikánsan összefügg a demokrácia elemeinek fontosságával. Ez utóbbi hatása erősebb. A faktorelemzéssel elkülönített két csoporthoz – a magánszférához és a politikához – tartozó értékeket egyaránt befolyásolja mind a magánélet szereplőibe, mind pedig a politikai szféra szereplőibe vetett bizalom. Jól látható, hogy a magánszféra szereplőibe vetett bizalom erősebb hatással van a magánszférához tartozó értékek fontosságára.

25. táblázat: A demokratikus értékrendet befolyásoló bizalom-faktorok (lineáris regresszióanalízis)

	A demokrati- kus értékrend „erőssége” (Korrigált $R^2=4,4\%$)	A magánélet- hez köthető demokrácia- értékek (Korrigált $R^2=7,5\%$)	A politikához köthető demokrácia- értékek (Korrigált $R^2=0,3\%$)
Bizalom	Béta-értékek	Béta-értékek	Béta-értékek
Politikai szféra szereplőibe vetett bizalom	,093	0,071	0,048
A magánszféra szereplőibe vetett bizalom	,189	0,264	0,041

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

8.3.4. A „reflektív dimenzióba” tartozó változók hatásainak összegzése

Összességében megállapítható, hogy a hipotéziseim jelentős része igazolódott, azaz a szülők jellemzői, illetve a családi nyilvánosság dimenziójába tömörített változók jelentős hatással vannak arra, hogy a gyerekek miként reflektálnak önmagukra, illetve másokra, valamint a „reflektív” dimenziójába tartozó változók jelentős hatást gyakorolnak a fiatalok értékrendjére.

Az alábbiakban összefoglaló táblázatokban mutatom be, hogy mely hipotéziseket tudtam igazolni, illetve melyeket cáfoltam meg.

Megállapítható, hogy a magasabban kvalifikált szülők gyermekei, a meleg családi klímában nevelkedők és a konstruktív vitakultúrájú szülők gyermekeinek önbecsülése magasabb.⁵⁷ A magasabb önbecsülés pedig növeli a másokkal szembeni toleranciát, erősíti a demokratikus értékrendet. A fentiek alól kivételt képez a magyarságra és a politikai nézetetekre való büszkeség, hiszen ez éppen, hogy csökkenti a toleranciát, illetve a büszkeségek száma gyenge hatással, de erősíti az erőszak- és vezérelv elfogadását. Ahogyan arra korábban is kitértem, véleményem szerint nem önmagában a magyarságra való büszkeség csökkenti a toleranciát, hanem az intoleránsabb nézeteket valló radikális csoportosulások diskurzusaiban nagyobb szerepet kapó magyarságtudat csapódik le ebben a jelenségben.

26. táblázat: Az önbecsülésre vonatkozó hipotézisekkel kapcsolatos eredmények (n=4108)

Független változó	Függő változó	Eredmény
Az önbecsülésre ható tényezőkkel kapcsolatos hipotézisek		
Nevelési stílus	Önbecsülés	Igazoltam
Szülők iskolázottsága	Önbecsülés	Igazoltam a büszkeség kapcsán
Családi sorsesemények	Önbecsülés	Igazoltam a beilleszkedés kapcsán
Döntési autonómia	Önbecsülés	Cáfoltam
Szülők vitakultúrája	Önbecsülés	Igazoltam
Az önbecsülés hatásával kapcsolatos hipotézisek		
Önbecsülés	Előítéletesség	Igazoltam
Önbecsülés	Demokratikus értékrend	Igazoltam
Önbecsülés	Kormánnyal szembeni elvárások	Cáfoltam
Önbecsülés	Erőszakelv elfogadása ⁵⁸	Igazoltam a büszkeség kapcsán
Önbecsülés	Erőből politizálás elvének elfogadása	Igazoltam a büszkeség kapcsán
Önbecsülés	Politikai aktivitás	Igazoltam

Forrás: saját szerkesztés a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A döntési autonómiát valóban jelentősen befolyásolják a családi jellemzők, viszont a döntési szabadság sokkal kisebb hatással bír a fiatalok – általam vizsgált – politikai értékeire, mint azt előzetesen feltételeztem.

Összegezve megállapítható, hogy az elhanyagoló, büntető, alacsony iskolai végzettségű apák gyermekeinek, valamint a destruktív konfliktuskezelő szülők gyermekeinek van kisebb döntési autonómiájuk. Az alacsony döntési szabadság a vitakerülő vagy gyerekes véleménynyilvánítási formák preferálását eredményezi.

⁵⁷ Illetve azoké, akik úgy érzik, kevesebb történelmi, politikai sorsesemény befolyásolta családjukat.

⁵⁸ A hipotéziseimet jelző 4. számú ábrán az erőszakelv elfogadását és az erőből politizálás elvének elfogadását az ábrán való megjelenítés megkönnyítése miatt egy kategóriába vontam össze, az országos politikával szembeni elvárások kategóriájába. Az összegző táblázatokban azonban ezeket külön-külön jelenítem meg.

Megállapítható az is, hogy a nagyobb döntési szabadság valószínűsíti, hogy a fiatalok számára fontosak lesznek a magánélethez és a politikai szférához köthető demokratikus értékek.

27. táblázat: A döntési autonómiára vonatkozó hipotézisekkel kapcsolatos eredmények (n=4108)

Független változó	Függő változó	Eredmény
A döntési autonómiára ható tényezőkkel kapcsolatos hipotézisek		
Nevelési stílus	Döntési autonómia	Igazoltam
Szülők iskolázottsága	Döntési autonómia	Igazoltam
Szülők vitakultúrája	Döntési autonómia	Igazoltam
Önbecsülés	Döntési autonómia	Cáfoltam
Véleménynyilvánítási mód	Döntési autonómia	Igazoltam
A döntési autonómia hatásával kapcsolatos hipotézisek		
Döntési autonómia	Véleménynyilvánítási mód	Igazoltam
Döntési autonómia	Önbecsülés	Cáfoltam
Döntési autonómia	Előítéletesség	Cáfoltam
Döntési autonómia	Kormánnyal szembeni elvárások	Cáfoltam
Döntési autonómia	Demokratikus értékrend	Igazoltam (a magánszférához köthető értékek kapcsán)
Döntési autonómia	Erőszakelv elfogadása	Cáfoltam
Döntési autonómia	Erőből politizálás elvének elfogadása	Cáfoltam
Döntési autonómia	Politikai aktivitás	Cáfoltam

Forrás: saját szerkesztés a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A meleg családi klíma növeli, míg a büntető, kontrolláló vagy hanyagoló szülők jelenléte csökkenti annak a valószínűségét, hogy gyermekük bizalommal lesz a politikai intézmények iránt. A bizalom esélyét növeli, ha a szülőknek nagyon alacsony vagy nagyon magas az iskolai végzettségük, illetve, ha gyakoribbak a politikai tartalmú családi beszélgetések. Csökkenti viszont a politikai intézmények iránti bizalom valószínűségét a politikával kapcsolatos több ismeret.

A nagyobb bizalom növeli a toleranciát, a demokratikus értékrend erősségét és csökkenti az erőszakelv elfogadásának esélyét. Azok, akik csak a magánszféra szereplőiben bíznak (a társadalmi, politikai intézményekben nem), nagyobb valószínűséggel fogadják el az erőből politizálás elvét.

28. táblázat: A bizalomra vonatkozó hipotézisekkel kapcsolatos eredmények (n=4108)

Független változó	Függő változó	Eredmény
A bizalomra ható tényezőkkel kapcsolatos hipotézisek		
Nevelési stílus	Bizalom	Igazoltam
Szülők iskolázottsága	Bizalom	Igazoltam
Politikai kommunikáció	Bizalom	Igazoltam
Családi sorseseemények	Bizalom	Igazoltam
Politikai ismeretek	Bizalom	Igazoltam
A bizalom hatásával kapcsolatos hipotézisek		
Bizalom	Politikai ismeretek	Igazoltam
Bizalom	Előítéletesség	Igazoltam
Bizalom	Demokratikus értékrend	Igazoltam
Bizalom	Kormányral szembeni elvárások	Cáfoltam
Bizalom	Erőszakelv elfogadása	Igazoltam
Bizalom	Erőből politizálás elvének elfogadása	Igazoltam
Bizalom	Politikai aktivitás	Igazoltam

Forrás: saját szerkesztés a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

8.4. Az „ismeret dimenzióba” tartozó változók bemutatása

8.4.1. Aktuálpolitikával kapcsolatos ismeretek

A „Családi politikai szocializáció” kutatás kérdőívében vizsgáltuk azt is, hogy a kérdezettek az egyes pártokkal kapcsolatban tudják-e, hogy az kormánypárt, parlamenti ellenzéki vagy parlamenten kívüli ellenzéki párt. Eredményeim szerint legtöbben a FIDESZ kapcsán válaszoltak helyesen: a tanulók 95,8%-a tudta, hogy a FIDESZ kormánypárt. Ezzel szemben csupán a diákok megközelítőleg harmada (35,7%) tudta, hogy a KDNP a FIDESZ-szel koalícióban kormányoz. Szintén magas (89,2%) volt a helyes választ adók aránya a Kétfarkú Kutya Párt esetében. Az MSZP-t, a Munkáspártot és a Jobbikot hasonló, viszonylag magas arányban tudták a fiatalok helyesen elhelyezni ebben a struktúrában, míg az LMP, az MDF és az SZDSZ kapcsán már sokkal nagyobb bizonytalanság volt mérhető.

29. táblázat: A következő pártok közül melyek alkotják a kormányt? És melyek alkotják az ellenzéket? (% , n=2942-3390)

Pártok	Kormánypárt	Parlamenti ellenzéki párt	Parlamenten kívüli párt
FIDESZ	95,8	2,4	1,8
Jobbik	19,5	72,2	8,2
SZDSZ	13,0	32,4	54,6
LMP	9,3	66,5	24,2
Munkáspárt	6,0	17,5	76,5
MSZP	13,1	77,5	9,3
MDF	10,1	25,8	64,1
KDNP	35,7	15,9	48,3
Kétfarkú Kutya Párt	4,6	6,2	89,2

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció kutatás” adatai alapján

Az összes kérdésre választ adó diákok mindössze ötöde (20,4%) tudta mindegyik – a kérdőívben szereplő – pártot helyesen kategorizálni, 42%-uk hat-nyolc párt szerepét ismerte helyesen, míg 32,2%-uk öt, négy vagy három pártot sorolt be a megfelelő helyre. A mintába került diákok 4,3%-a legfeljebb két párt esetében adott helyes választ. A kérdezettek átlagosan 6,33 kérdést válaszoltak meg helyesen, a medián értéke 7, míg a móduszé 9.

30. táblázat: A pártokkal kapcsolatos kérdésre adott helyes válaszok száma (% , n=2713)

Helyes válaszok száma	Az összes kérdésre választ adók százalékában
0	0,1
1	0,4
2	3,8
3	6,9
4	12,5
5	12,8
6	12,8
7	12,3
8	17,9
9	20,4
Összesen	100

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

Szignifikáns különbség mutatkozik a fiúk és a lányok pártokkal kapcsolatos ismeretei között. Egyszempontos varianciaelemzéssel vizsgálva (az összes kérdésre valamilyen választ adó kérdezettek körében) kiderül: a fiúk ezen a téren tájékozottabbak, mint a lányok. Az előbbieket átlagosan 6,5, míg az utóbbiak 6,1 pártot kategorizáltak helyesen ($p=0,000$).

Azok, akik a neten politikai, közéleti témával kapcsolatban szoktak információt keresni, szignifikánsan ($p=0,000$) több párt (átlagosan 6,9) helyét ismertek helyesen a

kérdőívben szereplő dimenzióban, mint azok, akik nem szoktak a világhálón ilyen témában olvasni (ők átlagosan hat pártot tudtak helyesen bekegerezálni.)

A dél-dunántúli régiót külön vizsgálva kiderül: habár szignifikáns különbség ($p=0,000$) mutatható ki a különböző régiókban élő diákok politikai pártok ismerete között, a dél-dunántúli régió tanulóinak ismerete nem tér el jelentősen a többi tanulóétól. A mintaátlagtól csupán a közép-magyarországi és nyugat-dunántúli régió diákjainak válasza tér el jelentősen.

31. táblázat: A pártokkal kapcsolatos kérdésre adott helyes válaszok régiók szerint (átlag, az összes kérdésre választ adók körében, $n=2713$)

Régió	Helyes válaszok átlaga
KM	6,73
NYD	6,61
KD	6,45
DD	6,30
EM	6,04
EA	5,97
DA	5,95

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

32. táblázat: Az egyes makrorégiók diákjainak pártokkal kapcsolatos ismeretének azonosság valószínűségi értékei régiók szerint (p)

Régió	KM	NYD	KD	DD	ÉM	ÉA
KM						
NYD	0,99					
KD	0,70	0,99				
DD	0,31	0,83	1,00			
ÉM	0,00	0,06	0,40	0,92		
ÉA	0,00	0,01	0,14	0,73	1,00	
DA	0,00	0,01	0,16	0,72	1,00	1,00

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

8.4.2. A politikai rendszerrel kapcsolatos ismeretek

A kérdőív tartalmazott a hatalmi ágakra és a népszuverenítésra vonatkozó kérdéseket is, a politikai rendszerrel, a választási rendszerrel, a parlamenttel, valamint a bíróságok munkájával kapcsolatban is szerepelt egy-egy egyszerűbb ismeretet vizsgáló kérdés. A válaszadóknak azt kellett eldönteniük, hogy a kérdőívben szereplő állítások közül melyik az igaz. A tanulók a legmagasabb arányban a bíróságok munkájával, valamint a választási rendszerrel kapcsolatos kérdésre adtak helyes választ. 73,8%-uk tudta helyesen, hogy a bíróságok feladata a törvények alkalmazása (ítéllehoztal), míg 72,8%-uk tudta, hogy azok indulhatnak a választásokon, akik kellő számú ajánlást

(kopogtatócédulát) gyűjtenek össze. Azt viszont csupán a diákok kevesebb mint kétharmada (62,4%) válaszolta, hogy a parlament feladata az ország összes lakosára vonatkozó törvények megalkotása. A legnagyobb bizonytalanság annak a kérdésnek kapcsán volt mérhető, mely arra kérdezett rá, hogy az alkotmány szerint hogyan működik a magyar politikai rendszer. A kérdezettek csupán 57,8%-a választotta azt a válaszlehetőséget, miszerint a kormány a törvények szabta keretek között dönt az országot érintő kérdésekről. A diákok mintegy ötöde (19%) úgy gondolja, hogy a megválasztott kormány azt tesz, amit akar.

33. táblázat: Az alkotmány szerint hogyan működik a magyar politikai rendszer? (% , fő, n=3814)

	Százalék	Elemzés
A megválasztott kormány azt csinál, amit akar.	19,0	725
A miniszterelnök egymaga irányítja az országot.	3,5	133
A kormány a törvények szabta keretek között dönt az országot érintő kérdésekről.	57,8	2206
A köztársasági elnök egymaga irányítja az országot.	1,2	45
Nem tudom	18,5	705

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

34. táblázat: Ki indulhat el a választásokon? (% , fő, n=3837)

	Százalék	Elemzés
Akárki, aki jelentkezik	4,6	176
Akárki, aki összegyűjt kellő számú ajánlást (kopogtatócédulát)	72,8	2794
Akárki, akinek van diplomája	2,4	92
Akárki, akinek elég sok pénze van	6,0	231
Nem tudom	14,2	544

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

35. táblázat: Mi a feladata a parlamentnek? (% , fő, n=3795)

	Százalék	Elemzés
Az ország összes lakosára vonatkozó törvények megalkotása	62,4	2367
A megalkotott törvények helyességének ellenőrzése	12,8	486
Az országos jelentőségű bűnösök felkutatása és elfogása	1,8	68
A törvények alkalmazása fontos esetekben (ítélhetőzatal)	5,4	206
Nem tudom	17,6	668

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

36. táblázat: Mi a feladatuk a bíróságoknak? (% , fő, n=3809)

	Százalék	Elemszám
Törvények megalkotása	4,3	163
A megalkotott törvények helyességének ellenőrzése	7,3	279
A bűnösök felkutatása és elfogása	4,6	173
A törvények alkalmazása (ítéllethozatal)	73,8	2811
Nem tudom	10,1	383

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A fent elemzett négy kérdésből a mind a négy kérdésre választ adó tanulók harmada (34,6%) tudta mindegyik kérdésre a helyes választ, 28,5%-uk háromra, 16,1%-uk pedig kettőre válaszolt jól. A kérdezettek tizede-tizede (11,4 és 9,5%) egy kérdés esetében tudta, vagy egyetlen kérdés esetében sem tudta kiválasztani a megfelelő választ.

37. táblázat: A politikai rendszerre, a választási rendszerre, a parlamentre, valamint a bíróságok munkájára vonatkozó négy kérdésre adott helyes válaszok (% , fő, n=3706)

Helyes válaszok száma	Az összes kérdésre választ adók százalékában	Elemszám
0	9,5	350
1	11,4	421
2	16,1	597
3	28,5	1054
4	34,6	1284
Összesen:	100,0	3706

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A pártokkal kapcsolatos kilenc, valamint a politikai rendszerre, a választási rendszerre, a parlamentre és a bíróságok munkájára vonatkozó négy kérdésből létrehoztam egy új változót, „tudásindex” néven. Ez az index azt mutatja meg, hogy a 13 politikai ismeretet mérő kérdésre hány helyes választ adtak a diákok. (Az elemzésbe azoknak a tanulóknak a válaszait vontam be, akik mind a 13 kérdésre adtak valamilyen választ.)

Eredményeim szerint a valamennyi kérdésre választ adók tizede (13,2%) tudta mind a 13 kérdésre a helyes választ, felük (50,2%) tíz vagy annál több jó választ adott. A diákok negyede (25,5%) 11-12, míg 22,9%-a kilenc vagy tíz helyes feleletet adott. A tanulók harmada (36,3%) tíznél kevesebb, de ötnél több, míg 13,6%-a legfeljebb öt kérdésre adott jó választ. A középiskolások átlagosan 9,15 jó feleletet adtak, a medián értéke 10, a móduszé pedig 12. (A „tudásindex” értékeinek értelmezésénél figyelembe kell venni azt is, hogy magas volt azok aránya, akik nem válaszoltak a kérdésekre.)

38. táblázat: A politikával kapcsolatos 13 kérdésre adott helyes válaszok száma (% , fő n=2618)

Helyes válaszok száma	Az összes kérdésre választ adók százalékában	Elemzés
0	0,1	2
1	0,1	4
2	1,1	29
3	2,1	56
4	4,4	115
5	5,8	152
6	6,5	170
7	8,4	220
8	10,0	261
9	11,4	297
10	11,5	301
11	11,9	311
12	13,6	356
13	13,2	346
Összesen	100,0	2618

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A regionális eltéréseket a tudásindex szempontjából külön vizsgálva szignifikáns különbség ($p=0,000$) mutatható ki a különböző régióban élő diákok válaszai között. A legkevésbé tájékozottak az Észak- és Dél-Alföldön élők, míg a legtöbb ismerettel a közép-magyarországi és a nyugat-dunántúli diákok rendelkeznek.

39. táblázat: A 13 kérdésre adott helyes válaszok átlaga régiók szerint (átlag, az összes kérdésre választ adók körében, n=2618)

Régió	Helyes válaszok átlaga
KM	9,66
NYD	9,54
KD	9,39
DD	9,17
EM	8,85
EA	8,65
DA	8,57

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

40. táblázat: Az egyes makrorégiók diákjainak politikai ismeretének szintje közötti azonosság valószínűségi értékei régiók szerint (p)

Régió	KM	NYD	KD	DD	ÉM	ÉA
KM						
NYD	0,999					
KD	0,935	0,999				
DD	0,597	0,917	0,995			
ÉM	0,007	0,162	0,480	0,949		
ÉA	0,000	0,009	0,075	0,582	0,988	
DA	0,000	0,005	0,042	0,436	0,947	1,00

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

Adataim alapján megállapítható, hogy fiúk és lányok – a kérdőívben szereplő kérdésekkel mért – politikával kapcsolatos ismeretei között szignifikáns ($p= 0,019$) eltérés van. A fiúk átlagosan 9,28, míg a lányok átlagosan 9 kérdésre adtak helyes választ. Az egyutas varianciaanalízis kimutatta azt is, hogy a településtípus szerint is szignifikáns ($p=0,000$) különbségek mutathatók ki. A fővárosi tanulók átlagosan 9,99, a megyeszékhelyen élők 9,56, az 5000 főnél nagyobb településen lakók 8,99, míg az 5000 fő alatti településen élők 8,67 jó választ adtak a 13 kérdésből.

Azok, akik kérdésünkre azt válaszolták, hogy ők az egyik legjobb tanulók az osztályban, átlagosan 10,05 helyes választ adtak, míg a magukat jó tanulóknak nevezők 10,00, a közepes tanulók 8,33, valamint a magukat gyenge tanulóknak minősítők a 13 kérdésből átlagosan 7,95 jó feleletet adtak.

8.4.3. Főbb összefüggések

Hipotézisem szerint a középiskolások politikai ismereteit befolyásolja:

- A szülők iskolai végzettsége
- A politikai kommunikáció⁵⁹
- A családi sorseseemények
- A szülők társadalmi, politikai aktivitása
- A politikai szféra szereplőibe vetett bizalom

A politikai ismeret hatással van:

- A politikai szféra szereplőibe vetett bizalomra
- Az előítéletességre
- A demokratikus értékrendre
- A kormánnyal szembeni elvárásokra
- Az erőszakelv elfogadására
- Az erőből politizálás elvének elfogadására
- A politikai aktivitásra⁶⁰

---

⁵⁹ Ez a középiskolások politikai intézményekbe vetett bizalmát befolyásolhatja.

⁶⁰ Ezt a 8.8-as fejezetben tárgyalom.

Az, hogy a családi beszélgetésekben előfordul-e a politikai pártokkal kapcsolatos diskurzus, szignifikánsan ($p=0,000$) befolyásolja a pártokkal kapcsolatos ismereteket. Azok a diákok, akiknek családjában témaként szerepelnek a politikai pártok, átlagosan 7,1 pártot tudtak helyesen besorolni, míg azok, akiknek családjában ez a téma, de őket nem vonják bele ezekbe a beszélgetésekbe, átlagosan 6,1 párt helyét ismerték helyesen. Akiknél téma a politikai párt, de a tanulót ez nem érdekli, átlagosan 6,2 pártot, míg azok, akiknek a családjában ez a kérdéskör nem szokott felmerülni, átlagosan 5,7 pártot tudtak elhelyezni a kormánypárt, parlamenti ellenzéki párt és parlamenten kívüli párt kategóriákba.

Szintén szignifikáns összefüggés ($p=0,000$) van a barátokkal való politikai témájú beszélgetés és a pártok ismerete között. Azok a diákok, akik barátaikkal gyakran beszélgetnek politikát érintő ügyekről, átlagosan 7,4, míg az e témáról ritkán beszélgetők 6,6, és a barátaikkal e témát soha nem érintő diákok 5,6 párt helyét ismerték helyesen.

Az édesanya/nevelőanya és az édesapa/nevelőapa iskolai végzettsége is jelentősen befolyásolta ($p=0,000$) a vizsgált kérdésre adott válaszokat. A szülők iskolai végzettségének növekedésével nő a gyermekek politikai ismeretszintje.⁶¹

41. táblázat: A politikával kapcsolatos kérdésekre adott helyes válaszok átlaga, az édesapa/nevelőapa iskolai végzettsége szerinti bontásban (átlag, n=2618)

Édesapa/nevelőapa iskolai végzettsége	Helyes válaszok átlaga (a 13 kérdésből)
kevesebb, mint 8 osztály	6,50
8 osztály	7,24
szakmunkásképző	8,52
szakközépiskola	9,22
gimnázium	9,67
technikum	9,62
főiskola	9,89
egyetem	10,53

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

⁶¹ A kevesebb mint 8 általánost végzett apák gyermekei átlagosan 6,5, a nyolc általános iskolai osztályt végzettek gyermekei 7,24, a szakmunkásképzőt végzettek gyermekei 8,52, a szakközépiskolát végzetteké 9,22, a gimnáziumi végzettséggel rendelkezőké 9,67, a főiskolai diplomával rendelkezőké 9,89, míg az egyetemet végzettek gyermekei átlagosan 10,53 helyes választ adtak a kérdésekre.

A kevesebb mint 8 általános iskolai osztályt végzett anyák gyermekei átlagosan 7,2, a 8 általános végzettek gyermekei 7,22, a szakmunkásképzőt végzettek gyermekei 8,17, a szakközépiskolát végzetteké 9,01, a gimnáziumi végzettséggel rendelkezőké 9,18, a főiskolai diplomával rendelkezőké 10,00, míg az egyetemet végzettek gyermekei átlagosan 10,46 helyes választ adtak a kérdésekre.

42. táblázat: A politikával kapcsolatos kérdésekre adott helyes válaszok átlaga, az édesanya/nevelőanya iskolai végzettsége szerinti bontásban (átlag, n=2618)

Édesanya/nevelőanya iskolai végzettsége	Helyes válaszok átlaga (a 13 kérdésből)
kevesebb, mint 8 osztály	7,20
8 osztály	7,22
szakmunkásképző	8,17
szakközépiskola	9,01
gimnázium	9,18
technikum	9,88
főiskola	10,00
egyetem	10,46

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A helyes válaszok számát jelentősen befolyásolta (mindhárom esetben $p=0,000$), hogy a családon belül szóba szoktak-e kerülni a pártokkal, politikai szervezetekkel, politikusokkal kapcsolatos témák. Mindegyik témakör esetében elmondható, hogy azok a diákok adták a legtöbb helyes választ, akiknek a családjában elő szoktak kerülni ezek a témák, és a gyerekeket is bevonják ezekbe a beszélgetésekbe. Nincs szignifikáns különbség a tanulók ismereteiben aszerint, hogy téma-e egyáltalán a családban az adott kérdéskör, vagy téma ugyan a családban, de a gyerekekkel nem beszélnek róluk. Például azok, akiknek a családjában szoktak beszélgetni a pártokról, és a gyerekeket is bevonják ezekbe a diskurzusokba, átlagosan 10,25 jó választ adtak, míg azok, akiknek a családjában ez téma, de őket nem érdekli, átlagosan 9,10 helyes választ jelöltek be. Azok, akik családjában ez téma, de velük nem beszélnek erről, átlagosan 8,68, és azok, akik családjában nem kerülnek szóba a pártok, átlagosan 8,28 jó választ adtak.

43. táblázat: A helyes válaszok átlaga aszerint, hogy a különböző témákról szoktak-e beszélgetni a családban a tanulók (átlag, n=2618)

Téma	Kategória	Helyes válaszok átlaga (a 13 kérdésből)
Pártok	Részt veszek a beszélgetésben	10,25
	Téma, de velem nem beszélnek róla	8,68
	Téma, de engem nem érdekel	9,10
	Nem téma a családban	8,28
Politikai szervezetek	Részt veszek a beszélgetésben	10,30
	Téma, de velem nem beszélnek róla	8,64
	Téma, de engem nem érdekel	8,98
	Nem téma a családban	8,63
Politikusok	Részt veszek a beszélgetésben	10,35
	Téma, de velem nem beszélnek róla	8,67
	Téma, de engem nem érdekel	9,06
	Nem téma a családban	8,41

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A szülők társadalmi, politikai aktivitása nem befolyásolja sem a gyermekük aktuálpolitikai, sem pedig az államberendezkedéssel kapcsolatos ismereteit. A szülők politikai aktivitásának kategóriáit (rendszer-konform vagy ellenzéki tevékenység, illetve rendszerváltás előtti vagy utáni aktivitás) vizsgálva is ugyanerre az eredményre jutottam.

A sorsesemények emlékezete annyiban van összefüggésben a politikai ismeretekkel, hogy azok, akik több ilyen politikai, történelmi esemény családi hatását érzékelik, kevesebb aktuálpolitikai ismerettel rendelkeznek ($p=0,000$; $r=-0,087$).

A politikával kapcsolatos ismeretek mennyisége korrelál az előítéletességgel. A korreláció iránya negatív és nagyon gyenge ($r=-0,094$), de szignifikáns ($p=0,000$).

A politikával kapcsolatos minél szélesebb körű ismeretek valószínűsítik az erőszakelv elutasítását. A korreláció iránya negatív és gyenge ($r=-0,043$, $p=0,038$). Vizsgáltam azt is, hogy a politikával kapcsolatos ismeretek közül a pártokkal kapcsolatos (azaz aktuálpolitikai), vagy a politikai intézményekkel kapcsolatos ismeretek befolyásolják-e inkább az erőszakelv elfogadását, illetve elutasítását. A lineáris regresszióelemzés eredményei szerint csak a stabilabb, azaz a politikai intézményekkel kapcsolatos tudás befolyásolta szignifikánsan ($p=0,005$) az erőszakelv elfogadását ($\beta = -0,054$; adjusted R square=0,2%).

Hasonlóan az erőszakelv vizsgálatának eredményeivel, a politikával kapcsolatos tudás valószínűsíti az erőből politizálás elvének elutasítását. A korreláció iránya negatív és gyenge ($r=-0,068$; $p=0,001$).

A politikával kapcsolatos ismeretek két csoportja közül az aktuálpolitikát, azaz a pártokat jobban ismerők inkább elfogadják azt az állítást, hogy egy erős pártra van szükség a sok vitatkozó helyett. A politikai intézményekkel kapcsolatos ismeret szintje nem befolyásolja az ezzel az elvvel való egyetértést (béta= 0,055; adjusted R square=0,2%).

Ha azt vizsgáljuk, hogy a kérdőívben szereplő pártokkal és a politikai intézménnyel kapcsolatos kérdésre hány helyest választ adtak a diákok, akkor a korrelációelemzés eredménye szerint a politikával kapcsolatos ismeretek mennyisége pozitívan és közepes erősséggel korrelál a demokratikus értékrend erősségével ($p=0,000$; $r=0,361$). Viszont, ha a faktoranalízissel kialakított két tényezőt, azaz a pártokkal és a politikai intézményekkel kapcsolatos tudást különválasztva vizsgálódunk, kiderül, hogy a politikai intézményekkel kapcsolatos ismeretszint függ össze szignifikánsan a demokratikus attitűdökkel, mégpedig negatív irányban.

8.4.4. Az „ismeret” dimenzióhoz tartozó változók hatásainak összegzése

Összességében megállapítható, hogy a családi jellemzők erős hatást gyakorolnak a fiatalok politikai ismereteire, a politikával kapcsolatos tudás pedig jelentősen befolyásolja az értékpreferenciát.

A magasabban kvalifikált szülők gyermekei, illetve azok, akiknek családjában sűrűbben esik szó politikai témákról, általában tágabb, pontosabb politikai ismeretekkel rendelkeznek. A több ismeret csökkenti a politikai intézményekbe vetett bizalmat, viszont növeli a másokkal szembeni toleranciát, az erőszak- és vezérelv elutasításának valószínűségét, valamint erősíti a demokratikus értékrendet. Ugyanakkor azonban a politikai intézmények jobb ismerete, ami nem párosul aktuálpolitikai ismeretekkel – csökkenti a demokratikus értékrend erősségét.

44. táblázat: A politikai ismeretre vonatkozó hipotézisekkel kapcsolatos eredmények (n=4108)

Független változó	Függő változó	Eredmény
Az ismeretre ható tényezőkkel kapcsolatos hipotézisek		
Szülők iskolázottsága	Politikai ismeret	Igazoltam
Politikai kommunikáció	Politikai ismeret	Igazoltam
Családi sorseseemények	Politikai ismeret	Igazoltam
Szülők társadalmi, politikai aktivitása	Politikai ismeret	Cáfoltam
Bizalom	Politikai ismeret	Igazoltam
Az ismeret hatásával kapcsolatos hipotézisek		
Politikai ismeret	Bizalom	Igazoltam
Politikai ismeret	Előítéletesség	Igazoltam
Politikai ismeret	Demokratikus értékrend	Igazoltam
Politikai ismeret	Kormánnyal szembeni elvárások	Cáfoltam
Politikai ismeret	Erőszakelv elfogadása	Igazoltam
Politikai ismeret	Erőből politizálás elvének elfogadása	Igazoltam
Politikai ismeret	Politikai aktivitás	Cáfoltam

Forrás: saját szerkesztés a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

8.5. A „nyilvánosság dimenzióba” tartozó változók bemutatása

8.5.1. A szülőkkel szembeni véleménynyilvánítási forma

A kutatás adatbázisa lehetőséget nyújtott annak vizsgálatára is, hogy a válaszadók véleményüket nyíltan el szokták-e mondani, avagy inkább a konfliktuskerülés jellemzi őket. Az adatok szerint relatív többségük többnyire vállalja véleményét, de nem elhanyagolható azok aránya sem, akik inkább kerülnek a véleményeltérést, vitát.

45. táblázat: Amikor beszélgettek a családban és valamilyen témában úgy érzed, hogy határozott, a szüleidétől eltérő véleményed alakul ki, mi szokott történni? (% , n=3913)

Elmondom a véleményemet ...	Általában	Gyakran	Ritkán	Soha
és megpróbálom érvekkel meggyőzni a szüleimet	51,7	30,4	12,4	5,5
de nem vitatkozom velük	23,3	25,4	34,5	16,8
és minden eszközt bevetek, hogy az igazamat elismerjék (pl. füllentek, ha kell)	13,0	14,6	38,4	34,1
Nem mondom el a véleményemet, mert ...	Általában	Gyakran	Ritkán	Soha
vannak kérdések, amikről nem lehet meggyőzni egymást, és ezt el kell fogadni	21,3	25,8	31,5	21,5
a szüleim jobban ismerik a világot, és ezért véleményüket fontos kérdésekben eleve elfogadom	12,4	23,5	38,4	25,8
nem tartom helyesnek a szülőkkel való vitát	17,6	17,2	29,1	36,1
nem áll érdekemben vitatkozni a szüleimmel, hiszen akkor kedvesebbek velem, ha nem mondok ellent	7,6	12,3	27,2	52,9
végül úgyis rám kényszerítik az igazukat (pl. büntetéssel), ezért felesleges	4,2	6,5	19,3	70,0

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

Főkomponens elemzéssel vizsgáltam, hogy milyen véleménynyilvánítási struktúrák fedezhetőek fel a válaszok alapján. A létrejött három főkomponens a teljes variancia 60,4%-át magyarázza. A létrehozott kategóriák elnevezéseit Marián Béla elemzéséből vettem át (Marián 2012: 15-19).

A „vitakerülésként” elnevezett véleménynyilvánítási csoportba tartoznak azok a módzatok, amelyek lényege, hogy az esetleges nyílt konfliktusokat eleve elkerülik a válaszadók, akár tekintélytiszteletből, akár jól felfogott érdekük miatt. A „gyerekes vita” kategóriájába azok a válaszok kerültek, amelyek azt tükrözik, hogy a diákok vagy füllentéssel és más hasonló „nem fair” eszközzel igyekeznek véleményüket kifejteni, vagy meg sem kísérelnek véleményt formálni. A harmadik, demokratikus vita- és véleménynyilvánítási mód a „meggyőzés”, amikor érvek felsorakoztatásával igyekeznek a válaszadók szüleit meggyőzni.

46. táblázat: A szülőkkel szembeni véleménynyilvánítási formák típusai - a főkomponens elemzés eredménye (Oblimin rotációval készült faktorsúlyok)

	Vitakerülés	Gyerekes vita	Meggyőzés
Nem tartom helyesnek a szülőkkel való vitát.	,801		
Nem áll érdekekben vitatkozni a szüleimmel, hiszen akkor kedvesebbek velem, ha nem mondok ellent.	,668		-,481
Nem mondom el a véleményemet, mert a szüleim jobban ismerik a világot, és ezért véleményüket fontos kérdésekben eleve elfogadom.	,665		
Vannak kérdések, amikről nem lehet meggyőzni egymást és ezt el kell fogadni.	,602		
Elmondom a véleményemet, de nem vitatkozom velük.	,462		
Elmondom a véleményemet és megpróbálom érvekkkel meggyőzni szüleimet igazamról.			,446
Elmondom a véleményemet és minden eszközt bevetek, hogy igazamat elismerjék (pl. füllentek, ha kell).		,845	
Végül úgyis rám kényszerítik az igazukat (pl. büntetéssel), ezért felesleges.		,644	-,546

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

8.5.1.1. Főbb összefüggések

Hipotézisem szerint a diákok véleménynyilvánítási módjára hatással van:

- A szülők iskolai végzettsége
- A szülők nevelési stílusa
- A szülők vitakultúrája
- A diákok döntési szabadsága
- A diákok vitastílusa

A véleménynyilvánítási forma befolyásolja:

- A diákok döntési szabadságát
- A demokratikus értékrendet
- A kormánnyal szembeni elvárásokat
- Az erőszakelv elfogadását
- Az erőből politizálás elvének elfogadását
- A politikai aktivitást⁶²

A szülők iskolai végzettsége minden véleménynyilvánítási formát szignifikánsan befolyásol ($p_{\text{apa-vitakerülés}}=0,000$; $p_{\text{apa-meggyőzés}}=0,002$; $p_{\text{apa-gyerekes vita}}=0,000$; $p_{\text{anya minden esetben}}=0,000$). Általánosságban elmondható, hogy a magasabban kvalifikált szülők gyermekei inkább a meggyőzőes stratégiát alkalmazzák, míg az alacsony iskolai végzettségű szülők gyermekei a vitakerülést vagy a gyerekes vitamódot választják.

A szülők vitastílusa főként a *gyerekes vitastílus* alkalmazását befolyásolja oly módon, hogy ha a vitás helyzetben destruktívan (kiabálás, sértődés) viselkedik akár az apa, akár az anya, a gyermekük nagyobb valószínűséggel választja ugyanezt a véleménynyilvánítási formát, míg, ha a szülők konstruktívan állnak a konfliktusos helyzetek megoldásához, csökken ennek valószínűsége ($p_{\text{minden esetben}}=0,000$).

A diákok vitastílusa és a szülőkkel szembeni véleménynyilvánítási forma egymást befolyásoló tényezők. Habár előzetesen azt feltételeztem, hogy a konstruktív vitastílus a *meggyőzőes* stratégiát eredményezi, míg a destruktív vitastílus a *vitakerülést* vagy a *gyerekes vita* választását eredményezi, és ezek visszafelé is így hatnak, ez a feltételezésem megdőlt. A konstruktivitás valóban csökkenti a *gyerekes vita*

---

⁶² Ezt a 8.8-as fejezetben tárgyalom.

választásának valószínűségét, és a destruktivitás növeli ennek esélyét ($p=0,000$), de a bocsánatkérés és a konfliktus oldása (azaz a konstruktív vitastílus) a *vitakerülés* választását is valószínűsíti ($p=0,000$), míg a *meggyőzőes stratégiát* egyaránt alkalmazzák a destruktív és a konstruktív vitastílussal jellemezhető középiskolások.

Ha az apa keményen bünteti gyermekét vagy elhanyagolja, akkor gyermeke jellemzően a vitakerülést vagy a gyermekes vitastílust alkalmazza szüleivel szemben ($p=0,000$). Ha a büntető apa mellett egy elhanyagoló anya van, akkor jellemzőbb a gyermekes vita. A meleg klímájú családokban a gyermek inkább meggyőzni próbálja szüleit, mintsem a vitát elkerülni vagy elbagatellizálni.

A szülőkkel szemben alkalmazott véleménynyilvánítási formák közül a vitakerülés (szülői tekintély miatti meghátrálás, vagy a konfliktus elkerülése miatti jutalom érdekében történő vitakerülés), valamint a gyerekes viselkedésforma (füllentés vagy a konfrontáció elkerülése) valószínűsíti a másokkal szembeni előítéleteket. Ebben az esetben is feltételezhető, hogy nem önmagában a vitastílus hat az előítéletekre, hanem az autoriter nevelési elvek mentén szocializálódott gyermekekre jellemző inkább, hogy az autoritást hordozó személlyel szemben nem lépnek fel, és előítéletesebbek másokkal szemben. A véleménynyilvánítás során alkalmazott pozitív, azaz meggyőző stratégia, a demokratikus vitakultúra alkalmazása (érvelés) nem befolyásolja szignifikánsan a kulcsoportokkal szembeni toleranciát.

47. táblázat: Az előítéletestet befolyásoló véleménynyilvánítási típusok (lineáris regresszióanalízis)

Szülőkkel szembeni véleménynyilvánítás	Béta-értékek (Korrigált $R^2=1,6\%$)
Vitakerülés	0,057
Meggyőzés	Nem szignifikáns
Gyerekes vita	0,110

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A regresszióelemzés eredménye szerint a család felnőtt tagjaival szemben alkalmazott véleménynyilvánítási formák közül a *meggyőzés* és a *gyerekes vita* valószínűsíti az erőszakelv elfogadását, míg az erőből politizálás elvének elfogadását a vitakerülés és a meggyőzés valószínűsíti, a gyerekes vita választása pedig csökkenti ennek esélyét. Ezek az eredmények ellentmondást tükröznek. A gyerekes vita és az erőből politizálás összefüggése szintén az autoriter nevelési stílussal magyarázható. A két vezetési elvvel (erőszak- és vezérelv) való egyetértés kapcsán számos ambivalencia mutatkozik (például, hogy a demokratikus értékek fontosságát vallók között is magas ezeknek az

elveknek az elfogadása). Tehát ebben az esetben is feltételezhető, hogy a vezetési elvekkel kapcsolatos kiforrotlan, ambivalens értelmezés tükröződik vissza a vitastílussal való összefüggésekben.

48. táblázat: Az erőszakelv elfogadását befolyásoló véleménynyilvánítási típusok (lineáris regresszióanalízis)

Szülőkkel szembeni véleménynyilvánítás	Béta-értékek (Korrigált $R^2=0,9\%$)
Vitakerülés	Nem szignifikáns
Meggyőzés	0,074
Gyerekes vita	0,057

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

49. táblázat: Az erőből politizálás elvének elfogadását befolyásoló véleménynyilvánítási típusok (lineáris regresszióanalízis)

Szülőkkel szembeni véleménynyilvánítás	Béta-értékek (Korrigált $R^2=1,5\%$)
Vitakerülés	0,087
Meggyőzés	0,075
Gyerekes vita	-0,047

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A demokratikus értékrend erőssége és a meggyőzésen, érvelésen alapuló kommunikáció szignifikánsan összefügg egymással, míg a vitakerülés és a gyermekes viselkedésforma negatív kapcsolatban áll a demokratikus értékek fontosságával. Ennek magyarázata is abban keresendő, hogy az autoriter nevelési stílus következményeképpen a tekintélyt hordozó személlyel szemben kevésbé van helye a vitának, és a demokratikus értékek sem lesznek olyan fontosak az ilyen körülmények között szocializálódott gyermekek számára.

50. táblázat: A demokratikus értékrendet befolyásoló véleménynyilvánítási típusok (lineáris regresszióanalízis)

	A demokratikus értékrend „erőssége” (Korrigált $R^2=5,7\%$)	A magánélethez köthető demokrácia-értékek (Korrigált $R^2=5,7\%$)	A politikához köthető demokrácia-értékek (Korrigált $R^2=2,6\%$)
Szülőkkel szembeni véleménynyilvánítás	Béta-értékek	Béta-értékek	Béta-értékek
Vitakerülés	-,138	-0,069	-0,120
Meggyőzés	,071	0,046	0,072
Gyerekes vita	-,171	-0,171	-0,077

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

Mind a politikai jogokhoz kapcsolódó, mind pedig a magánélethez tartozó demokratikus értékek összefüggenek a véleménynyilvánítási formákkal. Az érvelésen alapuló kommunikáció mindkét esetben pozitív, míg a vitakerülés és a gyermeces vitastílus negatív kapcsolatban áll az értékek jelentőségével kapcsolatos véleménnyel (adjusted R square_{magánélet}:5,7%, adjusted R square_{politikai élet}: 2,6%).

A kormánnyal szembeni elvárásokból létrehozott faktorokra ez a tényező nincs hatással.

8.5.2. Vitakultúra, konfliktuskezelés

A kérdezettek családjában nagyon ritka a konfliktusok agresszív megoldása (illetve ennek kérdőívben történő „rögzítése”), a kiabálás viszont időnként előfordul a családokban. Azt, hogy a szülők, illetve a gyerekek milyen módon igyekeznek a vitás kérdéseket rendezni, az alábbi táblázat tartalmazza.

51. táblázat: Az apa, az anya és a gyermek milyen módon kezeli a vitás helyzeteket (% , n=3606)

	Apám/ nevelőapám				Anyám/ nevelőanyám				Válaszadó diák			
	Szinte mindig	Gyakran előfordul	Ritkán, de megesik	Soha nem fordul elő	Szinte mindig	Gyakran előfordul	Ritkán, de megesik	Soha nem fordul elő	Szinte mindig	Gyakran előfordul	Ritkán, de megesik	Soha nem fordul elő
Kiabál	7,8	12,9	45,5	33,7	8,7	20,9	46,7	23,7	7,6	23,1	45,0	24,3
Verekszik	1,0	1,5	5,6	92,0	0,6	1,8	6,3	91,3	1,0	1,5	7,7	89,8
Napokig megsértődik és nem kommunikál	2,6	4,7	20,1	72,6	2,3	6,9	25,5	65,3	3,2	8,6	28,8	59,4
Az első heves érzelmek elmúltával bocsánatot kér	13,8	19,0	26,9	40,3	16,7	23,4	28,3	31,6	17,9	26,6	29,9	25,5
Humorral oldja a feszültséget	19,6	26,0	22,6	31,8	8,6	18,7	31,4	41,2	21,3	30,9	24,5	23,2

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

Főkomponens elemzéssel vizsgáltam, hogy a családon belül milyen konfliktuskezelési sémák fordulnak elő. Külön vizsgáltam az apák, az anyák és a gyermekek viselkedését. Mindhárom esetben direct oblimin rotációval képeztem faktorokat a főkomponensekből. A létrehozott faktorok a teljes variancia 54-58 százalékát magyarázzák.

Mindhárom esetben két konfliktuskezelési stratégia különíthető el: a destruktív és a konstruktív. Destruktív reakciónak tekintem a kiabálást, a fizikai agressziót, illetve

a napokig tartó sértődést, míg konstruktív konfliktuskezelési technikaként kezelem azt, ha valamelyik családtag bocsánatot tud kérni, vagy megpróbálja a feszültséget humorral feloldani. A három csoportosítás összehasonlításából kiderül, hogy a destruktív konfliktuskezelési kategórián belül az apáknál a „verekedés” nagyobb súllyal szerepel, mint a megsértődés, míg az anyáknál és a gyermekeknél ennek fordítottja igaz.

52. táblázat: Az apa vitastílusai – a főkomponens elemzése eredménye (Oblimin rotációval készült faktorsúlyok)

Vitás helyzetekre adott reakciók az apa esetében:	Destruktív vitastílus faktora	Konstruktív vitastílus faktora
Kiabálás	,781	
Verekedés	,696	
Napokig tartó sértődés (napokig tartó kommunikációszünet)	,681	
Az első heves érzelmek elmúltával bocsánatkérés		,836
Humorral történő feszültségoldás		,796

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

53. táblázat: Az anya vitastílusai – a főkomponens elemzése eredménye (Oblimin rotációval készült faktorsúlyok)

Vitás helyzetekre adott reakciók az anya esetében:	Destruktív vitastílus faktora	Konstruktív vitastílus faktora
Kiabálás	,747	
Verekedés	,724	
Napokig tartó sértődés (napokig tartó kommunikációszünet)	,643	
Az első heves érzelmek elmúltával bocsánatkérés		,810
Humorral történő feszültségoldás		,808

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

54. táblázat: A gyermek vitastílusai – a főkomponens elemzése eredménye (Oblimin rotációval készült faktorsúlyok)

Vitás helyzetekre adott reakciók az anya esetében:	Destruktív vitastílus faktora	Konstruktív vitastílus faktora
Kiabálás	,758	
Verekedés	,722	
Napokig tartó sértődés (napokig tartó kommunikációszünet)	,607	
Az első heves érzelmek elmúltával bocsánatkérés		,796
Humorral történő feszültségoldás		,796

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai

A létrehozott főkomponensek segítségével a teljes mintát klaszterelemzéssel három csoportra bontottam. A legkisebb elemszámú klaszterbe (n=737) tartoznak azok a

családok, ahol a szülők is és a gyermek is inkább destruktív konfliktuskezelési eszköztárat mozgósítanak a veszekedéseknél, vitáknál (kiabál, verekszik, megsértődik). A második csoportba (n=1458) tartoznak azok a családok, ahol vegyesen érhető tetten a konstruktív és destruktív vitastílus. A harmadik csoportba (n=1410) sorolhatóak azok a családok, ahol mind a szülők, mind pedig gyermekük inkább konstruktívan állnak a konfliktusokhoz (oldani próbálják a feszültséget vagy bocsánatot kérnek). Öröndetes tény, hogy a családok csak alacsony arányáról mondható el, hogy a konfliktuskezelés szempontjából destruktívak. Nem meglepő az, hogy a három klaszteres megoldásban a szülők és gyermekeik hasonlóan viselkednek viták, nézeteltérések során, hiszen a korrelációelemzés rámutatott arra, hogy a gyermekek – vitastílus tekintetében (is) – szüleik viselkedésmintáját „utánozzák”.

55. táblázat: Vitastílus - a klaszterelemzés eredménye (klaszterközepponok)

	Klaszterek		
	Destruktív vitakultúra jellemző a családra	Semleges vitakultúra	Konstruktív vitakultúra jellemző a családra
Apa destruktív	1,03846	-,28439	-,24866
Apa konstruktív	-,24628	-,55527	,70297
Anya destruktív	1,17424	-,30681	-,29645
Anya konstruktív	-,26243	-,64767	,80698
Gyerek destruktív	1,14912	-,36004	-,22827
Gyerek konstruktív	-,18869	-,62728	,74734

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

Négy, öt, hat klaszter kialakítása során azt az eredményt kapjuk, hogy, ha az egyik szülő a vitakultúra szempontjából semlegesnek mondható, akkor a gyermek inkább azt a markánsabb mintát követi, amit a másik szülő mutat, akár destruktív, akár konstruktív az. Azokban a családokban, amelyekben nincs apa vagy nevelőapa, a gyermek az anya viselkedésmintáját reprodukálja.

8.5.2.1. Főbb összefüggések

Hipotézisem szerint a diákok vitastílusát befolyásolja:

- A szülők iskolai végzettsége
- A szülők nevelési stílusa
- A szülők vitakultúrája

A vitastílus hatással van:

- A szülőkkel szembeni véleménynyilvánítási formára
- A demokratikus értékrendre
- A politikai aktivitásra⁶³

A szülők iskolai végzettségének növekedésével csökken a középiskolások vitakultúrájában a destruktivitás. ($p_{\text{apa}}=0,013$; $p_{\text{anya}}=0,000$). A konstruktív vitastílust csak az apa iskolai végzettsége befolyásolja szignifikánsan ($p_{\text{apa}}=0,027$; $p_{\text{anya}}=0,127$), és csupán a legalacsonyabban kvalifikált szülők gyermekeinek magatartása tér el a többiekétől úgy, hogy esetükben kisebb ennek valószínűsége.

A középiskolások vitakultúráját is jelentősen befolyásolja a nevelési stílus ($p=0,000$). A meleg családi klímában nevelkedőkre sokkal jellemzőbb, hogy konstruktívan kezelik a vitás helyzeteket, az elhanyagoló anya jelenléte viszont rendkívül erősen csökkenti ennek valószínűségét. A hanyagoló, büntető apa és az elhanyagoló anya jelenléte növeli annak valószínűségét, hogy a gyermekük destruktív módon áll a konfliktusokhoz.

A szülők és gyermekeik konfliktuskezelési stratégiája között szoros kapcsolat mutatható ki. Az apa és anya konstruktív és destruktív megoldási sémája szignifikánsan korrelál a gyermekük viselkedésével, mindegyik esetben közepes kapcsolat mutatható ki (p mindegyik esetben $=0,000$; r_{apa} és gyermek destruktivitása $=0,336$; r_{anya} és gyermek destruktivitása $0,420$; r_{apa} és gyermek konstruktivitása $0,399$; r_{anya} és gyermek konstruktivitása $=0,520$).

8.5.3. Politikával kapcsolatos kommunikáció

A családon belüli és a kortárs csoportban zajló kommunikáció természetesen jelentősen befolyásolja a fiatalok politikai szocializációját. Jelen elemzésben a politikával (politikai pártok, politikai szervezetek, politikai mozgalmak, politikusok, külpolitikai események) kapcsolatos kommunikáció szerepét vizsgálom.

A kutatás eredményei szerint a diákok körülbelül negyedéről mondható el, hogy szüleikkel beszélgetnek politikai témájú kérdésekről olyan módon, hogy a gyerekeket is

---

⁶³ Ezt a 8.8-as fejezetben tárgyalom.

bevonják a szülők ezekbe a beszélgetésekbe. Körülbelül további tizedük tud arról, hogy ilyen jellegű beszélgetések folynak a családban, de ezek a fiatalok kizárásával zajlanak.

56. táblázat: A különböző politikai témájú beszélgetések (% , n=3878-3918)

Témák	„Részt veszek a beszélgetésben.”	„Téma, de velem nem beszélnek róla.”	„Téma, de engem nem érdekel.”	„Nem téma a családban.”
Külpolitikai események	26,3	11,1	20,9	41,6
Politikai pártok	28,0	11,2	29,6	31,2
Politikai szervezetek, mozgalmak	23,4	9,9	28,6	38,2
Politikusok	25,3	10,7	31,6	32,4

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

Annak érdekében, hogy teljesebb képet kapjak arról, hogy milyen intenzív és mennyire színes a fiatalokat körülvevő politikai tartalmakat érintő kommunikációs tér, létrehoztam egy új változót, amely egyszerre tartalmazza azt az információt, hogy hányféle politikai jellegű beszélgetésben vesznek részt a diákok, illetve azt, hogy milyen sűrűn beszélgetnek szüleikkel. Mivel a beszélgetések sűrűségével kapcsolatban a kérdőív nem tartalmazott olyan kérdést, amely azt tárja fel, hogy konkrétan politikai jellegű kérdésekről milyen gyakran beszélgetnek, így csak azt a változót tudtam felhasználni, ami azzal kapcsolatban tartalmaz információt, hogy általánosságban véve milyen sűrűn beszélgetnek a szülők gyermekeikkel. Feltételezhetjük azonban, hogy a beszélgetések általános gyakorisága és a politikával kapcsolatos beszélgetések sűrűsége összefüggenek egymással. Az új változót úgy hoztam létre, hogy 100 fokozatú skálává transzformáltam a politikai jellegű beszélgetésekre vonatkozó változókat,⁶⁴ az így kapott pontszámokat összeadtam (ezáltal a változó értéke arról is közvetít információt, hogy hányféle politikai témáról beszélgetnek a tanulók szüleikkel), és az így keletkezett összeget súlyoztam aszerint, hogy milyen gyakran beszélgetnek szüleikkel a diákok. A létrehozott változó átlaga 199,84.

A kortárscohorton belül is ritkán fordulnak elő politikai tartalmú beszélgetések. Csak kis részükre (13,3%) jellemző, hogy gyakran beszélgetnek politikáról barátaikkal, míg 43,3%-uk ritkán, és 43,3%-uk soha nem tesz ilyet.

⁶⁴ „Részt veszek a beszélgetésben”= 100 pont; „téma, de velem nem beszélnek róla”= 67 pont; „téma, de engem nem érdekel”= 33 pont; „nem téma a családban”= 0 pont. A 100 fokozatú skálává való átalakításakor Szabó Ildikó és Marián Béla korábbi elemzéséből indultam ki. A skála fokozatai kialakításának logikája az volt, hogy ha beszélgetnek a szülők a gyerekekkel, de a téma nem érdekli őket, akkor alacsonyabb fokú involváltsággal számolhatunk, mint akkor, ha a fiatalokat érdekli a téma, de nem vonják őket be ezekbe a beszélgetésekbe (Szabó 2012: 11-17; Marián 2012: 3).

8.5.3.1. Főbb összefüggések

Hipotézisem szerint a politikai tartalmú kommunikációra hatással van:

- A szülők iskolai végzettsége
- A szülők társadalmi, politikai aktivitása
- A családi sorseseemények

A politikai tartalmú kommunikáció befolyásolja:

- A bizalmat
- A politikai ismereteket
- Az előítéletességet
- A demokratikus értékrendet
- A kormánnyal szembeni elvárásokat
- Az erőszakelv elfogadását
- Az erőből politizálás elvének elfogadását
- A politikai aktivitást⁶⁵

Az egyszempontos varianciaelemzés eredményei szerint a szülők iskolai végzettsége és a válaszadók neme is szignifikánsan befolyásolja a politikával kapcsolatos kommunikáció intenzitását és sokszínűségét. (A p értéke mindegyik esetben: 0,000). A mintában a származtatott változó átlaga 199,84. A fiúk esetében ez az érték 216,22, míg a lányoknál 184,54. Az apa iskolai végzettsége kapcsán a post hoc teszt (Tamhane's T2) kimutatta, hogy csupán a felsőfokú oklevéllel rendelkező szülők kommunikációja tér el az összes többi szülőétől, tehát a középfokú végzettségűek és az alacsony fokú végzettségűek között nincs szignifikáns különbség. Ezzel szemben az anya iskolai végzettsége annyiban mutat eltérő hatást, hogy a diplomával rendelkező és a technikumot végzett anyák gyermekeinek válasza tér el jelentősen a más végzettséget szerzett anyák gyerekeihez képest.

A fiúk, valamint a magasabb iskolai végzettségű szülők gyermekei magasabb arányban beszélgetnek politikáról a kortárs csoporton belül is. (Mindegyik kapcsolat szignifikáns, ám nagyon gyenge (Cramer $V_{\text{neme}}=0,181$, Cramer $V_{\text{apa végzettség}}=0,106$, Cramer $V_{\text{anya végzettség}}=0,124$).

---

⁶⁵ Ezt a 8.8-as fejezetben tárgyalom.

A szülők politikai aktivitása szignifikáns ($p=0,000$) hatással van a családi politikai tartalmú beszélgetésekre: a korreláció pozitív irányú, közepes erősségű ($r=0,225$) kapcsolatot mutat.

A családi sorseseemények száma szintén közepes erősséggel, pozitívan ($p=0,000$; $r=0,246$) korrelál azzal, hogy hányféle politikai téma kerül a családi beszélgetések középpontjába és milyen sűrűséggel. (Ez a hatás kölcsönös is lehet, tehát minél több történelmi, politikai esemény alakította a család életét, annál többször beszélgetnek politikai témákról, de a gyakori ilyen beszélgetés eredményezheti azt, hogy a diákok többet tudnak a családot érintő múltbeli politikai eseményekről.)

A szülőkkel történő politikai tartalmú diskurzusok gyakorisága csökkenti annak valószínűségét, hogy a tanulók kormányral szembeni elvárásai közötti a haladás a hagyományok félresöpülésével történjen ($p=0,015$).

A családi kommunikáció előítéletességre gyakorolt hatása kapcsán azt vettem figyelembe, hogy a családi beszélgetésekben előfordulnak-e kisebbségekkel kapcsolatos párbeszéd. Eredményeim szerint a szülőkkel történő, kisebbségekkel kapcsolatos beszélgetés negatív irányban befolyásolja a gyerekek előítéletességét. Azok, akikkel beszélgetnek ilyen témáról szüleik, átlagosan 2,9 kulcsoportot utasítanak el, akiknek szülei beszélgetnek erről, de nem vonják be a válaszadót, átlagosan 2,67 kulcsoportot utasítanak el. Átlagosan 2,4 más csoporttal szemben elutasítók azok, akiknek családjában szóba szokott kerülni a kisebbségi téma, de a gyereket nem érdekli, és azok, akiknek családjában ez nem téma 2,18 kulcsoportot utasítanak el ($p=0,000$).

Ebből az feltételezhető, hogy ha a családban valamely kisebbségről beszélnek, az negatív tartalommal történik. Ez azt is jelenti egyben, hogy a középiskolások többsége nem tudja szüleitől megtanulni a másokkal szembeni toleranciát, szolidaritást; ezeket más forrásból kell elsajátítaniuk.

Ugyanezt tapasztalhatjuk a kortárs csoporton belüli kommunikáció hatásáról is. Azok, akik gyakran szoktak beszélgetni más nemzetiségekről közeli barátaikkal, átlagosan 3,55 kulcsoport tagjaival szemben elutasítók, míg azok, akik ritkán vagy soha nem beszélnek erről, 1,95, illetve 2,18 kulcsoporttal szemben intoleránsak. Szignifikáns különbség ($p=0,000$) a gyakran erről a témáról párbeszédet folytatók és a többi kategória között van. Ez persze nem azt jelenti csupán, hogy a gyakori baráti beszélgetések okozzák a nagyobb előítéletességet, hanem azt is, hogy aki erősen előítéletes, erről a témáról többször beszél ismerőseivel, mint az, aki számára ez a téma közömbös.

A korrelációelemzés szerint a szülőkkel történő politikai tartalmú beszélgetések nem befolyásolják azt, hogy a gyermek miként vélekedik az erőszakelvről. Erre sem az, hogy mennyire vonják be a szülők a gyerekeket az ilyen beszélgetésekbe ($p=0,249$), sem pedig a beszélgetések sűrűségét is figyelembe vevő változó nincs szignifikáns hatással ($p=0,569$).

A családi – politikai tartalmú – beszélgetések csökkentik az erőből politizálás elvének elfogadását ($p=0,005$, $r=-0,51$). Ez azt jelenti, hogy azokban a családokban, ahol sűrűbben és a gyerekeket is bevonva beszélgetnek politikai témákról, a gyerekek kevésbé fogadják el azt az állítást, hogy „végre egy erős párt legyen a sok vitatkozó helyett”.

Ahogy azt az erőből politizálás elvének elfogadásával kapcsolatos elemzés is bizonyította, a szülőkkel történő politikai tartalmú beszélgetések elősegíthetik a demokratikus attitűdök erősödését. Azokban a családokban, ahol gyakrabban és a gyerekeket is bevonva politikai témájú kommunikáció is zajlik, a gyerekeket erősebb demokratikus attitűdök jellemzik ($p=0,000$; $r=0,226$).

8.5.4. Sorseseemények

A családi sorseseemények feltérképezése érdekében a kérdőív tartalmazott egy olyan kérdést, amelyben felsoroltunk olyan nagyobb történelmi, politikai eseményeket, amelyek hathattak a válaszadók családjának életére. A kérdezetteknek ezekről kellett eldönteniük, hogy befolyásolták-e ezek családjuk sorsát. A sorseseemények valódi hatását a kérdőív természetesen nem tudja vizsgálni, a válaszokból egyrészt arról kaphatunk képet, hogy a kitöltők miként érzékelik ezeket a hatásokat, másrészt arról is, hogy a családi kommunikációban, értelmezésben megjelennek-e ezek az események.

A legtöbb középiskolás úgy gondolja, hogy családjának életét a rendszerváltás, illetve az EU-hoz való csatlakozás befolyásolta. A válaszok százalékos megoszlása az alábbi táblázatban található.

57. táblázat: A különböző történelmi, politikai események hatása a válaszadók családjának életére (% , n=3941-3969)

Események:	Befolyásolta	Nem befolyásolta	Nem tudom
Az első világháború	10,0	52,6	37,4
Trianon	11,8	54,5	33,7
Zsidóüldözés	3,8	69,6	26,6
2. világháború	27,7	41,3	31,0
A kulákok üldözése	5,2	56,9	37,9
Kitelepítés, koncepciós perek, államosítás, tészesítés	15,5	50,7	33,8
1956-os forradalom	20,0	44,8	35,2
Disszidálás	9,3	52,8	37,8
A „háztáji” gazdálkodás, magánvállalkozások (GMK) engedélyezése	11,5	43,5	45,0
Rendszerváltás, kárpótlás, privatizáció	31,9	32,7	35,4
Csatlakozás az Európai Unióhoz	28,2	42,3	29,5

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

Eredményeim szerint az összes kérdésre választ adó középiskolás 43,5%-a úgy érzi, hogy a felsoroltak közül semmi nem volt hatással családjá életére, míg 28,9%-uk egy-két sorseseeményt nevezett meg. A többi válaszadó ennél több történelmi, politikai eseményről vélekedik úgy, hogy hatással volt életükre.

8.5.4.1. Főbb összefüggések

Hipotézisem szerint a családi sorseseemények befolyásolják:

- Az önbecsülést
- A bizalmat
- A politikai kommunikációt
- Az előítéletességet
- A politikai ismeretet
- A demokratikus értékrendet
- A kormánnyal szembeni elvárásokat
- Az erőszakelv elfogadását
- Az erőből politizálás elvének elfogadását
- A politikai aktivitást⁶⁶

A demokratikus értékrend erősségét két sorseseemény emlékezete befolyásolja: az EU-hoz való csatlakozás és a rendszerváltás hatása ($p_{EU}=0,011$; $p_{rendszerváltás}=0,002$). E két

⁶⁶ Ezt a 8.8-as fejezetben tárgyalom.

sorseseemény az, amivel kapcsolatban a legtöbb válaszadó úgy érzi, családja életét befolyásolta. Feltételezhető, hogy ez az összefüggés azt mutatja, hogy azok érzik fontosnak e két esemény hatását, akik a demokratikus értékrend irányában elkötelezettebbek. A diákok előítéletességét egy sorseseemény befolyásolja szignifikánsan ($p=0,041$): a trianoni békekötés, oly módon, hogy azok, akik úgy érzik, ez hatással volt családjuk életére, intoleránsabbak más külcsoportokkal szemben. A kormánnyal és az országos politikával szembeni elvárásokat nem befolyásolta szignifikánsan ez a változó.

8.5.5. A „nyilvánosság dimenziójába” tartozó változók hatásainak összegzése

Előzetes hipotéziseimnek megfelelően igazolódott, hogy a családi jellemzők erősen befolyásolják a nyilvánosság dimenzióját, ez pedig jelentősen hat a gyerekek értékrendszerére. A családi sorseseemények azonban a vártnál kisebb mértékben magyarázzák a vizsgált változókat.

Összességében megállapítható, hogy a magasabb iskolai végzettségű szülők gyermekei, a nagyobb döntési autonómiával bíró és a meleg családi klímában felnövekvők inkább a meggyőzőes stratégiát választják, míg az alacsony iskolai végzettségű, illetve a büntető, kontrolláló vagy elhanyagoló és destruktív konfliktusmegoldó szülők gyermekei, az alacsonyabb döntési szabadsággal rendelkezők a vitakerülést vagy a gyerekes vitamódot alkalmazzák. Ez utóbbi összefüggést is az autoriter nevelési stílus következményeként tarthatjuk számon.

A *vitakerülést*, illetve a *gyermekes vitát* választók között magasabb az előítéletes diákok aránya. A demokratikus értékrend erőssége és a szülőkkel szemben alkalmazott véleménynyilvánítási formák közül a meggyőzőesen, érvelésen alapuló kommunikáció szignifikánsan összefügg egymással, míg a vitakerülés és a gyermekes viselkedésforma negatív kapcsolatban áll a demokratikus értékek fontosságával. A család felnőtt tagjaival szemben alkalmazott véleménynyilvánítási formák közül a *meggyőzés* és a *gyerekes vita* valószínűsíti az erőszakelv elfogadását, míg az erőből politizálás elvének elfogadását a *vitakerülés* és a *meggyőzés* valószínűsíti, a *gyerekes vita* választása pedig csökkenti ennek esélyét.

58. táblázat: A szülőkkel szembeni véleménynyilvánítási módra⁶⁷ vonatkozó hipotézisekkel kapcsolatos eredmények (n=4108)

Független változó	Függő változó	Eredmény
A véleménynyilvánítási módra ható tényezőkkel kapcsolatos hipotézisek		
Szülők iskolázottsága	Véleménynyilvánítási mód	Igazoltam
Nevelési stílus	Véleménynyilvánítási mód	Igazoltam
Szülők vitakultúrája	Véleménynyilvánítási mód	Igazoltam
Tanuló vitakultúrája	Véleménynyilvánítási mód	Igazoltam
Döntési autonómia	Véleménynyilvánítási mód	Igazoltam
A véleménynyilvánítási mód hatásával kapcsolatos hipotézisek		
Véleménynyilvánítási mód	Döntési autonómia	Igazoltam
Véleménynyilvánítási mód	Előítéletesség	Igazoltam
Véleménynyilvánítási mód	Demokratikus értékrend	Igazoltam
Véleménynyilvánítási mód	Kormánnyal szembeni elvárások	Cáfoltam
Véleménynyilvánítási mód	Erőszakelv elfogadása	Igazoltam
Véleménynyilvánítási mód	Erőből politizálás elvének elfogadása	Igazoltam
Véleménynyilvánítási mód	Politikai aktivitás	Igazoltam

Forrás: saját szerkesztés a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A szülők magasabb iskolai végzettsége, a meleg családi klíma és a szülők konstruktív vitastílusa valószínűsíti, hogy a diákok a konstruktív vitastílus választják. A konstruktív vitastílus csökkenti a szülőkkel szembeni gyerekes véleménynyilvánítási formák használatát.

59. táblázat: A tanulók vitakultúrájára vonatkozó hipotézisekkel kapcsolatos eredmények (n=4108)

Független változó	Függő változó	Eredmény
A vitakultúrára ható tényezőkkel kapcsolatos hipotézisek		
Szülők iskolázottsága	Tanuló vitakultúrája	Igazoltam
Nevelési stílus	Tanuló vitakultúrája	Igazoltam
Szülők vitakultúrája	Tanuló vitakultúrája	Igazoltam
A vitakultúrára hatásával kapcsolatos hipotézisek		
Tanuló vitakultúrája	Véleménynyilvánítási mód	Igazoltam
Tanuló vitakultúrája	Politikai aktivitás	Cáfoltam

Forrás: saját szerkesztés a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A diplomás apák, a társadalmilag vagy politikailag aktív szülők gyermekeinek, valamint azoknak a családi kommunikációjában jelenik meg többször a politikai téma, akik családjának sorsát több történelmi sorseseemény is befolyásolta. Azokban a családokban, ahol többször fordul elő politikai tartalmú beszélgetés, a diákok politikai intézményekbe vetett bizalma erősebb, politikai ismeretei tágabbak, erősebb demokratikus értékrenddel bírnak⁶⁸, nagyobb valószínűséggel utasítják el az erőből politizálás elvét.

⁶⁷ A szülőkkel szembeni véleménynyilvánítási mód a táblázatokban végig rövidített formában, „véleménynyilvánítási mód” elnevezéssel szerepel.

⁶⁸ Leszámítva az előítéletességet, mert a kisebbségekkel kapcsolatos beszélgetések növelik az elutasított külcsoportok számát.

60. táblázat: A politikai kommunikációra vonatkozó hipotézisekkel kapcsolatos eredmények (n=4108)

Független változó	Függő változó	Eredmény
A politikai tartalmú kommunikációra ható tényezőkkel kapcsolatos hipotézisek		
Szülők iskolázottsága	Politikai kommunikáció	Igazoltam
Szülők társadalmi, politikai aktivitása	Politikai kommunikáció	Igazoltam
Családi sorseseemények	Politikai kommunikáció	Igazoltam
A politikai tartalmú kommunikáció hatásával kapcsolatos hipotézisek		
Politikai kommunikáció	Bizalom	Igazoltam
Politikai kommunikáció	Politikai ismeret	Igazoltam
Politikai kommunikáció	Előítéleteesség	Igazoltam
Politikai kommunikáció	Demokratikus értékrend	Igazoltam
Politikai kommunikáció	Kormánnyal szembeni elvárások	Igazoltam
Politikai kommunikáció	Erőszakelv elfogadására	Cáfoltam
Politikai kommunikáció	Erőből politizálás elvének elfogadására	Igazoltam
Politikai kommunikáció	Politikai aktivitás	Igazoltam

Forrás: saját szerkesztés a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A családi sorseseemények kapcsán megállapítható, hogy azok, akik szerint családjuk életét sokféle történelmi, politikai változás befolyásolta, magasabb arányban érzik úgy, hogy nehézséget okoz számukra a beilleszkedés. Az általános és a politikai szereplőkbe vetett bizalmat a sorseseemények közül az államszocializmusban átélt események befolyásolják ($p=0,000$). Akik a korábbi rendszer negatív hatásait érzékelik, a jelenlegi rendszer szereplőibe nagyobb bizalmat fektetnek. A sorseseemények emlékezete annyiban van összefüggésben a politikai ismeretekkel, hogy azok, akik több ilyen politikai, történelmi esemény családi hatását érzékelik, kevesebb aktuálpolitikai ismerettel rendelkeznek ($p=0,000$; $r=-0,087$).

A családi sorseseemények számának növekedésével sűrűbbé válnak a politikai tartalmú beszélgetések ($r=0,246$). E két tényező feltételezhetően kölcsönösen hat egymásra: akik úgy érzik, családjuk sorsára nagyobb hatással voltak a politikai események, többet beszélgetnek róla, de a gyakori beszélgetés eredménye is lehet, hogy a középiskolások több sorsfordító eseményt ismernek meg. A demokratikus értékrend erősségével az EU-csatlakozás és a rendszerváltás sorsfordító hatása van összefüggésben: akik e két esemény hatását családjuk életére nézve fontosnak tartják, azoknak demokratikus értékrendje erősebb. Azok, akik szerint a trianoni békeszerződés családjuk életét befolyásolta, másokkal szemben előítéletesebb attitűddel rendelkeznek.

61. táblázat: A családi sorseseeményekre vonatkozó hipotézisekkel kapcsolatos eredmények (n=4108)

Független változó	Függő változó	Eredmény
A családi sorseseemények hatásával kapcsolatos hipotézisek		
Családi sorseseemények	Bizalom	Igazoltam
Családi sorseseemények	Önbecsülés	Igazoltam
Családi sorseseemények	Politikai ismeret	Igazoltam
Családi sorseseemények	Politikai kommunikáció	Igazoltam
Családi sorseseemények	Előítéletesség	Igazoltam
Családi sorseseemények	Demokratikus értékrend	Igazoltam
Családi sorseseemények	Kormánnyal szembeni elvárások	Cáfoltam
Családi sorseseemények	Erőszakelv elfogadására	Cáfoltam
Családi sorseseemények	Erőből politizálás elvének elfogadására	Cáfoltam
Családi sorseseemények	Politikai aktivitás	Igazoltam

Forrás: saját szerkesztés a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

8.6. Az „értékdimenzióba” tartozó változók bemutatása

A fiatalok értékrendjével kapcsolatban elemzésemben elkülönítettem a demokratikus értékrendhez tartozó és az antidemokratikus értékeket. Az előbbieket közé tartozik a magánélethez, illetve politikához vagy szolidaritáshoz köthető demokratikus értékek (pl: mások tiszteletben tartása, közügyekben való részvétel, kisebbségi jogok érvényesülése), míg az utóbbiak közé főként az autoriter értékrendhez sorolható értékek tartoznak: erőszak- és vezérelv („egy olyan párt kell, amely oda is üt”/„erős vezetőre van szükség”), előítéletesség.

8.6.1. Előítéletesség

A fiatalok másokkal szembeni attitűdjeivel kapcsolatos kérdések között szerepelt egy – a Bogardus-skálából kiemelt – kérdés is, mellyel azt vizsgáltuk, hogy a válaszadókat zavarná-e, ha padtársuk valamely nemzetiségi vagy etnikai csoport tagja lenne.

Az eredmények azt mutatják, hogy a fiatalok jelentős része elutasító egy vagy több kulcscsoport tagjaival szemben. A középiskolások a cigány kisebbséggel szemben a legelutasítóbbak: 57,4%-ukat zavarná, ha padtársuk roma származású volna. Magas arányú elutasítottságot mértünk a románokkal, illetve a zsidókkal kapcsolatban is. A fiatalok az erdélyi magyarokkal, a finnekkel és az amerikaiakkal szemben a leginkább elfogadóak, csak 6-7%-ukat zavarná, ha padtársuk lennének. Azok, akik ez utóbbi kulcscsoportokat (is) elutasítják, azaz például az ugyanahhoz a nemzethez tartozókat is (erdélyi magyarok), feltételezhetően bármilyen „másságot” elutasítanak, függetlenül attól, hogy mit tudnak, vagy hogyan vélekednek róluk. Ezt igazolja az is, hogy az

elutasítók között felülreprezentáltak azok, akik szinte az összes csoporthoz előítéletesen viszonyultak.

Az eredmények részben összehasonlíthatóak⁶⁹ a 2005-ben és 2008-ban készült „Iskola és társadalom”, valamint az 1995-ös és 1996-os Szabó Ildikó és Örkény Antal által vezetett kutatások adataival (Szabó I.– Örkény 1998). Látható, hogy a fiatalok körében az elutasított csoportok sorrendje nagyon hasonló a különböző időszakokban.

62. táblázat: Zavarna-e, ha padtársad cigány, román stb. lenne? (A „zavarna” válaszok %-os aránya)

Ha...	1995 Nyolcadik osztályosok (n=4248)	1996 Utolsó éves középisko- lások (n=2600)	2005 9 és 11. évfolyamos középisko- lások (n=5000)	2008 9 és 11. évfolyamos középisko- lások (n=5962)	2011 12. évfolyamos középisko- lások (n=4108)
cigány lenne	58	58	45	48	57
román lenne	40	39	30	33	33
zsidó lenne	28	23	27	30	29
szlovák lenne	31	26	14	23	23
kínai lenne	21	24	24	23	22
arab lenne	26	29	21	18	20
szerb lenne	-	-	23	20	18
feke-te-afrikai lenne	-	-	-	-	16
oros-z lenne	35	27	18	18	13
német lenne	11	9	11	11	9
erdélyi magyar lenne	8	7	7	9	7
finn lenne	-	-	9	6	7
amerikai lenne	-	-	-	-	6

Forrás: részben saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján, részben saját szerkesztés, az adatok forrása: Szabó I. – Murányi 2007: 41.o.

Összességében elmondható, hogy a megkérdezett középiskolások 64,5%-át zavarná, ha valamelyik általunk megnevezett nemzetiségi, etnikai vagy egyéb csoport tagja a padtársa lenne, s több mint tizedük (17,1%) negatív attitűddel jellemezhető öt vagy annál több csoport tagjai iránt.

A külcsoportok elutasítása kapcsán létrehoztam egy új változót, amely azzal kapcsolatban tartalmaz információt, hogy az erre a kérdésre választ adók összesen hány külcsoportot utasítanak el, így a magasabb érték nagyobb elutasítást, kevesebb toleranciát tükröz. A diákok átlagosan 2,6 csoporttal szemben elutasítóak, a szórás viszonylag magas: 3,2, míg a medián és a módusz értéke 1.

⁶⁹ Ezekben a kutatásokban a kérdés feltevése szinte azonos volt, a célcsoport és a mintavétel módja azonban eltérő.

8.6.1.1. Főbb összefüggések

Hipotézisem szerint az előítéletességre hatással van:

- A szülők iskolai végzettsége
- A családi sorseseemények
- A szülők nevelési stílusa
- Politikai ismeretek
- A bizalom
- A politikai kommunikáció
- A döntési szabadság
- Az önbecsülés
- A demokratikus értékrend

Az előítéletesség befolyásolja:

- A demokratikus értékrendet
- A kormánnyal szembeni elvárásokat
- Az erőszakelv elfogadását
- Az erőből politizálás elvének elfogadását
- A politikai aktivitást⁷⁰

Eredményeim szerint a meleg családi klíma valószínűsíti az elfogadóbb attitűdöket (bár ebben az esetben az anya viselkedése nem befolyásolja ezt szignifikánsan.) Ezzel szemben az, ha a gyermek úgy érzi, hogy akár az anya, akár az apa elhanyagolja őt, azt valószínűsíti, hogy kevésbé elfogadó lesz a gyermek. A legerősebb negatív hatása annak a nevelési stílusnak van, melyre jellemző, hogy erős kontroll alatt próbálják tartani gyermeküket, és apróbb dolgokért is kemény büntetésre számíthatnak.

---

⁷⁰ Ezt a 8.8-as fejezetben tárgyalom.

63. táblázat: Az előítéletességet befolyásoló nevelési stílusok (lineáris regresszióanalízis)

Nevelési stílus típusok	Béta-értékek (Korrigált $R^2=1,4\%$)
szerető, törődő apa	-0,0360
hanyagoló, büntető apa	0,0445
szerető, törődő anya	Nem szignifikáns
kontrolláló, büntető szülők	0,0716
elhanyagoló anya	0,0638

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A szülők iskolai kvalifikáltsága hatást gyakorol ($p_{\text{apa}}, p_{\text{anya}}=0,000$) gyermekük előítéletességére. A diplomás apák, illetve anyák gyermekei szignifikánsan elfogadóbbak, mint a többi iskolai végzettségű szülők gyermekei (egyedül a gimnáziumi érettségit szerzett szülők gyermekeinek véleményétől nem térnek el szignifikánsan.)

Azok a diákok, akik családjának életét befolyásolta a trianoni békekötés, szignifikánsan ($p=0,000$) több külcsoportot utasítanak el, mint azok, akik úgy vélik, az ő családjukra ez az esemény nem volt hatással. Ezen összefüggés kapcsán is feltételezhető, hogy számolnunk kell egy másik hatással is: a radikálisabb nézeteket vallók, akik intoleránsabbak másokkal, nagyobb hatást tulajdonítanak a trianoni békekötésnek, hiszen a radikális csoportosulások kommunikációjában Trianon hangsúlyozottan van jelen.

A demokratikus értékrend és az előítéletesség kölcsönösen befolyásolják egymást negatív irányban: az előítéletesebb diákok értékrendje kevésbé demokratikus, és minél demokratikusabb a válaszadók értékrendje, annál befogadóbbak másokkal szemben ($p=0,000$; $r=-0,145$).

Az előítéletesebb tanulók nagyobb valószínűséggel fogadják el az erőszakelvet ($p=0,000$; $r=0,089$), és kisebb valószínűséggel fogadnák el a kormány azon törekvéseit, hogy a haladást akár a nemzeti értékek háttérbe szorításával ériék el ($p=0,000$; $r=-0,109$).

8.6.2. Demokratikus értékrend

Elemzésemben kétféleképpen vizsgáltam a középiskolások demokráciával kapcsolatos értékrendjét. Elsőként faktoranalízissel próbáltam az értékek kapcsán látens struktúrát meghatározni, majd – miután ez a módszer részleges eredményre vezetett, kialakítottam egy változót, amely azzal kapcsolatban nyújt információt, hogy a demokrácia elemei

közül hány fontos számukra és milyen mértékben. (A válaszokat 100 fokozatú skálává transzformáltam⁷¹, és a kapott értékeket összeadtam.) Ennek a származtatott változónak a segítségével azt igyekeztem mérni, hogy mennyire „erős” a válaszadók demokratikus értékrendje.

Mindkét megközelítésmóddal információk vesznek el, hiszen a faktorelemzés során több változót ki kellett hagyni, míg az általam létrehozott „összeváltó” nem különbözteti meg az egyes értékeket. (Tehát nem tudhatjuk, hogy mely értékek fontosak a válaszadónak, és azt sem, hogy az összeg abból adódik, hogy néhány értéket nagyon fontosnak tartanak, vagy több értéket tekintenek ugyan fontosnak, de azok fontossága számukra csekélyebb).

A kérdőív tartalmazott egy olyan itemsort, amelyben a demokrácia elemeit soroltuk fel, és arra kértük a válaszadókat, hogy döntsék el, mennyire tartják fontosnak azokat. A válaszok százalékos megoszlását az alábbi táblázat tartalmazza.

64. táblázat: Mennyire tartod fontosnak a következőket? (% , átlag, n=3771-3996)

	Teljes mértékben	Nagy mértékben	Kis mértékben	Egyáltalán nem	100 fokú skála átlaga
a kisebbségi jogok érvényesülését	11,2	18,4	34,8	35,6	35,0
a magánélet tiszteletben tartását	76,2	16,4	3,6	3,9	88,3
a politikai választás lehetőségét	47,7	23,7	17,3	11,3	69,3
a társadalmi különbségek csökkentését	34,9	30,1	21,2	13,8	62,1
a törvények betartását	56,1	30,2	7,8	5,9	78,9
a beleszólást a politikába	35,5	31,2	20,0	13,3	63,0
az egyesülési szabadságot	34,2	30,1	20,9	14,9	61,2
a szólásszabadságot	60,1	23,0	8,7	8,2	78,4
a szolidaritást a rászorulókkal	38,7	35,2	16,6	9,5	67,8
a társadalmi igazságosságot	58,2	25,1	8,7	8,1	77,8
a többpártrendszert	30,7	25,3	25,1	19,0	55,9
a törvény előtti egyenlőséget	59,9	20,1	10,5	9,5	76,8
a másik ember tiszteletét	72,8	18,1	4,2	5,0	86,3
a konfliktusok tárgyalásos megoldását	52,4	28,4	11,1	8,0	75,1

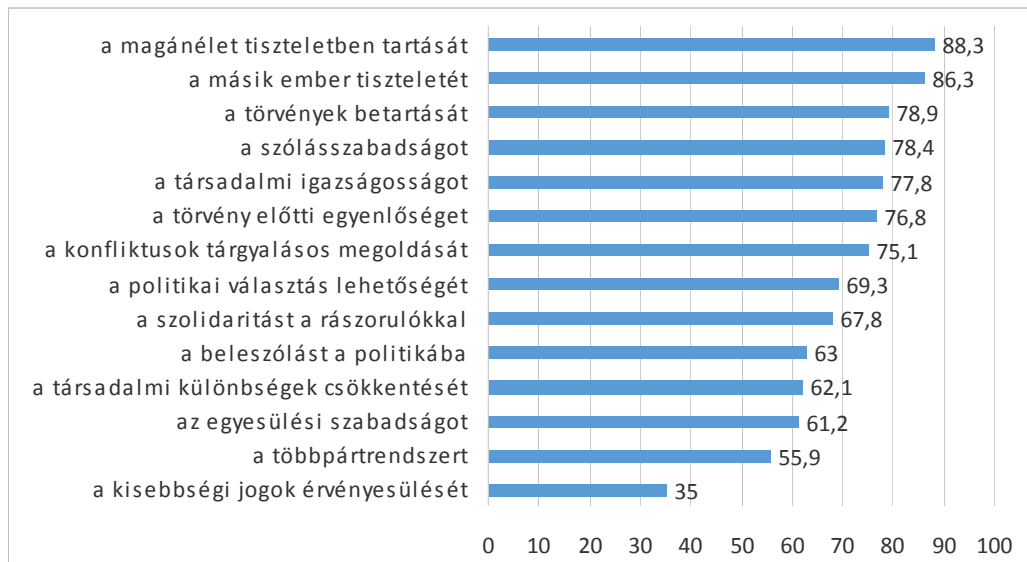
Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A válaszok 100 fokozatú skálává történő transzformálása jól láthatóvá teszi az egyes elemek fontosságának különbségeit. A középiskolások számára a demokrácia elemei közül a magánélet tiszteletben tartása, a másik ember tisztelete és a törvények betartása a legfontosabb. Legkevésbé a kisebbségi jogok érvényesülését és a többpártrendszert tartják fontosnak a válaszadók. Érdekes ellentmondás, hogy a másik ember tiszteletének

⁷¹ A „teljes mértékben fontos” kategóriához 100-as, a „nagy mértékben fontos” kategóriához 67-es, a „kis mértékben fontos” kategóriához 33-as, míg az „egyáltalán nem fontos” kategóriához 0-s értéket társítottam.

és kisebbségi jogok érvényesülésének fontossága két ellentétes póluson helyezkedik el. Úgy tűnik, hogy a diákoknak fontos a másik ember tisztelete, feltéve, hogy a másik ember nem „más”, azaz nem valamelyik kisebbséghez tartozik.

5. ábra: A demokrácia elemeinek fontossága („Mennyire tartod fontosnak a ...?”, 100 fokozatú skála átlaga, n=3771-3996)

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A fenti rangsorból jól látható, hogy a diákok inkább a magánélethez köthető és az őket védő elveket tartják fontosnak, míg a politikába való beleszólás, a politikai jogok és a másokkal szembeni szolidaritás jóval kisebb jelentőséggel bír számukra.

8.6.2.1. A demokrácia elemeinek látens struktúrája

A faktoranalízishez – Csákó Mihály elemzéséhez hasonlóan – maximum likelihood módszert használtam varimax rotációval (Csákó et al. 2012: 12–13).

Az első faktorelemzés eredménye szerint (amely a változók varianciájának 52,34%-át magyarázza) csak az alábbi értékek sorolhatóak egyik vagy másik faktorba: a másik ember tisztelete, a magánélet tiszteletben tartása, a törvények betartása, a politikába való beleszólás lehetősége, az egyesülési szabadság, a többpártrendszer. A többi változó kihagyásával ezekre külön futtattam egy faktorelemzést, amely eredményeképp létrejött faktorok a változók varianciájának 56,32 %-át magyarázzák.

65. táblázat: A demokrácia elemeit vizsgáló faktorelemzés eredményei (Varimax rotációval készült faktorsúlyok)

	Magánélethez kapcsolódó	Politikához kapcsolódó
A magánélet tiszteletben tartását	0,721	0,234
A törvények betartását	0,64	0,345
A másik ember tiszteletét	0,77	0,233
A beleszólást a politikába	0,262	0,765
Az egyesülési szabadságot	0,273	0,701
A többpártrendszert	0,221	0,631

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

Számos demokrácia-elem kihagyását követően két faktor különböztethető meg. Az első faktor azokat a változókat tömöríti, amelyek inkább a magánélethez, morális értékhez köthetőek, míg a másodikba a politikához köthető, a politikai jogokat biztosító értékek tartoznak.

Mivel a változók egy része „kiesett” az elemzésből amiatt, hogy jelentős részük mindkét faktorba beletartozott volna, létrehoztam egy másik változót, amellyel más megközelítésben vizsgáltam a demokratikus értékeket.

8.6.2.2. A demokratikus értékrend „erőssége”

Az általam létrehozott összegváltozó tehát egy olyan értéket tartalmaz, aminek kiszámítási módja az volt, hogy a kérdőívben szereplő 14 demokratikus érték fontosságának értékét összeadtam. (A válaszokat 100 fokozatú skálává transzformáltam, tehát a legmagasabb érték 14*100, míg a legalacsonyabb 14*0 lehet.) Az elemzésbe azokat a válaszadókat vontam be, akik mindegyik tényezővel kapcsolatban állást foglaltak. A magasabb érték azt jelenti, hogy több demokratikus értéket tart fontosnak, és/vagy ezeknek az értékeknek nagyobb fontosságot tulajdonít a válaszadó. A 14 elemre átlagosan 975, 74-es értéket adtak a tanulók, a szórás igen magas: 317,07.

8.6.2.3. Főbb összefüggések

Hipotézisem szerint a fiatalok demokratikus értékrendjének erősségére hatással van:

- A szülők iskolai végzettsége
- A családi sorseseemények
- A szülők nevelési stílusa
- A bizalom
- A döntési szabadság
- Az önbecsülés
- A politikai kommunikáció
- A szülők és gyermekük vitakultúrája
- A szülőkkel szembeni véleménynyilvánítási forma
- Az előítéletesség
- A politikai ismeret
- A szülők társadalmi, politikai aktivitása

A demokratikus értékrend erőssége befolyásolja:

- Az előítéletességet
- A kormánnyal szembeni elvárásokat
- Az erőszakelv elfogadását
- Az erőből politizálás elvének elfogadását
- A politikai aktivitást⁷²

Az apa iskolai végzettségének növekedésével erősödik egyre inkább gyermekük demokratikus értékrendje ($p=0,000$). Az anya kvalifikáltsága kevésbé erősen, és nem ennyire egyértelműen befolyásolja a gyermek demokratikus attitűdjeit: a legfeljebb általános iskolát, illetve a szakmunkásképzőt végzett anyák gyermekeinek válaszai térnek el szignifikánsan a többi iskolai végzettségű anyák gyermekeinek véleményétől ($p=0,000$). Megállapítható továbbá az is, hogy minél magasabban képzett az apa, illetve az anya, annál nagyobb valószínűséggel lesznek gyermekük értékrendjében a politikai élethez, politikai jogokhoz köthető értékek fontosak ($p=0,000$).

---

⁷² Ezt a 8.8-as fejezetben tárgyalom.

A fiatalok demokráciaképének ambivalenciáját bizonyítja az is, hogy az erőszakelvet az erősebb demokratikus értékrenddel rendelkezők közül is sokan elfogadják. A demokratikus értékrend erőssége habár nagyon gyengén ($p=0,003$; $r=0,081$) de korrelál az azzal a kijelentéssel való egyetértéssel, miszerint „Magyarországnak olyan kormányra van szüksége, amelyik nem csak beszél, hanem, ha kell, oda is üt”. Az egypártrendszer elfogadása, azaz az erőből politizálás elvének elfogadása kapcsán hasonló eredményt rögzítettem: a demokratikus értékrend erőssége ez esetben is gyengén (de az erőszakelvnél mérthez képest erősebben) korrelál ($p=0,000$; $r=0,141$) azon állítással való egyetértéssel, miszerint „Magyarországnak arra van szüksége, hogy végre egy erős párt legyen a sok vitatkozó helyett”. Annyi azonban megállapítható, hogy azok, akik a demokratikus értékrendben nagyobb fontosságot tulajdonítanak a politikai jogoknak, kevésbé értenek egyet az erőszakelvvvel, és az erőből politizálás elvével, mint azok, akik csupán a magánélethez tartozó értékek fontosságát hangsúlyozzák.

A szülők társadalmi, politikai aktivitásának nincs statisztikailag igazolható hatása a gyermekük demokratikus értékrendjére.

8.6.3. A kormánnyal szembeni elvárások

A politikai értékrend egyik jelzője az, hogy mit várunk el a kormánytól, milyen elvárásaink vannak azzal kapcsolatban, hogy a kormánynak milyen értékrend szerint kellene működnie.

Annak érdekében, hogy ezzel kapcsolatban mérni tudjuk a középiskolások attitűdjeit, állításokat soroltunk fel, amelyekről a válaszadóknak el kellett dönteniük, hogy mennyire értenek egyet azokkal.

Az állítások kapcsán a középiskolások legalább tizede nem tudott állást foglalni. A legnagyobb bizonytalanság a haladás mikéntjével kapcsolatos elképzeléseket illetően mérhető (17,14 és 19,07% a „nem tudom” válaszok aránya).

66. táblázat: Mennyire értesz egyet a következő véleményekkel? (% , n=3762-3801)

Magyarországnak olyan kormányra van szüksége, amelyik...	Egyáltalán nem	Inkább nem	Inkább igen	Teljesen	Nem tudom
... nem csak beszél, hanem, ha kell, oda is üt.	5,91	10,67	23,14	40,86	11,82
...betartja a törvényeket, akkor is, ha ezzel csak lassabban tudja megvalósítani céljait	2,79	7,72	35,30	35,35	11,37
...érdemeik alapján jutalmazza az embereket	4,60	7,58	29,71	37,30	12,74
...segít a rászorulókon függetlenül attól, hogy mennyire hasznos tagjai a társadalomnak	9,56	17,35	27,09	25,42	12,95
...a haladás mellett elkötelezett, akár egyes nemzeti hagyományok feladása árán is	11,66	23,17	23,43	16,53	17,14
...a haladást csak a hagyományos magyar értékek védelmével együtt tartja megvalósíthatónak	6,16	14,90	27,93	23,53	19,07

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A fenti változókat 100 fokozatú skálává transzformáltam.⁷³ A válaszokkal való egyetértés vagy egyet nem értés pontszámai alapján a válaszok átlaga azt mutatja, hogy leginkább azzal értenek egyet a diákok, hogy a kormánynak be kell tartania a törvényeket, még akkor is, ha ezáltal a céljait lassabban tudja megvalósítani, illetve azzal, hogy polgárait jutalmazza érdemeik alapján. Rögtön ezután következik az erőszakelv elfogadása, amivel a középiskolások kétharmada azonosulni tud! Legkevésbé azt a véleményt osztják a tanulók, hogy a kormánynak a haladás mellett kell elkötelezettnek lennie, akár a nemzeti hagyományok feladása árán is.

67. táblázat: Mennyire értesz egyet a következő véleményekkel? (100 fokozatú skála átlaga, n=3762-3801)

Magyarországnak olyan kormányra van szüksége, amelyik...	Átlagpontszám
... nem csak beszél, hanem, ha kell, oda is üt.	44,6
...betartja a törvényeket, akkor is, ha ezzel csak lassabban tudja megvalósítani céljait	50,1
...érdemeik alapján jutalmazza az embereket	47,6
...segít a rászorulókon függetlenül attól, hogy mennyire hasznos tagjai a társadalomnak	22,4
...a haladás mellett elkötelezett, akár egyes nemzeti hagyományok feladása árán is	5,4
...a haladást csak a hagyományos magyar értékek védelmével együtt tartja megvalósíthatónak	26,1

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A kormányzat által képviselt értékekkel kapcsolatos válaszokból főkomponens elemzés segítségével próbáltam látens struktúrát keresni. A főkomponensekből direct oblimin rotációval képeztem faktorokat, amelyek az eredeti változók varianciájának 52,61%-át magyarázzák.

⁷³ A „teljesen egyetérték” válasz 100-as, az „inkább igen” válasz 50-es, az „inkább nem” kategória -50-es, az „egyáltalán nem” -100-as, míg a „nem tudom” válasz 0-ás értéket kapott.

A főkomponens eredménye szerint mindössze egy érték esik kívül az általános vélemény-nyalábon: a hagyományokat háttérbe szorító haladás értéke. A szolidaritás, szociális gondoskodás az egyetlen érték, amely mindkét komponensben azonos súllyal szerepel.

68. táblázat: A kormányval szembeni elvárások - a főkomponens elemzés eredménye (Oblimin rotációval készült faktorsúlyok)

	Meritokrati- kus, törvény és hagyomány- tisztelő, „kemény” kormány	„Haladó” kormány
nem csak beszél, hanem, ha kell, oda is üt.	,545	,127
betartja a törvényeket, akkor is, ha ezzel csak lassabban tudja megvalósítani céljait	,729	,228
érdemeik alapján jutalmazza az embereket	,659	,195
segít a rászorulókon függetlenül attól, hogy mennyire hasznos tagjai a társadalomnak	,514	,514
a haladás mellett elkötelezett, akár egyes nemzeti hagyományok feladása árán is	,148	,906
a haladást csak a hagyományos magyar értékek védelmével együtt tartja megvalósíthatónak	,680	-,252

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

Összességében az alapmegoszlásokból és az adatredukciós eljárás eredményeiből megállapítható tehát, hogy a középiskolások többsége egy erős (akár erőszakos) kormányt szeretne, amely a meritokrácia elvét szem előtt tartva, a hagyományos értékek védelmével, a törvények betartásával kormányoz. Mindössze a nemzeti hagyományok és a haladás elvének összeütköztetése válik el a fent leírtaktól.

Csákó Mihály felhívta arra is a figyelmet, hogy ez az elkülönülés nem teljesen éles, hiszen a fiatalok megközelítőleg fele érzékelték, hogy a kérdőívben szereplő két állítás egymással ellentétes elvárást fogalmaz meg, hiszen az egyik a haladást csak a hagyományos értékek védelmével, míg a másik a hagyományos értékek félresöpprésével valósítaná meg. Akik érzékelték a különbözőséget, az egyik állítást elfogadták, a másikat nem (a minta fele), de a válaszadók másik fele nem ellentmondásként kezelte ezeket, például harmaduk mindkét állítással egyetértett (Csákó 2012: 18).

8.6.3.1. Főbb összefüggések

Hipotézisem szerint a fiatalok kormánnyal szembeni elvárásaira hatással van:

- A szülők iskolai végzettsége
- A családi sorseseemények
- A szülők nevelési stílusa
- A bizalom
- A döntési szabadság
- Az önbecsülés
- A politikai kommunikáció
- A szülőkkel szembeni véleménynyilvánítási forma
- A politikai ismeret
- Az előítéletesség
- Az erőszakelv elfogadását
- A demokratikus értékrend erőssége
- Az erőből politizálás elvének elfogadását
- A szülők társadalmi, politikai aktivitása

A kormánnyal szembeni elvárások befolyásolják:

- Az erőszakelv elfogadását
- Az erőből politizálás elvének elfogadását
- A politikai aktivitást⁷⁴

Hipotézisemmel ellentétben sem a szülők iskolai végzettsége, sem pedig az erőszak-, illetve az erőből politizálás elvének elfogadása, sem a szülők társadalmi, politikai aktivitása nincs hatással a faktorelemzéssel létrehozott kormánnyal szembeni elvárás faktorokra. Véleményem szerint a feltételezett hatások hiányának oka abban keresendő, hogy a középiskolások kormánnyal szembeni elvárásai kiforratlanok, és markánsan nem különíthetőek el ezzel kapcsolatos „vélemény-nyalábok”, azaz az elvárások tekintetében nincs jelentős szóródás a vélemények kapcsán.

---

⁷⁴ Ezt a 8.8-as fejezetben tárgyalom.

8.6.4. Az országos politikával szembeni elvárások

A kérdőív tartalmazott egy olyan kérdést is, amely azzal kapcsolatban fogalmazott meg állításokat, hogy az országos politikának milyen mederben kellene zajlania, illetve, hogy hogyan lehet megoldani az országot érintő problémákat. Az állítások zöme kapcsán jelentős volt azok aránya, akik nem tudtak állást foglalni. Ez alól csak a nemzeti egységgel kapcsolatos kijelentés képezett kivételt. Ezzel kapcsolatban a bizonytalanok aránya alacsonyabb a többihez képest, az egyetértők aránya viszont nagyon magas.

69. táblázat: Mennyire értesz egyet a következő véleményekkel? (% , n=3714-3782)

Magyarországnak arra van szüksége, hogy...	Egyáltalán nem	Inkább nem	Inkább igen	Teljesen	Nem tudom
...összefogjanak az emberek és nemzeti egység jöjjön létre.	1,4	4,3	24,3	58,0	12,0
...a közösségi és a zöld értékeken alapuló politizálás kezdődjön.	4,8	15,3	34,1	23,7	22,1
...nemzeti önvédelem keretében fellépünk a külső és belső kártékony erőkkel szemben.	3,6	12,4	31,3	33,9	18,8
...a legszegényebbeket minél inkább segítse a politika.	4,3	13,2	39,7	26,1	16,7
...az emberek egységesen támogassák a kormányzatot.	4,5	15,4	36,4	22,6	21,1
...az ország ne függjön az Európai Unió politikai döntéseitől.	8,8	19,8	24,5	25,1	21,7
...kötelező sorkatonai szolgálat keretében biztosítsák az ország védelmét.	12,0	17,8	23,3	27,3	19,3
...végre egy erős párt legyen a sok vitatkozó helyett.	4,0	6,7	19,9	52,6	16,8

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A könnyebb összehasonlíthatóság érdekében ezt az itemsort is 100 fokozatú skálává transzformáltam.⁷⁵ Ez alapján látható, hogy a legmagasabb egyetértés a nemzeti egység, valamint azzal kapcsolatban mérhető, hogy „végre egy erős párt legyen a sok vitatkozó helyett”. Legkevésbé a sorkatonai szolgálat és az Európai Unió döntéseitől való függetlenséget tartják elérendő célnak a középiskolások.

⁷⁵ A 100-as értéket feleltetem meg a „teljesen egyetértek” válaszkategóriának, az „inkább igen” válasz 50-es, az „inkább nem” kategória -50-es, az „egyáltalán nem” -100-as, míg a „nem tudom” válasz 0-ás értéket vett fel.

70. táblázat: Az országos politikával szembeni elvárások (100 fokozatú skála átlaga, n=3714-3782)

Magyarországnak arra van szüksége, hogy...	Átlag
...összefogjanak az emberek és nemzeti egység jöjjön létre	66,6
...a közösségi és a zöld értékeken alapuló politizálás kezdődjön	28,4
...nemzeti önvédelem keretében fellépjünk a külső és belső kártékony erőkkkel szemben	39,8
...a legszegényebbeket minél inkább segítse a politika	35,0
...az emberek egységesen támogassák a kormányzatot	28,6
...az ország ne függjön az Európai Unió politikai döntéseitől	18,6
...kötelező sorkatonai szolgálat keretében biztosítsák az ország védelmét	18,0
...végre egy erős párt legyen a sok vitatkozó helyett	55,2

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

Az országos politikával kapcsolatos kérdés esetén nem különböztethetőek meg komponensek. Ez is azt támasztja alá, hogy a középiskolásoknak nincs markáns elképzelése azokról a politikai értékekről, amik a kormány, illetve az országos politika mozgatórugói lehetnének. Magas azok száma, akik nem tudnak állást foglalni a kérdésben és sok esetben egymást kizáró állításokat is támogatnak.

A tanulók demokratikus attitűdjeiben megjelenő bizonytalanságot, ellentmondásosságot példázza az is, hogy közel kétharmaduk osztja azt a véleményt, hogy egy erős pártra van szükség, ezzel szemben, amikor arról kérdeztük őket, hogy mennyire tartják fontosnak a többpártrendszert valamivel több mint felük azt nagyon vagy teljes mértékben fontosnak érezte, és közel 80%-uk legalább közepes fontosságot tulajdonított neki. (Természetesen azzal a hatással is számolnunk kell, hogy ha egy állítással való egyetértést vizsgálunk, és azt nem nyitott kérdés formájában tesszük fel, megnőhet a helyeslők száma.)

A demokráciaértelmezés és az értékek kapcsán kialakult bizonytalanságot bizonyítja a 2008-as „Iskola és társadalom” kutatás eredménye is. Abban a kérdőívben is szerepelt olyan kérdés, amely a fiatalok attitűdjeit mérte az erőszak- és vezérelvel kapcsolatban. A kutatás eredményei azt igazolták, hogy a fiatalok értékrendjében a demokratikus és antidemokratikus elemek megférnek egymás mellett. Habár a válaszadók 91%-a úgy nyilatkozott, hogy a demokratikus társadalmi rend legalább kicsit fontos számára (28%-uk számára nagyon fontos, 40%-uknak inkább fontos, 23%-uknak kicsit fontos), többségük elfogadja az erőszak- és vezérelvet is. A megkérdezett középiskolások 71%-a teljesen vagy inkább egyetért azzal az állítással, miszerint „ennek az országnak nem annyira törvényekre van szüksége, mint inkább egy olyan vezetőre, akiben a nép megbízik”. Hasonlóan magas azok aránya (74%), akik teljesen vagy inkább elfogadják azt a véleményt, hogy „Magyarországnak szüksége van egy

olyan pártra, amelyik nem csak beszél, hanem, ha kell oda is üt”. Meglepő módon éppen a demokráciát saját életükben fontosnak tartó diákok között magasabb azok aránya, akik a fenti kijelentéssel egyetértettek

A politikai értékek kapcsán az elemzésben tehát a kormány tevékenységét meghatározó értékekből kialakított faktorokat vizsgálom, valamint mivel ez a két itemsor nem mutat élesen megkülönböztető véleménynyalábokat, kiemeltem két olyan tényezőt, amelyek markerei lehetnek a politikai értékeknek: az erőszakelv („Magyarországnak olyan kormányra van szüksége, amelyik nem csak beszél, hanem ha kell, oda is üt”), valamint az „erőből politizálás”, az egypártrendszer elvének („végre egy erős párt legyen a sok vitatkozó helyett”), elfogadását, illetve elutasítását elemzem. E két tényező kiemelésének oka az volt, hogy ezek elfogadása, illetve elutasítása egyaránt tükrözi a fiatalok kormánnyal és pártokkal szembeni elvárásait, valamint a demokratikus értékek elfogadásáról/elutasításáról is hordoz információt. A kiemelés további indoka az, hogy fontos „kontrollváltozók” lehetnek ezek a demokratikus attitűdök vizsgálatokor, mert élesen rávilágítanak a középiskolások demokrácia-értékeinek ellentmondásosságára. Például a válaszadók 22,2%-a számára teljes mértékben fontos a többpártrendszer és mégis inkább vagy teljes mértékben egyetért azzal, hogy „végre egy erős párt legyen a sok vitatkozó helyett”, valamint további ötödük számára nagymértékben fontos a többpártrendszer és inkább vagy teljesen egyetértenek a fenti kijelentéssel.

8.6.4.1. Főbb összefüggések

Hipotézisem szerint a fiatalok országos politikával szembeni elvárásaira hatással van:

- A szülők iskolai végzettsége
- A családi sorseseemények
- A szülők nevelési stílusa
- A bizalom
- A döntési szabadság
- Az önbecsülés
- A politikai kommunikáció
- A szülőkkel szembeni véleménynyilvánítási forma
- A politikai ismeret
- Az előítéletesség

- A kormánnyal szembeni elvárások
- A demokratikus értékrend erőssége
- A szülők társadalmi, politikai aktivitása

Az országos politikával szembeni elvárások befolyásolják:

- A kormánnyal szembeni elvárásokat
- A politikai aktivitást⁷⁶

A szülők társadalmi, politikai aktivitása nem gyakorol szignifikáns hatást gyermekük országos politikával kapcsolatos elvárásaira. Előzetes hipotézissel szemben a nevelési stílus nem befolyásolja szignifikánsan sem az erőszakelv, sem az erőből politizálás elvének elfogadását ($p_{\text{erőszakelv}}=0,275$; $p_{\text{erőből politizálás}}=0,083$). A többi változóra való hatásokat a korábban leírtakban ismertetem, illetve a politikai aktivitásra gyakorolt befolyást a későbbiekben ismertetem.

8.6.5. Az „értékdimenzióba” tartozó változók hatásainak összegzése

Összességében megállapítható, hogy az értékdimenzióba tartozó változókra valóban jelentős hatással vannak a családi jellemzők, a diákok jellemzői, valamint az is beigazolódott, hogy az egyes értékek egymásra is hatással vannak, és jelentősen hatnak a fiatalok politikai aktivitására.

A meleg családi klíma, a szülők magasabb kvalifikáltsága, a diákok nagyobb fokú bizalma és demokratikusabb értékrendje egyaránt valószínűsíti a nagyobb fokú toleranciát. Az alacsonyabb előítélet valószínűsíti a demokratikusabb értékrendet, és csökkenti a valószínűségét az erőszakelv elfogadásának.

---

⁷⁶ Ezt a 8.8-as fejezetben tárgyalom.

71. táblázat: Az előítéletességre vonatkozó hipotézisekkel kapcsolatos eredmények (n=4108)

Független változó	Függő változó	Eredmény
Az előítéletességre ható tényezőkkel kapcsolatos hipotézisek		
Szülők iskolázottsága	Előítéletesség	Igazoltam
Bizalom	Előítéletesség	Igazoltam
Családi sorseseemények	Előítéletesség	Igazoltam
Nevelési stílus	Előítéletesség	Igazoltam
Döntési autonómia	Előítéletesség	Igazoltam
Önbecsülés	Előítéletesség	Igazoltam
Demokratikus értékrend	Előítéletesség	Igazoltam
Politikai ismeret	Előítéletesség	Igazoltam
Politikai kommunikáció	Előítéletesség	Igazoltam
Az előítéletesség hatásával kapcsolatos hipotézisek		
Előítéletesség	Demokratikus értékrend	Igazoltam
Előítéletesség	Kormánnyal szembeni elvárások	Igazoltam
Előítéletesség	Erőszakelv elfogadására	Igazoltam
Előítéletesség	Erőből politizálás elvének elfogadására	Cáfoltam
Előítéletesség	Politikai aktivitás	Igazoltam

Forrás: saját szerkesztés a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A magasabban iskolázott szülők gyermekei, a színesebb politikai kommunikációs térben felnövekvők, a több ismerettel rendelkezők és a magasabb önbecsüléssel bíró diákok nagyobb valószínűséggel rendelkeznek demokratikusabb attitűdökkel. Az erősebb demokratikus értékrend növeli a toleranciát, illetve, azok, akik a demokratikus értékrendben nagyobb fontosságot tulajdonítanak a politikai jogoknak, kevésbé értenek egyet az erőszakelvvvel, és az erőből politizálás elvével, mint azok, akik csupán a magánélethez tartozó értékek fontosságát hangsúlyozzák.

72. táblázat: A demokratikus értékrendre vonatkozó hipotézisekkel kapcsolatos eredmények (n=4108)

Független változó	Függő változó	Eredmény
A demokratikus értékrend erősségére ható tényezőkkel kapcsolatos hipotézisek		
Szülők iskolázottsága	Demokratikus értékrend	Igazoltam
Bizalom	Demokratikus értékrend	Igazoltam
Családi sorseseemények	Demokratikus értékrend	Igazoltam
Nevelési stílus	Demokratikus értékrend	Igazoltam
Döntési autonómia	Demokratikus értékrend	Igazoltam
Politikai kommunikáció	Demokratikus értékrend	Igazoltam
Szülők és tanulók vitakultúrája	Demokratikus értékrend	Cáfoltam
Véleménynyilvánítási mód	Demokratikus értékrend	Igazoltam
Előítéletesség	Demokratikus értékrend	Igazoltam
Önbecsülés	Demokratikus értékrend	Igazoltam
Politikai ismeret	Demokratikus értékrend	Igazoltam
Szülők társadalmi, politikai aktivitása	Demokratikus értékrend	Cáfoltam
A demokratikus értékrend erőssége hatásával kapcsolatos hipotézisek		
Demokratikus értékrend	Előítéletesség	Igazoltam
Demokratikus értékrend	Kormánnyal szembeni elvárások	Cáfoltam
Demokratikus értékrend	Erőszakelv elfogadására	Igazoltam
Demokratikus értékrend	Erőből politizálás elvének elfogadására	Igazoltam
Demokratikus értékrend	Politikai aktivitás	Igazoltam

Forrás: saját szerkesztés a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A kormányral szembeni elvárásokat előzetes feltételezéssel szemben nagyon kevés általam vizsgált változó befolyásol (az előítéletesebb tanulók kisebb valószínűséggel fogadnák el a kormány azon törekvéseit, hogy a haladást akár a nemzeti értékek háttérbe szorításával ériék el ($r=-0,109$)). Ennek oka vélhetően az, hogy a diákok kormányral szembeni elvárásai nagyon hasonlóak, nem különíthetők el élesen csoportok. Az egyöntetűséget szülheti az is, hogy ezzel kapcsolatban a középiskolásoknak nincs kiforrt, jól definiált, cizellált álláspontjuk.

73. táblázat: A kormányral szembeni elvárásokra vonatkozó hipotézisekkel kapcsolatos eredmények (n=4108)

Független változó	Függő változó	Eredmény
A kormányral szembeni elvárásokra ható tényezőkkel kapcsolatos hipotézisek		
Szülők iskolázottsága	Kormányral szembeni elvárások	Cáfoltam
Bizalom	Kormányral szembeni elvárások	Cáfoltam
Családi sorseseemények	Kormányral szembeni elvárások	Cáfoltam
Nevelési stílus	Kormányral szembeni elvárások	Cáfoltam
Döntési autonómia	Kormányral szembeni elvárások	Cáfoltam
Önbecsülés	Kormányral szembeni elvárások	Cáfoltam
Politikai kommunikáció	Kormányral szembeni elvárások	Cáfoltam
Véleménynyilvánítási mód	Kormányral szembeni elvárások	Cáfoltam
Előítéletesség	Kormányral szembeni elvárások	Igazoltam
Politikai ismeret	Kormányral szembeni elvárások	Cáfoltam
Szülők társadalmi, politikai aktivitása	Kormányral szembeni elvárások	Cáfoltam
Erőszakelv elfogadása	Kormányral szembeni elvárások	Cáfoltam
Erőből politizálás elvének elfogadása	Kormányral szembeni elvárások	Cáfoltam
Demokratikus értékrend	Kormányral szembeni elvárások	Cáfoltam
A kormányral szembeni elvárások hatásával kapcsolatos hipotézisek		
Kormányral szembeni elvárások	Erőszakelv elfogadása	Cáfoltam
Kormányral szembeni elvárások	Erőből politizálás elvének elfogadása	Cáfoltam
Kormányral szembeni elvárások	Politikai aktivitás	Cáfoltam

Forrás: saját szerkesztés a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

Előzetes hipotézisemnek megfelelően a diákok országos politikával szembeni elvárásait jelentős mértékben befolyásolják a diákok jellemzői, illetve egyéb értékeik, viszont a szülők jellemzőinek az általam vártnál kisebb hatásuk van.

Minél szélesebb körű politikai ismerettel rendelkeznek a középiskolások, minél többször beszélgetnek otthon politikai témákról, minél kevésbé előítéletesek és minél nagyobb fontosságot tulajdonítanak a politikai jogoknak, annál valószínűbb, hogy elutasítják az erőszak, illetve a vezérelvet.

74. táblázat: Az országos politikával szembeni elvárásokra vonatkozó hipotézisekkel kapcsolatos eredmények (n=4108)⁷⁷

Független változó	Függő változó	Eredmény
Az országos politikával szembeni elvárásokra ható tényezőkkel kapcsolatos hipotézisek		
Szülők iskolázottsága	Országos politikával szembeni elvárások	Cáfoltam
Bizalom	Országos politikával szembeni elvárások	Igazoltam
Családi sorsesemények	Országos politikával szembeni elvárások	Cáfoltam
Nevelési stílus	Országos politikával szembeni elvárások	Cáfoltam
Döntési autonómia	Országos politikával szembeni elvárások	Cáfoltam
Önbecsülés	Országos politikával szembeni elvárások	Igazoltam
Politikai kommunikáció	Országos politikával szembeni elvárások	Igazoltam
Véleménynyilvánítási mód	Országos politikával szembeni elvárások	Igazoltam
Előítéletesség	Országos politikával szembeni elvárások	Igazoltam
Politikai ismeret	Országos politikával szembeni elvárások	Igazoltam
Szülők társadalmi, politikai aktivitása	Országos politikával szembeni elvárások	Cáfoltam
Kormánnyal szembeni elvárások	Országos politikával szembeni elvárások	Cáfoltam
Demokratikus értékrend	Országos politikával szembeni elvárások	Igazoltam
Az országos politikával szembeni elvárások hatásával kapcsolatos hipotézisek		
Országos politikával szembeni elvárások	Kormánnyal szembeni elvárások	Cáfoltam
Országos politikával szembeni elvárások	Politikai aktivitás	Igazoltam az erőszakelvvvel kapcsolatban, cáfoltam az erőből politizálás kapcsán

Forrás: saját szerkesztés a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

8.7. Az elemzésbe bevont további változó: nevelési stílus

Az elemzésbe a fentiekén túl a szülők nevelési stílusát vizsgáló változót is bevontam, hiszen az a családi klíma, amelyben a gyermekek felnőnek a szocializációs folyamatokat jelentősen meghatározza.

A válaszadóknak az alábbi kérdések kapcsán kellett eldönteniük, hogy „általában így van”, „néha előfordul” vagy „soha nem fordul elő” mind az édesapa vagy nevelőapa, mind pedig az édesanya vagy nevelőanya kapcsán:

- Segít, ha szükségem van rá
- Engedi, hogy azt tegyem, amihez kedvem van
- Érezni, hogy szeret
- Megérti a problémáimat, gondjaimat
- Szereti, ha én döntök a dolgaimban
- Megpróbál mindenben ellenőrizni
- Úgy bánik velem, mint egy kisgyerekekkel

⁷⁷ Az országos politikával szembeni elvárásokon belül tehát az erőszakelvvvel és a vezérelvvvel való egyetértést vizsgáltam.

- Meg tud vigasztalni, ha valami bánt
- Kis dolgokért is keményen büntet
- Nem igazán érdeklik az én problémáim
- Nem figyel igazán rám

Marián Béla egyik tanulmányában részletesen vizsgálta a nevelési jellemzők és az értékvilág összefüggéseit (Marián 2012: 15–22). Az ő elemzésében használt – a családi klíma vizsgálatára irányuló – integrált skálákat felhasználtam ebben az elemzésben.⁷⁸ Az általa – faktor vagy klaszterelemzéssel – létrehozott kategóriákat a legtöbb esetben kissé módosítottam, és a módosított kategóriákat használtam fel.

Az adatokból látszik, hogy a mintába került tanulók jelentős része elfogadó, megértő, szerető családban él. Az anyákra jellemzőbb, hogy megértőbbek, és vigasztalásért is inkább hozzájuk lehet fordulni, viszont jobban szeretnék kontrollálni gyermeküket. A kérdezettek 5-7%-a válaszolta csupán, hogy kisebb dolgokért is kemény büntetés vár rájuk, és megközelítőleg tizedük érzi úgy, hogy úgy bánnak vele, mint egy kisgyermekkel.

75. táblázat: Nevelési stílus (% , n=3997)

	Anyám			Apám		
	Általában így van	Néha előfordul	Soha nem fordul elő	Általában így van	Néha előfordul	Soha nem fordul elő
Segít, ha szükségem van rá	91,0	5,9	3,1	76,6	11,1	12,3
Engedi, hogy azt tegyem, amihez kedvem van	65,8	29,0	5,2	64,1	23,1	12,8
Érezni, hogy szeret/gyengéd hozzám	73,7	19,9	6,4	66,1	18,6	15,4
Megérti a problémáimat, gondjaimat	74,2	20,2	5,6	51,1	31,1	17,8
Szereti, ha én döntök a dolgaiban	56,3	36,2	7,5	53,5	30,7	15,8
Megpróbál mindenben ellenőrizni	27,2	48,6	24,2	17,8	47,0	35,1
Úgy bánik velem, mint egy kisgyerekekkel	10,7	37,0	52,3	8,3	30,9	60,8
Meg tud vigasztalni, ha valami bánt	59,7	28,7	11,6	31,2	38,0	30,9
Kis dolgokért is keményen büntet	6,9	21,5	71,6	5,4	18,7	75,9
Nem igazán érdeklik az én problémáim	6,2	15,5	78,3	8,8	23,2	68,0
Nem figyel igazán rám	5,0	15,4	79,6	7,0	22,3	70,7

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

⁷⁸ Az integrált skálák kialakítását tartalmazó SPSS syntax file-t a szerző a rendelkezésemre bocsátotta.

Főkomponens elemzéssel vizsgáltam, hogy milyen mintázatok mutathatók ki a nevelési stíluson belül.⁷⁹ Az öt komponens a teljes variancia 66,0 százalékát magyarázza.

76. táblázat: A nevelési stílus mintázatai – a főkomponens elemzés eredménye (Oblimin rotációval készült faktorsúlyok)

	Szerető, törődő apa	Hanyagoló, büntető apa	Szerető, törődő anya	Kontrolláló, büntető szülő	Hanyagoló anya
Apa - Érezni, hogy szeret	0,886				
Apa - Segít, ha szükségem van rá	0,887				
Apa - Megérti a problémáimat, gondjaimat	0,866				
Apa - Engedi, hogy azt tegyem, amihez kedvem van	0,783				
Apa - Szereti, ha én döntök a dolgaimban	0,773				
Apa - Meg tud vigasztalni, ha valami bánt	0,721				
Apa - Nem figyel igazán rám		0,855			
Apa - Nem igazán érdeklik az én problémáim		0,855			
Apa - Úgy bánik velem, mint egy kisgyerekekkel		0,584		0,484	
Apa - Kis dolgokért is keményen büntet		0,563		0,436	
Anya - Megérti a problémáimat, gondjaimat			0,833		
Anya - Segít, ha szükségem van rá			0,783		
Anya - Érezni, hogy szeret			0,764		
Anya - Meg tud vigasztalni, ha valami bánt			0,681		-0,381
Anya - Engedi, hogy azt tegyem, amihez kedvem van			0,660		
Anya - Szereti, ha én döntök a dolgaimban			0,651		
Anya - Úgy bánik velem, mint egy kisgyerekekkel				0,761	
Anya - Megpróbál mindenben ellenőrizni				0,703	
Anya - Kis dolgokért is keményen büntet				0,694	
Anya - Nem figyel igazán rám		0,344			0,785
Anya - Nem igazán érdeklik az én problémáim					0,780

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

Az első főkomponensbe („szerető, törődő apa”) tartoznak azok a változók, amelyek az apa törődő, megértő, szerető attitűdjeit mérik. A második főkomponens tömöríti azokat a változókat, amelyek a „hanyagoló, büntető apa” jelenlétére utalnak („nem figyel rám, „nem igazán érdekli az én problémám, „úgy bánik velem, mint egy kisgyerekekkel,

⁷⁹ A főkomponens elemzésből az egyik változót, amely az apa ellenőrző szerepére utal, az elemzésből kivettem, mert az öt főkomponens közül négyben is jelentős súlyt kapott.

„kisebb dolgokért is keményen büntet”). A harmadik nevelési stílus-alakzat az anyai törődésre, megértésre vonatkozó változókat tömöríti („szerető, törődő anya”). A negyedik csoportba kerültek azok a változók („kontrolláló, büntető szülők”), amelyek akár az apa, akár az anya részéről a büntető, kontrolláló szerepet hangsúlyozzák, és ehhez hozzá tartozik az is, hogy kisgyerekként bánnak középiskolás gyermekükkel. Fontos hangsúlyozni, hogy ebben a komponensben az anyák attitűdjei sokkal nagyobb súllyal szerepelnek. Az ötödik főkomponens az „elhanyagoló anya” jellemzőit tömöríti. A főkomponens neve „hanyagoló anya” már utal arra, hogy a „hanyagoló, büntető apa” komponenséhez képest itt a kontroll és a büntetés nem kap érdemi súlyt.

A létrehozott főkomponenseket használom fel arra, hogy klaszterelemzéssel vizsgáljam, hogy a mintában milyen családtípusok különíthetők el egymástól a nevelési stílus alapján.

A nevelési stílus alapján a családokat négy különböző csoportba sorolhatjuk. Az eredmények alapján látható, hogy a válaszadók jelentős többsége (n=2373) meleg klímájú családban nőhet fel (meleg családi klíma klaszter). Ezekre a családokra az jellemző, hogy az apa és az anya is megértő, gondoskodó. Jellemzőbb azonban az anyai szeretet és gondoskodás ezekben a családokban.⁸⁰ Ezek a szülők nem próbálják kontrollálni mindenben gyermekük cselekedeteit, és apró dolgokért nem is büntetik őket. A második legnagyobb elemszámú (n=871) klaszterbe sorolhatóak azok a családok, ahol jellemző a „hanyagoló apa, büntető szülők” szerepe. Ezekben a családokban az anya szerepe majdnem semleges, nem is hanyagolja el gyermekét, de a szerető, törődő dimenzióban sem jeleskedik. Az apa azonban elhanyagolja gyermekét, és jellemző az is, hogy a szülők erősen kontrollálják és büntetik a gyereket. Az „elhanyagoló anya” nevet kapott csoportba azok a családok sorolhatók, ahol a gyerekek úgy érzik, anyjuk nem törődik velük, nem érdekli őt a problémájuk. Az apa szerepe ebből a szempontból inkább semleges, és a szeretetét sem fejezi ki eléggé, viszont nem is próbálják kontrollálni, büntetni gyermeküket. A legkisebb elemszámú csoportba „szerető, törődő apa” (n=117) tartoznak azok a családok, ahol a gyermekek inkább apjuk szeretetét és törődését érzik, anyjukról pedig a többi csoporthoz képest a legalacsonyabb mértékben kapnak szeretetet, segítséget és vigaszt.

---

⁸⁰ Ez egyrészt abból fakadhat, hogy a hagyományos női szerephez inkább hozzátartozik a gyerekek „pátyolgatása”, másrészt abból, hogy sokkal több „apa nélküli” család van, mint „anya nélküli”.

77. táblázat: Nevelési stílus szerinti csoportosítás – a klaszterelemzés eredménye (klaszterközéppontok)

	Klaszterek			
	Megértő apa	Hanyagoló, büntető apa	Hanyagoló anya	Meleg családi klíma
Szerető, törődő apa	,21411	-,03887	-,65289	,17841
Hanyagoló, büntető apa	,19120	1,04595	,28003	-,46844
Szerető, törődő anya	-3,72071	-,00899	-,70209	,37504
Kontrolláló, büntető szülők	-,94031	1,01892	-,05767	-,31223
Elhanyagoló anya	-,73789	-,35083	1,65700	-,27815
n:	117	871	635	2373

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

8.7.1. Főbb összefüggések

Alhipotézis-rendszeremben feltételeztem, hogy az alábbi változók hatnak a szülők nevelési stílusára:

- A szülők vitakultúrája
- A szülők iskolai végzettsége

Feltételeztem továbbá, hogy a nevelési stílus hatással van:

- A középiskolások önbecsülésére
- A középiskolások döntési szabadságára
- A bizalomra
- A középiskolások vitakultúrájára
- A szülőkkel szembeni véleménynyilvánítási formára
- Az előítéletességre
- A demokratikus értékrendre
- A kormánnyal szembeni elvárásokra
- Az erőszakelv elfogadására
- Az erőből politizálás elvének elfogadására
- A politikai aktivitásra⁸¹.

⁸¹ Ezt a hatásmechanizmust a 8.8-as fejezetben vizsgálom.

A hipotéziseim teszteléséhez vagy a nevelési stílust érintő kérdésekből kialakított faktorokat, vagy a faktorok alapján klaszterelemzéssel létrehozott családi tipológiát használtam fel.

A diszkriminancia elemzés eredményei szerint a szülők vitastílusa szignifikánsan ($p=0,000$) befolyásolja a nevelési stílusukat. A legjelentősebb hatása az apa destruktivitásának van (Wilks' Lambda= 0,88). A destruktív vitakultúrájú szülők nagyobb valószínűséggel lesznek „elhanyagolóak”, vagy választják a kemény büntető funkciót, és sokkal alacsonyabb valószínűséggel tudnak meleg családi klímát teremteni otthonukban. A szülők iskolai végzettsége is jelentősen befolyásolja ($p_{\text{apa}}, p_{\text{anya}}=0,000$) a nevelési stílust. A kapcsolat mindkét esetben gyengének tekinthető (Cramer's $V_{\text{apa}}=0,101$; Cramer's $V_{\text{anya}}=0,103$). A felsőfokú iskolai végzettségű apák a mintaátlagnál magasabb arányban (62,6%) tudnak gyermekeiknek meleg családi klímát teremteni, míg ugyanezt a legfeljebb alacsony végzettségű apák jelentősen alacsonyabb arányára igaz (46,0%). A hanyagoló, büntető apa szerepe sokkal erősebb azokban a családokban, ahol az apa legfeljebb 8 általánost végzett. Az anyák iskolai végzettsége kapcsán is hasonló tendencia figyelhető meg: az elhanyagolóként jellemzett anya szerepe sokkal erősebb az alacsonyabb iskolai végzettségű anyák esetében, míg a magasabb iskolai végzettségű anyák magasabb arányban teremtenek meleg családi klímát.

Mind a politikai szereplők, mind pedig a magánélet szereplői iránti bizalmat ($p=0,000$) jelentősen befolyásolja a szülők nevelési stílusa. A post hoc teszt eredménye szerint a meleg klímájú családban élők bizalma a legerősebb a politikai és a magánélet szereplőinek tekintetében, s mindkettő kapcsán megállapítható az is, hogy a bizalom akkor a legtörékenyebb, ha a nevelési stílusra dominánsan hat az elhanyagoló anya szerepe.

A középiskolások vitakultúráját is jelentősen befolyásolja a nevelési stílus ($p=0,000$). A meleg családi klímában nevelkedőkre sokkal jellemzőbb, hogy konstruktívan kezelik a vitás helyzeteket, az elhanyagoló anya jelenléte viszont rendkívül erősen csökkenti ennek valószínűségét. A hanyagoló, büntető apa és az elhanyagoló anya jelenléte növeli annak valószínűségét, hogy a gyermekük destruktív módon áll a konfliktusokhoz.

Ha az apa keményen bünteti gyermekét vagy elhanyagolja, akkor gyermeke jellemzően a vitakerülést vagy a gyermekes vitastílust alkalmazza szüleivel szemben ($p=0,000$). Ha a büntető apa mellett egy elhanyagoló anya van, akkor jellemzőbb a

gyermekes vita. A meleg klímájú családokban jellemzőbb, hogy a gyermek inkább meggyőzni próbálja szüleit, mintsem a vitát elkerülni vagy elbagatellizálni.

A kialakított nevelési stílus kategóriák közül csupán a kontrolláló, büntető nevelési stílus befolyásolja szignifikánsan ($p=0,034$) a demokratikus értékrend erőségét, még hozzá negatív irányban. Ez azt jelenti, hogy ha ez a nevelési stílus jellemző a szülőkre, akkor az valószínűsíti azt, hogy gyermekeiknek a demokrácia értékei kevésbé lesznek fontosak.

Ha külön vizsgáljuk a magánszférához és a politikai jogokhoz köthető értékeket, kiderül, hogy a magánélethez tartozó értékeket kevésbé tartják fontosnak azok a diákok, akiknek szüleikre jellemző a kontrolláló, büntető nevelés, vagy ahol akár az anya, akár az apa „elhanyagoló”.

78. táblázat: A demokratikus értékrend erőségét befolyásoló nevelési stílusok (lineáris regresszióanalízis)

	A demokratikus értékrend „erőssége” (Korrigált $R^2=0,4\%$)	A magánélethez köthető demokrácia-értékek (Korrigált $R^2=1,8\%$)	A politikához köthető demokrácia-értékek (Korrigált $R^2=0,4\%$)
Nevelési stílus típusok	Béta-értékek	Béta-értékek	Béta-értékek
Szerető, törődő apa	Nem szignifikáns	Nem szignifikáns	0,056
Hanyagoló, büntető apa	Nem szignifikáns	-0,059	0,035
Szerető, törődő anya	Nem szignifikáns	Nem szignifikáns	Nem szignifikáns
Kontrolláló, büntető szülők	-0,037	-0,063	Nem szignifikáns
Elhanyagoló anya	Nem szignifikáns	-0,084	Nem szignifikáns

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

8.8. Az „aktivitási dimenzióba” tartozó változók bemutatása

8.8.1. A szülők társadalmi, politikai aktivitása

A mintába került középiskolások szüleinek társadalmi, politikai aktivitására vonatkozóan a kérdőív egy kérdést tartalmazott. A tanulóknak az alábbiak közül kellett bejelölniük, hogy a szüleik részt vettek-e azokban. A diákok természetesen több választ is bejelölhettek.

- A rendszerváltás előtt ellenzéki tevékenységben, tüntetésen vett részt
- A rendszerváltás előtt tagja volt a pártnak (az MSZMP-nek)

- A rendszerváltás előtt vezető állami vagy politikai tisztséget töltött be
- A rendszerváltást követő időszakban tagja valamelyik civil szervezetnek vagy munkahelyi tüntetésben, sztrájkban vett részt
- A rendszerváltást követő időszakban politikai tüntetésen vett részt, vagy részt vett valamelyik párt munkájában

Az eredmények alapján megállapítható, hogy a diákok szüleinek csupán alacsony hányadáról mondható el, hogy akár a rendszerváltás előtt, akár az után aktív társadalmi, politikai tevékenységet folytat(ott). Természetesen az is elképzelhető, sőt, joggal feltételezhetjük, hogy sok esetben a gyerekek nem tudnak szüleik korábbi aktivitásáról. A középiskolások közül kevesen tudják, hogy szüleik párttagok voltak a rendszerváltás előtt (80 fő), ennél többen (157 fő) tudnak arról, hogy a rendszerváltást megelőző időszakban szüleik valamilyen ellenzéki tevékenységet folytattak. Feltételezhetően ezek az adatok arról árulkodnak, hogy a szülők gyermekeikkel kevésbé beszélnek meg a múlt történéseit. Az alábbi táblázat tartalmazza a szülők tevékenységének megoszlását.

79. táblázat: A szülők társadalmi, politikai tevékenysége (% , n=4108)

	Százalékos megoszlás
A rendszerváltás előtt ellenzéki tevékenységben, tüntetésen vett részt	3,83
A rendszerváltás előtt tagja volt a pártnak (az MSZMP-nek)	1,94
A rendszerváltás előtt vezető állami vagy politikai tisztséget töltött be	1,44
A rendszerváltást követő időszakban tagja valamelyik civil szervezetnek vagy munkahelyi tüntetésben, sztrájkban vett részt	2,73
A rendszerváltást követő időszakban politikai tüntetésen vett részt, vagy részt vett valamelyik párt munkájában	3,02

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A szülők társadalmi, politikai aktivitását három szempontból vizsgáltam. Egyrészt létrehoztam egy olyan változót, amely azt mutatja meg, hogy hányféle tevékenységet végeznek/végeztek a szülők, tehát a magasabb érték nagyobb aktivitást tükröz. A legtöbben semmilyen politikai, társadalmi tevékenységet nem végeztek, a változó átlaga 0,137. Mivel ez a megközelítés nem közvetít információt arról, hogy milyen tevékenységet végeztek a szülők, egy másik dimenzióban azt vizsgáltam, hogy rendszer-konform vagy rendszerellenes tevékenységet folytattak-e. Ebben az esetben a rendszerváltást követő időszakban tüntetésen vagy pártmunkában való részvételt nem tudtam ebbe a kategóriarendszerbe besorolni (hiszen ezekről nem dönthető el, hogy mely kategóriába tartoznak), azt külön kezeltem. Az adatok szerint valamilyen ellenzéki tevékenységet 221 fő (5,4%), rendszer-konform tevékenységet 121 fő (2,9%) végzett,

míg 124 fő került az „egyéb” kategóriába. (52 fő sorolható be mind a rendszer-konform, mind pedig az ellenzéki tevékenységet végzők kategóriájába.)

A szülők aktivitást vizsgáltam aszerint is, hogy a rendszerváltás előtt vagy a rendszerváltás után voltak aktívak. 236 fő (5,7%) a rendszerváltás előtt, míg 191 fő (4,6%) az után vett részt valamely általunk felsorolt véleménynyilvánítási lehetőségben. (89 fő tekinthető aktívnek mindkét dimenzióban.)

Hipotézisem szerint a szülők politikai, társadalmi aktivitására hatással van:

- A szülők iskolai végzettsége
- A családi sorseseemények

A szülők politikai, társadalmi aktivitása befolyásolja:

- A politikai kommunikációt
- Gyermeük politikai ismereteit
- Gyermeük demokratikus értékrendjét
- Gyermeük kormánnyal szembeni elvárását
- Az erőszakelv elfogadását
- Az erőből politizálás elvének elfogadását
- Gyermeük politikai aktivitását⁸²

A szülők iskolai végzettsége hatással van társadalmi, politikai aktivitásukra ($p=0,000$). Éppen a legmagasabban kvalifikáltak és a legfeljebb nyolc általános iskolát befejezők tekinthetőek a legaktívabbaknak, ennek a két csoportnak a szerepvállalása tér el jelentősen a más iskolai végzettségűektől.

8.8.2. A középiskolások politikai aktivitása

A kérdőívben található kérdések csak azt teszik lehetővé, hogy a „lábbal történő” politikai aktivitást elemezzem, a virtuális térben való és egyéb aktivitásra a kérdőív nem tért ki. A politikai aktivitást a kutatás kérdőívének négy alkérdésével vizsgáltam. Ebből kettő arra kérdezett rá, hogy a válaszadó tagja-e politikai pártnak vagy politikai szervezetnek. Másik két kérdéssel azt tudakoltuk, hogy a kérdezettek vettek-e már részt

---

⁸² Ezt a 8.8-as fejezetben tárgyalom.

országos ügyek kapcsán, avagy helyi vagy iskolai ügyek kapcsán szerveződő tüntetésen. Politikailag aktívnak az elemzésben azokat a középiskolásokat tekintettem, akik vagy tagjai pártnak vagy politikai szervezetnek vagy részt vettek már akár helyi, akár országos ügyet érintő tüntetésen. Ezen kérdések felhasználásával létrehoztam egy olyan változót, amely nem csupán arról ad információt, hogy a fenti szempont szerint aktív-e a válaszadó, hanem azt is megmutatja, hogy több tevékenységben is aktív-e. (Azaz például azokhoz, akik részt vettek tüntetésen is, és tagjai egy politikai szervezetnek 2-es értéket társítottam, míg azok, aki „csak” egy szervezetben tagok vagy csak tüntetésen vettek részt, 1-es értéket „kaptak”). Ahol relevánsnak tartottam külön is vizsgáltam a szervezeti tagságot és a tüntetésen való részvételt.

8.8.2.1. Tüntetésen való részvétel

A mintába került kérdezettek 7,5%-a vett már részt országos ügyekkel kapcsolatos tüntetésen, míg 10,9%-uk vett részt helyi vagy iskolai kérdéseket érintő demonstráción. A két változót összevonva megállapítható, hogy azoknak a tanulóknak, akik mindkét tüntetést érintő kérdésre választ adtak, 2,8%-a vett már részt országos és helyi vagy iskolai ügyeket is érintő tüntetésen, 4,0%-uk csak országos ügyeket érintő tüntetésen, 7,8%-uk csak helyi vagy iskolai ügyeket érintő demonstráción vett részt, míg 85,4%-uk semmilyen ilyen jellegű megmozdulásnak nem volt szereplője.⁸³

8.8.2.2. Szervezetek munkájában való részvétel

Hazánkban a rendszerváltással megszűntek, felbomlottak a korábbi ifjúsági szervezetek, s a rendszerváltást követően is működő nonprofit szervezetek és civil önszerveződések, társadalmi szervezetek csak csekély mértékben tudják integrálni és mobilizálni az ifjúságot. 1995 óta nő ugyan az ifjúsági civil csoportok száma, tagságuk azonban csökkenő tendenciát mutat (Nagy – Székely 2008: 133–134). A különböző szervezetek és mozgalmak a fiatalok rendkívül alacsony arányát tudják „elérni”, a politikai ifjúsági mozgalmakban való részvételük pedig elenyésző.

---

⁸³ Ezeket a megállapításokat azok arányában értelmeztem, akik mindkét – tüntetésen való részvételt érintő – kérdésre válaszoltak. Az országos ügyekkel kapcsolatos kérdésre 3893-an, a helyi ügyekkel kapcsolatos megmozduláson való részvétellel irányuló kérdésre 3862-en, míg mindkét kérdésre 3845-en válaszoltak.

Jelen kutatás során is vizsgáltam azt, hogy a diákok jelenleg milyen szervezetek munkájában vesznek részt, illetve milyen szervezetnél lennének tagok szívesen. E kutatás eredményei is hasonló tendenciát tükröznek. Annak ellenére, hogy viszonylag magas cselekvési potenciál mérhető, óriási a szakadék a tervezett és a valós szervezeti tagság között. A válaszadók közül legtöbben (17,8%) valamilyen sportegyesületnek, 9%-uk vallási közösségnek, csoportnak tagja, valamint 7,6%-uk vesz részt a diákönkormányzat munkájában. A többi szervezetben való tagság alacsony arányú. A tervezett, illetve „vágyott” tagság kapcsán megállapítható, hogy van olyan szervezet, melynek munkájában a tanulók valamivel több mint fele szívesen részt venne. A középiskolások számára a jótékonyági szervezetek, a környezetvédő szervezetek, valamint a sportegyesületek és a magyarságot védő egyesületek a legvonzóbbak (az említés sorrendjében a diákok 54,8%-a; 52,3%-a; 43,2%-a; valamint 40,9%-a venne részt szívesen munkájukban). A politikai szféra ifjúság általi elutasítottságát bizonyítja, hogy a tanulók közül 86,6%-a nem tagja, és nem is szeretne tagja lenni politikai pártoknak.

80. táblázat: A következő szervezetek közül melyekben vennél részt szívesen? (% , n=3837-3888)

Szervezetek	Most nem veszek részt benne...		Most is részt veszek
	de szívesen részt vennék	és nem is szeretnék részt venni benne	
az emberi jogokat védő szervezetben	38,4	60,1	1,5
diákönkormányzatban	18,8	73,6	7,6
a fajgyűlölet ellen fellépő szervezetben	20,0	78,2	1,8
hagyományőrző egyesületben	29,3	66,3	4,4
jótékonyági szervezetben	54,8	42,8	2,4
környezetvédő szervezetben	52,3	45,2	2,4
a magyarságot védő egyesületben	40,9	56,5	2,6
az egyik politikai pártban	11,2	86,6	2,2
az egyik párt ifjúsági szervezetében	16,3	81,3	2,4
sportegyesületben	43,2	38,9	17,8
vallási közösségben, csoportban	10,2	80,7	9,0

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

Magasabb arányban lennének tagok jótékonyági szervezetben a lányok (49,0%), valamint a gimnazisták (41,5%). (A fiúknak csak 28%-a, szakközépiskolába járók 37,7%-a, a szakiskolai tanulóknak pedig 34,1%-a szeretne részt venni ilyen tevékenységet végző közösségben.) ($p_{osztálytípus}=0,008$; $p_{nem}=0,000$.)

Általánosságban elmondható, hogy a legtöbb szervezetben szívesen részt vevők között magasabb arányban találhatóak meg az észak-magyarországi régióban tanuló diákok, a gimnazisták, valamint a lányok. Ezek alól kivételt képez a magyarságot védő

szervezetben való tervezett/vágyott részvétel, mert ebben az esetben a mintaátlaghoz képest magasabb arányban kapcsolódnának be a szakiskolások (míg a gimnazisták az átlaghoz képest alacsonyabb arányban vennének részt), a fiúk, valamint az 5000 főnél alacsonyabb lélekszámú településen élők. Szintén kivétel a politikai párt, a politikai ifjúsági szervezet és a sportszervezet, mert ezekben inkább a fiúk szeretnék részt venni. (A politikai párt ifjúsági szervezetében való vágyott részvétel magasabb a szakiskolás tanulók esetében, a gimnazisták pedig a mintaátlagnál alacsony arányban vennének részt.)

Megállapítható tehát, hogy az emberi jogokat védő szervezetben, a fajgyűlölet ellen fellépő szervezetben, a jótékonyági szervezetben, a környezetvédő szervezetben a lányok magasabb arányban lennének tagok, míg a sporthoz, a politikai élethez köthető szervezetekben és a magyarságot védő szervezetben inkább a fiúk vennének részt. A hagyományörző szervezetekben a valós és a tervezett tagság jellemzőbb az 5000 főnél alacsonyabb lélekszámú településen élő diákok esetében.

A Dél-Dunántúl tanulói a mintaátlaghoz képest magasabb arányban tagjai hagyományörző egyesületeknek, ám a magyarságot védő egyesületekben alacsonyabb arányban képviseltetik magukat. Megállapítható az is, hogy politikai párt ifjúsági szervezetében a mintaátlaghoz képest alacsonyabb arányban vennének részt szívesen.

A szervezeti aktivitással kapcsolatos kérdéseket főkomponens elemzéssel vizsgálva két komponens mutatható ki (a KMO értéke: 0,888). Ezek a változók variációjának 48,26%-át magyarázzák meg. Ebben az esetben elkülöníthetők egymástól egyrészt a sport és vallási csoportban való részvétel, azaz nem a tágabb értelemben vett társadalmi aktivitáshoz kötődő tevékenységek, hanem a magánélethez tartozó aktivitási formák (bár a vallási szervezetben való részvétel sok esetben közösségi tevékenységet is valószínűsíthet), másrészt a politikai részvétel, a nemzettudathoz kötődő aktivitás és a mások „védelmében” történő szerepvállalás.

81. táblázat: Szervezeti részvétel – a főkomponens elemzés eredménye (Oblimin rotációval készült faktorsúlyok)

Szervezetek	Társadalmi, politikai részvétel	Egyéb részvétel
Az emberi jogokat védő szervezetben	0,747	0,135
Diákönkormányzatban	0,241	0,499
A fajgyűlölet ellen fellépő szervezetben	0,744	0,131
Hagyományörző egyesületben	0,511	0,281
Jótékonyági szervezetben	0,608	0,265
Környezetvédő szervezetben	0,641	0,162
A magyarságot védő egyesületben	0,715	0,074
Az egyik politikai pártban	0,774	0,133
Az egyik párt ifjúsági szervezetében	0,693	0,136
Sportegyesületben	-0,006	0,777
Vallási közösségben, csoportban	0,176	0,609

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

Abban az esetben, ha egy komponenssel bővítem az elemzést (az egyhez közel eső eigenvalue érték miatt), három komponens keletkezik (a KMO értéke: 0,888). Ezek a változók varianciájának 56,3%-át magyarázzák meg.

82. táblázat: Szervezeti részvétel – a főkomponens elemzés eredménye egy harmadik komponens bevonásával (Oblimin rotációval készült faktorsúlyok)

Szervezetek	A nemzettudatra építő és politikai tevékenységek	Más emberek, illetve a környezet védelmére vonatkozó társadalmi tevékenységek	„Önmagukra irányuló” tevékenység
Az emberi jogokat védő szervezetben	0,485	0,605	0,085
Diákönkormányzatban	0,290	0,058	0,497
A fajgyűlölet ellen fellépő szervezetben	0,564	0,495	0,091
Hagyományörző egyesületben	0,537	0,161	0,269
Jótékonyági szervezetben	0,199	0,760	0,201
Környezetvédő szervezetben	0,199	0,806	0,094
A magyarságot védő egyesületben	0,677	0,297	0,051
Az egyik politikai pártban	0,816	0,218	0,118
Az egyik párt ifjúsági szervezetében	0,777	0,136	0,127
Sportegyesületben	0,029	0,015	0,779
Vallási közösségben, csoportban	0,076	0,239	0,591

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

Ebben az esetben különválnak a más emberek, illetve a környezet védelmére vonatkozó társadalmi tevékenységek; a nemzettudatra építő és politikai tevékenységek; valamint a nem társadalmi, nem politikai aktivitást feltételező tevékenységek („önmagukra irányuló” tevékenységek).

A főkomponens eredményéből jól látszik, hogy a magyarságot védő szervezet, a hagyományörző egyesület és a politikai tevékenység „együtt jár”. Úgy tűnik, a magyarság kérdése egyre inkább politikai kérdés, aminek tematikáját a szélsőjobboldal tűzi zászlajára.

E három komponens felhasználásával két, három, illetve négy klaszter kialakítására tettem kísérletet. Az alábbiakban a három klaszter elkülönítését bemutató verziót ismertetem.

83. táblázat: Szervezeti részvétel – a klaszterelemzés eredménye (klaszterközepponatok)

	Inaktívak	Politikai szempontból aktívak	Társadalmi szempontból aktívak
Más emberek, illetve a környezet védelmére vonatkozó társadalmi tevékenységek	-,12122	2,37951	5,19889
A nemzettudatra építő és politikai tevékenységek	-,06833	6,03223	-1,98036
Nem társadalmi, nem politikai aktivitást feltételező tevékenységek	-,01759	,81239	,26534
n:	4060	67	64

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

Ahogy az egyváltozós elemzés eredményei alapján arra számítani lehetett, a tanulók alacsony arányáról mondható el, hogy aktív szervezeti tevékenységük lenne. A diákok döntő többsége (1. klaszter) semmilyen szervezetben nem tevékenykedik aktívan, a tanulók kisebb része (2. klaszter) aktívnak tekinthető két szempontból is: az „önmagukra irányuló” tevékenységben, illetve mások vagy a környezet védelmére irányuló szervezetekben. A harmadik klaszterbe sorolhatóak a nemzettudattal, ill. politikával összefüggő szervezetben aktív tanulók.

Mivel az egyváltozós elemzések kimutatták, hogy jelentős eltérés van a valódi és a tervezett/vágyott aktivitás között, a főkomponens elemzést elvégeztem a tervezett/vágyott szervezeti aktivitás kapcsán is. Három komponens válik el egymástól, amelyek a változók varianciájának körülbelül felét (50,995%) magyarázzák meg (a KMO értéke: 0,802).

84. táblázat: Szervezetekben való tervezett/vágyott részvétel – a főkomponens elemzés eredménye (Oblimin rotációval készült faktorsúlyok)

Szervezetek	Hagyományörző	Jogvédelem	Politikai aktivitás
Az emberi jogokat védő szervezetben	,244	,731	,032
Diákönkormányzatban	,191	,378	,222
A fajgyűlölet ellen fellépő szervezetben	-,079	,791	,111
Hagyományörző egyesületben	,680	,161	,123
Jótékonyági szervezetben	,533	,544	-,052
Környezetvédő szervezetben	,640	,430	-,063
A magyarságot védő egyesületben	,726	,088	,211
Az egyik politikai pártban	,064	-,011	,833
Az egyik párt ifjúsági szervezetében	,133	,139	,800
Sportegyesületben	,488	0,70	,090
Vallási közösségben, csoportban	,141	,330	,358

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A vágyott/tervezett szervezeti aktivitás kapcsán elválik a magyarságot védő, illetve hagyományokhoz kapcsolódó aktivitás; a más emberek jogainak, méltóságának védelmével kapcsolatos szervezeti aktivitás (emberi jogokat védő szervezetek, fajgyűlölet ellen fellépő szervezetek,); valamint a politikai aktivitás (politikai pártban vagy politikai ifjúsági szervezetben történő tervezett aktivitás).

A két, három és négy klaszter kialakítását követően az alábbiakban a három klaszter létrehozásának eredményét mutatom be.

85. táblázat: Tervezett/vágyott szervezeti részvétel – a klaszterelemzés eredménye (klaszterközpontok)

	„Vágyott” aktivitás más emberek védelmében	„Vágyott” inaktívak	„Vágyott” nemzeti, politikai szerepvállalás
A nemzettudathoz, illetve hagyományokhoz kapcsolódó aktivitás;	-,06081	-,03508	,26541
Más emberek jogainak, méltóságának védelmével kapcsolatos szervezeti aktivitás	1,50983	-,46991	-,08175
Politikai aktivitás	-,31556	-,34707	2,17808
n:	884	2742	565

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

Legmagasabb számban az inaktívak (2. klaszter) képviseltetik magukat, valamint elkülönülnek azok, akik mások védelmére létrehozott szervezetben lennének aktívak (1. klaszter), míg a harmadik csoportba tartoznak a nemzeti, politikai aktivitást tervezők.

Egyértelműen megállapítható, hogy az első klaszterben felülreprezentáltak a gimnáziumba járók, valamint a lányok. A második és harmadik klaszterben felülreprezentáltak a szakközépiskolába és a szakiskolába járók, valamint a fiúk. Ezen kívül a harmadik klaszterben az átlagosnál magasabb arányban szerepelnek azok, akiknek iskolája az észak-alföldi régióban található, míg a második klaszterben a mintaátlag feletti arányban találhatóak meg a dél-dunántúli régióban tanulók.

Külön vizsgáltam, a diákok politikai aktivitását abból a szempontból, hogy vettek-e már részt tüntetésen, illetve, hogy tagjai-e valamely pártnak vagy ifjúsági politikai szervezetnek. Az elemzés ezen részébe azokat vontam be, akik válaszoltak a tüntetésen való részvételre, illetve a párt-, és az ifjúsági politikai szervezeti tagságra vonatkozó kérdésekre (n=3845).

Eredményeim szerint – a fent leírt szempontból, azaz a tüntetésen való részvétel, illetve a párt vagy ifjúsági politikai szervezeti tagság alapján – a kérdezettek 16,3%-át tekinthetjük politikailag aktívnak.

8.8.2.3. A pártok kampányában való tervezett részvétel

Szintén viszonylag magas cselekvési potenciál mérhető a pártok kampányaiban való egyéni politikai aktivitás kapcsán. A tanulók negyede (26,1%) szórólaposztással, terjesztéssel járulna hozzá az egyes pártok munkájához, míg ötödük (19,7%) plakátragasztást vállalna a kampánytevékenységek közül. 15,5%-uk küldene, illetve továbbítana e-mailt, és 12,6%-uk rendfenntartóként működne közre a kampánymunkában. Az sms küldés és továbbítás, valamint a szendvicsemerként való segítés a legkevésbé vonzó a diákok számára.

86. táblázat: Ha úgy adódna, segítenéd-e valamelyik párt kampányát a következő parlamenti választások előtt az alábbi tevékenységekkel? (% , n=3805-3834)

Tevékenység	Igen	Nem
Szórólaposztás, terjesztés	26,1	73,9
Plakátragasztás	19,7	80,3
Plakáttépkedés, firkálás	10,9	89,1
Sms küldés, továbbítás	9,0	91,0
E-mail küldés, továbbítás	15,5	84,5
Gyűlés szervezése, részvétel a rendezésben	11,6	88,4
Szendvicsemler	8,8	91,2
Rendfenntartó (gyűlésen, tüntetésen)	12,6	87,4

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A kampánytevékenységre vonatkozó válaszok összegzésével látható, hogy az ebből a kérdéskörből mindegyik kérdésre választ adó diákok hányféle tevékenységben vállalnának aktív szerepet.

87. táblázat: A kampánytevékenységekkel kapcsolatos nyolcféle tevékenység közül hány tevékenységben vennének részt a tanulók (% , n=3749)

Hányféle tevékenységben venne részt	Az összes kérdésre választ adók százalékában
0	64,3%
1	8,9%
2	8,0%
3	6,7%
4	4,7%
5	2,8%
6	1,7%
7	1,0%
8	1,8%
Összesen:	100,0%

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A politikai aktivitást befolyásoló tényezőket a szervezetek munkájában való részvétellel és tüntetésen való részvétellel elemzem a továbbiakban. A pártok kampányában való munkát azért nem érdemes belevonom az elemzés ezen részébe, mert nagyon csekély azok aránya, akik ebben részt vesznek, valamint a politikai tevékenység túlságosan szűk értelmezését teszi lehetővé, mindössze a pártpolitikai tevékenységek kampányidőszakában való tevékenységről tudhatnánk meg valamit.

A politikai aktivitást tehát egy származatott változóval vizsgálom, ami arról ad információt, hogy a válaszadó részt vette-e tüntetésen, és tagja-e valamely pártnak vagy politikai ifjúsági szervezetnek. (A magasabb érték magasabb aktivitást tükröz.)

A régió szerinti vizsgálat eredményei alapján elmondható, hogy a közép-magyarországi régióban tanulók a mintaátlagnál magasabb arányban (19,8%) tekinthetők politikailag aktívnak a fent leírt szempont szerint. (A politikai aktivitás

magasabb arányát itt főként a budapestiek tüntetésen való magas részvételi aránya eredményezi.)

Megállapítható az is, hogy a szakiskolások felülreprezentáltak (18,6%) a politikailag aktív diákok között. A szakközépiskolások 13,5%-a, míg a gimnazisták 17,6%-a aktív ebből a szempontból ($p=0,001$).

Az átlagoshoz képest szintén magasabb arányban aktívak a fiúk (19,6%), valamint a Budapesten tanulók (23,1%) ($p_{nem}=0,000$; $p_{településtípus}=0,000$). A lányok mindössze 13,0%-a, az 5000 főnél alacsonyabb lélekszámú településen élők 14,1%-a, a megyeszékhelyen élők 16,6%-a, valamint az 5000 főnél alacsonyabb lélekszámú településen élők 14,9%-a sorolható a politikailag aktív kategóriába.

8.8.2.4. Főbb összefüggések

Hipotézisem szerint a fiatalok politikai aktivitására hatással van:

- A szülők iskolai végzettsége
- A családi sorseseemények
- A szülők nevelési stílusa
- A bizalom
- A döntési szabadság
- Az önbecsülés
- A politikai kommunikáció
- A szülők és gyermekük vitakultúrája
- A szülőkkel szembeni véleménynyilvánítási forma
- Az előítéletesség
- A politikai ismeret
- A kormánnyal szembeni elvárások
- Az erőszakelv elfogadása
- Az erőből politizálás elvének elfogadása
- A szülők politikai, társadalmi aktivitása
- A demokratikus értékrend erőssége

A politikai aktivitás befolyásolja (visszahat):

- A fiatalok vitakultúrájára

A családon belüli politikával (politikussal, pártokkal, politikai szervezetekkel) kapcsolatos kommunikáció jelentősen befolyásolja a diákok politikai aktivitását. Mind a három témakör kapcsán megállapítható, hogy azok a tanulók, akiknek a családjában ezek szóba kerülnek, és a gyerekeket is bevonják a beszélgetésekbe, jelentősen magasabb arányban vettek már részt tüntetésen, vagy tagjai valamely pártnak, ifjúsági politikai szervezetnek, mint azok a diákok, akiknek a családjában ezek nem kerülnek szóba, vagy nem beszélnek velük erről ($p=0,000$; $r=0,203$).

88. táblázat: A politikai aktivitás arányai aszerint, hogy a különböző témákról szoktak-e beszélgetni a családban a tanulók (% , n=3845)

Téma	Kategória	Nem aktív	Aktív
Pártok	Részt veszek a beszélgetésben	74,4%	25,6%
	Téma, de velem nem beszélnek róla	82,0%	18,0%
	Téma, de engem nem érdekel	88,2%	11,8%
	Nem téma a családban	88,6%	11,4%
Politikai szervezetek	Részt veszek a beszélgetésben	72,1%	27,9%
	Téma, de velem nem beszélnek róla	81,7%	18,3%
	Téma, de engem nem érdekel	87,1%	12,9%
	Nem téma a családban	88,4%	11,6%
Politikusok	Részt veszek a beszélgetésben	73,0%	27,0%
	Téma, de velem nem beszélnek róla	81,0%	19,0%
	Téma, de engem nem érdekel	88,0%	12,0%
	Nem téma a családban	88,0%	12,0%

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A demokratikus értékrend erősségét összevontan vizsgáló változó és a politikai aktivitás nem korrelál egymással ($p=0,211$). Ám, ha külön vizsgálom a faktorelemzéssel létrehozott két faktort, a magánélethez kapcsolódó vagy a politikai élethez kapcsolódó demokrácia-értékeknek a hatását, megállapítható, hogy a magánszférához köthető értékek fontosságával negatívan korrelál a politikai életben való aktivitás. Ez azt jelenti, hogy a magánélethez tartozó demokrácia-értékeket fontosabbnak tartók választják kevésbé a politikai részvételt ($p=0,000$; $r: -0,079$). Ezzel szemben azok, akiknek értékrendjében inkább a politikai jogok fontosak, nagyobb valószínűséggel vesznek részt tüntetésen vagy politikai szervezet munkájában, illetve az ezeken való részvétel erősítheti a politikai jogokhoz tartozó értékek fontosságába vetett hitet ($p=0,000$; $r=0,102$).

Az antidemokratikus attitűdnek minősülő előítéletesség ($p=0,000$; $r=0,118$), valamint az erőszakelv elfogadása ($p=0,000$; $r=0,068$) is pozitívan korrelál a politikai életben való szerepvállalással. Az erőből politizálás elvének elfogadása és a politikai aktivitás között nincs kapcsolat ($p=0,303$). Ezeknek az eredményeknek a magyarázata az lehet, hogy sok esetben éppen az előítéletes és szélsőséges gondolkodás sarkallja aktivitásra a fiatalokat. Külön-külön vizsgálva kiderül, hogy mind a tüntetésen, mind pedig a pártban vagy politikai szervezetben részt vevők között a mintaátlagnál magasabb arányban vannak jelen azok, akik több külcsoporttal szemben is előítéletesek, illetve azok, akik elfogadják az erőszakelvet. Az eredmények értelmezésekor azonban figyelembe kell vennünk azt is, hogy ez nem azt jelenti, hogy bármilyen politikai aktivitás vagy szervezeti tagság erősíti az előítéleteket, hanem azt, hogy egyes ifjúsági szervezetek olyan csoportosulások, amelyek az ellenségkép erősítésére, a másokkal szembeni intoleranciára épülnek. A politikai-társadalmi aktivitás kapcsán létrehozott faktorokat külön vizsgálva kiderül: a nemzettudatra építő és a politikai szervezetek tagjainál erősebb, míg a vallási- és sportközösségbe járóknál kevésbé jellemző az előítéletesség.

A szülők politikai aktivitása szignifikáns és közepesen erős ($p=0,000$; béta: 0,249, adjusted R square=6,2%) kapcsolatban van a gyerekek politikai aktivitásával. Habár ez a kapcsolat statisztikailag közepesnek mondható, a korábbi kapcsolaterősséghez képest számottevő.

A szülők valamilyen ellenzéki szerepben történő politikai aktivitása növeli az esélyét annak, hogy gyermekük politikai szerepet vállal ($p=0,000$; béta=0,119), míg a mindenkori rendszerben konform magatartás nincs szignifikáns hatással erre.

A rendszerváltás előtti, illetve utáni szülői aktivitást vizsgálva megállapítható, hogy mindkettő szignifikáns hatást gyakorol gyermekük politikai szerepvállalására ($p=0,000$), utóbbi azonban nagyobb erősséggel (béta rendszerváltás után=0,190; béta rendszerváltás előtt=0,115).

A legmagasabban kvalifikált apák gyermekeinek politikai aktivitása szignifikánsan eltér ($p=0,004$) a többi középiskolásétól. Az anya iskolai végzettségének hatása is jelentős ($p=0,006$), de ebben az esetben csupán a diplomával rendelkező anyák gyermekeinek aktivitása tér el a szakmunkásképzőt végzett anyák gyermekeiétől.

Feltételezem, hogy az általam kialakított nevelési stílus és a vitakultúra típusok nem közvetlenül hatnak arra, hogy mennyire aktív egy fiatal a közéletben. Azért vontam be mégis az elemzésembe, mert nagyon fontos információkkal szolgálhat az, hogy azok

a hatások, amelyek pozitívan hatnak a demokratikus értékrend erősségére, miként hatnak a politikai aktivitásra. Ezek a válaszok pontosabb képet festhetnek arról, hogy a középiskolások milyen keretek között aktívak a politikai életben.

A politikai aktivitást az is valószínűsíti, ha a családban uralkodó nevelési stílust a büntetés és a kontrollálás uralja, illetve ha az anya „elhanyagoló”. A szerető, törődő anya jelenléte, nevelési stílusa inkább csökkenti ennek valószínűségét.

A büntető, kontrolláló szülők pozitív hatása a politikai participációra felveti azt, hogy ha az ilyen nevelési stílus a demokratikus attitűdök gyengülését eredményezi (az adatok ezt bizonyítják), akkor vajon azok vállalnak-e inkább politikai szerepet a „lábbal történő aktivitás” területén, akiknek kevésbé sajátjuk a demokratikus értékrend.

89. táblázat: A politikai aktivitást befolyásoló nevelési stílusok (lineáris regresszióanalízis)

Nevelési stílus típusok	Béta-értékek (Korrigált $R^2=0,7\%$)
Szerető, törődő apa	Nem szignifikáns
Hanyagoló, büntető apa	Nem szignifikáns
Szerető, törődő anya	-0,037
Kontrolláló, büntető szülők	0,056
Hanyagoló anya	0,057

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

Parciális korrelációs vizsgálattal igyekeztem feltárni, hogy a politikai aktivitás és a nevelési stílus közötti kapcsolat nem csupán látszólagos-e, és valójában a demokratikus attitűdök és az előítéletesség okozza ezt, amit viszont befolyásolhat a nevelési stílus. A parciális korreláció elemzése során kontrolláltam az előítéletességet és a demokratikus attitűdök erősségét, ám ezek kontrollálásával is szignifikáns maradt a nevelési stílus és a politikai aktivitás közötti kapcsolat.

A döntési szabadság foka a politikai szervezetekben való aktivitást sem befolyásolja ($p=0,506$).

A vitakultúra hatásával kapcsolatban azt láthatjuk, hogy az anya pozitív vitakultúrája negatívan befolyásolja a politikai aktivitást. A fiatalok vitakultúrája azonban nincs hatással a politikai aktivitásra, és a hatás visszafelé sem igazolható, a politikai részvétel sem hat arra, hogy milyen vitastílust használnak a középiskolások konfliktushelyzetben.

90. táblázat: A politikai aktivitást befolyásoló vitakultúra típusok (lineáris regresszióanalízis)

	Politikai aktivitás (Korrigált $R^2=1,0\%$)
Vitakultúra	Béta-értékek
Az apa destruktív vitakultúrával jellemezhető	Nem szignifikáns
Az apa konstruktív vitakultúrával jellemezhető	Nem szignifikáns
Az anya destruktív vitakultúrával jellemezhető	Nem szignifikáns
Az anya konstruktív vitakultúrával jellemezhető	-,043
A gyerek destruktív vitakultúrával jellemezhető	Nem szignifikáns
A gyerek konstruktív vitakultúrával jellemezhető	Nem szignifikáns

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A szülőkkel szemben alkalmazott meggyőzésen, érvelésen alapuló kommunikáció és a gyermekes vita alkalmazása is növeli a valószínűségét a politikai életben való részvételnek. Látható tehát, hogy érdekes módon a demokratikus meggyőzésen alapuló, és a gyerekes, akár füllesztést is felhasználó vitakultúra is egy irányba hat.

91. táblázat: A politikai aktivitást befolyásoló véleménynyilvánítási típusok (lineáris regresszióanalízis)

A szülőkkel szembeni véleménynyilvánítás	Béta-értékek (Korrigált $R^2=0,6\%$)
Vitakerülés	Nem szignifikáns
Meggyőzés	,046
Gyerekes vita	,071

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A társadalom intézményeibe, illetve más személyekbe vetett bizalom csökkenti annak valószínűségét, hogy valaki aktívan részt kívánjon venni a politikai életben. Szintén fontos összefüggés figyelhető meg: míg a magánszféra szereplőibe vetett bizalom valószínűsíti a demokratikus értékrend erősségét, addig ugyanez a tényező csökkenti a „politizálás” valószínűségét. A politikai élet szereplőibe vetett bizalomnak nincs hatása a vizsgált változóra.

92. táblázat: A politikai aktivitást befolyásoló „bizalom-típusok” (lineáris regresszióanalízis)

Bizalom	Béta-értékek (Korrigált $R^2=0,7\%$)
Politikai szféra szereplőibe vetett bizalom	Nem szignifikáns
A magánszféra szereplőibe vetett bizalom	-,085

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A morális értékekre való büszkeség csökkenti, míg a magyarságra vagy egyéb nemzetiségre való büszkeség növeli a politikai szerepvállalás valószínűségét. Ebben az

esetben is az feltételezhető, hogy nem önmagában a magyarságra való büszkeség hat a politikai szerepvállalásra, hanem a magyarságtudatot fókuszba helyező csoportosulások tudják mobilizálni a fiatalokat.

93. táblázat: A politikai aktivitást befolyásoló „büszkeség tárgyai” (lineáris regresszióanalízis)

Büszkeség	Béta-értékek (Korrigált R²=1,9%)
Morális értékre büszke	-,044
Teljesítményre büszke	Nem szignifikáns
Magyarságára büszke	,103
Nemzetiségére büszke	,093

Forrás: saját számítás a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A beilleszkedési készség, valamint a kormánnyal szembeni elvárások nem gyakorolnak hatást a politikai aktivitásra.

Akár azt vizsgáljuk, hogy a kérdőívben szereplő pártokkal és a politikai intézménnyel kapcsolatos kérdésre hány helyest választ adtak a kérdezettek, akár a létrehozott aktuálpolitikai tudást és a politikai intézményekkel kapcsolatos ismereteket tömörítő faktorokat, a végeredmény az, hogy a politikai tudás nincs szignifikáns összefüggésben az aktivitással ($p_{\text{tudásindex}}=0,573$; $p_{\text{aktuálpolitikai tudás}}=0,230$; $p_{\text{politikai intézményekkel kapcsolatos tudás}}=0,058$). Ez azt jelenti, hogy főként érzelmi alapon történik a politikai tevékenységekbe való involválódás, illetve azt is alátámasztja, hogy egy-egy esemény, konkrét probléma lehet hatással a politikai szerepvállalásra (például egy tüntetésen való részvételre).

A nemek szerinti elemzés kimutatta azt is, hogy inkább a lányok elfogadóak (kevésbé előítéletesek), toleránsabbak, fontosabb számukra a demokratikus értékrend, viszont ők azok, akik nagyon alacsony arányban reprezentálják magukat a politikai életben (ez a tradicionális magyar politikai rendszer egyik következménye). Nem csupán a fiatalok politikai involváltságára igaz ez, hanem a parlamenti képviselők, kormánytagok stb. nemi aránya is ezt a tendenciát tükrözi.⁸⁴

8.8.3. Az „aktivitás” dimenzióhoz tartozó változók hatásainak összegzése

A kutatási eredmények előzetes hipotéziseimtől abban térnek el leginkább, hogy a vártnál kevésbé hat a középiskolások értékrendjére az, hogy szüleik korábban, vagy az

⁸⁴ 2014-ben például nincs női miniszter a kormányban Magyarországon.

adatfelvétel idején az általam definiált módon társadalmilag vagy politikailag aktívak voltak-e. Ez csupán a családi politikai tartalmú beszélgetéseket és a gyerekek politikai aktivitását befolyásolja.

94. táblázat: A szülők társadalmi, politikai aktivitására vonatkozó hipotézisekkel kapcsolatos eredmények (n=4108)

Független változó	Függő változó	Eredmény
A szülők társadalmi, politikai aktivitására ható tényezőkkel kapcsolatos hipotézisek		
Szülők iskolázottsága	Szülők társadalmi, politikai aktivitása	Igazoltam
Családi sorseseemények	Szülők társadalmi, politikai aktivitása	Cáfoltam
A szülők társadalmi, politikai aktivitásának hatásával kapcsolatos hipotézisek		
Szülők társadalmi, politikai aktivitása	Politikai kommunikáció	Igazoltam
Szülők társadalmi, politikai aktivitása	Politikai ismeret	Cáfoltam
Szülők társadalmi, politikai aktivitása	Demokratikus értékrend	Cáfoltam
Szülők társadalmi, politikai aktivitása	Kormányval szembeni elvárások	Cáfoltam
Szülők társadalmi, politikai aktivitása	Erőszakelv elfogadása	Cáfoltam
Szülők társadalmi, politikai aktivitása	Erőből politizálás elvének elfogadása	Cáfoltam
Szülők társadalmi, politikai aktivitása	Politikai aktivitás	Igazoltam

Forrás: saját szerkesztés a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

Az egyes tényezők vizsgálatának eredményeképpen az látható, hogy nő a valószínűsége a középiskolások „lábbal történő” politikai szerepvállalásának, ha

- a. a szüleik korábban vagy a jelenben társadalmi, politikai szempontból aktívak (voltak);
- b. jellemző a családon belüli politikai témájú kommunikáció;
- c. a diákok előítéletesebbek;
- d. számukra a magánélethez kötődő demokrácia elemek fontossága csekélyebb;
- e. elfogadják az erőszakelvet;
- f. szüleikre jellemző a büntető, kontrolláló nevelési stílus;
- g. a családban az anya szerepét tekintve az „elhanyagoló anya” szerepe jelen van;
- h. a diákokra jellemző a „meggyőzéses” vagy a „gyerekes” (bármilyen eszköz felhasználása, akár füllentés is) szülőkkel szembeni véleménynyilvánítási mód jellemző;
- i. a társadalmi intézményekbe/más személyekbe vetett bizalmuk gyenge;
- j. büszkék magyarságukra.

A fentiek értelmezésekor figyelembe kell venni azt is, hogy a politikai jellegű ismeretek szintje nem befolyásolja a politikai aktivitást, tehát inkább érzelmi, mintsem tudásalapú

a politikai szerepvállalás. Látható, hogy a fentiek közül több jellemző antidemokratikus attitűdökre utal. Ezek az adatok alátámasztják az „Aktív fiatalok” kutatás azon megállapítását, miszerint a „lábbal történő” aktivitás (és a jelen elemzésben felhasznált kutatás csak ezt vizsgálta) az átlagosnál magasabb arányban jellemző a radikálisabb gondolkodású fiatalokra. Az aktivitásban megjelenő antidemokratikus attitűdök kapcsán az a kép körvonalazódik ki, hogy a radikálisabb csoportosulások jobban tudják mobilizálni a fiatalokat a hagyományos vagy a „lábbal történő” aktivitás felé.

A kapott eredmények értelmezésénél figyelembe kell venni azokat a korábbi kutatási eredményeket is (lásd az „Aktív fiatalok” vizsgálatot), amelyek arra világítanak rá, hogy a felsőfokú oktatási intézményben tanulók körében főként azok aktívak a hagyományos vagy „lábbal történő” politikai aktivitási formákban, akik a mérsékelt-radikális skálán inkább a radikális oldal felé húznak, illetve a Jobbikot választók jelentősen felülreprezentáltak a hagyományos politikai aktivitásban. Ezzel szemben a liberális pártokhoz vonzódó, nem radikális fiatalok főként az új típusú vagy virtuális részvételi formákban felülreprezentáltak (Szabó A. – Oross 2012: 87–100). Habár a korábbi kutatási eredmények a felsőoktatásban tanulóokra vonatkoznak, feltételezhetjük, hogy hasonló tendencia megfigyelhető lenne a nem felsőoktatásban tanulóknál és a fiatalabb korosztálynál is. Jelen kutatás csupán a hagyományos politikai involváltságot mérte, így a kapott eredmények szigorúan csak a hagyományos részvételi formákban való aktivitásra vonatkoznak, azaz nem állíthatjuk, hogy a politikai aktivitás területén a fent felvázolt profilú fiataloknak nagyobb a részvételi hajlandóságuk.

95. táblázat: A politikai aktivitásra vonatkozó hipotézisekkel kapcsolatos eredmények (n=4108)

Független változó	Függő változó	Eredmény
A politikai aktivitásra ható tényezőkkel kapcsolatos hipotézisek		
Szülők iskolázottsága	Politikai aktivitás	Igazoltam
Családi sorseseemények	Politikai aktivitás	Cáfoltam
Nevelési stílus	Politikai aktivitás	Igazoltam
Bizalom	Politikai aktivitás	Igazoltam
Döntési autonómia	Politikai aktivitás	Cáfoltam
Önbecsülés	Politikai aktivitás	Igazoltam
Politikai kommunikáció	Politikai aktivitás	Igazoltam
Szülők vitakultúrája	Politikai aktivitás	Igazoltam
Tanuló vitakultúrája	Politikai aktivitás	Cáfoltam
Véleménynyilvánítási mód	Politikai aktivitás	Igazoltam
Előítéletesség	Politikai aktivitás	Igazoltam
Politikai ismeret	Politikai aktivitás	Cáfoltam
Demokratikus értékrend	Politikai aktivitás	Igazoltam
Kormánnyal szembeni elvárások	Politikai aktivitás	Cáfoltam
Erőszakelv elfogadása	Politikai aktivitás	Igazoltam
Erőből politizálás elvének elfogadása	Politikai aktivitás	Cáfoltam
Szülők társadalmi, politikai aktivitása	Politikai aktivitás	Igazoltam
A politikai aktivitás hatásával kapcsolatos hipotézisek		
Politikai aktivitás	Tanuló vitakultúrája	Cáfoltam

Forrás: saját szerkesztés a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alapján

A 96. táblázatban azt mutattam be, hogy az egyes változóknak milyen hatásuk van a középiskolások politikai aktivitására. Az ismérvek hatásának erősségét nem csupán külön-külön, hanem együttesen is vizsgáltam egy regressziós modellben. (A közös modellben ezeknek a változóknak az együttes hatását lehet megismerni.) A modell által magyarázott variancia értéke 11%. A modell eredményei alapján megállapítható, hogy a politikai aktivitást leginkább a szülők politikai aktivitása ($\beta=0,187$), valamint az valószínűsíti, ha a diákok úgy tudják, családjuk életét több sorseseemény is befolyásolta ($\beta=0,185$). A politikai szereplőkbe vetett bizalom a fentihez hasonló módon, de gyengébben hat ($\beta=0,102$) a politikai aktivitásra. A nagyobb fokú előítéletesség, valamint az erőszakelv elfogadása ($\beta_{\text{mindkét esetben}}=0,65$), illetve a magyarságra ($\beta=0,56$) vagy a más nemzetiségre ($\beta=0,057$) való büszkeség szintén valószínűsíti a fiatalok aktivitását. Ezzel szemben a politikai szerepvállalás valószínűségét csökkenti az, ha valaki bízik a magánéleti szereplőkben ($\beta= -0,078$), illetve, ha a demokrácia-felfogásában a magánéleti értékeknek van nagyobb szerepük ($\beta= -0,070$).

8.9. A „Családi politikai szocializáció” kutatás eredményeinek összegzése

A szocializáció elsődleges színtere a család. A politikai szocializáció szempontjából itt elsősorban a látens hatások dominálnak, amelyek a társadalmi-politikai rendszerhez, a hatalomhoz való viszonyt közvetítik. Ez a színtér érdekérvényesítő, problémamegoldó, konfliktuskezelési stratégiákat és nevelési, hatalomgyakorlási, hatalomhoz való viszonyulási mintákat, szerepmintákat, értékeket, cselekvési mintázatokat közvetít elsődlegesen. A konkrét politikai tárgyakkal kapcsolatos attitűd is formálódik ezen ágens hatására, például a politikai érdeklődés, a politikai aktivitás, a párt- és ideológiai szimpátia, de ezek alakulásában jelentősebb szerephez jut a többi szocializációs színtér (Muxel 1999: 106–109; Csákó – Murányi – Sik – Szabó I. 2010: 7–8; Percheron 1999: 125-136). Magyarországon a rendszerváltással megszűnt a családnak a hivatalos, direkt politikai szocializációval szembeni ellensúlyozó, ellenpólus-funkciója, és politikai szocializációs szerepe is csökkent (Csákó 2004: 543).

A családi szocializációs tényezők önálló elemzésénél a 2010-11-es „Családi politikai szocializáció” nagyminta (a súlyozott minta elemszáma: 4191) 12. évfolyamos középiskolások körében készült kutatás adatait használtam fel. A minta régióra és osztálytípusra reprezentatív. A bemutatott alapkutatás a rendszerváltás óta készült politikai szocializációs kutatások között kiemelkedő jelentőségű, komplex módon közelítette meg a családon belüli szocializációs folyamatokat, ezért lehetőséget teremtett arra, hogy kutatói kérdéseimre választ kapjak, és hipotéziseimet ellenőrizni tudjam.⁸⁵ A vizsgálat adatai alapján azt elemeztem, hogy a családi szocializációs tényezők milyen módon hatnak a fiatalok politikai attitűdjeire, értékeire, ismereteire, aktivitására.

A családi szocializációs tényezőket, illetve a szocializációs folyamatok „eredményeit” az alábbi – általam létrehozott – dimenziók mentén vizsgáltam: a „családi nyilvánosság dimenzió”, a „reflektív dimenzió”, az „értékdimenzió”, az „ismeret dimenzió”, valamint az „aktivitási dimenzió”. A fenti kategorizáción kívül figyelembe vettem azt is, hogy mely változócsoporthoz mely tényezőkre hathatnak, ez alapján a változókat négy plusz egy szintbe soroltam. (A dimenzióba sorolás a változók közötti

---

⁸⁵ A főhipotéziseim tesztelésének eredményeit „A kutatói kérdésekre adott válaszok és a főhipotézisek ellenőrzése” című alfejezetben részletesen tárgyalom.

tartalmi kapcsolatot feltételezi, a szintekbe való sorolás pedig a hatások irányát feltételezi.) Az első szinthez soroltam a családot jellemző tényezőket, mint pl. nevelési stílus vagy vitakultúra. Természetesen ezeket is számos tényező befolyásolja, főként a szülők jellemzői vagy az ő családjukat érő szocializációs hatások. Ezek közül csak a szülők iskolai végzettségét és a családi sorseseemények hatásait vizsgáltam, ezeket a 0. szintre rendeztem, mivel ezek alapjaikban befolyásolják az első szintre sorolt tényezőket. A második szinten a diákok jellemzői találhatóak, például bizalom-szintjük, ismereteik, autonómiájuk. Feltételezésem szerint ezekre jelentős hatást gyakorolnak az első szintre sorolt változók, és a második szint változói nagy befolyással bírnak a harmadik szintre sorolt változókra, amelyek a tanulók értékeit jelenítik meg. Az utolsó, negyedik szinthez soroltam a fiatalok aktivitását. Előzetes feltételezéseim szerint nem csupán az egyes szintek között várható hatás, hanem az egyes szinteken elhelyezkedő változók között is.

Az alábbiakban röviden összegzem, hogy a különböző dimenziókba sorolt tényezők hatnak-e, illetve hogyan hatnak egymásra.

8.9.1. Reflektív dimenzió

A reflektív dimenzióba sorolt tényezők (önbecsülés, döntési autonómia, bizalom) kapcsán az alábbi megállapításokra jutottam. Az *önbecsülést* két változó segítségével mértem: az egyik azzal kapcsolatban szolgáltat információt, hogy mások elfogadják-e a válaszadókat, a másik pedig a büszkeség tárgyairól. A kérdezettek jelentős többségét könnyen elfogadják, vagy könnyen barátkoznak, viszont kevés dologgal „büszkélkednek”. Az elemzés eredménye szerint az önbecsülés dimenziójában elkülönül a morális értékekre, az eredményekre, a nemzetiségi értékekre, valamint a magyarságra és politikai nézetre való büszkeség. Főkomponens elemzéssel látens struktúrákat különböztettem meg a büszkeség tárgyaiban. Ez utóbbi eredményt fontosnak tartom kiemelni, hiszen azt tükrözi, hogy a magyarság és a politika kérdése sokak számára összefonódik. Ennek egyik oka, hogy a szélsőjobboldal politikai diskurzusaiban a magyarság tematikája hangsúlyozottan van jelen. Azoknak a diákoknak magasabb az önbecsülésük, akiknek a szülei magasabban kvalifikáltak és konstruktív vitakultúrával rendelkeznek, valamint azoknak, akik meleg családi klímában nőnek fel. A magasabb önbecsülés növeli a mások elfogadásának valószínűségét, valamint erősíti a demokratikus értékrendet. Ez alól a magyarságra és a

politikai nézetetekre való büszkeség kivételt jelent, mert a büszkeség tolerancia csökkenését eredményezi. Ennek magyarázata a magyarságtudatot előtérbe helyező, a kirekesztő nézeteket elfogadó és ezeket kommunikáló radikális csoportosulások hatásában keresendő.

A *döntési szabadsággal* kapcsolatban megállapítható, hogy a középiskolások viszonylag magas döntési autonómiával rendelkeznek, a tanulásra szánt idő és a hazaérkezés időpontja az, amit a szülők jobban igyekeznek kontrollálni. A döntési autonómiára is jelentős befolyásuk van a családi jellemzőknek. Az elhanyagoló, büntető, alacsony iskolai végzettségű apák gyermekei, valamint a destruktív konfliktuskezelő szülők gyermekei rendelkeznek kisebb döntési szabadsággal. Az alacsony döntési autonómia a vitakerülő vagy gyerekes véleménynyilvánítási formák választását eredményezi. Ez az összefüggés valószínűsíthetően az autoriter nevelési stílus két, egymással együtt járó következményét mutatja: az ilyen nevelési stílusú családokban felnövekvők viszonylag szűk döntési autonómiával rendelkeznek, és véleményüket nem merik nyíltan vállalni. A nagyobb döntési szabadság valószínűsíti, hogy a fiatalok számára fontosak lesznek a magánélethez és a politikai szférához köthető demokratikus értékek.

Szakirodalmi adatok azt bizonyítják, hogy a politikai aktivitásra ható, a társadalmi tőke egyik fontos elemeként számon tartott politikai és általános bizalom a felnőtt magyar társadalom és a fiatalok körében is alacsony (Nizák – Péterfi 2005: 95; Oross 2013: 297–299). A „Családi politikai szocializáció” kutatás adatai alátámasztják ezeket az adatokat, és lehetőséget biztosítottak arra, hogy vizsgáljam, milyen családi tényezők befolyásolják a bizalom alakulását.

Eredményeim szerint a tanulók leginkább családjukban, illetve barátaikban bíznak, míg a kormánnyal, az adóhivatallal és a politikusokkal szemben a legbizalmatlanabbak. A helyi polgármesterrel, a kormánnyal és a politikusokkal szembeni bizalmat külön is elemeztem egy általam létrehozott ún. „politikai bizalom-index” segítségével, amely azt mutatja meg, hogy a három szereplőben együttesen mennyire bíznak meg a válaszadók. Ennek az indexnek az átlaga egy ötfokozatú skálán 2,21, azaz nagyon csekély bizalmi szintet mutat.

A vizsgált családi politikai szocializációs tényezők közül a nevelési stílus, a szülők iskolázottsága, a családi politikai kommunikáció, a családi sorsesemények és a politikai ismeretek befolyásolták a bizalom szintjét. A bizalom magasabb szintjét eredményezi a meleg családi klíma, a szülők nagyon alacsony vagy nagyon magas

iskolai végzettsége, illetve a több családi politikai beszélgetés, viszont ennek valószínűségét csökkenti a politikával kapcsolatos több ismeret. Ez utóbbi eredmény szomorú következményt jelent: minél többet tud valaki a politika világáról, annál bizalmatlanabb azzal szemben.

A nagyobb bizalom növeli mások elfogadását, a demokratikus értékrend erősségét, valamint csökkenti az erőszakelv elfogadásának esélyét. Nagyobb valószínűséggel fogadják el az erőből politizálás elvét azok, akik csak a magánszféra szereplőiben bíznak, a társadalmi, politikai intézményekkel szemben viszont bizalmatlanok.

8.9.2. „Ismeret dimenzió”

A politikai ismeret szintje két szempontból nagyon fontos: egyrészt a demokratikus társadalmakban a politikai rendszerhez és az aktuális eseményekhez kötődő ismeretek nélkülözhetetlenek az aktív állampolgársághoz, másrészt a politikai tudás szoros összefüggésben van a politikai értékekkel és a politikai részvétellel (Percheron 1999: 41; Szabó I.– Örkény 1998: 43–46). Szakirodalmi adatok (pl. Szabó I.– Örkény 1998: 46–70) és korábbi kutatási eredmények, mint például a dolgozatomban bemutatott „Iskola és társadalom” vizsgálat adatai azt bizonyítják, hogy a fiatalok politikai ismeretszintje alacsony.

A „Családi politikai szocializáció” kutatás alátámasztotta a fenti megállapítást mind a politikai rendszerrel, mind pedig a pártokkal kapcsolatos ismeretek vonatkozásában. Az összes kérdésre választ adó diákok mindössze ötöde (20,4%) tudta mind a kilenc – a kérdőívben szereplő – pártot helyesen besorolni a kormánypárt, ellenzéki parlamenti párt és parlamenten kívüli párt kategóriákba. A hatalmi ágakra és a népszuverenítésra vonatkozó négy kérdésből pedig a tanulók harmada (34,6%) tudta a helyes választ mindegyik kérdésre. Egy összevont mutatóval is vizsgáltam a politikai ismeretet (az összes politikai ismerettel kapcsolatos kérdésre adott válaszokból hoztam létre a „tudásindex” mutatót). Eszerint a kérdezettek mindössze valamivel több mint tizede tudta az összes kérdésre a helyes választ. Összességében megállapítható, hogy a családi jellemzők erősen befolyásolják a fiatalok politikai ismeretszintjét, a politikával kapcsolatos tudás pedig jelentősen hat az értékpreferenciára. A szülők iskolázottsága, a politikai tartalmú beszélgetések sűrűsége és a családi sorseseemények is hatnak a tudásszintre. A magasabb szintű ismeret csökkenti ugyan a politikai intézményekbe

vetett bizalmat, viszont növeli a másokkal szembeni toleranciát, az erőszak- és vezérelv elutasításának valószínűségét, valamint erősíti a demokratikus értékrendet. Összességében látható tehát, hogy a politikai – különösen a politikai rendszerre, politikai berendezkedésre vonatkozó – ismeretszint növelésével erősíthetőek lennének a demokratikus értékrendhez kapcsolható attitűdök. Az ismeretszint intézményes növelése az iskolákban lenne megoldható.

8.9.3. „Nyilvánosság dimenzió”

A „nyilvánosság dimenziójába” a szülőkkel szembeni véleménynyilvánítási formát, a szülők és gyermekek vitakultúráját és a politikával kapcsolatos kommunikációt soroltam.

Eredményem szerint a válaszadók relatív többsége inkább vállalja véleményét szüleiével szemben, de magas azok aránya is, akik konfliktuskerüléssel jellemezhetőek. Főkomponens elemzéssel vizsgáltam, hogy milyen véleménynyilvánítási struktúrák fedezhetők fel a mintában. Ennek eredménye szerint három kategória különböztethető meg. A „vitakerülésként” elnevezett véleménynyilvánítási csoportba sorolódnak a nyílt konfliktus elkerülésének módjai (melynek oka lehet tekintélytisztelet vagy jól felfogott érdek). A „gyerekes vita” kategóriájába azok a válaszok kerültek, amelyek azt tükrözik, hogy a diákok füllentéssel vagy más hasonló nem „egyenes” módon nyilvánítanak véleményt, vagy meg sem kísérelnek véleményt formálni. A harmadik, a demokratikusnak tekinthető vita- és véleménynyilvánítási mód a „meggyőzés”, amelynek keretén belül érveléssel próbálják a válaszadók szüleit meggyőzni.

Összességében megállapítható, hogy a gyerekes vitastílust vagy vitakerülést alkalmazzák azok, akik szűkebb döntési autonómiával rendelkeznek, akiknek szülei alacsony iskolai végzettségűek, illetve a büntető, kontrolláló vagy elhanyagoló nevelési stílust alkalmazzák, és a destruktív konfliktusmegoldást választják. A magasabb iskolai végzettségű szülők gyermekei, a nagyobb döntési autonómiával bíró és a meleg családi klímában felnövők inkább a meggyőzéses stratégiát alkalmazzák. Ezek a megállapítások összecsengenek azokkal az eredményekkel, amelyek azt mutatják, hogy a tradicionális szocializációs mechanizmusok szerint működő családokban a gyermekek kevesebb szabad teret kapnak, és a tekintélytisztelet fontossága kerül előtérbe a konfliktusok egyenrangú partnerként való megoldásával szemben.

A tekintély miatti vitakerülést, illetve a gyermekes vitát választók között magasabb a másokkal szemben előítéletes fiatalok aránya. A demokratikus értékrend erőssége és a szülőkkel szemben alkalmazott véleménynyilvánítási formák közül a meggyőzésen, érvelésen alapuló kommunikáció szignifikánsan összefügg egymással, míg a vitakerülés és a gyermekes viselkedésforma negatív kapcsolatban áll a demokratikus értékek fontosságával. Ezekből a megállapításokból az autoriter nevelési stílus hatásai körvonalazódnak.

A konfliktuskezelés és vitakultúra kapcsán megállapítható, hogy a kérdezettek családjában legtöbbször humorral vagy bocsánatkéréssel oldják fel a konfliktusokat. Nagyon ritka ezek fizikai agresszióval történő „megoldása”, de a kiabálás időnként előfordul a családokban. Főkomponens elemzéssel vizsgáltam a családon belüli konfliktuskezelési sémákat az apák, az anyák és a gyermekek viselkedésére vonatkozóan is. Mindhárom esetben két konfliktuskezelési stratégia különíthető el élesen: a konstruktív és a destruktív. Destruktív reakciónak tekintem a kiabálást, a fizikai agressziót, illetve a napokig tartó sértődést, míg konstruktív konfliktuskezelési technikaként értelmezem a bocsánatkérést és a feszültség humorral való oldását.⁸⁶ Eredményeim szerint a gyermekek többnyire szüleik vitastílusát reprodukálják. Ez a megállapítás alátámasztja azt, hogy a családi politikai szocializáció mintázatokat, szerepkészleteket közvetít, például konfliktus-megoldási mintázatokat.

A létrehozott főkomponenseket alapul véve a teljes minta klaszterelemzéssel történő csoportosításának eredménye szerint a mintába került családok csak kisebb részénél fordul elő (n=737), hogy a szülők és a gyerekek is destruktívan oldják meg a konfliktusokat. A második csoportba (n=1458) tartoznak azok a családok, ahol vegyesen van jelen a konstruktív és destruktív vitastílus. A harmadik csoportba (n=1410) azok a családok tartoznak, amelyekben a szülők és gyermekük is inkább konstruktívan oldják meg a konfliktusokat.

A szülők magasabb iskolai végzettsége, a meleg családi klíma és a szülők konstruktív vitastílusa valószínűsíti, hogy a diákok a konstruktív vitastílust választják. A konstruktív vitastílus csökkenti a szülőkkel szembeni gyerekes véleménynyilvánítási formák használatát.

A politikai szocializáció szerves része a politikai tartalmú kommunikáció, amelyre leginkább a családon belül, illetve kortárs csoportokban, informális vagy

---

⁸⁶ A destruktív konfliktuskezelési stratégia komponensében az apáknál a „verekedés” nagyobb súllyal szerepel, mint a megsértődés, az anyáknál és a gyermekeknél pedig ez utóbbi súlya számottevőbb.

formális közösségekben van mód. Jelentősége abban rejlik, hogy hatással van a politikai érdeklődésre, tudásra, érzelmekre és értékekre is (Szabó I. – Örkény 1998: 78; Szabó I. 2012: 2–10). Az „Iskola és társadalom” kutatás eredményeihez hasonlóan a „Családi politikai szocializáció” vizsgálat is azt mutatja, hogy a családok csak kisebb részében (hozzávetőlegesen negyedükben) beszélgetnek a gyerekekkel politikai témákról. A magasan kvalifikált apáknak, a társadalmilag vagy politikailag aktív szülők gyermekeinek, valamint azoknak a családi beszélgetéseiben jelenik meg többször a politika témaként, ahol a család sorsát több nagyobb történelmi esemény is befolyásolta. Azokban a családokban, amelyekben színesebb a politikai kommunikációs tér, a diákok politikai intézményekbe vetett bizalma erősebb, politikai ismereteik mélyebbek, valamint demokratikus értékrendjük erősebb; (ez a megállapítás egyedül az előítéletesség kapcsán nem érvényes), nagyobb valószínűséggel utasítják el az erőből politizálás elvét. Ebből az a következtetés vonható le, hogy a családok direkt politikai szocializációval is fontos részt vállalhatnak a demokratikus állampolgári szocializációs folyamatokban, ám csak csekély hányadukra jellemző ennek „felvállalása”.

Eredményeim szerint a válaszadó fiatalok valamivel kevesebb mint fele (43,5%) úgy véli, hogy a felsorolt politikai események közül semmi nem volt hatással családjá életére, és mindössze ötödük (28,9%) nevezett meg egy-két sorseseeményt. Legtöbben a rendszerváltás és az EU-hoz való csatlakozás hatását érzélik. Ez azt mutatja, hogy a középiskolások inkább a közeli történelmi, politikai események hatásairól tudnak, azaz a „családi történelmet” kevésbé beszélnek meg szüleikkel, sok esetben felszínes a múlt eseményeinek megbeszélése, vagy éppen ezek elhallgatása jellemző a családokra. Ezt támasztja alá egy másik eredmény is: körülbelül kétszer annyi középiskolás tud arról, hogy szülei a rendszerváltás előtt ellenzéki politikai tevékenységet folytattak, mint ahányan tudják, hogy valamelyik szülőjük párttag volt.

Az államszocializmus jelentősebb eseményei úgy hatnak a politikai szereplőkbe vetett bizalomra, hogy akik úgy gondolják, hogy a korábbi rendszer negatív hatásai befolyásolták családjuk sorsát, a jelenlegi rendszer szereplőiben jobban megbíznak. A családi sorsfordító események száma és a politikai tartalmú beszélgetések sűrűsége befolyásolják egymást: akik úgy érzik, családjuk sorsára több politikai esemény hatott, gyakrabban beszélgetnek róluk, de természetesen a gyakori beszélgetés eredménye is lehet, hogy a középiskolások több sorsfordító eseményről tudnak. A demokratikus értékrend erősségének valószínűségét növeli, ha az EU-csatlakozást és a rendszerváltást sorsfordító eseményként értékelik a középiskolások. Ez az összefüggés feltételezhetően

azt mutatja, hogy azok érzik fontosnak e két esemény hatását, akik a demokratikus értékrend iránt elkötelezettebbek. A diákok előítéletességét mindössze egy sorseseemény befolyásolja szignifikánsan: akik úgy gondolják, hogy a trianoni békekötés hatással volt családjuk sorsára, kevésbé elfogadóak a különböző külcsoportokkal szemben. Ennek az eredménynek értelmezésénél figyelembe kell venni, hogy feltételezhető az is, hogy akik szimpatizálnak az irredentizmust hirdető politikai erőkkel, vélhetően nagyobb eséllyel érzik úgy, hogy a trianoni békekötés családjuk életében is fontos esemény volt.

8.9.4. „Érték dimenzió”

Eredményeim szerint a középiskolások többsége elutasító egy vagy több külcsoport tagjaival szemben. A legelutasítottabb csoport körükben a cigányság. A meleg családi klíma, a szülők magasabb kvalifikáltsága, a diákok nagyobb fokú bizalma és demokratikusabb értékrendje egyaránt valószínűsíti a külcsoportok iránti toleranciát. Az alacsonyabb előítélet viszont valószínűsíti a demokratikusabb értékrendet, és csökkenti a valószínűségét az erőszakelv elfogadásának.

Kutatási eredményeim alátámasztják azt a szakirodalomban megtalálható megállapítást, miszerint a fiatalok a demokráciát főként az egyén és a hatalom közötti kapcsolat mentén értelmezik, a hatalom és az állampolgári közösségek közötti kapcsolat pedig háttérbe szorul demokráciaképükben (Csákó 2007b: 2). Eredményeim szerint a középiskolások inkább a magánélethez köthető és az őket védő elveket tartják fontosnak, míg jóval kisebb jelentőséget tulajdonítanak a politikába való beleszólásnak, a politikai jogoknak és a másokkal való szolidaritásnak. A demokráciaképük ambivalenciájának egyik „tünete” hogy a fontossági sorrendben a másik ember tisztelete és a kisebbségi jogok érvényesülése nagyon távol esik egymástól.

Faktorelemzéssel két faktort tudtam elkülöníteni a demokratikus értékek fontossága kapcsán. Az első faktor azokat a változókat tömöríti, amelyek inkább a magánélethez, a morális értékhez köthetőek, míg a másodikba a politikához köthető, a politikai jogokat biztosító értékek tartoznak. Mivel sok változót ki kellett hagynom a faktorelemzésből, a nagy információ veszteség miatt a demokratikus értékrend „erősségét” is bevontam a későbbi vizsgálatokba. Ez a változó arról közöl információt,

hogyan a felsorolt demokratikus elvek közül hányat és mennyire tart fontosnak a válaszadó.⁸⁷

Összességében megállapítható, hogy az értékdimenzióba tartozó változókra valóban jelentős hatással vannak a családi jellemzők, a diákok jellemzői, valamint azt is igazoltam, hogy az egyes értékek egymásra is hatással vannak, és jelentősen hatnak a fiatalok politikai aktivitására. A demokratikus attitűd erősödésének esélyét növeli a szülők magasabb kvalifikáltsága, a színesebb politikai kommunikációs tér, a magasabb szintű politikai ismeret és a magasabb önbecsülés. Az erősebb demokratikus értékrend növeli a toleranciát, illetve, azok, akik a demokratikus értékrendben nagyobb fontosságot tulajdonítanak a politikai jogoknak, kevésbé értenek egyet az erőszakelvel és az erőből politizálás elvével, mint azok, akik csupán a magánélethez tartozó értékek fontosságát hangsúlyozzák.

A politikai értékrend egy másik fontos jelzője az, hogy az állampolgárok mit várnak el kormányuktól. A kormánnyal kapcsolatos állítások közül leginkább azzal értettek egyet a középiskolások, hogy a kormánynak be kell tartania a törvényeket, még akkor is, ha ezáltal a céljait lassabban tudja megvalósítani, illetve azzal, hogy az állampolgárokat érdekeik alapján kell jutalmaznia. Ezeket közvetlenül az erőszakelv⁸⁸ elfogadása követi, amivel a középiskolások kétharmada egyetért. Legkevésbé azt a véleményt osztják a tanulók, hogy a kormánynak a haladás mellett kell elkötelezettnek lennie, akár a nemzeti hagyományok feladása árán is.

Fontosnak tartom azonban külön kiemelni, hogy a kormánnyal kapcsolatos állításokkal való egyetértés kapcsán nagyon magas bizonytalanság tapasztalható a középiskolások körében. Volt olyan állítás, amellyel kapcsolatban közel ötödük nem is tudott állást foglalni.

A kormányzat által képviselt értékekkel kapcsolatos válaszokból főkomponens elemzés segítségével kerestem látens struktúrát. Ennek eredménye szerint mindössze egy érték esik kívül az általános vélemény-nyalábon: a hagyományokat háttérbe szorító haladás értéke. Az alapmegoszlásokból és az adatredukciós eljárás eredményeiből összességében azt a következtetést lehet levonni, hogy a diákok többsége egy erős (akár

---

⁸⁷ Ez utóbbi változót úgy hoztam létre, hogy a kérdőívben szereplő 14 demokratikus elv fontosságának értékét összeadtam. A magasabb érték azt jelenti, hogy több demokratikus értéket tart fontosnak, és/vagy ezeknek az értékeknek nagyobb fontosságot tulajdonít a válaszadó. A maximális érték 1400 lehetett. A 14 elemre átlagosan 975,74-es értéket adtak a tanulók, a szórás igen magas: 317, 07.

⁸⁸ Az erőszakelv elutasítását vagy elfogadását az alábbi állítással való egyetértés segítségével mérte a kérdőív: „Magyarországnak szüksége van egy olyan pártra, amelyik nem csak beszél, hanem, ha kell, oda is üt”.

erőszakos) kormányt tart ideálisnak, amely a meritokrácia elvét és a törvényeket szem előtt tartva kormányoz, és védi a hagyományos értékeket. Mindössze a nemzeti hagyományok és a haladás elvének összeütköztetése válik el a fent leírtaktól.

A kormánnyal szembeni elvárások kapcsán a magas fokú bizonytalanság mellett jelentős ambivalencia is megfigyelhető: a válaszadók közel fele nem érzékelté azon két állítás ellentmondásosságát, hogy a hagyományos értékek félresöpítésével, illetve hogy azok védelmével kell a kormánynak a haladást megvalósítania (Csákó 2012: 18).

A kormánnyal szembeni elvárásokat nagyon kevés általam vizsgált változó befolyásolja, és az sem hat a többi tényezőre. Ennek egyik oka az, hogy a diákoknak a kormánnyal szembeni elvárásai egy irányba mutatnak, nem differenciáltak. Vélhetően ezt a tudásban és véleményekben rejlő bizonytalanság eredményezi, amit az támaszt alá, hogy a kérdéskör kapcsán nagyon magas volt a válaszolni nem tudók aránya.

Az országos politikával kapcsolatos állítások közül a legmagasabb egyetértés a nemzeti egységgel, valamint azzal kapcsolatban mérhető, hogy „végre egy erős párt legyen a sok vitatkozó helyett”. Legkevesebb a sorkatonai szolgálatot és az Európai Unió döntéseitől való függetlenséget tartják elérendő célnak a középiskolások. Az országos politikával kapcsolatos kérdés esetén nem különböztethetőek meg komponensek főkomponens elemzéssel. A középiskolásoknak nincs kiforrt, differenciált elképzelésük azokról a politikai értékekről, amik a kormány, illetve az országos politika mozgatórugói lehetnének. Magas a kérdésre válaszolni nem tudók és az egymásnak ellentmondó állításokat is igaznak tartók aránya. Ez az eredmény összecseng a kormánnyal szembeni elvárásokkal kapcsolatban megfogalmazott megállapításokkal.

A politikai elvárások közül a vezérelv- és erőszakelv elutasításának valószínűségét növelik a szélesebb körű politikai ismeretek, a gyakori politikai témájú beszélgetések, a tolerancia, illetve az, ha minél nagyobb fontosságot tulajdonítanak a politikai jogoknak a diákok.

8.9.5. „Aktivitási dimenzió”

A középiskolások szüleinek társadalmi, politikai aktivitása kapcsán megállapítható, hogy csupán alacsony arányuk tekinthető ebből a szempontból aktívnek, akár a rendszerváltás előtti, akár az utáni részvételt vizsgáljuk. Az adatok értelmezésekor azonban figyelembe kell venni, hogy sok esetben a gyerekek nem tudnak szüleik

korábbi aktivitásáról. Ezt támasztja alá az is, hogy a diákok közül nagyon kevesen (80 fő) állították, hogy szüleik párttagok voltak a rendszerváltás előtt.

A szülők társadalmi, politikai aktivitását három dimenzióban vizsgáltam. Egyrészt azt elemeztem, hogy hányféle tevékenységet végeznek/végeztek a szülők. A legtöbben semmilyen politikai, társadalmi tevékenységet nem végeztek, a változó átlaga 0,137. Mivel ez a megközelítés nem teszi lehetővé az aktivitás formájának vizsgálatát, egy másik dimenzióban azt elemeztem, hogy a participáció rendszer-konformnak vagy rendszerellenesnek tekinthető-e. Eredményeim szerint valamilyen ellenzéki tevékenységet a szülők 5,4%-a, rendszer-konform tevékenységet 2,9%-a végzett, míg 124 fő került az „egyéb” kategóriába. A szülők aktivitását vizsgáltam annak ideje szerint is, azaz hogy a rendszerváltás előtt vagy a rendszerváltás után voltak aktívak. Hasonló megoszlásban, 5,7%-uk a rendszerváltás előtt, míg 4,6%-uk az után vett részt valamely – a kérdőívben szereplő – véleménynyilvánítási lehetőségben (és csupán 89 fő tekinthető aktívnek mindkét dimenzióban).

A szülők participációját iskolai végzettségük befolyásolja oly módon, hogy a legalacsonyabban és legmagasabban kvalifikáltak aktivitása tér el jelentősen a más iskolai végzettségűekétől pozitív irányban. A szülők részvétele csupán a családi politikai tartalmú beszélgetések sűrűségét és a gyerekek politikai aktivitását befolyásolja.

A kérdőívben szereplő kérdések a fiatalok esetében is csupán a „lábbal történő” politikai aktivitás elemzését teszik lehetővé. Két aktivitás-dimenziót használtam fel: a politikai párt vagy szervezeti tagságot, illetve a tüntetésen való részvételt. A válaszadók tizede (10,9%) vett részt helyi vagy iskolai kérdéseket érintő demonstráción, míg 7,5%-uk ment el országos ügyekkel kapcsolatos tüntetésre. Mindössze valamivel több mint két százalékuk tagja politikai pártnak vagy szervezetnek, de több mint tizedük szívesen részt venne ezek munkájában a jövőben. A vágyott és tényleges szervezeti tagságot vizsgáló főkomponens elemzés egyik fontos eredménye, hogy a magyarságot védő szervezet, a hagyományőrző egyesület és a politikai tevékenység „együtt jár”. Ez arra enged következtetni, hogy a magyarság kérdése egyre inkább összefonódik a politikával, ami hangsúlyozottan jelenik meg a szélsőjobboldal diskurzusaiban. A fiatalok politikai aktivitását befolyásoló tényezőket a következő, összegző fejezetben tárgyalom.

9. A dolgozat összegzése, hipotézisek ellenőrzése, következtetések

Dolgozatomban saját empirikus kutatási eredményeimre és szakirodalmi megállapításokra támaszkodva azt vizsgáltam, hogy milyen családi és egyéb szocializációs tényezők hatnak a fiatalok politikai participációjára, illetve, hogy a családi szocializációs tényezőkkel mennyire lehet a politikai aktivitást magyarázni.

A hazai fiatalok politikai aktivitás szintjét befolyásoló tényezők között vizsgáltam a történelmi-társadalmi folyamatokat, melyek jelentős hatást gyakoroltak a rendszerváltást követő szocializációs modell kialakulására. A hazai szocializáció revolútív modellje, a múlt század számos rendszerváltása (amely reszocializációs folyamatokkal járt együtt) azt eredményezi, hogy a korábbi rendszerek lenyomatai (értékei, attitűdjei, „beidegződései”) megtalálhatóak a jelenlegi szocializációs folyamatokban is (Szabó I. 2000: 31–56).

A rendszerváltást követően – Szabó Ildikó (2009: 292–307) fogalomhasználatával élve – *fragmentált* politikai szocializációs modell jött létre. Ebben a modellben a szocializációs ágensek között gyenge és esetleges (sokszor ellentmondásos) kapcsolat van, a demokratikus állampolgári szocializáció háttérbe szorul, a múlttal és a nemzettel kapcsolatos kérdésekben nem alakult ki konszenzus, és a formális szocializációs tényezők helyett az informális tényezők szerepe dominál.

Első kutatói kérdés. A szocializációs közegek közül kiemelkedő szerepe van a családnak. Dolgozatom első kutatói kérdése arra vonatkozott, hogy a családi politikai szocializációs tényezők mennyire tudják magyarázni a fiatalok politikai aktivitását. Ezzel kapcsolatban a főhipotézisem az volt, hogy csupán családi politikai szocializációs tényezőkkel nem magyarázható a politikai aktivitás, más tényezők jelentősebb hatásával is számolnunk kell. Szakirodalmi adatok bizonyítják, hogy a rendszerváltást követően a család politikai szocializációs szerepe csökkent, a családi és iskolai politikai szocializáció háttérbeszorulásával az informális szocializációs ágensek egyre nagyobb hatásával kell számolnunk, azaz a kortárs csoportok, informális szervezetek, közösségek, valamint a média politikai aktivitást befolyásoló szerepe is egyre erősebb (Csákó 2004: 543; Szabó I. 2009: 292–307).

Fenti hipotézisem beigazolódott, hiszen a lineáris regressziós modellben a magyarázott variancia értéke 11%, azaz az általam vizsgált változók a politikai aktivitást csak részben magyarázták. A magyarázott variancia értéke természetesen függ attól, hogy hány változót és melyeket tesszük bele a modellbe, éppen ezért ezt nem kezelhetjük objektív mérőszámként. Az első kutatói kérdésre azonban – ha nem is számszerűen – megadható a válasz: a családi szocializációs tényezők csak részben magyarázzák a fiatalok politikai participációját.

Hazánkban még mindig jellemző a tradicionális családi szocializáció, amely a tekintélyelvű és paternalista szemléletmódot örökíti tovább. (A paternalista szemléletmód továbbélését tükrözi a 2010-es pécsi interjúkutatásom eredménye is, mely szerint a válaszadók szinte kizárólag a politikusokra ruházzák át az ország sorsának irányítását.)

Ennél az ágensnél elsősorban a rejtett politikai szocializációs hatások érvényesülnek, főként társadalmi, magatartási minták hagyományozódnak át (Csákó – Murányi – Sik – Szabó I. 2010: 7–8). Jól tükrözi ezt a megállapítást például az a korrelációelemzésből nyert eredményem, hogy a szülők konfliktuskezelési stratégiáját átveszik gyermekeik. A szülők akár destruktív, akár konstruktív stratégiát alkalmaznak, gyermekeik hasonló eszközzel fogják a problémás eseteket megoldani. Ha az egyik szülő a vitakultúra szempontjából semlegesnek mondható, akkor a gyermek nagyobb valószínűséggel a markánsabb mintát követi. Az apa vagy nevelőapa nélkül nevelkedő középiskolások az anya viselkedésmintáját reprodukálják. Eredményeimből kiolvasható az is, hogy a közvetlen, direkt politikai tartalmú családi kommunikáció viszonylag ritka a családokban, mindössze megközelítőleg negyedükre jellemző, hogy a szülők bármilyen politikai tartalmú beszélgetésbe bevonják középiskolás gyermekeiket. A múlt és a családi történelmi emlékezet kibeszélése is felszínes a családok többségében.

Második és harmadik kutatói kérdés. A második és harmadik kutatói kérdésben annak megválaszolására törekedtem, hogy (a) mely családi politikai szocializációs tényezők és (b) milyen mértékben hatnak a fiatalok aktivitására. Ezzel kapcsolatban főhipotézisem az volt, hogy az elemzés *1. szintjéhez tartozó változók*: a családi politikai kommunikáció, a családi klíma (nevelési stílus), a szülők társadalmi, politikai aktivitása és vitakultúrája jelentős mértékben hatnak a *2. szinthez tartozó változókra*, azaz a gyermekek autonómiájára, önbecsülésére, társadalmi, politikai bizalmára, ismereteire, vita- és véleménynyilvánítási kultúrájára. Ez a hipotézisem beigazolódott, azaz a szülők jellemzői és a családi nyilvánosság a 2. szinthez sorolt

változók jelentős részét szignifikánsan befolyásolta. Feltételeztem azt is, hogy a 2. szinthez tartozó változók jelentősen befolyásolják a fiatalok értékrendszerét, és ezek együttesen hatással vannak a politikai aktivitásra. Ezt a feltételezésemet részben igazoltam, részben cáfoltam. A kormánnyal szembeni elvárásokat, az erőszakelv és az erőből politizálás elvének elfogadását kevesebb tényező befolyásolta, mint feltételeztem. Ennek elsődleges oka, hogy a kormánnyal, illetve az országos politikával szembeni elvárásokkal kapcsolatban a középiskolásoknak nincs markáns álláspontjuk, így nem, vagy csak nehezen azonosíthatóak olyan tényezők, amelyek differenciálják ezeket a véleményeket. Az összes – általam vizsgált – változó hatását a 8.3.4-es, a 8.4.4-es, a 8.5.5-ös, a 8.6.5-ös, valamint a 8.8.3-as összegző fejezetek mutatják be. Összességében elmondható, hogy a szülők jellemzői (iskolai végzettség, nevelési stílus, politikai aktivitás, vitastílus); a családi kommunikáció; a szocializációs folyamatban kialakult gyerekekre vonatkozó jellemzők, mint önbecsülés és bizalom; valamint a gyerekek értékészlete, mint a demokratikus értékrend erőssége, az előítéletesség és az erőszakelv elfogadása hat a politikai participációra. A hatások erősségét vizsgáló regressziós modell szerint (és ez átvezet a harmadik kutatói kérdéshez) a szülők aktivitásának, a családi sorseseményeknek (illetve ezek emlékezetének), valamint a politikai szereplőkbe vetett bizalomnak van a legnagyobb befolyásoló ereje. A harmadik kutatói kérdésemhez tartozó hipotézisem az volt, hogy leginkább a szülők politikai aktivitása befolyásolja a gyerekek politikai aktivitását. Ez a feltételezésem beigazolódt, a regresszióelemzés eredménye szerint a modellbe bevont változók közül a szülők participációjának volt a legnagyobb hatása a fiatalok politikai aktivitására.

A másik jelentős hatású ágens az iskola, amelyek többségében a demokratikus szocializáció – egységes hosszú távú konszenzuson alapuló stratégia hiányában – a rendszerváltás után több mint két évtizeddel sem tud megvalósulni. Az iskolák politikai szocializációs folyamatokból való „kivonulásának” eredményeképpen egyre nagyobb szerepük van a kortárs csoportoknak, egyéb szervezeteknek, informális szocializációs közegeknek. Ebben a folyamatban rejlik a radikális mozgalmak erősödésének egyik oka. Véleményem szerint az iskoláknak azért lenne különösen fontos szerepük a fiatalok állampolgári és politikai szocializációjában, mert az iskolákban lehet minél több fiatal elérni és a családi szocializációs hatásokat erősíteni, vagy éppen ellensúlyozni. Például a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatain alapuló elemzésem egyik eredménye, hogy sok esetben a kisebbségekkel kapcsolatos családi kommunikáció

erősíti a negatív attitűdöket. Ennek kompenzálására a toleranciát és szolidaritást más szocializációs ágensnek kellene közvetítenie, például az iskolának.

Minél alacsonyabb társadalmi beágyazottsága van egy fiatalnak, annál fontosabb szerepet tölt be életében egy kortárs csoport vagy egy ifjúsági szervezet. A politikai ifjúsági szervezetek körében készített önálló vizsgálatom is azt mutatja, hogy az ilyen szervezetbe belépő tagok motivációjában jelentős súlyt kap a közösséghez való tartozás vágya. Ezen kívül levonható még az a következtetés is ugyanezen vizsgálat eredményei alapján, hogy az elsődleges szocializációs ágenseknek is nagy szerepük van a szervezeti taggá válásban, mert az ideológiai orientációt, a politikai érdeklődést, továbbá a szubjektív állampolgári kompetenciát azok tudják elsődlegesen közvetíteni.

A civil szervezetek és politikai ifjúsági szervezetek nagyon alacsony mértékben tudják integrálni és mobilizálni a fiatalokat (Oross 2013: 309). A média szerepe a rendszerváltást megelőző időszakhoz képest erősödött.

A rendszerváltással megszűnt az élet minden területét átszövő központosított, felülről jövő direkt politikai szocializáció. Az akkor kialakult szocializációs „vákuumot” azonban a rendszerváltást követő két és fél évtized alatt sem tudták a különböző ágensek megszüntetni. Ahogy fentebb bemutattam, a család politikai szocializációs szerepe csökkent, az iskolák tétován és egységes, konszenzuson alapuló hosszú távú stratégia nélkül próbálják ezt a funkciót betölteni, az ifjúsági civil és politikai szervezetek csupán a fiatalok töredékét tudják mobilizálni, így hagyva teret az informális és esetleges szocializációs hatásoknak.

A fent bemutatott folyamatok hatására a politikai aktivitást közvetlenül befolyásoló tényezők kapcsán szakirodalmi adatok és az „Iskola és társadalom”, valamint a „Családi politikai szocializáció” kutatások adatbázisán végzett elemzéseim alapján az alábbiak mondhatóak el. A fiatal nemzedékre jellemző a demokráciaszkepszis; az ambivalens demokráciakép; a politikai érdeklődés és ismeretszint alacsony volumene; a politika világába, a politikusokba vetett bizalom alacsony foka; a politikával kapcsolatos vélemények negatív irányú túlsúlya; a szubjektív állampolgári kompetencia alacsony szintje; az érdekérvényesítő képesség csekély szintje; a társadalmi beágyazottság alacsony szintje, valamint az, hogy állampolgári attitűdjükben a jogok és lehetőségek háttérbe szorulnak. A fenti megállapítások saját kutatási eredményeimet tükrözik, amelyeket számos szerző is kimutatott (Nizák – Péterfi 2005: 95; Oross 2013: 297–299; Szabó I.– Örkény 1998: 46–70; Csákó 2007b: 2; Körösényi 1997: 87–90). A saját interjú vizsgálatom

eredményei tovább árnyalják a képet: a demokráciaértelmezés ambivalenciája mögött tudásbeli hiányosságok is találhatóak. Ugyanez a kutatás mutatott rá arra is, hogy a történelmi-társadalmi folyamatok elemzésén kívül nagyon fontos számításba venni azt is, hogy a fiatalok miként tudják megfogalmazni aktivitási ambíciójuk gátjait. A mintába került fiataloknak nincsenek olyan magatartás sémáik, amiket aktivizálhatnának, nem látják értelmét az aktív fellépésnek, illetve nem tekintik a saját kompetenciájuknak a politikai participációt. Jövőképük bizonytalanságának egyik oka is körvonalazható az interjúk kutatási eredmények alapján: szinte kizárólag a politikusok kompetenciájának tartják az ország sorsának irányítását, bennük azonban egyáltalán nem bíznak, és szinte csak negatív véleményt fogalmaztak meg velük kapcsolatban. A „Családi politikai szocializáció” kutatás adatbázisán végzett elemzésem is a fenti állításokkal egy irányba mutató eredményre vezetett. Ebben a mintában az ismeretszint elemzése kapcsán levonható továbbá az a következtetés is, hogy a politikai tudás nem befolyásolja szignifikánsan a participációt, azaz inkább emocionális bázisa van, vagy egy adott eseményre való reagálás az indoka a politikai aktivitásnak. A tudásszint kapcsán azonban fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy ha közvetlenül nincs is szignifikáns hatása az aktivitásra, jelentősen befolyásolja a fiatalok értékrendszerét (pl. csökkenti az erőszak- és vezérelv elfogadásának valószínűségét, növeli a demokratikus értékek iránti elköteleződést stb.), ami pedig a demokratikus politikai szocializáció alapköve.

Ugyanezen adatbázison végzett elemzésem világított rá arra is élesen, hogy a fiataloknak az országos politikával, a kormánnyal kapcsolatos véleménye, valamint a demokráciaképe ambivalens, kiforratlan. Az országos politikával és a kormánnyal szembeni elvárásokra vonatkozó kérdésre adott válaszokban nem fedezhető fel látens struktúra, és sokan egyáltalán nem tudnak véleményt formálni a kérdésről, ami annak a következménye, hogy a középiskolásoknak nincs markáns elképzelésük azokról a politikai értékekről, amelyek az országos politika és a kormány mozgatórugói lehetnének. A bizonytalanság mellett számos ellentmondás is felfedezhető a véleményekben: a válaszadók fele egyetértett azzal is, hogy a kormánynak a hagyományos értékek figyelembe vételével kell a haladást szolgálnia, és azzal is, hogy a kormány a haladás érdekében félresöpörheti a hagyományos értékeket. Szintén ellentmondást tükröz az az eredmény, hogy a többpártrendszer fontosnak tartók magas aránya is elfogadja azt az állítást, hogy „végre egy erős párt legyen a sok vitatkozó helyett”, és a demokráciát fontosnak tartók többsége egyetért az erőszak- és vezérelvvel

is. A középiskolások demokráciaképe tehát olyannyira amorf, hogy a többpártrendszer fontossága megfér az egyetlen erős párt eszményével, a demokrácia fontossága pedig megfér az erőszak alkalmazásával és azzal, hogy a törvények szükségességét felülírja egy erős vezető iránti igény.

Ezeknek az ellentmondásoknak a háttérében ismeretbeli hiányosságok, társadalomtörténeti okok is meghúzódnak, továbbá az, hogy Magyarországon a demokrácia-felfogásban sincs konszenzus. Sőt, a demokrácia létjogosultsága is vitatott: a felsőoktatásban tanulók mintáján 2013-ban készült „Aktív fiatalok” kutatás eredménye szerint a kérdezettek kevesebb mint fele gondolja úgy, hogy a demokrácia a legjobb politikai rendszer (Laki – Szabó A. 2014: 23–24), holott egy demokratikus jogállam működőképességének egyik feltétele, hogy az állampolgárok annak alapelveit ismerjék és azonosuljanak vele (Csákó – Murányi – Sik – Szabó I. 2010: 1). A demokráciaszkepszis mellett megjelenő jelenség az azzal való elégedetlenség is (Laki – Szabó A. 2014: 18–20), amelyet az általam végzett 2010-es pécsi interjúkutatás is alátámasztott.

Véleményem szerint a fent leírt tendencia változására akkor nyílik lehetőség, ha a civil szervezetek, ifjúsági politikai szervezetek a fiatalokban rejlő potenciált felismerve jobban tudják mobilizálni ezt a korosztályt; ha konszenzusra épülő, hosszú távú demokratikus állampolgári szocializációs stratégiát tudnának az iskolákban megvalósítani; ha a mindenkori politikai elit kommunikációjában és cselekvésében nem degradálná az állampolgári aktivitást, a demokratikus cselekvésmódokat, mivel ezek révén a fiatalok szubjektív állampolgári kompetenciája nőhetne.

A modern demokráciák elengedhetetlen kelléke az állampolgári aktivitás. A politikától való elfordulás jelentős veszélyeket rejt magában. Magyarországon az európai átlaghoz képest alacsony a direkt demokratikus participáció. A társadalmi, politikai aktivitás alacsony szintje mellett a távolmaradás a szervezeti, közösségi, civil- és politikai szervezeti tagság kapcsán is megfigyelhető. A 2012-es Ifjúságkutatás adatai szerint a 15-29 éves korosztály kevesebb mint egy százaléka tagja politikai szervezetnek, a 18 év felettiek kevesebb mint ötöde venne részt országgyűlési választásokon (ez az arányszám jelentősen elmarad az idősebb korcsoportokéhoz képest), csupán néhány százalékuk vett részt kampánytevékenységben, és 2-3%-uk vett részt sztrájkban, vagy ment el tüntetésre (Oross 2013: 308–311).

A fiatalokra jellemző az új típusú részvételi módok preferálása. Az egyetemisták és főiskolások mintáján készült „Aktív fiatalok Magyarországon” kutatás részletesen

vizsgálta a virtuális részvételt is, mely szerint az online aktivitás körükben magasnak mondható: körülbelül felük ír blogot, vagy kommentel, „like-ol” politikai tartalmú bejegyzéseket (Oross – Szabó A. 2014: 75–90). Akár a hagyományos, akár az új típusú részvételi módot vizsgáljuk, megállapítható, hogy aktivitásuk esetleges, egy-egy adott cél érdekében „lobban fel”.

Negyedik kutatói kérdés. Ez a kutatói kérdésem arra vonatkozott, hogy a politikai szervezethez kötődés és a demonstráción való részvétel kapcsán hogyan jellemezhetőek a politikailag aktívnak tekinthető fiatalok. Ezzel kapcsolatban az volt a fő hipotézisem az volt, hogy a politikai aktivitás főként a fiúkra és azokra a fiatalokra jellemző, akik családjában jellemző a politikai témájú beszélgetés. Ezt a hipotézisemet arra alapoztam, hogy számos korábbi kutatás (pl. Ifjúság 2004, Ifjúság 2008, „Iskola és társadalom”, Szabó Ildikó és Örkény Antal 1996-os kutatása) bizonyította, hogy a fiúk felülreprezentáltak a politika világának szinte minden dimenziójában, valamint arra, hogy a családi politikai kommunikáció olyan jelentős szocializációs tényező, amely manifeszt módon befolyásolja a politikai érdeklődést, ismereteket és érzelmeket, értékeket, és ezeken keresztül az aktivitást (Szabó I. 2012: 2–10; Angelusz – Tardos 2005: 344–355; Szabó I. – Örkény 1998).

Ez a feltételezésem beigazolódott: minél színesebb a középiskolásokat körülvevő politikai kommunikációs tér, és minél inkább bevonják őket az ilyen tartalmú beszélgetésekbe, annál valószínűbb, hogy a politikában szerepet vállalnak ($p=0,000$; $r=0,203$). A középiskolások neme is szignifikánsan differenciálja az aktivitást ($p=0,000$), a fiúk magasabb aránya sorolható az aktívak közé. A negyedik kutatói kérdésre, azaz arra, hogy miképpen jellemezhetőek a politikailag aktív fiatalok, a vizsgált mintában az alábbi eredmény született. A participáció jellemzőbb a fiúkra, valamint a részvétel esélyét növeli, ha a fiatalok szülei társadalmi, politikai szempontból aktívak vagy aktívak voltak; ha a fiatalok előítéletesebbek; ha jellemző a politikai témájú kommunikáció a családon belül; ha számukra a magánélethez kötődő demokráciaelemek fontossága csekély; ha elfogadják az erőszakelvet; ha szüleikre jellemző a büntető, kontrolláló nevelési stílus; ha a családban az „elhanyagoló anya” típusát ismerhetjük fel; ha a diákok körében a „meggyőzéses” vagy a „gyerekes” (bármilyen eszköz felhasználása, akár füllentés is) vitastílus a domináns; ha a társadalmi intézményekbe/más személyekbe vetett bizalmuk gyenge; illetve, ha büszkék magyarságukra. (Ahogyan az előző részekben is többször hangsúlyoztam, a magyarságra való büszkeség más típusú attitűdökkel való együttjárásában

értelmezhető). Fontos azonban hangsúlyozni, hogy ez a kutatás csak a „lábbal történő” aktivitás bizonyos típusait vizsgálta, így a többi aktivitási formára (pl. a szavazáson való vagy virtuális részvételre) ezek a megállapítások nem terjeszthetők ki.

Az a megállapítás, miszerint a „lábbal történő” aktivitás valószínűségét növeli több antidemokratikus attitűd, összecseng a felsőfokú oktatási intézménybe járók mintáján készült kutatás eredményével is, mely szerint a radikális (a mérsékelt-radikális tengelyen a radikálishoz közelebb álló) fiatalok vannak túlsúlyban a különböző tiltakozási formákban résztvevők között (Szabó A. – Kern 2011: 70–73; Oross 2013: 309–310).

A „Családi politikai szocializáció” kutatás adatbázisán végzett elemzésem fontos eredménye, hogy több esetben megjelenik a „magyarságra való büszkeség” differenciáló ereje a politikai attitűdök és az értékrendszer kapcsán. Például jelentős látszólagos ellentmondás feszül abban a kutatási eredményben, hogy általánosságban a magasabb önbecsülés erősíti a demokratikus értékrendet, és növeli a másokkal szembeni elfogadó attitűdöt, de a magyarságra és politikai nézetetekre való büszkeség növeli az intoleranciát, valamint az erőszak- és vezérelv elfogadását. A szervezeti aktivitást érintő főkomponens elemzésre támaszkodó kutatási eredményem is azt mutatja, hogy a hagyományörző, a magyarságot védő és a politikai szervezeti tagság vagy tervezett tagság „együtt járnak”, azaz a magyarság kérdése erősen összekapcsolódik a politikai kérdésekkel. Véleményem szerint ennek a jelenségnek az értelmezésekor a magyarságtudatot kommunikációs és ideológiai szempontból középpontba helyező politikai erők hatásával kell számolnunk.

Dolgozatom egyik fontos következtetése, hogy a fiatalokban az általuk megvalósított aktivitáshoz képest sokkal nagyobb cselekvési potenciál rejlik. Mind a szekunder információforrások (pl. az Ifjúság 2014-es kutatás), mind pedig az „Iskola és társadalom”, valamint a „Családi politikai szocializáció” kutatás adatbázisainak felhasználásával készült elemzésem eredményei azt tükrözik, hogy a vágyott vagy tervezett aktivitás, a „vágyott szervezeti tagság” messze felülmúlja a megvalósult aktivitást. A kutatásaim eredménye szerint a cselekvési ambíciók elakadásának okai között találjuk a politikai ismeretek alacsony volumenét, az információhiányt, valamint azt, hogy a civil és politikai szervezetek szervező és megtartó ereje nem tudja kiaknázni a fiatalokban rejlő potenciált. Az ifjúsági politikai szervezetek körében készült saját kutatásom is azt bizonyítja, hogy a szervezetek kevés fiatal tudnak megszólítani, valamint, hogy több szervezet esetlegesen, szervezetlenül működik, kevés programmal

tudja involváltabbá tenni a tagokat. A vizsgált dél-dunántúli mintában az látható, hogy főként a jobboldali szervezetek tudtak stabil struktúrában működni, ezek a csoportosulások a legjobban szervezettek és számukat tekintve is nagyobb súllyal szerepelnek az ifjúsági szervezetek palettáján.

9.1. Jövőbeli kutatási irányvonalak

Jelen dolgozatban több kutatás eredményeit használtam fel, azonban az eredmények több szempontból nem terjeszthetők ki a magyar 15-29 éves fiatalokra. Az eredmények értelmezésének korlátait a Bevezetőben a Módszertani nehézségek című alfejezetben részletesen tárgyaltam. Itt csak annyit emelnék ki, hogy a vizsgálatok célcsoportja nem ölelte fel a 15-29 éves korosztályt, illetve több kutatás esetében sem tudtam a legfontosabb szempontokra reprezentatív mintán dolgozni. A kutatói kérdéseim megválaszolására és a hipotéziseim ellenőrzésére használt „Családi politikai szocializáció” kutatás eredményeinek legfőbb korlátja az, hogy csupán a hagyományos részvétel néhány elemét tudtam bevonni a politikai aktivitás vizsgálatokhoz.

Fontosnak tartom egy olyan longitudinális kutatás elkészítését, amelyben több szocializációs ágens politikai szocializációs szerepét lehet tanulmányozni egy tágabb célcsoporton. A politikai szocializációs kutatások többsége iskolákban készül, hiszen ott lehet a legkönnyebben elérni a fiatalokat, de emiatt az oktatási intézményekből kikerülőkről alig van adatunk. Éppen ezért tartom fontosnak az ő bevonásukat is a vizsgálatokba. Véleményem szerint a politikai aktivitás elemzése kapcsán kvantitatív és kvalitatív módszerek ötvözésével lehet teljes körű képet kapni. Hangsúlyozni szeretném továbbá, hogy egyre fontosabbá válik, hogy ne csupán a hagyományos részvételi módokat, hanem – a fiatalok által preferáltabb – új típusú participáció minél szélesebb körét is vizsgáljuk. Longitudinális vizsgálatra pedig azért lenne szükség, mert egy-egy vizsgálat csupán egy állapotot tud felmérni, egy pillanatfelvételt tud készíteni, viszont amennyiben egy folyamatot szeretnénk megragadni, azt és hatásmechanizmusait több pillanatfelvételen keresztül lehet rekonstruálni. A kvantitatív módszer kvalitatív módszerekkel való ötvözése egyrészt azért szükséges, mert a kvalitatív módszerek alkalmasabbak a válaszadók gondolkodási, értelmezési struktúrájának feltárására, másrészt pedig azért, mert a kvantitatív vizsgálatoknál alkalmazott zárt kérdések (különösen a kérdőívben megfogalmazott állításokkal való egyetértés) kapcsán

számolnunk kell az „egyetértés felé húzással”, míg ez nyitott kérdések sorozatával ellensúlyozható.

10. Felhasznált irodalom

Aktív állampolgárság az iskolában és azon túl. A kutatási eredmények összefoglalása – munkaanyag. (2011) Kurt Lewin Alapítvány. www.ifjusagimunkakonyvtara.hu/index.php?p=letoltes&id=140. (Utolsó látogatás: 2013. július 23.)

A házasságkötések, válások és születések száma korcsoportonként 1990-2013. (2014): A KSH adatbázisa. Az adatbázist Kesztyüs Márk bocsátotta rendelkezésemre.

Almond, Gabriel – Verba, Sidney (1997): Állampolgári kultúra. Bevezetés a politikai kultúrába. www.c3.hu/~szf/Szofi97/Sz97-03/Sz97-03-Area-1.htm (Utolsó látogatás: 2014. január 03.) A hivatkozott mű a *Szociológiai Figyelő* 1–2. szám, 17–52. oldalán is megtalálható.

Angelusz Róbert – Tardos Róbert (2005): Választási részvétel és politikai aktivitás. In (Angelusz Róbert – Tardos Róbert szerk.): *Törések, hálók, hidak. Választói magatartás és politikai tagolódás Magyarországon*. Budapest, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány

Bagi Zsolt (2013): *A diákmozgalmak elmélete*. Konferencia előadás. 2013. február 12. Szabadegyetem – Pécs

Bauer Béla – Szabó Andrea (szerk.) (2005): *Ifjúság 2004 Gyorsjelentés*. http://www.ditzendy.hu/dka/konyvtar/ifjusagpolitika/ifjusag2004_gyorsjelentés_2005_02_28.pdf. (Utolsó látogatás: 2011. november 13.)

Beck, Ulrich (2003): *A kockázat-társadalom. Út egy másik modernitásba*. Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság. Budapest, Századvég Kiadó

Boros László – Kéri László (1984): Az ifjúság politikai szocializációja. In (Dús Ágnes – Ancsel Éva szerk.) *A magyar ifjúság a nyolcvanas években*. MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete. Budapest, Kossuth Kiadó

Bruszt László – Simon János (1994): Az Antall-korszak után, a választások előtt, avagy demokráciánk és pártjaink az állampolgárok szemével. In (Kurtán Sándor – Sándor

Péter – Vass László szerk.): *Magyarország Politikai Évkönyve 1994*. Budapest, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, 774–802. oldal

Cohen, Cathy J. – Kahne, Joseph (2012): *Participatory Politics: New Media and Youth Political Action*.

http://dmlhub.net/sites/default/files/YPP_Survey_Report_FULL%281%29.pdf (Utolsó látogatás: 2014. január 12.)

Csákó Mihály (2004): *Ifjúság és politika. A politikai szocializáció kutatásáról*. *Educatio*. 4, 535–550. oldal

Csákó Mihály (2007a): *Demokráciára nevelés az iskolában*. Budapest, Kézirat

Csákó Mihály (2007b): *Fiatalok demokráciaképe*. Budapest, Kézirat

Csákó Mihály (2011): *Adalékok az alacsony iskolázottságú családok gyerekeinek szocializációjához*. Konferencia előadás Ferge Zsuzsa tiszteletére rendezett oktatásszociológiai konferencián. Budapest, 2011. szeptember 5.

Csákó Mihály – Murányi István – Sik Domonkos – Szabó Ildikó (2010): *A családi politikai szocializáció – konceptuális keretek*. Kézirat. OTKA K78578:1 Műhelyvita

Csákó Mihály – Bognár Adrienn – Bohn Katalin – Domokos Tamás – Marián Béla – Murányi István – Nárai Márta – Papp Z. Attila – Sik Domonkos – Szabó Ildikó (2012): *OTKA K78579 sz. támogatott „Családi politikai szocializáció” című kutatás zárójelentése*. Kézirat

Csepeli György (1992): *A szabadság iskolája*. In (Csepeli György – Kéri László – Stumpf István szerk.): *Állam és polgár*. Budapest, MTA Politikai Tanulmányok Intézete Magyarországi Politikai Képzési Központ

Csepeli György (1997): *Szociálpszichológia*. Budapest, Osiris Kiadó

Csípő Ildikó – Daróczi Renáta – Kun Eszter – Lakatos Gábor – Vircsák Enikő (2004): *Az iskola demokráciája – a demokrácia iskolája*. Diákönkormányzatok működése hetedikeselek szemével. *Educatio*. 2004/IV., 704–707. oldal

Csőzik Rita (2012): *Átalakult lázadás. Magyar egyetemisták és főiskolások társadalmi helyzete*. In (Szabó Andrea szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók. I. Apátia –*

Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében. Szeged, Belvedere Meridionale, 45–65. oldal

Erős Ferenc – Murányi István – Plichtová, Jana – Varga Rita (1997): *A társadalmi átalakulás és a demokrácia szociális reprezentációja öt posztkommunista országban.* Politikatudományi Szemle. 1997/4., 5–26. oldal

Ferge Zsuzsa (1980): *A társadalmi struktúra és az iskolarendszer közötti néhány összefüggés.* In (Ferge Zsuzsa szerk.): *Társadalompolitikai tanulmányok.* Budapest, Gondolat Kiadó

Ferge Zsuzsa (2010): *Társadalmi áramlatok és egyéni szerepek. Adalékok a rendszerstruktúra és a társadalmi struktúra átalakulásának dinamikájához.* Budapest, Napvilág Kiadó

Gábor Kálmán (1993): *Civilizációs korszakváltás és az ifjúság.* Budapest, Oktatókutatási Intézet

Gábor Kálmán (1996): *Ifjúságkutatási tézisek.* Educatio Füzetek 2.

Gáti Annamária (2010): *Aktív állampolgárság Magyarországon nemzetközi összehasonlításban.* http://www.tarkitudo.hu/file/part_1_cived_tanulmany_ga_20100620.pdf. (Utolsó látogatás: 2011. január 8.)

Gazsó Ferenc (1995): *Nemzedéki orientációk instabil társadalmi környezetben.* In (Gazsó Ferenc – Stumpf István szerk.): *Vesztesek. Ifjúság az ezredfordulón.* Budapest, Ezredforduló Alapítvány

Gazsó Ferenc – Laki László (2004): *Fiatalok az újkapitalizmusban.* Budapest, Napvilág Kiadó

Gergely Ferenc (2008): *KISZ – A Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség története 1957–1989,* Budapest, Holnap Kiadó

Gibson, Rachel – Lusoli, Wainer – Ward, Stephen (2005): *Online Participation in the UK: Testing a ‘Contextualised’ model of Internet Effects.* *British Journal of Politics and International Relations.* (7) 561–583. oldal

Giddens, Anthony (2000): *Elszabadult világ. Hogyan alakítja át életünket a globalizáció?* Budapest, Napvilág Kiadó

Glózer Rita (2000): *Civil szervezetek – kommunikációelméleti keretben*. Civil Évkönyv 1999, Budapest, Európa Ház, 18–24. oldal

Griffin, Christine (2005): Challenging assumptions about youth political participation: critical insights from Great Britain. In (Forbig, Joerg szerk.): *Revisiting youth political participation*. Council of Europe Publishing, 145–154. oldal

Gyulavári Ágnes (1987): Politikai szocializáció-modellek. In (Kéri László szerk.): *A politikai szocializáció elméleti kérdései*. Budapest, MSZMP KB Társadalomtudományi Intézet, 99–117. oldal

Kacsuk Zoltán (szerk.) (2004): *Fiatalok a felnőtté válás küszöbén*. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest.

Kahne, Joseph – Lee, Nam-jin – Feezell, Jessica Timpany (2012): Digital Media Literacy Education and Online Civic and Political Participation. *International Journal of Communication*. 6. 1–24. oldal
http://dmlhub.net/sites/default/files/International_Journal_Communication.pdf. (Utolsó látogatás: 2014. június 11.)

Kákai László (1998): Hogyan tovább? Ifjúsági politikai szervezetek Baranya Megyében. *Társadalmi Szemle* 7. szám 92–104. oldal

Kalocsa Janka (2011): A demokratikus attitűd hatása a participációra. In (Utasi Ágnes szerk.): *Közösségi kapcsolatok és közélet*. Szeged, Belvedere Meridionale Kiadó

Keil Tamás (2012): *Adalékok a Critical Mass nemzedékről. Racionálisan lázadó hallgatók. Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében*. Szeged, Belvedere Meridionale Kiadó, 157–183. oldal

Kéri László (1998): *Tíz év próbaidő. A magyar átmenet politikai szociológiája (1989-1998)*. Budapest, Helikon Kiadó

Kéri László (1999): A politikai szocializációról. In (A. Gergely András– Bayer József – Kulcsár Kálmán szerk.): *A politikatudomány arcai*. Budapest, Akadémia Kiadó

Kiss Balázs – Boda Zsolt (2005): *Politika az interneten*. Budapest, Századvég Kiadó

Kmetty Zoltán (2014): Fiatal, vallásos és fideszes. In (Szabó Andrea szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II. Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében*. Budapest – Szeged, Belvedere Meridionale – MTA TK PTI, 181–196. oldal

Kmetty Zoltán – Tóth Gergely (2011): A politikai részvétel három szintje. In (Tardos Róbert – Enyedi Zsolt – Szabó Andrea szerk.): *Részvétel, képviselet, politikai változás*. Budapest, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, 75–115. oldal

Kneuer, Marianne (2013): *Mehr Partizipation durch das Internet?*
http://www.politische-bildung-rlp.de/fileadmin/download_neu/Publikationen_2013/Zur_Sache_RLP_2013.pdf.

(Utolsó látogatás: 2014. május 14.)

Kolosi Tamás – Tóth István György (2008): A rendszerváltás nyertesei és vesztesei – generációs oldalnézetből. Tíz állítás a gazdasági átalakulás társadalmi hatásairól. In (Kolosi Tamás – Tóth István György szerk.): *Társadalmi Riport*. TÁRKI Budapest, 15–46. oldal

Kovacheva, Siyka (2005): Will youth rejuvenate the patterns of political participation? In (Forbig, Joerg szerk.): *Revisiting youth political participation*. Council of Europe Publishing, 19–29. oldal

Körösényi András (1997): Politikai kultúra Magyarországon. *Szociológiai Figyelő*, 1-2. szám, 86–99. oldal

Kovács Tamás (2014): Mit jelent a demokrácia a magyar egyetemisták és főiskolások számára? In (Szabó Andrea szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II. Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében*. Budapest – Szeged, 2014. Belvedere Meridionale – MTA TK PTI, 40–58. oldal

Laki László – Bauer Béla – Szabó Andrea (szerk.) (2001): *Ifjúság 2000* Gyorsjelentés.
<http://www.szmi.hu/images/dok/ifj kutatatas/ifj2000/ifj20001.pdf>. (Utolsó látogatás: 2009. november 26.)

Laki László et al. (é.n.): *Magyar nemzeti ifjúsáspolitikai riport. Európa Tanács Vitaanyag.* MTA Politikai Tudományok Intézete.
<http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=21147&articleID=33052&ctag=articlelist&iid=1>. (Utolsó látogatás: 2013. október 10.)

Lázár Guy (1993): *Jólét vagy szabadság?* Közvélemény-kutatások a rendszerváltásról. *MozgóVilág*, 1993. 39–51. oldal

Ligeti György (2003): *Gyűjtős. Iskola, demokrácia, civilizáció.* Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó

Marián Béla (2012): *A családok érzelmi klímája.* Kézirat

Muxel, Anne (1999): Az ifjúkor politikai moratóriuma. In (Szabó Ildikó – Csákó Mihály szerk.): *A politikai szocializáció.* Budapest, Új Mandátum Kiadó, 100–106. oldal

Nagy Ádám (alkotószerk.) (2008): *Ifjúságügy. Ifjúsági szakma, ifjúsági munka.* Budapest, Palócvilág Alapítvány – Új Mandátum Könyvkiadó

Nagy Ádám (2010): *Az ifjúságügy és a harmadlagos szocializációs közeg.* Ifjúság és Társadalom. Új Ifjúsági Szemle. 2010 nyár, 11–37. oldal

Nagy Ádám (2013): Szabadidős tervek és tevékenységek. In (Székely Levente szerk.): *Magyar ifjúság 2012 Tanulmánykötet.* Budapest, Kutatópont. 211–229. oldal
http://kutatopont.hu/files/2013/09/Magyar>Ifjusag_2012_tanulmanykotet.pdf (Utolsó látogatás: 2014. június 03.)

Nagy Ádám – Székely Levente (2008): *Az ifjúsági civil világ.* Civil szemle V/1-2., 132–149. oldal

Nárai Márta (2004): A civil szervezetek szerepe és jelentőségük az egyének, közösségek, illetve a társadalom számára. *Educatio*, 4. szám, 616–634. oldal

Nizák Péter – Péterfi Ferenc (2005): A közösségi részvétel-társadalmi és hatalmi beágyazottság. In (Márkus Eszter szerk.): *Ismerd, értsd, hogy cselekedhess. Nonprofit Szektor Analízis – Tanulmányok a részvételi demokrácia gyakorlatából.* Eger, B.V.B. Nyomda és Kiadó Kft.

Norris, Pippa (1999): Who Surfs? New Technology, Old Voters and Virtual Democracy. In: (Kamarck, E. & Nye, J., eds.): *Democracy.com? Governance in a Networked World*. Hollis, NH: Hollis Publishing

Oross Dániel (2013): Társadalmi közérzet, politikához való viszony. In (Székely Levente szerk.): *Magyar Ifjúság 2012 Tanulmánykötet*. Kutatópont. kutatopont.hu/files/2013/09/Magyar_Iffjusag_2012_tanulmanykotet.pdf (Utolsó látogatás: 2014. január 15.)

Oross Dániel – Szabó Andrea (2014): A demokratikus részvétel tendenciái a magyar nappali tagozatos hallgatók körében. In (Szabó Andrea szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II. Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében*. Budapest – Szeged, Belvedere Meridionale – MTA TK PTI, 72–103. oldal

Örkény Antal (2000): A középiskolát bevégző korosztály politikai ismeretei és cselekvési mintái. In (Gábor Kálmán szerk.): *Társadalmi átalakulás és ifjúság. A szabadság, mint esély?* Szeged, Belvedere Meridionale Kiadó

Percheron, Annick (1999): Az egyén politikai formálódása. In (Szabó Ildikó – Csákó Mihály szerk.): *A politikai szocializáció. Válogatás a francia nyelvterület szakirodalmából*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 9–43. oldal

Pálné Kovács Ilona (2008): *Helyi kormányzás Magyarországon*. Budapest – Pécs, Dialóg Campus Kiadó

Papp Dénes (2011): *Tájékoztatói lehetőségek és politikai tartalmak megosztása az interneten*. Politikatudományi Szemle. XX/2., 106–127. oldal

Pongrácz Tiborné – Spéder Zsolt (2002): Párkapcsolatok az ezredfordulón. In (Spéder Zsolt szerk.): *Életünk fordulópontjai*. KSH - NKI Műhelytanulmányok 2002. <http://www.demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/Muhelytanulm/muhtan1.pdf>. (Utolsó látogatás: 2014. május 21.)

Putnam, Robert D. – Feldstein, Lewis M. (2003): *Better Together: Restoring the American Community*. New York: Simon & Schuster

Reiner Roland – Oross Dániel – Keil András (2012): Trendforduló: Új fejezet a Fidesz és a legfiatalabb választói korosztály kapcsolatában? In (Szabó Andrea szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók I. Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében*. Szeged, Belvedere Meridionale, 183–203. oldal

Róna Dániel – Sörös Anett (2012): A kuruc.info nemzedék. Miért népszerű a Jobbik a fiatalok között? In (Szabó Andrea szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók. I. Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében*. Szeged, Belvedere Meridionale, 113–157. oldal

Róna Dániel – Szabó Andrea (2012): A kutatás módszertana. In (Szabó Andrea szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók. I. Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében*. Szeged, Belvedere Meridionale Kiadó, 2013., 15–25. oldal

Róna Dániel – Reich Jenő (2014): „Nemzetiek”, rendpártiak, első generációs értelmiségiek és közösségre vágnak. A Jobbik egyetemista-főiskolás támogatói. In (Szabó Andrea szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II. Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében*. Budapest – Szeged, Belvedere Meridionale – MTA TK PTI, 155–181. oldal

Ross, Alistair – Dooly, Melinda (2010): *Young people's intentions about their political activity*. www.intellectbooks.co.uk/File:download,aid=9600/ctl.6.1.43.pdf. (Utolsó látogatás: 2011. augusztus 11.)

Siurala, Lasse (2000): *Changing forms of participation* http://www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Resources/Documents/2000_forms_participation_en.pdf. (Utolsó látogatás: 2012. november 11.)

Somlai Péter (1997): *Szocializáció. A kulturális átörökítés és a társadalmi beilleszkedés folyamata*. Budapest, Corvina Kiadó

Somlai Péter (2010): *Változó ifjúság*. Educatio 2010/2.

Somlai Péter (2013): *Család 2.0. Együttélési formák a polgári családtól a jelenkorig*. Budapest, Napvilág Kiadó

Stumpf István (1992): Ifjúság és politika. In (Gazsó Ferenc – Stumpf István szerk.): *Rendszerváltozás és ifjúság*. Budapest, MTA Politikai Tudományok Intézete

Stumpf István (1994): *Politikai szocializáció: Régi dilemmák, új kihívások*. Politikatudományi Szemle. 1994/2., 197–214. oldal

Stumpf István (1995): Ifjúság, politikai részvétel, pártpreferenciák. In (Gazsó Ferenc – Stumpf István szerk.): *Vesztesek. Ifjúság az ezredfordulón*. Budapest, Ezredforduló Alapítvány

Szabó Andrea (2012): A magyar egyetemisták és főiskolások társadalmi helyzete. In (Szabó Andrea szerk.): *Racionálisan Lázadó Hallgatók I. Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében*. Szeged, Belvedere Meridionale Kiadó, 25–44. oldal

Szabó Andrea (2014a): Előszó. In (Szabó Andrea szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II. Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében*. Budapest – Szeged, Belvedere Meridionale – MTA TK PTI, 7–13. oldal

Szabó Andrea (2014b): Zárszó helyett. A magyar nappali tagozatos egyetemi és főiskolai hallgatók politikussága. In (Szabó Andrea szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II. Apátia – Radikalizmus– Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében*. Budapest – Szeged, Belvedere Meridionale – MTA TK PTI, 260–278. oldal

Szabó Andrea – Bauer Béla (szerk.) (2009): *Ifjúság 2008 Gyorsjelentés*. Szociális és Munkaügyi Intézet. <http://www.szmi.hu/images/dok/ifjkutatas/ifjusag2008.pdf>. (Utolsó látogatás: 2009. november 26.)

Szabó Andrea – Kern Tamás (2011): A magyar fiatalok politikai aktivitása. In (Bauer Béla – Szabó Andrea szerk.): *Arctalan (?) nemzedék*. Tanulmánykötet. Szeged, Belvedere Meridionale Kiadó

Szabó Andrea – Oross Dániel (2012): A demokratikus részvétel tendenciái a magyar egyetemisták és főiskolások körében. In (Szabó Andrea szerk.): *Racionálisan Lázadó Hallgatók I. (2012) Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében*. Szeged, Belvedere Meridionale Kiadó, 65–111. oldal

Szabó Andrea – Laki László (2014): Mi lehet a magyar fiatalok demokráciaszkepszise mögött? In (Szabó Andrea szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II. Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében.* Budapest – Szeged, Belvedere Meridionale – MTA TK PTI, 18–39. oldal

Szabó Ildikó (1991): *Az ember államosítása.* Budapest, Tekintet könyvek

Szabó Ildikó (1994): A politikai szocializáció nyomában. *Politikatudományi Szemle*, III/2. szám, 214–221. oldal

Szabó Ildikó (2000): *A pártállam gyermekei.* Budapest, Új Mandátum Kiadó

Szabó Ildikó (2009): *Nemzet és szocializáció. A politika szerepe az identitások formálódásában Magyarországon 1867–2006.* Budapest, L'Hartmann Kiadó

Szabó Ildikó (2012): *A családi kommunikáció szerepe a középiskolások politikai szocializációjában.* Kézirat

Szabó Ildikó – Örkény Antal (1998): *Tizenévesek állampolgári kultúrája.* Budapest, Minoritás Alapítvány

Szabó Ildikó – Falus Katalin (2000): *Politikai szocializáció Közép-Európai módra. A magyar sajátosságok.* Magyar Pedagógia 100. évf. 4. szám, 384–400. oldal

Szabó Ildikó – Murányi István (2007): *Középiskolások előítéletességének egy lehetséges magyarázata: az életforma.* Educatio 2007/1. szám, 38–49. oldal

Szabó Máté (1987): *Új társadalmi mozgalmak – A 'védekező társadalom' előőrsei?* Magyar Tudomány. 1987/ 7–8., 569–573. oldal

Szabó Máté (1998): *Társadalmi mozgalmak és politikai tiltakozás.* Budapest, Villányi úti könyvek 13. Villányi úti Konferenciaközpont és Szabadegyetem Alapítvány

Szabó Miklós (2002): A politikai szocializáció. In (Kéri László szerk.): *Societas Politica – Fejezetek a politikai szociológia köréből.* Miskolc, Bíbor Kiadó

Szalai Erzsébet (2011): *Koordinátákon kívül. Fiatal felnőttek a mai Magyarországon.* Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó

Tamás Gáspár Miklós (2013): *Teljes ingyenesség, totális hozzáférés*. Konferencia előadás. 2013. február 12. Szabadegyetem – Pécs

Termékenységi adattár 1870–1994. (1996): http://www.ksh.hu/docs/hun/xtabla/nepmozg/tablnep12_06.html (Utolsó látogatás: 2013. május 16.)

Több születés, kevesebb halálozás, mérsékeltebb természetes fogyás. Népmozgalom, 2014. január–május. (2014): KSH Gyorstájékoztató a Központi Statisztikai Hivatal legfrissebb adataiból. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/nep/nep21405.pdf>. (Utolsó látogatás: 2014. május 20.)

Utasi Ágnes (2011): Baráti közösségek és magántársaságok – a közélet iskolái. In (Utasi Ágnes szerk.) *Közösségi kapcsolatok és közélet*. Budapest, Belvedere Meridionale Kiadó

Vaskovics László (2000): *A posztadoleszcencia szociológiai elmélete*. Szociológiai Szemle, 2000/4.

Vincze Anikó (2011): A formalizált közösségekben való részvétel motivációi. In (Utasi Ágnes szerk.): *Közösségi kapcsolatok és közélet*. Budapest, Belvedere Meridionale Kiadó

www.felvi.hu - statisztikai adatok. Elmúlt évek statisztikái (2001/Á-2014/K). Jelentkezők és felvettek száma. Jelentkezők és felvettek megoszlása - jelentkezési helyük szerint. http://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_rangsorok/elmult_evek/. (Utolsó látogatás: 2014. május 22.)

www.fidelitas.hu/rolunk/ (Utolsó látogatás: 2013. február 13.)

www.hvim.hu/mozgalomrol (Utolsó látogatás: 2013. február 11.)

www.hvim.hu/remeny-haza (Utolsó látogatás: 2013. február 14.)

www.ifjusagitagozat.hu/Bemutatkozas.aspx?menuid=3 (Utolsó látogatás: 2013. február 12.)

www.iksz.net/ (Utolsó látogatás: 2013. február 13.)

www.jobbikit.hu/mi-a-celunk (Utolsó látogatás: 2013. február 10.)

www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/mpal9807_03_10a.html (Utolsó látogatás: 2013. március 11.)

www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/mpal9807_02_11a.html (Utolsó látogatás: 2013. március 11.)

www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wnt001a.html (Utolsó látogatás: 2014. április 08.)

www.mszp.hu/szervezet/ifjusagi_tagozat (Utolsó látogatás: 2013. február 2.)

www.okm.gov.hu/felsooktatas/bolognai-folyamat/bolognai-folyamat (Utolsó látogatás: 2013. március 4.)

www.societas.hu (Utolsó látogatás: 2013. február 13.)

Zsebéné Dobó Marianna (2007): *Ifjúsági közösségek és szervezetek szerepe a politikai szocializációban*. Kézirat. Előadás formájában elhangzott a XIII. Politológus Vándorgyűlésen Pécsen.

11. Mellékletek

1. számú melléklet: Az „Iskola és társadalom” kutatás kérdőíve

Azonosító:

KÉRDŐÍV

9. és 11. osztályosokhoz

Kedves középiskolás barátunk!

Egy régi mondás szerint, ha kíváncsi vagy az emberek véleményére – kérdezd meg tőlük. Az ELTE kezdeményezésére néhány egyetem szociológus hallgatóinak szakmai gyakorlataként különböző témákról indít kutatást az ország több megyéjének középiskolájában. Az iskolákat úgy választottuk ki, hogy képviselve legyen mindegyik középfokú iskolatípus. Szeretnénk megismerni a hozzád hasonló korúak gondolkozását, véleményeit különböző kérdésekben. Bízunk benne, hogy kérdéseinket te is érdekeseknek találod. Közöttük több olyat is találsz majd, amelyeken már bizonyára te is gondolkogtál. 2005 őszén már megkérdeztük az akkori középiskolásokat egy ilyen kérdőívvel, most szeretnénk megtudni, hogy ti vajon másképp gondolkodtok-e ezekről a dolgokról, mint a három évvel korábbi középiskolások.

A válaszokat névtelenül, számítógéppel, statisztikai elemző szoftverrel dolgozzuk fel. A válaszadás önkéntes. Csak olyanok vesznek részt benne, akik – szüleik és iskolájuk beleegyezésével – hajlandók ezzel segíteni egy fontos téma tudományos vizsgálatát, és egyúttal a szociológus hallgatók jobb szakmai felkészítését. Ez nem tesztlap, nincsenek jó és rossz válaszok, nincs osztályzás. Csak az fontos, hogy a saját véleményed szerint válaszolj. A munkát vezető oktatók és az iskolákba ellátogató egyetemisták nevében előre is köszönöm az együttműködést.

Budapest, 2008. október 1.

Dr. Csákó Mihály
egyetemi docens, kutatásvezető

KÉRÜNK, HOGY LEHETŐLEG MINDEN KÉRDÉSRE VÁLASZOLJ!

1. **Fiú vagy lány?** *Tegyél X-et a megfelelő kockába!* fiú lány

2. **Hány testvéred van?** _____ **Hány évesek?** _____

3. **Mikor születted?** 19□□ év □□ hó

4. **Hol laksz a szüleiddel?** *Tegyél X-et a megfelelő helyre, és Budapesten írd be a kerület számát!*

- Budapesten, a _____ kerületben megyeszékhelyen
 5000 főnél nagyobb településen 5000 fő alatti településen

5. **Él-e édesapád és édesanyád?**

- IGEN: mindketten élnek, együtt édesapám nem él
 elváltak/külön élnek; édesanyám nem él

6. **Kik laknak ott veled együtt a következők közül?** *Aláhúzással jelöld őket!*

*édesapa – édesanya – nevelőapa – nevelőanya –
testvér (hány?.....) – nagyszülő – más rokon – nem rokon*

7. **Hányan laktok együtt összesen?** .....

8. **Van-e már valamilyen pályaalképzésed?** *Tegyél X-et a megfelelő kockába, illetve írd be, amit gondolsz!*

- Már van: ..... szeretnék lenni. Még nincs.

9. **Tanítás után jársz-e valamilyen külön órára, külön foglalkozásra, felvételi előkészítőre, klubba, szervezetbe, egyéb rendszeres elfoglaltságra?** *Tegyél X-et a megfelelő kockába!*

- Igen Nem

10. **Ha igen, mire/hova jársz?** *Sorold fel!*

1. ....
2. ....

11. **Szoktál-e televíziós híradót nézni?** Igen Nem

12. **Ha szoktál, melyik csatornán?** .....

13. **Szoktál-e közéleti hírmagazint nézni a televízióban?** (Pl. Este, Aktív, Fókusz, Lapzárta)

- Igen Nem

14. **Szoktál-e internetes hírportálon közéleti híreket olvasni?**

- Igen Nem

15. **Ha szoktál, melyik portálon?** .....

16. **Regisztrált résztvevője vagy-e valamilyik közéleti vagy kulturális fórumnak?**

- Igen Nem

17. **Szoktál-e napilapot olvasni?** Igen Nem

18. **Ha szoktál, melyiket?** .....

19. **Az alábbi állítások közül melyikkel tudsz a leginkább azonosulni?** *Tegyél X-et a megfelelő válasz elé!*

- Vallásos vagyok, egyházam tanítását követem
 Vallásos vagyok a magam módján.
 Nem tudom megmondani, hogy vallásos vagyok-e vagy sem.
 Nem vagyok vallásos.
 Elutasítom a vallásosságot.

20. Milyen gyakran jársz templomba, vallási összejövetelre? *Tegyél X-et a megfelelő kockába*

- hetenként egyszer vagy többször,
 havonta többször,
 időről időre, vagyis évente többször,
 csak a nagy egyházi ünnepek alkalmából
 csak családi események alkalmából (esküvő, temetés)
 soha

21. Mi szüleid legmagasabb befejezett iskolai végzettsége? *Tegyél mindkét oldalon X-et a megfelelő válaszhoz!*

<i>Apa vagy nevelőapa</i>	<i>Iskolafok</i>	<i>Anya vagy nevelőanya</i>
	kevesebb, mint 8 osztály	
	8 osztály	
	szakmunkásképző	
	szakközépiskola	
	gimnázium	
	főiskola	
	egyetem	
	Nem tudom.	

22. Szüleid dolgoznak-e, van-e valamilyen kereső foglalkozásuk? *Tegyél mindkét oldalon X-et a megfelelő válaszhoz!*

<i>Apa vagy nevelőapa</i>	<i>Van-e kereső foglalkozása?</i>	<i>Anya vagy nevelőanya</i>
	Van	
	Nincs: nyugdíjas, rokkantnyugdíjas	
	Nincs: munkanélküli	
	Nincs: háztartásbeli, GYES/GYED	
	Nincs: egyéb	
	Nem tudom	

23. Mi a foglalkozásuk? (Mi volt az utolsó foglalkozásuk?)

Tegyél mindkét oldalon X-et a megfelelő válaszhoz!

<i>Apa vagy nevelőapa</i>	<i>Foglalkozása</i>	<i>Anya vagy nevelőanya</i>
	tulajdonos, munkaadó (KFT, RT.)	
	kisvállalkozó (egyéni, BT.)	
	felső szintű vezető (pl. igazgató)	
	középszintű vezető (pl. osztályvezető)	
	alsó szintű vezető (pl. művezető)	
	beosztott értelmiségi (pl. tanár, mérnök)	
	szabadfoglalkozású értelmiségi (pl. művész, ügyvéd)	
	egyéb szellemi fogl. (diploma nélkül)	
	szakmunkás	
	egyéb fizikai munkás (ipar, szolgáltatás)	
	egyéni gazdálkodó	
	egyéb mezőgazdasági foglalkozású	
	fegyveres testület tagja	
	egyéb foglalkozása van	
	Nem tudom	

24. Hol tudnád elhelyezni a családokat jövedelem szempontjából ezen a skálán, ahol az 1-es a legszegényebbet, a 10-es a leggazdagabbakat jelenti? *Karikázd be a megfelelő számot!*

legszegényebb

leggazdagabb

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

25. Mit gondolsz, 20 év múlva a saját családod hol fog majd elhelyezkedni ezen a skálán?

legszegényebb

leggazdagabb

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

26. Van-e a családotok tulajdonában...

- 5 évnél fiatalabb személygépkocsi? Van Nincs
 mosogatógép Van Nincs
 LCD televízió Van Nincs
 széles sávú internet hozzáférés Van Nincs

27. Van-e saját, külön...

- ... számítógéped? Van Nincs
 ... szobád? Van Nincs

28. Havonta mennyit költesz mobil telefonra? kb. .... Ft-ot

29. Kb. hány könyvetek van? ..... darab

30. És kb. hány saját könyved van? ..... darab

31. Van-e szüleidnek olyan ismerőse vagy barátja, aki:

- országosan ismert politikus? Nem tudom Van Nincs
 - itt helyben ismert politikus? Nem tudom Van Nincs
 - jómódú magánvállalkozó? Nem tudom Van Nincs
 - nagyvállalati menedzser? Nem tudom Van Nincs
 - híres művész, előadóművész? Nem tudom Van Nincs
 - kiemelkedő tudós? Nem tudom Van Nincs
 - újságíró, ismert média személyiség? Nem tudom Van Nincs

32. Szoktatok-e beszélgetni a családban az alábbi témákról? Jelöld meg azt is, hogy te is részt veszel-e az ilyen beszélgetésekben! Tegyél minden sorban X-et a megfelelő kockába!

Témák	Nem téma a családban	Téma, de velem nem beszélnek róla	Téma, és velem is beszélnek róla
Helyi, önkormányzati ügyek			
A másik nemmel való kapcsolat			
Belpolitikai ügyek			
Bulvár-hírek, sztárok, híres emberek			
Bűnözés			
Családi gazdálkodás, pénz			
Egészség, betegség, higiénia			
Kisebbségek			
Vallási-világnézeti kérdések			
Iskolai élet			
Tanulmányi eredményed			
Környezetszennyezés			
Külpolitikai események			
Magyarság			
Öltözködés, megjelenés			
Politikai pártok			
Más politikai szervezetek, mozgalmak			
Politikusok			
Rokonok életvitele			
Sport			
Szegénység			
Zenei ízlés, zenészek, együttesek			

Témák (folytatás)	Nem téma a családban	Téma, de velem nem beszélnek róla	Téma, és velem is beszélnek róla
TV-műsorok, szereplők			
A szülők munkája, munkahelyi gondjai			

33. Mennyire dönthetsz szabadon a következő kérdésekben?

Tegyé! X-et minden sorban a megfelelő kockába!

Abban, hogy...	Egyáltalán nem dönthetek	Ritkán/kevésbé dönthetek	Többnyire/lényegében dönthetek	Teljesen magam dönthetek
kivel barátkozol				
mikor mész haza este				
milyen különórákra jársz				
kivel jársz				
mit csinálsz a szünidőben				
mire költöd a zsebpénzedet				
hogyan öltözködsz, milyen a hajviseleted				
hol tanulsz tovább, milyen pályát választasz				
mivel töltöd a szabadidődet, hol és hogyan szórakozol				
mennyi időt fordítasz a tanulásra				

34. Mennyire vagy elégedett jelenlegi iskoláddal? Minden sorban karikázd be a véleményednek megfelelő osztályzatot! Adj egyest, ha egyáltalán nem vagy elégedett, és jelest, ha teljesen meg vagy elégedve!

Abból a szempontból, hogy itt...	Osztályzatok				
	1	2	3	4	5
milyen a tanítás színvonala					
mennyire igazságosak a tanárok					
mennyire veszik figyelembe a diákok véleményét					
mennyire jössz ki az osztálytársaidal					
mennyire fordulhatsz személyes problémáddal tanáraidhoz					

35. Tudomásod szerint van-e az iskoládban? ... Aláhúzással jelöld, ami van!

diák-önkormányzat – házirend – iskolai honlap – iskolai internetes fórum –
iskolarádió – iskolaújság – sportkör – szakkör – szülői munkaközösség

36. Iskolátokban hogyan vesznek részt a diákok a ...? Tegyé! X-et a megfelelő kockákba!

Munkák	Nincs ilyen	Sehogyan, mindent a tanárok csinálnak benne.	Tanár vezeti, de tanulók végzik a munkát.	Tanulók csinálják, tanári ellenőrzés mellett	Mindenről a tanulók döntenek, ők is hajtják végre.
diák-önkormányzat munkájában?					
házirend kialakításában?					
iskolai honlap készítésében?					
iskolarádió működtetésében?					
iskolaújság készítésében?					

37. Ha van diák-önkormányzat, milyen módon választjátok ki a képviselőket? *Tegyél X-et a megfelelő kockába! (Csak egy válasz lehetséges.)*

- Titkos szavazással a diákok választják ki.
 A diákok választják, nyílt szavazással.
 Az osztályfőnök jelöltjére lehet szavazni.
 Nincsenek választások, az osztályfőnök jelöli ki.
 Másképp: .....
 Nem tudom, hogy van-e nálunk diákönkormányzati választás

38. Van-e valamilyen tartós megbízatásod az iskolában? Van Nincs

39. Ha van, mi az? .....

40. Milyen tanulónak számítasz az osztályban?

- az egyik legjobbnak jónak közepesnek gyengének

41. Van-e kedvenc tantárgyad? Van, mégpedig a .....
 Nincs

42. Melyik tantárgy óráin kaptál eddigi tanulmányaid során valami olyan ismeretet vagy belátást társadalmi kérdésekről, amelyet személyesen fontosnak tartasz a magad számára? *Többet is aláhúzhatsz!*

Biológia – Etika – Földrajz – Irodalom – Matematika –

Nyelvtan – Társadalomismeret – Történelem –

Más tárgyban, mégpedig: ..... – Egyiken sem

43. Van-e olyan osztálytársad, aki más nemzetiségű, mint te? Van Nincs

44. Van-e olyan osztálytársad, aki más etnikumú, mint te? Van Nincs

45. Szerinted milyen nemzetiségűnek tekinthető az, aki ... *(Írd be!)*

...Magyarországon született, és 1956 óta az Egyesült Államokban él?	
...Gyulán született, ott is él, szülei románok, ő egyformán jól beszél magyarul és románul?	
...Budapesten született zsidó családban, és Magyarországon él?	
...Kolozsváron született, ott is él, szülei magyarok, ő egyformán jól beszél magyarul és románul?	

46. Szerinted mennyire várható el egy magyar állampolgártól, hogy....?

Minden sorban tegyél X-et a megfelelő helyre!

	Egyált alán nem	Kissé/ /néha	Eléggé /többn yire	Feltét- lenül
tartsa be az ország törvényeit.				
szerezze a piros-fehér-zöld zászlót.				
képes legyen meghalni Magyarorszáért.				
vegyen részt a választásokon.				
ha kell, tudjon áldozatot hozni az országért.				
legyen meggyőződve arról, hogy minden ember egyenlő.				
segítse a rászorulókat.				
tartsa tiszteletben a kisebbségek jogait.				
legyen elkötelezett híve a demokráciának.				
ismerje és szeresse a magyar kultúrát.				

47. Mit szólnál hozzá, ha padtársad a következő csoportok tagja lenne? Minden sorban tegyél X-et a megfelelő helyre!

Ha...	Zavarna	Nem zavarna
arab lenne		
cigány lenne		
erdélyi magyar lenne		
finn lenne		
horvát lenne		
kínai lenne		
kongói lenne		
német lenne		
oroszlenn		
román lenne		
szerb lenne		
szlovák lenne		
zsidó lenne		

48. Tudomásod szerint megtagadhatja-e az iskola az év végi bizonyítvány kiadását könyvtári tartozás miatt? Jelöld X-szel a megfelelő választ!

- A bizonyítvány kiadását az iskola semmilyen indokkal nem tagadhatja meg.
- Igen, hiszen az illető nem tett eleget az iskolai könyvtárral szemben fennálló kötelezettségének.
- Csak akkor, ha erre előtte az iskola írásban figyelmeztetett.

49. Milyen fegyelmi büntetést lehet kiszabni az iskolában? Jelöld X-szel a megfelelő választ!

- Az iskola nem alkalmazhat fegyelmi büntetést a diákokkal szemben.
- Bármilyen, a nevelőtestület által elfogadott, hatékony büntetést, amennyiben azt a házirend is rögzíti.
- Csak olyan büntetést, amelyet a közoktatásról szóló törvény nevesít.

50. Mikor van joguk a diákoknak véleményt nyilvánítani az iskolában? Jelöld X-szel a megfelelő választ!

- A diákönkormányzaton keresztül, a tanév során az erre alkalmas fórumon.
- A tanárok, vagy az igazgató kifejezett kérésére.
- Bármiről és bármikor, ha a vélemény nem sérti mások emberi méltóságát.

51. Tegyük fel, hogy az egyik osztálytársad, akit nem nagyon szeretsz, a táblánál felel. Kétes jegyre áll, nagyon fontos lenne a számára, hogy a jobb jegyet kapja meg. Egész jól szerepel, de egy adat nem jut az eszébe. Te tudod a helyes választ. A felelő kérően néz rád, és reméli, hogy súgysz neki. Tudod, hogy a tanár nagyon felháborodik, ha észrevesz ilyesmit. Mit teszel? Csak egy választ jelölj meg!

- Mindenképpen súgok
- Valószínűleg súgok
- Valószínűleg nem súgok
- Semmiképpen sem súgok

52. Tegyük fel, hogy az egyik osztálytársad már egy hete nem volt iskolában. Te az előző este láttad az utcán egy elég furcsa társaságban. Köszöntél is neki, de nem ismert fel, meglehetősen zavartan viselkedett. Úgy látszott, mintha kábítószer hatása alatt lett volna. Az osztályfőnököd éppen téged kérdez meg, hogy tudsz-e valami erről a gyerekről. Mit teszel? Csak egy választ jelölj meg!

- Egész biztosan azt felelem, hogy nem tudok róla semmit.
- Valószínűleg azt felelem, hogy nem tudok róla semmit.
- Valószínűleg elmondom, amit tapasztaltam.
- Egész biztosan elmondom, amit tapasztaltam.

53. Tegyük fel, hogy megtudod: az egyik osztálytársnőd gyermeket vár. Mit tennél? Csak egy választ jelölj meg!

- Megjegyezném, hogy ez nem helyes dolog.
- Nem szólnék semmit, de azért kerülném őt.
- Nem szólnék semmit: mindenkinek a maga dolga.
- Érdeklődnék tőle, hogy érzi magát.
- Felajánlanám a segítségem, ha szüksége van rá.

54. Képzeld el a következő helyzetet. Tudomásotokra jut, hogy néhány állami gondozott diák a ti osztályotokba fog járni a következő félévtől. Néhány osztálytársad, elhatározza, hogy mindenképpen meg fogja ezt akadályozni. Ha másképp nem megy, tiltakozásul elállják az iskola kapuját. Te mit tennél ebben a helyzetben? Csak egy választ jelölj meg!

- Nem tennék semmit, mert nem értek egyet velük.
- Nem tennék semmit, mert egy ilyen akciót azért túlzásnak tartok.
- Vitába szállnék velük: ehhez nincs jogunk.
- Csatlakoznék ezekhez az osztálytársaimhoz: ebbe az osztályba ne járjanak intézetis gyerekek.

55. Mitől demokratikus egy iskola? Szerinted mennyire szükségesek az alábbiak ahhoz, hogy egy iskola demokratikusan működjék? Minden sort értékelj az iskolai osztályzatoknak megfelelően: adjál egyest, ha egyáltalán nem szükséges, adjál ötöst, ha elengedhetetlen! Természetesen használhatod a további osztályzatokat is!

Mennyire szükséges az iskolai demokráciához az, ...	1	2	3	4	5
hogy az iskolavezetés írott házirendet határozzon meg					
hogy legyen diákönkormányzat					
hogy legyen állandó fegyelmi tanács					
hogy minden tanuló részt vegyen a házirend meghatározásában					
hogy a tanárok ne szólhassanak bele abba, hogy ki mivel díszíti magát					
hogy bevonják a tanulókat a rendezvények megszervezésébe					
hogy a tanárok meghallgassák a tanulók problémáit, ha valaki hozzájuk fordul.					
Mennyire szükséges az iskolai demokráciához az, ...	1	2	3	4	5
hogy a tanároknak éppúgy be kelljen tartani a szabályokat, mint a tanulóknak					
hogy az osztályfőnökök rendszeresen megkérdessék a tanulók véleményét					
hogy a fegyelmi tanácsba egy tanulót is meghívjanak állandó tagnak					
ha egy tanuló úgy érzi, hogy igazságtalanság érte, joga legyen tisztességes kivizsgálásra, ahol nemcsak a tanárnak lehet igaza					
hogy a tanulók maguk határozhassanak arról, hogy tanításon kívül milyen rendezvényeket akarnak szervezni					
hogy a tanulók tanári beleszólás nélkül dönthessék el, hogy ki képviselje őket valamely ügyben. (Akár gyenge tanuló is.)					
hogy vitás helyzetben lehetőség legyen a felek közötti megbeszélésre					

56. A saját iskoládat mennyire tartod demokratikusnak?

Értékelj iskolai osztályzatokkal: karikázd be a megfelelő osztályzatot!

Egyáltalán nem
demokratikus

Teljesen
demokratikus

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

57. Tagja vagy-e valamilyen szervezetnek? Tegyéél X-et a megfelelő válasz elé!

- Igen, a következő(k)nek: .....
- Nem

58. A következő szervezetek közül melyeknek a működésében vennél részt szívesen? Minden sorban tegyél X-et a megfelelő helyre!

Szervezetek	Szívesen részt vennék	Nem vennék részt benne	Most is részt veszek
az emberi jogokat védő szervezetben			
diákönkormányzatban			
fajgyűlölet ellen fellépő szervezetben			
hagyományőrző egyesületben			
jótekonysági szervezetben			
környezetvédő szervezetben			
magyarságot védő egyesületben			
politikai pártban			
sportegyesületben			
vallási szeretetszolgálatban			

59. Ha úgy adódna, segítenéd-e valamelyik párt kampányát a következő parlamenti választások előtt az alábbi tevékenységekkel? Tegyél X-et minden sorban a megfelelő helyre!

Tevékenység	Igen	Nem
szórólaposztás, terjesztés		
plakátragasztás		
plakáttépkedés, firkálás		
sms-küldés, továbbítás		
e-mail küldés, továbbítás		
gyűlés szervezése, részvétel a rendezésben		
szendvicsemler		
rendfenntartóként dolgozni		

60. A következő pártok közül melyek alkotják a kormányt? És melyek alkotják az ellenzékét? Minden sorban tegyél X-et a megfelelő kockába!

	kormánypárt	parlamenti ellenzéki párt	parlamenten kívüli párt
FIDESZ			
Jobbik Magyarországért			
Magyar Demokrata Fórum			
Magyar Szocialista Párt			
MIÉP			
Munkáspárt			
SZDSZ			

61. Tudomásod szerint a következő témák szerepelnek-e a magyar Alkotmányban? Minden sorban tegyél X-et a megfelelő helyre!

	Igen	Nem
A társadalmi együttélés normái		
Állampolgári jogok és kötelességek		
Magyarország államformája		
Magyarország kapcsolatai más országokkal		

62. A következő intézmények miben játszhatnak szerepet: a törvények előkészítésében, meghozatalában, ellenőrzésében vagy a végrehajtásában?

Minden sorban tegyél X-et a megfelelő helyre!

Miben játszik szerepet	A t ö r v é n y e k				Egyikben sem
	előkészítésében	meghozatalában	ellenőrzésében	végrehajtásában	
...az Alkotmánybíróság?					
...a minisztériumok?					
...az Országgyűlés?					
...a politikai pártok?					
...a bíróságok?					
...az önkormányzatok?					

63. Mennyire tartod fontosnak a következőket? Jelöld minden sorban X-szel!

	Teljes mértékben	Nagy mértékben	Kis mértékben	Egyáltalán nem
a kisebbségi jogok érvényesülését				
a magánélet tiszteletben tartását				
a politikai választás lehetőségét				
a társadalmi különbségek csökkentését				
a törvények betartását				
beleszólást a politikába				
egyesülési szabadságot				
szólásszabadságot				
szolidaritást a rászorulókkal				
társadalmi igazságosságot				
többpártrendszert				
törvény előtti egyenlőséget				

64. Mennyire értesz egyet a következő kijelentésekkel?

Minden sorban tegyél X-et a megfelelő helyre!

	Teljesen	Inkább igen	Inkább nem	Egyáltalán nem	Nem tudom
Magyarországnak arra lenne szüksége, hogy lecserélődjön a politikusi gárda.					
A politikában való részvétel meg tudja változtatni az emberek életét Magyarországon.					
Ennek az országnak nem annyira törvényekre van szüksége, mint inkább egy olyan vezetőre, akiben a nép megbízik.					
Magyarországnak szüksége van egy olyan pártra, amelyik nem csak beszél, hanem, ha kell, oda is üt.					
A politikai pártok csak arra jók, hogy a politikusok megcsinálják a maguk karrierjét.					
Minden törvény mellett van egy kiskapu.					
A politikának nincsen semmi haszna.					
A törvények betartása mindennél fontosabb.					

65. Mennyire fontosak számodra az alábbiak? Minden sorban tegyél X-et a megfelelő helyre!

Mennyire fontos számodra a ...	Egyáltalán nem fontos	Kicsit fontos	Inkább fontos	Nagyon fontos
A hagyományok tisztelete				
A kisebbségek védelme				
A másképpen gondolkodók megértése				
A másság elfogadása				
A szegények segítése				
A szülők tisztelete				
A tanárok tisztelete				
A törvények betartása				
Az életvitel szabadsága				
Mennyire fontos számodra a ...	Egyáltalán nem fontos	Kicsit fontos	Inkább fontos	Nagyon fontos
Az igazság érvényesülése				
Barátság				
Becsületesség				
Békés világ				
Belső harmónia				
Bizalom				
Biztonság				
Család				
Demokratikus társadalmi rend				
Egyenlő bánásmód mindenkivel				
Emberi méltóság				
Érdekes, változatos élet				
Hatalom				
Hazaszeretet				
Hírnév				
Jó kondíció, egészség				
Munka				
Nemzeti érzés, magyarságtudat				
Önmegvalósítás, kreatív élet				
Őszinteség, egyenesség				
Pénz, anyagi javak				
Politizálás				
Rasszizmus-ellenesség				
Részvétel a közügyekben				
Segíteni másokon, hasznos élet				
Sikeres élet				
Szabadidő				
Szabadság				
Származás				
Szépség, jó megjelenés				
Szerelem				
Szórakozás				
Tudás				
Tulajdon				
Vallásosság				

66. Szoktál-e valakivel politikai kérdésekről beszélgetni? Többet is aláhúzhatsz!
 osztályon belüli barátaimmal – osztálytársaimmal – osztályon kívüli barátaimmal –
 a kedvesemmel – apámmal – anyámmal – más rokonommal – tanárokkal az órákon –
 tanárokkal az órákon kívül – pappal/lelkipásztorral/rabbival – más felnőttel

67. Szerinted az alábbiak milyen mértékben tartoznak bele a demokrácia fogalmába? Minden sorban használd az iskolai osztályzatokat! Adjál egyest, ha semennyire, ötöst, ha teljesen! Természetesen használhatod a többi osztályzatot is.

	1	2	3	4	5
a kisebbségi jogok érvényesülése					
a magánélet tiszteltben tartása					
a politikai választás lehetősége					
a társadalmi különbségek csökkentése					
a törvények betartása					
beleszólás a politikába					
egyesülési szabadság					
szólásszabadság					
szolidaritás a rászorulókkal					
társadalmi igazságosság					
többpártrendszer					
törvény előtti egyenlőség					

KÖSZÖNJÜK A SEGÍTSÉGEDET!

Ha van véleményed a kérdőívről, és szeretnéd elmondani, írd ide, hogy okulhassunk belőle:

2. számú melléklet: a 2010-es pécsi interjúk kutatás interjú-szemponstsorai

Nem szervezeti tagoknak

Szűrőkérdés:

Tagja vagy-e valamilyen ifjúsági politikai szervezetnek? *(HA igen, akkor használd a másik interjúvázlatot!)*

I. Milyennek látod a jövőd 5-10 év múlva?

Véleményed szerint min/kin múlik, hogy milyen lesz a jövőd? Még min/kin? Miért?

Melyik említett tényezőn múlik leginkább?

Véleményed szerint mi kell ahhoz, hogy sikeres legyen valaki az életben?

Neked mit kellene tenned azért, hogy sikeres legyél az életben?

II. Szerinted miben nyilvánul meg, ha egy ország demokratikusan működik?

Mennyire vagy elégedett a demokrácia működésével Magyarországon?

Hogyan értékeled a kormány működését Magyarországon? És az ellenzék munkáját hogyan értékeled?

Mennyire bízol abban, hogy a bíróságok a te érdekeidet jól képviselik/képviseleik?

És mennyire bízol abban, hogy a politikai pártok a te érdekeidet jól képviselik?

És abban, hogy a Parlament...

Az alábbiakra is kérdezz rá! Az ellenzék, a rendőrség, a köztársasági elnök, az alkotmánybíróság, az egyházak, a szakszervezetek, a hallgatói vagy diákönkormányzat.

III. Mi jut eszedbe először arról a szóról, hogy politika?

Mennyire érdekel Téged a politika? (Miért/ Miért nem?)

Honnan szoktál tudomást szerezni politikával kapcsolatos dolgokról? (Pontosan honnan? Milyen gyakran?)

Szoktál-e politikával kapcsolatos dolgokról beszélgetni valakivel? (Kivel? Milyen gyakran?)

Kivel a leggyakrabban? Szüleiddel szoktál-e beszélgetni a politikáról? Velük milyen gyakran?)

Miről szoktatok beszélgetni politikával kapcsolatban?

IV. Mit gondolsz a barátaid politikai nézetei hasonlóak a Tiedhez? És a szüleidé?

Mi a véleményed a népszavazásokon, választásokon való részvételről? (Részt szoktál-e venni a választásokon, népszavazásokon? Ha nem: miért nem? Melyeken vettél részt, melyeken nem? **Ha nem említi, akkor konkrétan kérdezz rá:** részt vettél-e a 2008-as népszavazáson, ami a tandíjjal, vizitdíjjal és kórházi napidíjjal volt kapcsolatos, részt vettél-e a 2006-os önkormányzati, országgyűlési választásokon.)

A szavazással kapcsolatos döntés előtt kivel szoktál beszélgetni / a döntésed kivel szoktad megbeszélni?

Mi alapján döntöd el, melyik pártra fogsz szavazni? Mit gondolsz ki vagy kik befolyásolják leginkább döntésedet?

Ki az/kik azok az ismerőseid közül, akikkel ugyanarra a pártra szavaztál a legutolsó parlamenti választásokkor, ahová elmentél szavazni? (**Szülők, barátok, osztályfőnök stb., ne neveket említsen!**)

Ugyanarra a pártra szavaztál, mint apukád? (**lehet nevelőszülő is!**)

Ugyanarra a pártra szavaztál, mint anyukád?

Vannak testvéreid? Ugyanarra a pártra szavaztál, mint a testvére(i)d?

Ugyanarra a pártra szavaztál, mint a legjobb barátod?

Ugyanarra a pártra szavaztál, mint a barátaid többsége?

Te melyik pártra szavaztál legutoljára, amikor elmentél szavazni? És szüleid? Testvéred? Barátaid?

Ha nem ment el szavazni: Melyik az a párt, amelyik jelenleg a legszimpatikusabb számodra? Miért? Korábban is ez volt a hozzád legközelebb álló? Ha más volt korábban: Miért változott a véleményed?

Mit gondolsz, mik a főbb eszméi annak a pártnak, akire szavaztál / amelyik párt a legszimpatikusabb számodra? És a FIDESZ-nek/MSZP-nek (**attól függően, hogy melyiket említi**). És az MDF-nek? És a Jobbiknak?

Mit gondolsz, 2010-ben elmész szavazni? Melyik pártra fogsz szavazni? Miért? Ez a párt miben „jobb” mint a többi?

Részt vettél-e már politikai rendezvényen, gyűlésen? (Miért? Milyenen?)

Mi a véleményed az engedélyezett politikai „tartalmú” tüntetésekről? Miért? (Részvettél-e már ilyeneken? Melyiken? Miért? Részv vennél-e a jövőben engedélyezett tüntetésen? Miért/Miért nem? Milyenen?)

Mi a véleményed a nem engedélyezett politikai „tartalmú” tüntetésekről? Miért? (Részvettél-e már ilyeneken? Melyiken? Miért? Részv vennél-e a jövőben engedélyezett tüntetésen? Miért? Milyenen?)

A politikai beállítottság kapcsán sokszor bal-jobb dimenzióban helyezik el magukat az emberek. Mit mondanál saját politikai beállítottságodról ebben a dimenzióban? (Egy 10 fokozatú skálán, ahol az 1-es a baloldalt, a 10-es a jobboldalt jelenti, hol helyeznéd el magad?)

És ebben a dimenzióban hol helyeznéd el anyukád politikai beállítottságát? És apukádét? A legjobb barátodét? A barátaid többségét?

V. Mivel szoktad tölteni szabadidődöt? Főként kivel/kikkel töltöd a szabadidőd?

Tagja vagy-e nem politikai ifjúsági szervezetnek, civil szervezetnek, valamilyen közösségnek? (Milyennek? Miért? Miért lettél tag/léptél be a közösségbe? Fontos-e számodra a tagság? Miért? Miért jó tagnak lenni?)

Mi a közös azokban, akik annak a közösségnek, szervezetnek tagjai, mint Te? (*Milyen értékek mentén szerveződött a közösség?*)

Ismersz-e politikai ifjúsági szervezeteket?

Mi a véleményed az ifjúsági politikai szervezetekről? Szerinted ezek a szervezetek mivel foglalkoznak? Véleményed szerint kik lépnek be ilyen ifjúsági politikai szervezetbe? Miért?

VI. Kérlek, sorolj fel hazai parlamenti pártokat! Ezeket hol helyeznéd el az előbb már használt 10 fokozatú bal-jobb skálán?

Mit jelent számodra az a szó, hogy szocialista? És az, hogy liberális? És az, hogy konzervatív? És az, hogy nemzeti jobb? És az, hogy kommunista?

Szerinted ki az MSZP pártelnöke? És a Fideszé? MDF-é, SZDSZ-é?

Szerinted ki jelenleg az országgyűlés elnöke?

És szerinted ki jelenleg a pénzügyminiszter?

VII. Mi jut eszedbe először arról a szóról, hogy politikus?

Mi a véleményed a magyarországi politikusokról? Szerinted kikből lesz politikus?

Véleményed szerint miért lesz valakiből politikus?

Szívesen lennél politikus? Miért, mért nem? Mely párt színeiben?

VIII. Ha az iskolában/munkahelyeden igazságtalanság ér, mit teszel?

Véleményed szerint a fiataloknak van valamilyen beleszólásuk a közügyekbe?

Mit gondolsz, a fiatalok tehetnek valamit azért, hogy az ország sorsa jobb legyen? Miért (nem)? Mit? És Te tehetnél valamit?

Ki tehet valamit azért, hogy az ország sorsa jobb legyen?

Szerinted mit lehet tenni akkor, ha a helyi önkormányzat olyan döntést hoz, amivel nem értesz egyet? Az említett válasszal (azzal, hogy mit lehet tenni) valóban lehet érdemben változtatni?

Szerinted mit lehet tenni akkor, ha a kormány olyan döntést hoz, amivel nem értesz egyet? Az említett válasszal (azzal, hogy mit lehet tenni) valóban lehet érdemben változtatni?

(csak diákoktól) Szerinted mi a hallgatói önkormányzatok fő feladata? A HÖK-nek kik a vezetői? Hol tudnád őket elérni? Fordultál már hozzájuk valamilyen ügyben? Miben? Mi történt?

Nem:

Kor:

Iskolai végzettség:

Ha tanuló: hol tanul?

Foglalkozás:

Kivel élsz együtt?

Szervezeti tagoknak

Szűrőkérdés:

Tagja vagy-e valamilyen ifjúsági politikai szervezetnek? (*HA igen, akkor folytasd ezt az interjúvázlatot!*)

I. Milyenek látod a jövőd 5-10 év múlva?

Véleményed szerint min/kin múlik, hogy milyen lesz a jövőd? Még min/kin? Miért?

Melyik említett tényezők múlik leginkább?

Véleményed szerint mi kell ahhoz, hogy sikeres legyen valaki az életben?

Neked mit kellene tenned azért, hogy sikeres legyél az életben?

II. Szerinted miben nyilvánul meg, ha egy ország demokratikusan működik?

Mennyire vagy elégedett a demokrácia működésével Magyarországon?

Hogyan értékeled a kormány működését Magyarországon? És az ellenzék munkáját hogyan értékeled?

Mennyire bízol abban, hogy a bíróságok a te érdekeidet jól képviselik/képviselelnék?

És mennyire bízol abban, hogy a politikai pártok a te érdekeidet jól képviselik?

És abban, hogy a Parlament...*(Az **alábbiakra is kérdezz rá!** Az ellenzék, a rendőrség, a köztársasági elnök, az alkotmánybíróság, az egyházak, a szakszervezetek, a hallgatói vagy diákönkormányzat.)*

III. Mi jut eszedbe először arról a szóról, hogy politika?

Mennyire érdekel Téged a politika? (Miért/ Miért nem?)

Honnan szoktál tudomást szerezni politikával kapcsolatos dolgokról? (Pontosan honnan? Milyen gyakran?)

Szoktál-e politikával kapcsolatos dolgokról beszélgetni valakivel? (Kivel? Milyen gyakran?)

Kivel a leggyakrabban? Szüleiddel szoktál-e beszélgetni a politikáról? Velük milyen gyakran?)

Miről szoktatok beszélgetni politikával kapcsolatban?

IV. Mit gondolsz a barátaid politikai nézetei hasonlóak a Tiedhez? És a szüleidé?

Mi a véleményed a népszavazásokon, választásokon való részvételről? (Részt szoktál-e venni a választásokon, népszavazásokon? Ha nem: miért nem? Melyeken vettél részt, melyeken nem? **Ha nem említi, akkor konkrétan kérdezz rá:** részt vettél-e a 2008-as népszavazáson, ami a tandíjjal, vizitdíjjal és kórházi napidíjjal volt kapcsolatos, részt vettél-e a 2006-os önkormányzati, országgyűlési választásokon.)

A szavazással kapcsolatos döntés előtt kivel szoktál beszélgetni, vagy a döntésed kivel szoktad megbeszélni?

Mit gondolsz ki vagy kik befolyásolják leginkább döntésedet?

Ki az/kik azok az ismerőseid közül, akikkel ugyanarra a pártra szavaztál a legutolsó parlamenti választásokkor, ahová elmentél szavazni? (**Szülők, barátok, osztályfőnök stb., ne neveket említsen!**)

Ugyanarra a pártra szavaztál mint apukád? (**lehet nevelőszülő is!**) (**ezeket csak akkor kérdezd, ha az előbb nem említette!**)

Ugyanarra a pártra szavaztál, mint anyukád?

Vannak testvéreid? Ugyanarra a pártra szavaztál, mint a testvére(i)d?

Ugyanarra a pártra szavaztál, mint a legjobb barátod?

Ugyanarra a pártra szavaztál, mint a barátaid többsége?

Te melyik pártra szavaztál legutoljára, amikor elmentél szavazni? És szüleid? Testvéred? Barátaid?

Ha nem ment el szavazni: Melyik az a párt, amelyik jelenleg a legszimpatikusabb számodra? Miért? Korábban is ez volt a hozzád legközelebb álló? Ha más volt korábban: Miért változott a véleményed?

Mit gondolsz, mik a főbb eszméi annak a pártnak, akire szavaztál / vagy amelyik párt a legszimpatikusabb számodra? És a FIDESZ-nek/MSZP-nek (**attól függően, hogy melyiket említi**). És az MDF-nek? És a Jobbiknak?

Mit gondolsz, 2010-ben elmész szavazni? Melyik pártra fogsz szavazni? Miért? Ez a párt miben jobb mint a többi?

Részt vettél-e már politikai rendezvényen, gyűlésen? (Miért? Milyenen?)

Mi a véleményed az engedélyezett politikai „tartalmú” tüntetésekről? Miért? (Részt vettél-e már ilyeneken? Melyiken? Miért? Részt vennél-e a jövőben engedélyezett tüntetésen? Miért/Miért nem? Milyenen?)

Mi a véleményed a nem engedélyezett politikai „tartalmú” tüntetésekről? Miért? (Rész vettél-e már ilyeneken? Melyiken? Miért? Rész vennél-e a jövőben engedélyezett tüntetésen? Miért? Milyeneken?)

A politikai beállítottság kapcsán sokszor bal-jobb dimenzióban helyezik el magukat az emberek. Mit mondanál saját politikai beállítottságodról ebben a dimenzióban? (Egy 10 fokozatú skálán, ahol az 1-es a baloldalt, a 10-es a jobboldalt jelenti, hol helyeznéd el magad?)

És ebben a dimenzióban hol helyeznéd el anyukád politikai beállítottságát? És apukádét? A legjobb barátodét? A barátaid többségét?

V. Kérlek, sorolj fel hazai parlamenti pártokat! Ezeket hol helyeznéd el az előbb már használt 10 fokozatú bal-jobb skálán?

Mit jelent számodra az a szó, hogy szocialista? És az, hogy liberális? És az, hogy konzervatív? És az, hogy nemzeti jobb? És az, hogy kommunista?

Szerinted ki az MSZP pártelnöke? És a Fideszé? MDF-é, SZDSZ-é?

Szerinted ki jelenleg az országgyűlés elnöke?

És szerinted ki jelenleg a pénzügyminiszter?

VI. Mi jut eszedbe először arról a szóról, hogy politikus?

Mi a véleményed a magyarországi politikusokról? Szerinted kiből lesz politikus?

Véleményed szerint miért lesz valakiből politikus?

Szívesen lennél politikus? Miért, mért nem? Mely párt színeiben?

VII. Ha az iskolában/munkahelyeden igazságtalanság ér, mit teszel?

Véleményed szerint a fiataloknak van valamilyen beleszólásuk a közügyekbe?

Mit gondolsz, a fiatalok tehetnek valamit azért, hogy az ország sorsa jobb legyen? Miért (nem)? Mit? És Te tehetnél valamit?

Ki tehet valamit azért, hogy az ország sorsa jobb legyen?

Szerinted mit lehet tenni akkor, ha a helyi önkormányzat olyan döntést hoz, amivel nem értesz egyet? Az említett válasszal (azzal, hogy mit lehet tenni) valóban lehet érdemben változtatni?

Szerinted mit lehet tenni akkor, ha a kormány olyan döntést hoz, amivel nem értesz egyet? Az említett válasszal (azzal, hogy mit lehet tenni) valóban lehet érdemben változtatni?

(*csak diákoktól*) Szerinted mi a hallgatói önkormányzatok fő feladata? A Hők-nek kik a vezetői? Hol tudnád őket elérni? Fordultál már hozzájuk valamilyen ügyben? Miben? Mi történt?

VIII. Mivel szoktad tölteni szabadidődöt? Főként kivel/kikkel töltöd a szabadidőd?

Az interjú elején említetted, hogy tagja vagy valamely ifjúsági politikai szervezetnek. Melyik szervezetnek vagy a tagja?

Véleményed szerint milyen főbb értékek/eszmék jellemzik ezt a szervezetet?

Mi a fő célja ennek a szervezetnek?

Honnan/kitől hallottál erről a szervezetről, mielőtt beléptél volna? (Mielőtt beléptél, volt olyan ismerősöd, aki tagja volt ennek a szervezetnek? Ki?)

Miért léptél be ebbe a szervezetbe?

Mit gondolsz, milyen előnyei vannak számodra annak, hogy beléptél ebbe a szervezetbe?

Kb. havonta mennyi időt töltesz a szervezethez kapcsolódó tevékenységekkel? Mik ezek a tevékenységek?

Van valamilyen titulusod/funkciód a szervezetben? Mi?

Mit gondolsz, mennyire működik demokratikusan ez a szervezet? (Van beleszólásod a szervezetet érintő ügyekbe?)

Tagja vagy-e nem politikai ifjúsági szervezetnek, civil szervezetnek, valamilyen közösségnek? (Milyennek? Miért? Miért lettél tag/léptél be a közösségbe? Fontos-e számodra a tagság? Miért? Miért jó tagnak lenni?)

Mi a közös azokban, akik annak a közösségnek, szervezetnek tagjai, mint Te? (*Milyen értékek mentén szerveződött a közösség?*)

Nem:

Kor:

Iskolai végzettség:

Ha tanuló: hol tanul?

Foglalkozás:

Kivel élsz együtt?

3. számú melléklet: Interjú-szemponstör a politikai ifjúsági szervezetek vezetői számára

1. BEVEZETŐ KÉRDÉSEK, TEVÉKENYSÉG:

Szervezet neve:

Mi a szervezet fő célkitűzése?

Milyen feladatokat lát el? Hol működik?

Mióta működik a szervezet?

Folyamatosan működik-e a szervezet? (Volt-e olyan időszak, amikor szünetelt ezen a településen/régióban a működése?)

Milyen jellegű programokat, rendezvényeket tart a szervezet?

Kik és hányan vesznek részt ezeken a rendezvényeken?

Mi volt az utolsó? Mikor? Kik voltak ott? Mi volt a célja? Hogyan sikerült?

2. TAGOK:

Hány tagja van a szervezetnek?

Általában kik ők? Hogyan jellemezné őket (életkor, iskolai végzettség, település, foglalkozás, nem)?

Hogyan zajlik a tagfelvétel?

Ön szerint, mi a céljuk és mi motiválja a jelentkezőket?

Az utóbbi időszakban hogyan alakult a szervezet taglétszáma?

Milyen tendenciát mutat (nö, csökken, stagnál)?

Mennyi ideig maradnak általában tagok a szervezetnél?

Mekkora a lemorzsolódási arány? Mi lehet ennek az oka?

3. FINANSZÍROZÁS:

Miből tartja fenn magát a szervezet?

Mik a fő bevételi forrásai?

Vannak-e támogatói? Kik azok?

Lehetőség van-e pályázati úton pénzt szerezni?

Az így elnyert összegeket mire használják fel?

A párt támogatja-e anyagilag a szervezetet?
Elegendőnek tartja-e a bevételi forrásokat? Mire költik azt?
Milyen kiadásai vannak? Miből finanszírozzák azokat?
Mi volt a legutóbbi kiadásuk? Miből fizették?

4. KAPCSOLAT:

Tagokkal való kapcsolat

Hogyan tartják a kapcsolatot a tagokkal?
A tagok a mindennapi élet során kapcsolatban állnak egymással?
Van-e formális vagy informális kapcsolat?

Párttal való kapcsolat

Milyen a szervezet kapcsolata a párttal?
Miben nyilvánul meg ez a kapcsolat?
Milyen jellegű a kapcsolatuk (finanszírozás, támogatás, együttműködés...)?
Hogyan tartják a kapcsolatot?
Hierarchikus-e a kapcsolat a szervezet és a párt között?
Mennyire értenek egyet a párt ideológiájával, működési elveivel?
Van-e átjárás a párt és a szervezet tagjai között?
Vannak-e közök programjaik?
Meghívják-e egymást a rendezvényeikre?

Más szervezettel való kapcsolat

A többi politikai ifjúsági szervezettel tartják a kapcsolatot? Melyikkel? Miért?
Milyen viszonyban állnak velük?
Miben nyilvánul meg a kapcsolattartás?
Van-e hierarchia a különböző városokban működő ugyanilyen szervezetek között?
Van-e kapcsolatuk más jellegű szervezettel? Melyekkel? Milyen célból?

Várossal való kapcsolat

Milyen a szervezet kapcsolata a várossal/városvezetéssel?
Támogatja-e a város a szervezetet?

Mennyiben függ ez az aktuális városvezetéstől?

5. SZERVEZETI STRUKTÚRA, MŰKÖDÉS

Vannak-e a tagoknak funkciói a szervezeten belül? Melyek ezek?

Mennyire működik hierarchikusan a szervezet?

Rendelkezik-e döntési jogkörrel a szervezet?

Milyen jellegű döntéseket hozhat a szervezeten/párton belül?

Kik vesznek részt a szervezeten belüli döntéshozatalban?

Külön válnak-e az elnöki gyűlések a taggyűlésektől?

Mennyire önálló a szervezet a döntéshozatalban?

Ki hagyja jóvá a döntéseket?

6. VEZETŐ:

Mióta tagja a szervezetnek?

Mióta vezetője a szervezetnek?

Hogyan került a szervezethez?

Miért lépett be a szervezetbe?

Mi volt vele a célja?

Miért /hogyan lett vezetője ennek a szervezetnek?

Mióta tölti be ezt a pozíciót? Hogyan lett vezető?

Milyen feladatokat lát el vezetőként? Ez mennyi időt vesz el?

Hogyan tudja egyeztetni vezetői tevékenységét a (civil) munkájával?

Milyen célokat szeretne megvalósítani vezetőként?

Elégedett-e eddig elért eredményeivel?

Vágyik-e (később) politikusi karrierre? (Miért/Miért nem?)

Ön szerint min/kin múlik a szervezet sikeres működése?

Hogyan látja, mi szükséges ahhoz, hogy hosszú távon is fennmaradjon?

Milyen problémákkal kell szembenéznie a szervezetnek?

Életkor:

Iskolai végzettség:

Lakóhely:

Foglalkozás:

4. számú melléklet: A dél-dunántúli ifjúsági politikai szervezetek tagjainak körében készült online kutatás kérdőíve

*1. A politikai ifjúsági szervezet neve, amelynek tagja:

2. Ez milyen típusú szervezet? Kérem, írja le azt az 5 fogalmat, ami a leginkább jellemző a szervezetre!

1
2
3
4
5

*3. Hol, melyik településen működik ez a szervezet?

4. Ön melyik településen él?

5. Mióta él ezen a településen?

- Itt születtem
 ... éve

6. Ön melyik településen töltötte gyermekkorát egy éves koráig?

7. Az Ön neme:

- férfi
 nő

8. Mikor született?

9. Mi az Ön jelenlegi családi állapota?

- házas
 élettársi kapcsolatban él (együtt él párjával)
 nőtlen, hajadon
 elvált
 özvegy

10. Van-e Önnek jelenleg párkapcsolata?

- van
 nincs

11. Mi az Ön legmagasabb, befejezett iskolai végzettsége?

- kevesebb, mint 8 osztály
 8 általános
 szakmunkásképző, szakiskola
 szakközépiskola, technikum
 gimnázium
 érettség utáni szakképzés
 felsőfokú szakképzés
 főiskola
 BA (felsőoktatásban)
 MA (felsőoktatásban)
 egyetem (régli rendszer szerint)

12. Jelenleg Ön:

- tanul
 dolgozik
 tanul is és dolgozik is
 Jelenleg nem dolgozik és nem tanul

13. A munkájában Ön:

- önálló vállalkozó, tulajdonos vagy résztulajdonos
 östermelel
 alkalmazott
 alkalmi munkái vannak
 közhasznú munkás
 egyéb

éspedig:

---

14. Összességében hogy érzi, Ön anyagilag:

- gondok nélkül éli
 beosztással jól kijön a rendelkezésére álló pénzből
 éppen hogy kijön a rendelkezésére álló pénzből
 hónapról-hónapra anyagi gondjai vannak
 nélkülözések között éli
 nem tudom

15. Az alábbiakban öt társadalmi csoport elnevezését olvashatja. Ezek közül Ön melyik csoportba sorolná saját magát?

- alsó társadalmi csoport
 alsóközép társadalmi csoport
 középső társadalmi csoport
 felső közép társadalmi csoport
 felső társadalmi csoport
 nem tudom

16. A következő kijelentések közül melyikkel tudná önmagát a leginkább jellemezni?

- vallásos vagyok, az egyház tanítását követem
 vallásos vagyok a magam módján
 nem tudom megmondani, hogy vallásos vagyok-e vagy sem
 nem vagyok vallásos
 nem vagyok vallásos, határozottan más a meggyőződésem

17. A következőkben arról az ifjúsági politikai szervezetről kérdezzük, amelynek Ön tagja.

Hogyan került kapcsolatba ezzel a szervezettel? Kérem, írja le!

18. Ön ebben a szervezetben:

- aktív tag
 pártoló tag
 egyéb, éspedig:

19. Mióta tagja ennek az ifjúsági politikai szervezetnek? (Kérem, hónapban adja meg a választ!)

hónapja

20. Mik voltak az okai annak, hogy belépett ebbe a politikai ifjúsági szervezetbe?

21. Évente körülbelül hány programot, eseményt szervez ez a politikai ifjúsági szervezet?

22. Az elmúlt egy évben Ön körülbelül hány programon, eseményen vett részt?

23. Az elmúlt egy évben a politikai ifjúsági szervezet mely programjain, eseményein vett részt? Kérem, mindet sorolja fel!

24. Részt szokott-e venni a programok, események szervezésében?

- Mindig
 Gyakran
 Ritkán
 Soha

25. Van-e olyan baráti köre, társasága, amellyel gyakran van együtt szabadidejében?

- van
 nincs

26. Hány embert tart közeli barátjának?

27. Van-e olyan közeli barátja, akivel...

	van-e?	hány ilyen van?
ebben a szervezetben ismerkedett meg?	<input type="text"/>	<input type="text"/>
akinek szerepe volt abban, hogy Ön belépett ebbe a szervezetbe?	<input type="text"/>	<input type="text"/>
aki az Ön hatására lépett be ebbe a szervezetbe?	<input type="text"/>	<input type="text"/>

28. Milyen szoros a kapcsolata a szervezet többi tagjával? (Kérem, értékelje egy ötfokozatú skálán, ahol az ötös érték azt jelenti, hogy nagyon szoros, az egyes pedig azt, hogy egyáltalán nem szoros! Természetesen a közbülső értékeket is használhatja!)

	1 (egyáltalán nem szoros)	2	3	4	5 (nagyon szoros)
kapcsolat szorossága	☐	☐	☐	☐	☐

29. Milyen gyakran szoktak a tagok a hivatalos összejöveteleken, programokon kívül is, kötetlen formában összejönni, találkozni egymással?

- hetente legalább egyszer
 kb. havonta többször
 havonta egyszer
 ennél ritkábban
 nem szoktak összejönni

30. Mi jellemző inkább az Önök szervezetére?

- egy-egy kérdés kapcsán többféle vélemény megjelenik
 mindig egyetértenek a tagok
 egyéb:

Ha az "egyéb" választ jelölte, kérem, írja le, mi jellemzi ebből a szempontból a szervezetét!

31. Mennyire fontos az Ön életében, hogy tagja ennek a politikai ifjúsági szervezetnek? Kérem, osztályozza le egy ötfokozatú skálán, ahol az egyes érték azt jelenti, hogy egyáltalán nem fontos, az ötös pedig azt, hogy nagyon fontos.

	1 (egyáltalán nem fontos)	2	3	4	5 (nagyon fontos)	nem tudom
fontosság	☐	☐	☐	☐	☐	☐

32. Mennyire fejezi ki a szervezet azt, ahogy Ön gondolkozik a világról, a társadalomról? Kérem, osztályozza le egy ötfokozatú skálán, ahol az egyes érték azt jelenti, hogy egyáltalán nem fejezi ki, az ötös pedig azt, hogy teljes mértékben kifejezi.

	1 (egyáltalán nem)	2	3	4	5 (teljes mértékben)	nem tudom
kifejezi-e	☐	☐	☐	☐	☐	☐

33. Mennyire érdekli Önt a politika? Kérem, válaszoljon iskolai osztályzatokkal, úgy, hogy az 1-es azt jelenti, egyáltalán nem érdekli, az 5-ös pedig azt, hogy nagyon érdekli!

	1 (egyáltalán nem érdekli)	2	3	4	5 (nagyon érdekli)	nem tudom
érdeklődés	☐	☐	☐	☐	☐	☐

34. Tervezi-e, hogy a jövőben politikai párt tagja lesz?

- Igen, mindenképpen
- valószínűleg igen
- valószínűleg nem
- biztosan nem
- jelenleg is tagja vagyok valamely pártnak
- nem tudom

35. Milyen gyakran szokott.....?

	minden nap	hetente többször	hetente	havonta néhányszor	ritkábban	soha
televíziós híradót nézni?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Interneten politikai híreket olvasni/politikával kapcsolatos internetes oldalakat látogatni?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
politikai témájú napilapot olvasni?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
politikai kérdésekről beszélgetni a családtagjalval?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
politikai kérdésekről beszélgetni a barátaival, ismerőseivel?	☐	☐	☐	☐	☐	☐

36. Mindent egybevetve, véleménye szerint az elmúlt 10 évben hogyan alakult .....

	javult	nem változott	romlott	nem tudom
az ország gazdasági helyzete?	☐	☐	☐	☐
az emberek életszínvonala?	☐	☐	☐	☐
az Ön családjának anyagi helyzete?	☐	☐	☐	☐

37. És ha a jövőre gondol, mit tart valószínűnek a következő 10 évben hogyan fog alakulni ...

	javul	nem változik	romlik	nem tudom
az ország gazdasági helyzete?	☐	☐	☐	☐
az emberek életszínvonala?	☐	☐	☐	☐
az Ön családjának anyagi helyzete?	☐	☐	☐	☐

38. Sokan szokták összehasonlítani a mostani és az előző (Kádár) rendszert. Véleménye szerint a következő szempontok szerint összehasonlítva melyik rendszer jobb: az előző rendszer vagy a jelenlegi rendszer?

	előző rendszer	mostani rendszer	nem tudom
szociális biztonság	☐	☐	☐
szabadságjogok (szólás, vallás, gyűlekezési jogok)	☐	☐	☐
munkalehetőség	☐	☐	☐
fiatalok érvényesülése	☐	☐	☐
gyermek helyzet	☐	☐	☐
szórakozási lehetőségek	☐	☐	☐
felsőoktatásban való részvételi lehetőség	☐	☐	☐
lakáshoz jutás lehetősége	☐	☐	☐
napi megélhetés	☐	☐	☐
És mindent egybevetve melyik rendszer volt a jobb?	☐	☐	☐

39. Mennyire bízik Ön a következőkben?

	teljesen	inkább igen	inkább nem	egyáltalán nem	nem tudom
az Alkotmánybíróságban	☐	☐	☐	☐	☐
a köztársasági elnökekben	☐	☐	☐	☐	☐
az Országgyűlésben	☐	☐	☐	☐	☐
a miniszterelnökekben	☐	☐	☐	☐	☐
a kormányban	☐	☐	☐	☐	☐
a honvédségben	☐	☐	☐	☐	☐
az egyházakban általában	☐	☐	☐	☐	☐
a rendőrségben	☐	☐	☐	☐	☐
a bíróságokban	☐	☐	☐	☐	☐
a település (kerület) polgármesterében	☐	☐	☐	☐	☐
a bankokban, biztosítóknál	☐	☐	☐	☐	☐
a politikusokban	☐	☐	☐	☐	☐

40. Ahhoz, hogy valaki jó állampolgár legyen, mennyire érzi fontosnak a következő tényezőket? Kérem, válaszoljon iskolai osztályzatokkal. Az 1-es azt jelenti, egyáltalán nem fontos, az 5-ös pedig azt, hogy nagyon fontos!

	1 (egyáltalán nem fontos)	2	3	4	5 (nagyon fontos)	nem tudom
támogassa azokat, akik önálló rosszabb körülmények között élnek	☐	☐	☐	☐	☐	☐
szavazzon a választásokon	☐	☐	☐	☐	☐	☐
mindig tartsa be a törvényeket és az előírásokat	☐	☐	☐	☐	☐	☐
fogadja el, hogy minden ember egyenlő	☐	☐	☐	☐	☐	☐
álljon ki azokért, akiket valamilyen igazságtalanság ért	☐	☐	☐	☐	☐	☐
másoktól függetlenül, önálló véleményt alkosson a dolgokról	☐	☐	☐	☐	☐	☐
aktívan tevékenykedjen önkéntes szervezetekben	☐	☐	☐	☐	☐	☐
fizesse meg az adókat és a járulékokat	☐	☐	☐	☐	☐	☐
aktívan politizáljon	☐	☐	☐	☐	☐	☐
tájékozott legyen a lakóhelyi, iskolai, munkahelyi közösségét érintő ügyekben	☐	☐	☐	☐	☐	☐
aktívan részt vegyen a lakóhelyi, iskolai, munkahelyi közösségét érintő ügyekben	☐	☐	☐	☐	☐	☐
tájékozott legyen az országos ügyekben	☐	☐	☐	☐	☐	☐
tájékozott legyen az Európai Unió ügyében	☐	☐	☐	☐	☐	☐
tájékozott legyen a magyar történelemben	☐	☐	☐	☐	☐	☐

41. Ön szerint az alábbiak milyen mértékben tartoznak bele a demokrácia fogalmába?

	1 (egyáltalán nem)	2	3	4	5 (teljes mértékben)	nem tudom
A kisebbségi jogok érvényesülése	☐	☐	☐	☐	☐	☐
A magánélet tiszteletben tartása	☐	☐	☐	☐	☐	☐
A politikai választás lehetősége	☐	☐	☐	☐	☐	☐
A társadalmi különbségek csökkentése	☐	☐	☐	☐	☐	☐
A törvények betartása	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Beleszólás a politikába	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Az egyesülési szabadság	☐	☐	☐	☐	☐	☐
A szólásszabadság	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Szolidaritás a rászorulókkal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Társadalmi igazságosság	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Többpártrendszer	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Törvény előtti egyenlőség	☐	☐	☐	☐	☐	☐

42. A következő kijelentések közül melyik áll a legközelebb az Ön véleményéhez?

- a demokrácia minden más politikai rendszerénél jobb
- bizonyos körülmények között egy diktatúra jobb, mint egy demokratikus politikai rendszer
- a hozzám hasonló emberek számára az egyik politikai rendszer olyan, mint bármelyik másik
- nem tudom

43. Mennyire tartja fontosnak a következőket?

	Teljes mértékben	Nagy mértékben	Kis mértékben	Egyáltalán nem
a kisebbségi jogok érvényesülését	☐	☐	☐	☐
a magánélet tiszteletben tartását	☐	☐	☐	☐
a politikai választás lehetőségét	☐	☐	☐	☐
a társadalmi különbségek csökkentését	☐	☐	☐	☐
a törvények betartását	☐	☐	☐	☐
a beleszólást a politikába	☐	☐	☐	☐
az egyesülési szabadságot	☐	☐	☐	☐
a szólásszabadságot	☐	☐	☐	☐
a szolidaritást a rászorulókkal	☐	☐	☐	☐
a társadalmi igazságosságot	☐	☐	☐	☐
a többpártrendszert	☐	☐	☐	☐
a törvény előtti egyenlőséget	☐	☐	☐	☐
a másik ember tiszteletét	☐	☐	☐	☐
a konfliktusok tárgyalásos megoldását	☐	☐	☐	☐

44. Mennyire fontosak az Ön számára az alábbiak?

	Egyáltalán nem fontos	Kicsit fontos	Inkább fontos	Nagyon fontos
A hagyományok tisztelete	☐	☐	☐	☐
A kisebbségek védelme	☐	☐	☐	☐
A másképpen gondolkodók megértése	☐	☐	☐	☐
A másság elfogadása	☐	☐	☐	☐
A szegények segítése	☐	☐	☐	☐
A szülők tisztelete	☐	☐	☐	☐
A tanárok tisztelete	☐	☐	☐	☐
A törvények betartása	☐	☐	☐	☐
Az életviteli szabadsága	☐	☐	☐	☐
Biztonság	☐	☐	☐	☐
Család	☐	☐	☐	☐
Demokratikus társadalmi rend	☐	☐	☐	☐
Egyenlő bánásmód mindenkiel	☐	☐	☐	☐
Emberi méltóság	☐	☐	☐	☐
Hatalom	☐	☐	☐	☐
Hazaszeretet	☐	☐	☐	☐
Munka	☐	☐	☐	☐
Nemzeti érzés, magyarságtudat	☐	☐	☐	☐
Önmegvalósítás, kreatív élet	☐	☐	☐	☐
Őszinteség, egyenesség	☐	☐	☐	☐
Pénz, anyagi javak	☐	☐	☐	☐
Poltizálás	☐	☐	☐	☐
Rasszizmus-ellenesség	☐	☐	☐	☐
Részvétel a közügyekben	☐	☐	☐	☐
Segíteni másokon, hasznos élet	☐	☐	☐	☐
Sikerés élet	☐	☐	☐	☐
Szabadidő	☐	☐	☐	☐
Szabadság	☐	☐	☐	☐
Származás	☐	☐	☐	☐
Szépség, jó megjelenés	☐	☐	☐	☐
Szerelem	☐	☐	☐	☐
Szórakozás	☐	☐	☐	☐
Tudás	☐	☐	☐	☐
Tulajdon	☐	☐	☐	☐
Vallás	☐	☐	☐	☐

45. Mennyire ért egyet a következő véleményekkel?

	Teljesen	Inkább igen	Inkább nem	Egyáltalán nem	Nem tudom
A politikában való részvétel meg tudja változtatni az emberek életét Magyarországon.	☐	☐	☐	☐	☐
Ennek az országnak nem annyira törvényekre van szüksége, mint inkább egy olyan vezetőre, akiben a nép megbízik.	☐	☐	☐	☐	☐
Magyarországnak szüksége van egy olyan pártra, amelyik nem csak beszél, hanem, ha kell, oda is üt.	☐	☐	☐	☐	☐
A politikai pártok csak arra jönek, hogy a politikusok megcsinálják a maguk karrierjét.	☐	☐	☐	☐	☐
Minden törvény mellett van egy kiskapu.	☐	☐	☐	☐	☐
A politikának nincsen semmi haszna.	☐	☐	☐	☐	☐
A törvények betartása mindennél fontosabb.	☐	☐	☐	☐	☐

46. Kapcsolódik-e Ön valamilyen módon az alábbi szervezetekhez?

	formális tagság	részt vesz a munkájukban	néha elmegy a rendezvényeikre	nem kapcsolódik	nem tudom
diákszervezet	☐	☐	☐	☐	☐
diákönkormányzat	☐	☐	☐	☐	☐
szabadidős szervezet, csoport	☐	☐	☐	☐	☐
kulturális, hagyományörző, művészeti csoport, szervezet	☐	☐	☐	☐	☐
sportklub vagy egyesület	☐	☐	☐	☐	☐
környezetvédelmi, természetvédelmi, állatvédő szervezet	☐	☐	☐	☐	☐
lelki, szociális problémákkal foglalkozó szervezet	☐	☐	☐	☐	☐
jótekonysági szervezet	☐	☐	☐	☐	☐
egyházi szervezet, vallási közösség (nem egyház!!!)	☐	☐	☐	☐	☐
emberjogi mozgalom vagy szervezet	☐	☐	☐	☐	☐
békemozgalom	☐	☐	☐	☐	☐
szakszervezet	☐	☐	☐	☐	☐
szakmai egyesület	☐	☐	☐	☐	☐
más érdekvédelmi szervezet	☐	☐	☐	☐	☐
ifjúsági szervezet – nem politikai	☐	☐	☐	☐	☐
párt	☐	☐	☐	☐	☐
polgári kör	☐	☐	☐	☐	☐
polgárőrség	☐	☐	☐	☐	☐
határon túli vagy határon túllakkal foglalkozó szervezet	☐	☐	☐	☐	☐
cserekészek	☐	☐	☐	☐	☐
egyéb	☐	☐	☐	☐	☐

éspedig:

47. Mi a fent besorolt szervezet (ek) neve, amelyek munkájába bekapcsolódik?

48. Tagja-e Ön valamely, az interneten szerveződő csoportnak?

- Igen
 nem

49. Mely interneten szerveződő csoport(ok)nak tagja?

50. Melyik az három internetes oldal (az internetes levelezésre használt oldalakon kívül) , amiket leggyakrabban látogat?

1	<input type="text"/>
2	<input type="text"/>
3	<input type="text"/>

51. Ön szerint mennyire érdekli a helyi politikusokat (az önkormányzati képviselőket, a polgármestert) a fiatalok véleménye? (Itt, ezen a településen.)

- nagyon érdekli
 érdekli
 Inkább nem érdekli
 egyáltalán nem
 nem tudom

52. És Ön szerint mennyire érdekli az országos politikusokat a fiatalok véleménye?

- nagyon érdekli
 érdekli
 Inkább nem érdekli
 egyáltalán nem
 nem tudom

53. Ön szerint mennyi lehetőségük van a fiataloknak beleszólni az országos közügyekbe?

- nagyon sok lehetőségük van
 van lehetőségük
 nem igazán van lehetőségük
 egyáltalán nincs lehetőségük
 nem tudom

54. És mennyi lehetősége van a fiataloknak beleszólni a helyi közügyekbe? (Ezen a településen.)

- nagyon sok lehetőségük van
 van lehetőségük
 nem igazán van lehetőségük
 egyáltalán nincs lehetőségük
 nem tudom

55. Különböző tevékenységeket soroltunk fel. Kérjük, válaszoljon először arra, hogy részt vett-e már ilyen tevékenységben, majd pedig arra, hogy a jövőben részt venne-e ilyenekben egy Önnek fontos cél elérése érdekében.

	Részt vett-e már?	Részt venne-e a jövőben?
politikai nyilatkozatok, kezdeményezések aláírása	<input type="text"/>	<input type="text"/>
aláírások gyűjtése	<input type="text"/>	<input type="text"/>
engedélyezett sztrájk	<input type="text"/>	<input type="text"/>
engedélyezett politikai demonstráció, tüntetés	<input type="text"/>	<input type="text"/>
nem engedélyezett politikai tüntetés	<input type="text"/>	<input type="text"/>
bérelti díj, adófizetési díj megtagadásában	<input type="text"/>	<input type="text"/>
útlezárásban	<input type="text"/>	<input type="text"/>
politikai plakátok ragasztása	<input type="text"/>	<input type="text"/>
ajánlócédula gyűjtés	<input type="text"/>	<input type="text"/>
szórlap terjesztés	<input type="text"/>	<input type="text"/>
jelszavak falra festése	<input type="text"/>	<input type="text"/>

56. Van-e a fentiekén kívül egyéb olyan mód, amellyel Ön politikai véleményét fejezte ki?

nincs

van

éspecdíg:

57. Vannak, akik szerint a köz- vagy magántulajdon megrongálása egy demonstráción elfogadható, a politikai vélemény kifejezésének egy módja, míg vannak akik szerint ez nem elfogadható. Az Ön véleményéhez melyik vélemény áll közelebb?

a köz- vagy magántulajdon megrongálása egy demonstráción elfogadható

a köz- vagy magántulajdon megrongálása egy demonstráción nem elfogadható

nem tudom

58. Vannak, akik szerint személyek megdobálása például tojással elfogadható, a politikai vélemény kifejezésének egy módja, míg vannak akik szerint ez nem elfogadható. Az Ön véleményéhez melyik vélemény áll közelebb?

személyek megdobálása például tojással elfogadható, a politikai vélemény kifejezésének egy módja

személyek megdobálása például tojással, nem elfogadható

nem tudom

59. Ön részt vett-e a 2010-es országgyűlési választásokon?

- Igen, mindkét fordulón
- Igen, csak az első fordulón, nem volt második forduló
- Igen, csak az első fordulón, volt második forduló
- Igen, csak a második fordulón
- egyiken sem
- nem voltam még választásra jogosult

60. Ön részt vett-e a 2010-es önkormányzati választásokon?

- Igen
- nem
- nem voltam még választásra jogosult

61. Ön részt vett-e a 2009-es Európai Parlamenti választáson?

- Igen
- nem
- nem voltam még választásra jogosult

62. Ha most vasárnap parlamenti választást tartanának (és jogosult volna szavazni),

Ön:

- biztosan elmenne szavazni
- valószínűleg elmenne
- valószínűleg nem menne el
- biztosan nem menne el szavazni
- nem tudom

63. Hogy látja: az Ön politikai nézeteinek alakulására az alábbi személyek mennyire hatottak? Kérem, osztályozzon egy ötfokozatú skálán, ahol az 5-ös azt jelenti, hogy nagy hatással volt rá, az 1-es pedig azt, hogy egyáltalán nem volt hatással rá!

	1 (egyáltalán nem volt hatással)	2	3	4	5 (nagy hatással volt)
apa	☐	☐	☐	☐	☐
anya	☐	☐	☐	☐	☐
testvér	☐	☐	☐	☐	☐
rokon	☐	☐	☐	☐	☐
partner (ellentétes nemű barát/barátnő)	☐	☐	☐	☐	☐
azonos nemű barát	☐	☐	☐	☐	☐
tanár	☐	☐	☐	☐	☐
lelkész	☐	☐	☐	☐	☐
egyéb.	☐	☐	☐	☐	☐

és pedig:

64. A közélet szereplői közül kik voltak a legnagyobb hatással az Ön politikai nézeteinek alakulására?

65. Hogy látja: milyen tapasztalatok, társadalmi jelenségek, események, változások voltak nagy hatással az Ön politikai nézeteinek alakulására?

66. Most az önkéntes tevékenységekről fogom kérdezni. Közösségi önkéntes tevékenységnek nevezünk minden olyan tevékenységet, amit az ember ingyen végez, és ami a közösség hasznát, szórakozását, segítségét szolgálja. Ide tartozik tehát bármilyen program, rendezvény szervezése vagy az abban való közreműködés, de ilyen a rászorulóknak segítése, a ruhagyűjtés stb. stb. – feltéve, hogy az ember ingyen végzi. Szokott-e Ön ilyen tevékenységet végezni?

- rendszeresen
- alkalmanként
- régebben igen, most már nem
- egyáltalán nem
- nem tudom

67. Kérem, jellemezze Önmagát a tulajdonság-párok segítségével!

	1-bízom a jövőben	2	3	4	5	6	7-felek a jövőtől
a	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

68. Kérem, jellemezze Önmagát a tulajdonság-párok segítségével!

	1-liberális	2	3	4	5	6	7-konzervatív
b	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

69. Kérem, jellemezze Önmagát a tulajdonság-párok segítségével!

	1-baloldali	2	3	4	5	6	7-jobboldali
c	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

70. Kérem, jellemezze Önmagát a tulajdonság-párok segítségével!

	1-mérsékelt	2	3	4	5	6	7-radikális
d	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

71. Kérem, jellemezze Önmagát a tulajdonság-párok segítségével!

	1-hagyománykövető	2	3	4	5	6	7-modern
e	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

72. Kérem, jellemezze Önmagát a tulajdonság-párok segítségével!

	1-kockázatkérülő	2	3	4	5	6	7-vállalkozó kedvű
f	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

73. Kérem, jellemezze Önmagát a tulajdonság-párok segítségével!

	1-nemzetben gondolkodó	2	3	4	5	6	7-emberiségben gondolkodó
g	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

74. Kérem, jellemezze Önmagát a tulajdonság-párok segítségével!

	1-általában jól érzem magam	2	3	4	5	6	7-általában rosszul érzem magam
h	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

75. Kérem, jellemezze Önmagát a tulajdonság-párok segítségével!

	1- általában vidám	2	3	4	5	6	7- általában lehangolt
I	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

76. Kérem, jellemezze Önmagát a tulajdonság-párok segítségével!

	1- biztonságban érzem magam	2	3	4	5	6	7- nem érzem magam biztonságban
J	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

77. Mennyire elégedett Ön a következő dolgokkal?

	teljesen elégedett	inkább elégedett	is-is	inkább elégedetlen	teljesen elégedetlen	nem tudom
partnerkapcsolataival?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
családon belüli kapcsolataival?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
baráti kapcsolataival?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
munkavállalási lehetőségeivel?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
jelenlegi életszínvonalával?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
anyagi helyzetével?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
tanulási lehetőségeivel?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
azzal az ismeretmennyiséggel, amit idáig megszerzett?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
személyes élettervel megvalósításának esélyeivel?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
jövőbeli kilátásaival?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
azzal, ahogy az országban mennek a dolgok?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mindent egybevetve azzal, ahogyan most él?	☐	☐	☐	☐	☐	☐

78. Milyen gyakran jár Ön a következő helyekre:

	hetente többször	hetente	havonta többször	havonta	3 havonta	fél évente	évente többször	évente	ritkábban	színtelen soha	nem tudom
színházba?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
art moziba, néz művészfilmeket moziban?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
más moziba vagy multiplexbe?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
könyvtárba?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
komolyzenei hangversenyre?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
könyvesboltba?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
kiállításra, múzeumba?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
videó-, dvd-kölcsönzőbe?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
operába?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
kávéházba, teázóba, presszóba?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
sörözőbe, borozóba, kocsmába?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
étterembe?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

79. Mennyire határozott édesapja politikai kötődése?

- párttag
- egy adott párthoz való erős kötődés
- pártszimpatizáns
- érdekli a politika, de nem elkötelezett
- nem érdekli a politika
- nem ismeri a politikai kötődését, érdeklődését

80. Mennyire határozott édesanyja politikai kötődése?

- párttag
- egy adott párthoz való erős kötődés
- pártszimpatizáns
- érdekli a politika, de nem elkötelezett
- nem érdekli a politika
- nem ismeri a politikai kötődését, érdeklődését

81. Családjában, szülein kívül tagja-e valaki politikai szervezetnek? Ha igen, ki? (Kijelölje Önnek?)

- nem
- Igen, éspedig:

_____

82. Politikai kérdésekben egyetért-e Ön szüleivel?

- Igen
- nem
- részben Igen, részben nem
- apámmal Igen, anyámmal nem
- anyámmal Igen, apámmal nem
- nem tudom

Köszönjük, hogy válaszaival segítette munkánkat!

5. számú melléklet: A „Családi politikai szocializáció” kutatás kérdőíve

Kedves Kérdezt!

Ebben a kérdőíves kutatásban utolsó éves középiskolásokat keresünk meg. Azt vizsgáljuk, hogyan válnak a magyar fiatalok felnőtt állampolgárrá, és hogy ebben a folyamatban milyen szerepet játszik családi környezetük, hogyan nevelődnek a családban.

Kérjük, lehetőleg minden kérdésre válaszolj. Ez a kérdőív nem feladatlap: nincsenek jó és rossz válaszok. Nem is lehetnek, hiszen kérdéseink főleg saját véleményeidre és családi eseményekre vonatkoznak. Úgy fogalmaztuk meg őket, hogy megválaszolásukkal sem a te családodat, sem másokét ne lehessen azonosítani, ne lehessen az információval visszaélni. A válaszolás természetesen név nélküli, és csak statisztikai elemzéssel dolgozzuk fel a válaszokat.

Ha valamit nem értesz, vagy problémád van a válaszolással kapcsolatban, nyugodtan fordulj a kérdőíveket kiosztó munkatársunkhoz.

Kutatócsoportunk nevében előre is köszönöm, hogy segíted munkánkat.

Budapest, 2010. november 10.

Csákó Mihály

egyetemi docens, kutatásvezető

A VÁLASZOLÁS NEM KÖTELEZŐ!

2010. november

8. Minden ember életében vannak olyan dolgok, teljesítmények, cselekedetek, amelyeket különösen fontosnak talál, amikről sokat beszél, amikre büszke. Ilyeneket sorolunk fel. Kérünk, egy-egy egyenes vonallal kapcsolj össze őket azzal vagy azokkal a családtagjaiddal, akikre az a fajta büszkeség jellemző!

Apám/nevelőapám
(amelyikkel együtt élsz)

* Foglalkozására büszke

Anyám/nevelőanyám
(amelyikkel együtt élsz)

* Külsejére, megjelenésére büszke

Én magam

* Sporteredményeire büszke

Apai nagyanyám

* Becsületességére büszke

Apai nagyapám

* Tudására büszke

Anyai nagyanyám

* Magyarságára büszke

Anyai nagyapám

* Más (nem magyar) nemzetiségére büszke

* Kitartására büszke

* Élelmességére büszke

* Politikai nézeteire büszke

* Segítőkézségére büszke

* Hitére büszke

* Közéleti aktivitására büszke

9. Mi szüleid legmagasabb befejezett iskolai végzettsége? Tegyéél mindkét oldalon X-et a megfelelő válaszhoz!

Apa vagy nevelőapá	Iskolai végzettség	Anyá vagy nevelőanya
	kevesebb, mint 8 osztály	
	8 osztály	
	szakmunkásképző	
	szakközépiskola	
	gimnázium	
	technikum	
	főiskola	
	egyetem	
	Nem tudom.	

10. Szüleid dolgoznak-e, van-e valamilyen kereső foglalkozásuk? Tegyéél mindkét oldalon X-et a megfelelő válaszhoz!

Apa vagy nevelőapá	Van-e kereső foglalkozása?	Anyá vagy nevelőanya
	Van	
	Nincs: nyugdíjas, rokkantnyugdíjas	
	Nincs: munkanélküli	
	Nincs: háztartásbeli, GYES/GYED	
	Nincs: egyéb	
	Nem tudom	

11. Mi a foglalkozásuk? (Mi volt az utolsó foglalkozásuk?) Tegyéél mindkét oldalon X-et a megfelelő válaszhoz!

Apa vagy nevelőapa	Foglalkozása	Anya vagy nevelőanya
	tulajdonos, munkaadó (KFT, RT.)	
	kisvállalkozó (egyéni, BT.)	
	felső szintű vezető (pl. igazgató)	
	középszintű vezető (pl. osztályvezető)	
	alsó szintű vezető (pl. művezető)	
	beosztott értelmiségi (pl. tanár, mérnök, agronómus)	
	szabadfoglalkozású értelmiségi (pl. művész, ügyvéd)	
	irodai és egyéb szellemi foglalkozású (diploma nélkül)	
	szakmunkás	
	egyéb fizikai munkás (ipar, szolgáltatás)	
	egyéni gazdálkodó	
	egyéb mezőgazdasági foglalkozású	
	fegyveres testület tagja	
	egyéb foglalkozása van	
	nem tudom	

12. Van-e szüleidnek olyan ismerőse vagy barátja, akitől szükség esetén szívességet kérhetnének és az illető...

	Van	Nincs	Nem tudom
...politikus vagy állami/ Önkormányzati tisztségviselő?			
...vállalkozó?			
...művész?			
...újságíró?			
...ügyvéd?			
...orvos?			
...rendőr?			
...tanár?			

13. Hol tudnád elhelyezni a családokat jövedelem szempontjából ezen a skálán, ahol az 1-es a legszegényebbeket, a 10-es a leggazdagabbakat jelenti? Karikázd be a megfelelő számot!

legszegényebb
leggazdagabb

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

14. Van-e a családotok tulajdonában...

5 évnél fiatalabb személygépkocsi? [ ] Van [ ] Nincs
mosogatógép [ ] Van [ ] Nincs
LCD televízió [ ] Van [ ] Nincs
széles sávú internet hozzáférés [ ] Van [ ] Nincs

15. Van-e saját, külön...

... számítógéped/ laptopod? [ ] Van [ ] Nincs
... szobád? [ ] Van [ ] Nincs
... játékkonzolod? [ ] Van [ ] Nincs
... értékes sportszered vagy hangszered (több mint 50e Ft)? [ ] Van [ ] Nincs

16. Kb. hány könyvetek van? ..... darab (Egy átlagos polc = kb. 30 könyv)

17. És kb. hány saját könyved van? ..... darab

**18. Van-e szobádban kitéve a falra vagy polcra, bárhova: 19. És a lakás más részében van ilyen?
Tégy X-et abba a sorba, ami van! Tégy X-et abba a sorba, ami van!**

Valamilyen vallási jelkép (szentkép, kereszt, menóra, Buddha stb.)	[ ]	[ ]
A történelmi Nagy-Magyarország térképe	[ ]	[ ]
Magyar zászló	[ ]	[ ]
Más nemzet zászlaja	[ ]	[ ]
Politikai jelkép	[ ]	[ ]
Kép/fénykép politikus(ok)ról	[ ]	[ ]
Történelmi emlék, ereklye	[ ]	[ ]
Mai ismert személy (celeb) posztere (énekes, sportoló, színész, stb.)	[ ]	[ ]
Valamilyen szöveg (idézet, ima, mondás stb.)	[ ]	[ ]
Nincs külön szobám	[ ]	

20. Milyen gyakran végzed az alábbi tevékenységeket?

	Minden nap	Hetente legalább egyszer	Ritkábban, mint hetente	Soha
Házi feladatot csinálok, tanulok				
Sportolok.				
Különórán vagyok (nyelv, zene stb.).				
Barátokkal vagyok.				
Számítógéppel játszom.				
Számítógépen beszélgetek (chat, skype stb.).				
Szüleimmel beszélgetek.				
Testvéreimmel beszélgetek.				
Házimunkát végzek.				
Kereső munkát végzek.				
Könyvet olvasok (nem tankönyvet).				
Tévézek, DVD-t nézek.				
Szüleimmel együtt tévézek.				
Baráttal/barátnómmal (párommal) találkozom/vagyok.				
Unatkozom.				

21. Szoktál-e televíziós híradót nézni? [ ] Igen [ ] Nem

22. Ha szoktál, melyik csatornán?
.....

23. Szoktál-e közéleti hírmagazint nézni a televízióban? (Pl. Este, Aktív, Fókusz, Napzárt)
[ ] Igen [ ] Nem

24. Szoktál-e interneten közéleti-politikai híreket olvasni? [ ] Igen [ ] Nem

25. Ha szoktál, melyik honlapon? .....

26. Van-e saját blogod? [ ] Igen [ ] Nem

27. Hozzászólóként részt veszel-e valamelyik fórum vagy blog közösségi életében?
[ ] Igen [ ] Nem

28. Ha részt veszel, melyikben?
.....

29. Szoktál-e napilapot olvasni? [ ] Igen [ ] Nem

30. Ha szoktál, melyiket?

.....

31. Hogyan nevelnek a szüleid?

<i>Az édesapám...</i> (Ha nevelőapáddal élsz, rá gondoldj! Minden sorban adjál egy választ!)	Általában így van	Néha előfordul	Soha nem fordul elő	Nincs apukám, vagy nem találkozom vele
Segít, ha szükségem van rá				☐
Engedi, hogy azt tegyem, amihez kedvem van				
Érezni, hogy szeret				
Megérti a problémáimat, gondjaimat				
Szereti, ha én döntök a dolgaiban				
Megpróbál mindenben ellenőrizni				
Úgy bánik velem, mint egy kisgyerekekkel				
Meg tud vigasztalni, ha valami bánt				
Kis dolgokért is keményen büntet				
Nem igazán érdeklik az én problémáim				
Nem figyel igazán rám				

<i>Az édesanyám...</i> (Ha nevelőanyáddal élsz, rá gondoldj! Minden sorban adjál egy választ!)	Általában így van	Néha előfordul	Soha nem fordul elő	Nincs anyukám, vagy nem találkozom vele
Segít, ha szükségem van rá				☐
Engedi, hogy azt tegyem, amihez kedvem van				
Gyengéd hozzám				
Megérti a problémáimat, gondjaimat				
Szereti, ha én döntök a dolgaiban				
Megpróbál mindenben ellenőrizni				
Úgy bánik velem, mint egy kisgyerekekkel				
Meg tud vigasztalni, ha valami bánt				
Kis dolgokért is keményen büntet				
Nem igazán érdeklik az én problémáim				
Nem figyel igazán rám				

32. Mennyire dönthetsz szabadon a következő kérdésekben? Tegyéél X-et minden sorban a megfelelő kockába!

Abban, hogy...	Egyáltalán nem dönthetek	Ritkán/ /kevésbé dönthetek	Többnyire/ /lényegében én dönthetek	Teljesen magam dönthetek
kivel barátkozol				
mikor mész haza este				
milyen különórákra jársz				
kivel jársz				
mit csinálsz a szünetidőben				
mire költöd a zsebpénzedet				
hogyan öltözködsz, milyen a hajviseleted				
hol tanulsz tovább, milyen pályát választasz				
mivel töltöd a szabadidődet, hol és hogyan szórakozol				
mennyi időt fordítasz a tanulásra				

33. Amikor beszélgettek a családban és valamilyen témában úgy érzed, hogy határozott, a szüleidétől eltérő véleményed alakul ki, mi szokott történni? (Mielőtt válaszolnál, gondolatban idézz fel pár ilyen esetet a közelmúltból!)

	Általában ez történik	Gyakran előfordul	Ritkán, de megesik	Soha nem fordul elő
<i>Nem mondom el a véleményemet, mert...</i>				
...a szüleim jobban ismerik a világot, és ezért véleményüket fontos kérdésekben eleve elfogadom.				
...végül úgyszólam rám kényszerítik az igazukat (pl. büntetéssel), ezért felesleges				
...nem áll érdekeimben vitatkozni a szüleimmel, hiszen akkor kedvesebbek velem, ha nem mondom ellent.				
...nem tartom helyesnek a szülőkkel való vitát.				
...vannak kérdések, amikről nem lehet meggyőzni egymást és ezt el kell fogadni.				
<i>Elmondom a véleményemet...</i>				
...és megpróbálom érvekkel meggyőzni szüleimet igazamról.				
...és minden eszközt bevetek, hogy igazamat elismerjék (pl. füllentek, ha kell).				
...de nem vitatkozom velük.				

34. A legtöbb családban előfordulnak nézeteltérések, viták, veszekedések. A következő kérdés arra vonatkozik, hogy a ti családokban ezek miként zajlanak:

Nem szoktak vitás helyzetek lenni.

Vitás helyzetekben:

	Apám/ nevelőapám				Anyám/ nevelőanyám				Én			
	Szinte mindig így zajlik	Gyakran előfordul	Ritkán, de megesik	Soha nem fordul elő	Szinte mindig így zajlik	Gyakran előfordul	Ritkán, de megesik	Soha nem fordul elő	Szinte mindig így zajlik	Gyakran előfordul	Ritkán, de megesik	Soha nem fordul elő
Kiabál												
Verekszik												
Napokig megsértődök és nem kommunikálok												
Az első heves érzelmek elmúltával bocsánatot kér.												
Humorral oldja a feszültséget												

37. Befolyásolták-e családod életét az alábbi események?

	Befolyásolta	Nem befolyásolta	Nem tudom
Az első világháború			
Trianon			
Zsidóüldözés			
2. világháború			
A kulákok üldözése			
Kitelepítés, koncepciós perek, államosítás, tészesítés			
1956-os forradalom			
Disszidálás			
A „háztáji” gazdálkodás, magánvállalkozások (GMK) engedélyezése			
Rendszerváltás, kárpótlás, privatizáció			
Csatlakozás az Európai Unióhoz			

38. Nagyobb családi összejöveteleken sok családban szóba kerülnek a család történetének fontosabb vagy valami miatt emlékezetes eseményei. Ti szoktatok-e beszélgetni ilyenekről?

Témák	Igen és én is részt veszek a beszélgetésben	Téma, de velem nem beszélnek róla	Téma, de engem nem érdekel	Nem téma a családban
Az első világháború				
Trianon				
Zsidóüldözések				
2. világháború				
A kulákok üldözése				
Kitelepítés, koncepciós perek, államosítás, tészesítés				
1956-os forradalom				
Disszidálás				
A „háztáji” gazdálkodás, magánvállalkozások (GMK) engedélyezése				
Rendszerváltás, kárpótlás, privatizáció				
Őszödi beszéd				

39. Magyarország történetében különböző lehetőségek voltak arra, hogy politikai, közéleti kérdésekben véleményt nyilvánítsanak a polgárok. Tudomásod szerint a családod tagjai mennyire éltek ezekkel a lehetőségekkel?

	Van ilyen szülő	Van ilyen egyéb rokon	Ilyen nem fordult elő
* A rendszerváltás előtt ellenzéki tevékenységben, tüntetésen vett részt a rendszerváltás előtt	[ ]	[ ]	[ ]
* A rendszerváltás előtt tagja volt a pártnak (az MSZMP-nek)	[ ]	[ ]	[ ]
* A rendszerváltás előtt vezető állami vagy politikai tisztséget töltött be	[ ]	[ ]	[ ]
* A rendszerváltást követő időszakban tagja valamelyik civil szervezetnek vagy munkahelyi tüntetésben, sztrájkban vett részt	[ ]	[ ]	[ ]
* A rendszerváltást követő időszakban politikai tüntetésen vett részt vagy részt vett valamelyik párt munkájában	[ ]	[ ]	[ ]

40. Milyen tanulónak számítasz az osztályban?

[ ] az egyik legjobbnak [ ] jónak [ ] közepesnek [ ] gyengének

41. Mit szólnál hozzá, ha padtársad a következő csoportok tagja lenne? Minden sorban tegyél X-et a megfelelő helyre!

Ha...	Zavarna	Nem zavarna
amerikai lenne		
arab lenne		
cigány lenne		
erdélyi magyar lenne		
finn lenne		
kínai lenne		
fekete-afrikai lenne		
német lenne		
oroszl lenne		
román lenne		
szerb lenne		
szlovák lenne		
zsidó lenne		

42. Az alábbi állítások közül melyik jellemző rád a legjobban? (Tegyél X-et a megfelelő sorokhoz!)

- Nehezen barátkozom [ ]
 Könnyen barátkozom [ ]
 Úgy érzem elfogadnak az emberek [ ]
 Nehezen szoktak megkedvelni [ ]

43. Milyen gyakran szoktatok közeli barátaiddal beszélgetni:

	Gyakran	Ritkán	Soha
Politikáról, politikusokról?			
Vallási kérdésekről?			
A magyarságról?			
Más nemzetiségekről (pl. cigányság, zsidóság)?			
A szomszéd országokról, népekről?			

44. Mennyire tartod fontosnak a következőket? Jelöld minden sorban X-szel!

	Teljes mértékben	Nagy mértékben	Kis mértékben	Egyáltalán nem
a kisebbségi jogok érvényesülését				
a magánélet tiszteletben tartását				
a politikai választás lehetőségét				
a társadalmi különbségek csökkentését				
a törvények betartását				
a beleszólást a politikába				
az egyesülési szabadságot				
a szólásszabadságot				
a szolidaritást a rászorulókkal				
a társadalmi igazságosságot				
a többpártrendszert				
a törvény előtti egyenlőséget				
a másik ember tiszteletét				
a konfliktusok tárgyalásos megoldását				

45. A saját iskoládat mennyire tartod demokratikusnak? (Karikázd be a megfelelő osztályzatot!)

Egyáltalán nem demokratikus

Teljesen demokratikus

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

46. A következő szervezetek közül melyekben vennél részt szívesen? Minden sorban tegyél X-et a megfelelő helyre!

Szervezetek	Most nem veszek részt benne...		Most is részt veszek
	de szívesen részt vennék	és nem is szeretnék részt venni benne	
az emberi jogokat védő szervezetben			
diákönkormányzatban			
a fajgyűlölet ellen fellépő szervezetben			
hagyományörző egyesületben			
jótékonyági szervezetben			
környezetvédő szervezetben			
a magyarságot védő egyesületben			
az egyik politikai pártban			
az egyik párt ifjúsági szervezetében			
sportegyesületben			
vallási közösségben, csoportban			

47. A következő pártok közül melyek alkotják a kormányt? És melyek alkotják az ellenzékét? Minden sorban tegyél X-et a megfelelő kockába!

	kormánypárt	parlamentari ellenzéki párt	parlamenten kívüli párt
FIDESZ			
Jobbik Magyarországért			
SZDSZ			
Lehet Más a Politika			
Munkáspárt			
Magyar Szocialista Párt			
Magyar Demokrata Fórum			
Kereszténydemokrata Néppárt			
Kétfarkú Kutya Párt			

48. Ha úgy adódna, segítenéd-e valamelyik párt kampányát a következő parlamenti választások előtt az alábbi tevékenységekkel? Tegyél X-et minden sorban a megfelelő helyre!

Tevékenység	Igen	Nem
szórólaposztás, terjesztés		
plakátragasztás		
plakáttépkedés, firkálás		
sms-küldés, továbbítás		
e-mail küldés, továbbítás		
gyűlés szervezése, részvétel a rendezésben		
szendvicsemler		
rendfenntartó (gyűlésen, tüntetésen)		

49. Az alkotmány szerint hogyan működik a magyar politikai rendszer? (Csak egy választ jelölj!)

- A megválasztott kormány azt csinál, amit akar.
 A miniszterelnök egymaga irányítja az országot.
 A kormány a törvények szabta keretek között dönt az országot érintő kérdésekről.
 A köztársasági elnök egymaga irányítja az országot.
 Nem tudom.

50. Ki indulhat el a választásokon? (Csak egy választ jelölj!)

- Akárki, aki jelentkezik.
 Akárki, aki összegyűjtött kellő számú ajánlást (kopogtatócédulát).
 Akárki, akinek van diplomája.
 Akárki, akinek elég sok pénze van.
 Nem tudom.

51. Mi a feladata a parlamentnek? (Csak egy választ jelölj!)

- az ország összes lakosára vonatkozó törvények megalkotása
 A megalkotott törvények helyességének ellenőrzése.
 Az országos jelentőségű bűnösök felkutatása és elfogása.
 A törvények alkalmazása fontos esetekben (ítéllethozatal).
 Nem tudom.

52. Mi a feladatuk a bíróságoknak? (Csak egy választ jelölj!)

- Törvények megalkotása.
 A megalkotott törvények helyességének ellenőrzése.
 A bűnösök felkutatása és elfogása.
 A törvények alkalmazása (ítéllethozatal).
 Nem tudom.

53. Személy szerint mennyire bízol a következőkben? (Karikázd be a megfelelő osztályzatot minden sorban!)

	Egyáltalán nem					Teljesen
	1	2	3	4	5	
Rendőrség	1	2	3	4	5	
Barátaid	1	2	3	4	5	
Helyi polgármester	1	2	3	4	5	
Kormány	1	2	3	4	5	
Tanári kar	1	2	3	4	5	
Tűzoltóság	1	2	3	4	5	
Családod	1	2	3	4	5	
Egy átlagember	1	2	3	4	5	
Adóhivatal	1	2	3	4	5	
Orvosok	1	2	3	4	5	
Politikusok	1	2	3	4	5	
Felnőttek	1	2	3	4	5	

54. Vettél-e már részt tüntetésen...

- ...országos ügyekben? igen nem
 ...helyi vagy iskolai ügyekben? igen nem

55. Mennyire értesz egyet a következő véleményekkel?

Magyarországnak olyan kormányra van szüksége, amelyik...	Teljesen	Inkább igen	Inkább nem	Egyáltalán nem	Nem tudom
... nem csak beszél, hanem, ha kell, oda is üt.					
...betartja a törvényeket, akkor is, ha ezzel csak lassabban tudja megvalósítani céljait					
...érdemeik alapján jutalmazza az embereket					
...segít a rászorulókon függetlenül attól, hogy mennyire hasznos tagjai a társadalomnak					
...a haladás mellett elkötelezett, akár egyes nemzeti hagyományok feladása árán is					
...a haladást csak a hagyományos magyar értékek védelmével együtt tartja megvalósíthatónak					

56. Mennyire értesz egyet a következő véleményekkel?

Magyarországnak arra van szüksége, hogy...	Teljesen	Inkább igen	Inkább nem	Egyáltalán nem	Nem tudom
...összefogjanak az emberek és nemzeti egység jöjjön létre					
...a közösségi és a zöld értékeken alapuló politizálás kezdődjön					
...nemzeti önvédelem keretében fellépjünk a külső és belső kártékony erőkkel szemben					
...a legszegényebbeket minél inkább segítse a politika					
...az emberek egységesen támogassák a kormányzatot					
...az ország ne függjön az Európai Unió politikai döntéseitől					
...kötelező sorkatonai szolgálat keretében biztosítsák az ország védelmét					
...végre egy erős párt legyen a sok vitatkozó helyett					

57. Szerinted az alábbiak milyen mértékben tartoznak bele a demokrácia fogalmába?

(Használd az iskolai osztályzatokat! (1 = egyáltalán nem, ... 5 = teljesen) Minden sorban karikázd be a megfelelőt!)

A kisebbségi jogok érvényesülése	1	2	3	4	5
A magánélet tiszteletben tartása	1	2	3	4	5
A politikai választás lehetősége	1	2	3	4	5
A társadalmi különbségek csökkentése	1	2	3	4	5
A törvények betartása	1	2	3	4	5
Beeszköz a politikába	1	2	3	4	5
Az egyesülési szabadság	1	2	3	4	5
A szólásszabadság	1	2	3	4	5
Szolidaritás a rászorulókkal	1	2	3	4	5
Társadalmi igazságosság	1	2	3	4	5
Többpártrendszer	1	2	3	4	5
Törvény előtti egyenlőség	1	2	3	4	5

Köszönjük, hogy választottál a kérdéseinkre!

Ha szeretnél még elmondani valamit – pl. véleményed a kérdőívről –, írd az utolsó oldalra.

6. számú melléklet: a Dél-Dunántúli ifjúsági politikai szervezetek bemutatása

Az alábbiakban az interjú és/vagy a kérdőíves kutatással elért szervezeteket mutatom be röviden. A bemutatás során érzékelhető mennyiségi hangsúlyeltolódások azt tükrözik, hogy a különböző szervezetek nagyon eltérő pontossággal, terjedelemben mutatják be önmagukat hivatalos honlapjukon. Sok esetben szó szerint idéztem a honlapon található szövegekből, hiszen a konkrét megfogalmazás és a szöveg strukturáltsága is információt szolgáltat a szervezetekről.

MSZP IT

Az MSZP IT saját identifikációja szerint egy politikai közösség és egy mozgalom egyszerre. Legfőbb eszméjük a szabadság, egyenlőség és a szolidaritás. A demokrácia és az egyetemes emberi jogok védelme az egyik fő célkitűzésük. Kiállnak a tolerancia és a fenntartható fejlődés, valamint az esélyegyenlőség értékei mellett.

Céljaikat az alábbi módon fogalmazzák meg:

„Célunk, hogy egy olyan közösséget teremtsünk, ahol baloldali fiataloknak lehetősége van egymással közvetlen kapcsolatba kerülni. Feladatunknak tekintjük, hogy utat találjunk a szabadságszerető, társadalmi igazságosságot támogató fiatal generációhoz. Célunk, hogy a megújuló MSZP-nek tagozatunk szerves részévé váljon, és tagjaink megvalósíthassák azt a Magyarországot, amelyet közösen találunk ki, és amelyben egységesen hiszünk.” (http://www.mszp.hu/szervezet/ifjusagi_tagozat)

Societas - Baloldali Ifjúsági Mozgalom

A 2008-ban alakult a szervezet Societas-Új Mozgalom néven, jelenlegi nevét 2010-ben kapta.

Honlapjukon (<http://www.societas.hu>) letöltés idejékor (2013. február 3.) sem célkitűzés, sem program nem található.

IKSZ – Ifjúsági Kereszténydemokrata Szövetség

Az IKSZ az alábbi pontokban fogalmazza meg célkitűzéseit honlapján:

- „A kereszténydemokráciát, értékmegőrző (konzervatív) világszemléletet magukénak valló, közéleti szerepre készülő fiatalok részére fórum teremtése.
- A keresztény és nemzeti értékek ápolása, terjesztése. Az európai és transzatlanti kultúrkörhöz való tartozás kifejezése.
- Az önkényuralmi rendszerek, különösen a nemzeti szocialista és kommunista diktatúrák elutasítása, azok terhes örökségének lebontása.
- Működése során az ország - különösen az ifjúságot érintő - problémáinak feltárása, azokra gyors, pontos válaszok megfogalmazása.
- Elősegíteni a magyarság, elsősorban a magyar fiatalok országhatárok feletti együttműködését, összetartozásának kifejezését.
- A magyarországi és a nemzetközi kereszténydemokrácia és konzervativizmus hagyományainak feltárása, elért eredményeinek gyarapítása, eszmerendszerének közvetítése az ifjúság felé.
- Elősegíteni a magyar társadalomban a kereszténydemokrácia eszmeiségének közéleti és kulturális téren történő hatékony jelenlétét és megújulását.
- Elősegíteni a magyarországi kereszténydemokrata, konzervatív és polgári politikai pártok közötti párbeszéd és együttműködés erősítését.
- Elősegíteni a magántulajdon tiszteletben tartását, a tisztességes munkán és a piaci verseny szabadságán alapuló gazdasági rendszer fenntartását.
- Elősegíteni a történelmi egyházak társadalmi tanításának, valamint a társadalmi szolidaritás kifejezésének közvetítését, az új nemzedék felé.
- A Szövetség célkitűzései megvalósítása érdekében feladatának tekinti, hogy:
  - Érvényt szerezzen a fogantatással kezdődő emberi élet, az emberi méltóság és a személyi szabadság megbecsülésének, tiszteletben tartásának, valamint a természetes társadalmi szerepek megőrzésének.
  - A magyar nemzet fennmaradása érdekében segítse elő a család- és emberközpontú gondolkodás kialakítását.
  - Segítse elő az emberek egymás iránti felelősségének, az erkölcsi elvek tiszteletben tartásának érvényesülését a közéletben és a gazdaságban egyaránt.

- Működésével segítse az ország társadalmi, gazdasági, kulturális kérdéseinek rendszeres feltárását, a jövőbe mutató megoldások szakszerű kidolgozását.” (<http://iksz.net/>)

Fidelitas

A Fidelitas 1996-ban jött létre, mint a Fidesz - Magyar polgári Párt ifjúsági társszervezete. Önmagukat markánsan jobbközép irányultságú tömörülésként identifikálják. Az általuk képviselt legfőbb értékek a következők: „az őseinktől kapott kultúra megőrzése, hagyományok ápolása, továbbörökítése, a környezet védelme, a keresztényi értékrendre támaszkodó szolidaritás, a tisztességes versenyre épülő piacgazdaság, valamint a lélekben egységes magyar nemzet felvállalása”. A honlapjukon található információ szerint tízezer fiatal mobilizálnak az országban létrehozott több száz csoportosulás keretei között. Programjai között politikai tartalmú előadások, fórumok, képzések mellett a Fidesz kampányában való aktív részvétel, kulturális, sport és környezetvédő tevékenységek szerepelnek. A Fidelitas jelentős hangsúlyt fektet a tagok szakmai képzésére, vezetőképző tanfolyamon készítik fel a tagokat a politikai, közéleti szereplésre, továbbá lehetőségük van a tagoknak a szakpolitika megismerésére is. (www.fidelitas.hu/rolunk/)

Fidesz IT

A Fidesz Ifjúsági tagozata 2005-ben jött létre. A honlap a szervezet célkitűzéséről, küldetéséről, értékeiről nagyon kevés információt tartalmaz. Céljuk összefogni a fiatalokat, és közösségekbe tömöríteni őket, mert úgy látják, a fiatalokban erős igény van a közösséghez tartozásra. Megemlítik, hogy a szervezet „országos lefedettségű”, és 60 választókerületi csoportjuk jött létre, és hogy az általuk szervezett tábor az ország legnagyobb ifjúsági politikai rendezvényévé vált. (<http://www.ifjusagitagozat.hu/Bemutakozas.aspx?menuid=3>)

Jobbik IT

A Jobbik Ifjúsági Tagozata fő céljának azt tekinti, hogy hozzájáruljon Magyarországnak felemeléséhez: „Valljuk, hogy azon a helyen felelős mindenki a lehetőségeihez képest legtöbbet elkövetni a hazájáért, ahová Isten állította. Nekünk, nemzeti érzelmű

fiataloknak is feladatunk van abban, hogy az emberek gondolkodása, évtizedes rossz mentalitása megváltozzon: nekünk is részt kell vállalnunk az építkezésben.”

A Jobbik IT céljai között szerepel a Jobbik Magyarországért Mozgalom utánpótlásának biztosítása is. A szervezet a céljait még az alábbiakban fogalmazza meg: „A Jobbik Ifjúsági tagozatnak célja az is, hogy minél több magyar fiatal rázzon fel az apátiából és a pesszimizmusból. Gyönyörű hazánk van, történelmünk, kulturális, szellemi kincseink, vagy éppen sportsikereink méltó büszkeséggel tölthetnek el mindannyiunkat. Nem vagyunk kis nemzet, és nem biztos, hogy boldogabb lesz tőle bárki, ha a közös sorsból szabadulni akarván idegen földön próbál szerencsét. Sorsunk a felelősségünk: nekünk itt vannak feladataink. A felelősségteljes dolgok mellett természetesen szükség van a szórakozásra, lazulásra is, a Jobbik IT pedig ebben is szeretne megfelelni az elvárásoknak! Az IT-s kirándulások, táborok, egyéb közösségi programok az összetartozás élményét erősítik mindannyiunkban. Pusztán a hazaszeretet, vagy a nemzeti rock szeretete, néphagyományok ápolása, nemzeti ünnepeink méltó megtartása, vagy a jelenlegi határainkon túl élő fiatalokkal való kapcsolattartás, a találkozók, bulik szervezése már nem egy apró szubkultúra szórakozása, hanem egy növekvő táború fiatal réteg életformája.” (<http://www.jobbikit.hu/mi-a-celunk>)

Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom (HVIM)

A 2001-ben Szegeden alakult szervezet önmagát nemzeti radikális ifjúsági szervezetként definiálja. Alapítója Torockai László. A szervezet neve a trianoni békeszerződés előtti Magyarországra utal. Jelmondatuk: „Hit, hűség, bátorság”.

Programjai, tevékenységei közé tartozott/tartozik az Összmagyar Nemzeti Ifjúsági Találkozó (ÖNIT) megszervezése, adománygyűjtések, Trianoni megemlékezések, tiltakozó demonstrációk szervezése, a Magyar Sziget és a Székely Sziget nevű program megszervezése, a Magyar Ellenállás Akadémia megszervezése, a Remény Háza Program elindítása. Ez utóbbinak célja a szervezet az alábbi módon fogalmazta meg: „A Hatvannégy Vármegye Alapítvány alapítójának, Toroczkai Lászlónak a kezdeményezésére a Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom (HVIM) továbbra is töretlen hittel bízva abban, hogy eljön a magyar feltámadás, meghirdeti a Remény Háza Programot, amelynek lényege, hogy a nemzeti újjászületésig a Kárpát-medence a magyarság szempontjából leginkább veszélyeztetett régióiban is megőrizze a magyar megmaradás lángját.” (<http://www.hvim.hu/mozgalomrol>)

7. számú melléklet: Az egyes ifjúsági politikai szervezethez tartozó kérdezettek arra vonatkozó válaszai, hogy milyen szervezeti tevékenységekben/programokon vesznek részt

	Szervezeti ügyek	Társadalmi ünnepek	Demonstráció	Kulturális program	Jótékony-sági program	Politikai programok	Kikapcsolódás /egyéb programok
Fidelitas	csoportgyűlések	október 23-i megemlékezés		sportnap	„Mikulásoszás” a Kaposi Mór Oktatókórház gyermekosztályán		nyári tábor
Fidelitas	országos választmány	március 15-i fáklyás felvonulás		Rippl-Rónai kiállítás megtekintése	karácsonyi adományozás a Borostyánvirág Anyaotthon lakóinak	politikai előadások	kirándulások
Fidelitas	Fidelitas-IKSZ találkozó	állami ünnepek		beszélgetések közéleti személyiségekkel	karácsonyi adománygyűjtés (Csillagszóra 2011)		polgári piknik
Fidelitas	Dunántúli régiós találkozó	egyházi ünnepek			adománygyűjtés a gyerekeknek		IV. Fidelitas Wellness Disznótor Füzegyarmaton.
Fidelitas	kongresszusi ülés						csapatépítő bulik
Fidelitas							találkozás más ifjúsági politikai szervezetekkel
Fidesz IT						aláírásgyűjtés	esti összejövetelek
Fidesz IT							közösségi rendezvények
Fidesz IT							beszélgetős esték
HVIM							tábor

	Szervezeti ügyek	Társadalmi ünnepek	Demonstráció	Kulturális program	Jótekonysági program	Politikai programok	Kikapcsolódás /egyéb programok
JESZ U21			tüntetések	konferenciák		Effot-on standolás	
JESZ U21				kerekasztal beszélgetések	ölelés világnapján való részvétel	különböző figyelemfelkeltő akcióinkon standolás	
JESZ U21					almaosztás	„Ébredj” kopogtató-cédulagyűjtés	
JESZ U21					fiatalok az egészséges életmódot, fiatalok a fenntartható társadalomért program		
Jobbik			tüntetések	Wass Albert vetítő est	könyvgyűjtés határon túli fiatalok (csángók) számára		főzőverseny
Jobbik	vezetőképző	március 15.-i ünnepély		Wass Albert Maraton felolvasóest			rovásírásos tábla avatás
Jobbik		Adventi keresztállítás	fáklyás felvonulás a kommunizmus áldozataiért				családi nap Dunaföldváron
Jobbik			Trianoni megemlékezés				családi napok
Jobbik							lakossági fórumok
Jobbik							nyári ifjúsági tábor
Societas	taggyűlések	március 15-i ünnepség	koszorúzások		karácsonyi csomagosztás		nyári ifjúsági tábor
Societas		május 1. ünnepség					
Societas		augusztus 20-i ünnepség					

	Szervezeti ügyek	Társadalmi ünnepek	Demonstráció	Kulturális program	Jótékony-sági program	Politikai programok	Kikapcsolódás /egyéb programok
Societas		december 20-i ünnepség					

Forrás: saját szerkesztés

8. számú melléklet: Közéleti minták és motivációk (a tagok politikai nézeteinek alakulására ható személyek, tapasztalatok, társadalmi jelenségek, események) - az egyes ifjúsági politikai szervezetekhez tartozó kérdezettek szó szerinti válaszai

	„Saját oldal” politikusai	Történelmi szereplők	Egyéb személy	„Másik oldal” politikusai (negatív példaképek)	Politikai/társadalmi események pozitív hatása	Politikai/társadalmi események negatív hatása
Fidelitas	Orbán Viktor	Széchenyi István	Fankadeli	Gyurcsány Ferenc	MSZP-s politikusok korrupciója	rendszerváltás
Fidelitas	Rogán Antal			Szanyi Tibor	a magyar gazdaság és társadalom szisztematikus leépítése az elmúlt évtizedekben	
Fidelitas	Pokorni Zoltán				a sajtó népbütítése	
Fidelitas	Fodor Gábor				a társadalmi problémák és egyenlőtlenségek növekedése	
Fidelitas					a 2002-től jellemző politikai demoralizáció	
Fidelitas					Gyurcsány Ferenc őszi beszéde	
Fidelitas					a 2002-es választás elvesztése	
Fidesz IT	Orbán Viktor				1998 és 2002 közötti kormányzást	
Fidesz IT	Mádl Ferenc				Gyurcsány Ferenc őszi beszéde	
Fidesz IT	Makovecz Imre					
Jesz U21		Széchenyi István			a 2010-es kétharmad	
Jesz U21	Antall József	Deák Ferenc			csőlátással, szavazógépekkel szemben való ellenérzet	
Jesz U21	Toller László	Klebelsberg Kunó			a második Orbán-kormány tevékenysége	
Jesz U21	Bajnai Gordon				a társadalom elzárkózása	
Jesz U21					a gazdasági válság, és annak következményei	
HVIM		Szálasi Ferenc			„zsidók”	
Jobbik IT	Vona Gábor	Kossuth Lajos	Usztics Máttyás	Gyurcsány Ferenc	A környezetem anyagi helyzete	
Jobbik IT	Kárpát Dániel	Teleki Pált		Orbán Viktor	a cigánysággal való napi szintű negatív tapasztalataim	

	„Saját oldal” politikusi	Történelmi szereplők	Egyéb személy	„Másik oldal” politikusi (negatív példaképek)	Politikai/társadalmi események pozitív hatása	Politikai/társadalmi események negatív hatása
Jobbik IT	Szegedi Csanád	Horthy Miklós	Rózsa-Flores Eduárdó		az ország katasztrofális állapota	
Jobbik IT	Novák Előd	Prohászka Ottokár			a homoszexualitás beteges reklámozása és terjedése	
Jobbik IT		Hegedűs Lóránt			a nemzeti öntudat elfojtása	
Jobbik IT					a liberalizmus egy rendkívül szélsőséges formája van kibontakozóban, a helyzet pedig egyre csak romlik	
Jobbik IT					a magyar történelem oktatásának elhanyagolása	
Jobbik IT					a 2006. október 23.-i rendőrterror	
Jobbik IT					az egészségügy romlása	
Jobbik IT					a fiatalok tömeges kivándorlása külföldre	
Societas	Toller László				a hazai politikai élet	
Societas	Bajnai Gordon				az elszegényedés	
Societas					a munkanélküliség növekedése	

Forrás: saját szerkesztés